

Baruch Spinoza

*Tractatus
Theologico-Politicus*

Ya da

Tanrıbilimsel Politik İnceleme

Çeviren: Betül Ertuğrul

Biblos

Biblos

Özgün adı: Tractatus Theologico-Politicus

Yazar: Baruch Spinoza

Çeviren: Betül Ertuğrul

ISBN 978-605-5960-01-8

Biblos Yayınevi, Copyright © 2008

Bütün hakları saklıdır.

Basım Yeri: Özal Matbaası - İstanbul

1.Basım 2008

Biblos Kitabevi / Yayınları

Altıparmak Cad. No:86 BURSA

Tel: 224 - 223 71 95

Baruch Spinoza

*Tractatus Theologico-
Politicus*

Ya da

Tanrıbilimsel
Politik İnceleme

Çeviren:
Betül Ertuğrul

Biblos

İÇİNDEKİLER:

ÖNSÖZ	9
I. Bölüm: Kehanet Hakkında	22
II. Bölüm: Peygamberler Hakkında	41
III. Bölüm: İbranilerin Tanrısal Görevi ve Kehanet Yeteneğinin Onlara Özgü Olup Olmadığı Hakkında	65
IV. Bölüm: Tanrı Yasa'sı Hakkında	85
V. Bölüm: Törensel Yasa Hakkında.....	101
<i>Tarıbilimsel Politik İnceleme'ye Yazarın Son Notları</i>	118
VI. Bölüm: Mucizeler Hakkında	120
VII. Bölüm: Kutsal Kitap'ın Yorumlanması Hakkında	143
VIII. Bölüm: Tevrat'ın İlk Beş Kitabının Yazarlığı ve Eski Antlaşma'nın Diğer Tarihi Kitapları Hakkında	173
IX. Bölüm: Bu Kitaplarla İlgili Diğer Sorular; Yani Tamamen Ezra Tarafından Tamamlanıp Tamamlanmadıkları ve Bunun Ötesinde İbranice Metinlerde Bulunan Kenar Notlarının Değişik Okumalar Olup Olmadıkları.....	190
X. Bölüm: Eski Antlaşma'nın Geriye Kalan Kitaplarının Yukarıda Gösterilen Yönteme Göre İncelenmesi	208
<i>Tarıbilimsel Politik İnceleme'ye Yazarın Son Notları</i>	223

XI. Bölüm: Havarilerin Mektuplarını Havariler ve Peygamberler ya da Sadece Öğretmenler Olarak Yazıp Yazmadıklarının Bir Araştırması ve Havari ile Ne Denmek İstendiğinin Bir Açıklaması	234
XII. Bölüm: Gerçek Özgün Tanrısal Yasa'nın ve Kutsal Kitap'ın Neden Kutsal ve Tanrı'nın Söz'ü Olarak Anıldığı Hakkında. Tanrı'nın Söz'ünü İçerdiği İçin Kutsal Kitap'ın Bizim Elimize Nasıl Bozulmadan Ulaştığı Hakkında	245
XIII. Bölüm:	258
Kutsal Kitap'ın Örneğin, Sadece Doğru Davranış İçin Yeterli Çok Basit Öğretiler Öğrettiği Gösteriliyor..	258
XIV. Bölüm: İlk ve Son Kez Felsefeden Ayrılan İncanın, Gerçek İncanın ve İncanın Kaynaklarının Tanımları	267
XV. Bölüm: Tanrıbilim Aklın Hizmetinde ya da Akıl Tanrıbilimin Hizmetinde Gösterilmemiştir. Aklın Kutsal Kitap'ın Yetkisini Kabul Etmemizi Sağlayan Bir Tanımı.....	279
<i>Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye Yazarın Son Notları</i>	292
XVI. Bölüm: Bir Devletin Temelleri Hakkında; Bireylerin Doğal ve Yurttaşlık Hakları ve Egemen Erkin Hakları Konusunda.....	293
XVII. Bölüm: Hiçkimsenin Tüm Haklarını Yönetici Erke Aktaramayacağı ya da Aktarmasının Gerekli Olmadığının Gösterilmesi. Musa'nın Yaşamı Sırasındaki ve Ölümünden Sonra Monarşi Kurulana Kadar Olan İbrani Cumhuriyeti ve Üstünlüğü Hakkında. Son Olarak Teokratik Cumhuriyetin Çöküş Nedenleri ve Anlaşmazlık Olmadan Neden Zaten Zor Devam Edebileceği	312
XVIII. Bölüm: İbranilerin Devletinden ve Onların Tarihinden Belli Siyasi Derslerin Çıkarılması	345

XIX. Bölüm: Ruhsal Konular Üzerindeki Hakkın Tamamen Yöneticinin Elinde Olması ve Dinin Dış Yapılarının Eğer Tanrı'ya Doğru Şekilde Tapınacaksak, Kamu Huzuruyla Uyumlu Olması Gerektiğinin Gösterilmesi.....	356
XX. Bölüm: Özgür Bir Devlette Her İnsanın Ne İsterse Düşünebileceği ve Ne Düşünürse Söyleyebileceği <i>Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye Yazarın Son Notları</i>	373 387

ÖNSÖZ

Batıl inancın kaynağı ve sonuçları.

Yazarı yazmaya iten nedenler.

Araştırmasının gidişatı.

İncelemenin hangi okuyucular için tasarlandığı.

Yazarın ülkesinin yöneticilerine boyun eğmesi.

Tüm varlıklarını konulmuş kurallarla yönetebilseydi ya da yazgı her zaman onlardan yana olsaydı insanlar hiçbir zaman batıl inançlı olmazdı. Ama kuralların işe yaramadığı sıkıntılara sevk edilirken ve yazgıdan açgözlüce arzuladıkları şansın belirsizliği yüzünden umut ve korku arasında zavallıca bocalarken insanlar bunların sonucu olarak çoğu zaman her şeye inanmaya çok yatkındır. İnsan akli genellikle ovüngen, kendine fazla güvenen ve gururlu olmasına rağmen, kuşkulu zamanlarda, özellikle de umut ve korku üstünlük için mücadele içindeyken kolayca çelinir.

Birkaç insanın kendi doğasını bildiğine inanmama rağmen bu söyleyeceğim sanırım herkesin bildiği genel bir gerçek; dünyada hiç kimse çoğu insanın zengin olduğunda (ne kadar deneyimsiz olursa olsun) her öğüt teklifini kişisel bir saldırı olarak algılayacak kadar akılla dolup taşıtığını, zor zamanlarındaysa tam tersi olarak insanların nereye başvuracağını bilemediğini ve gelen geçene öğüt vermeleri için

yalvardığını gözlemlemeden yaşamış olamaz. Zor zamanlarında benimsemeleri için hiçbir düşünce fazla boş, saçma ya da aptalca olmaz. En anlamsız nedenler bile onları umutlandırır ya da çaresiz bırakır – eğer korkuları sırasında onlara geçmiş bir iyiliği ya da üzüntüyü anımsatacak bir şey olursa, onun mutlu ya da mutsuz bir sonuca işaret ettiğini düşünürler ve bu yüzden (daha önce başarısız olmuş olsa bile) onu uğurlu ya da uğursuz bir işaret olarak yorumlarlar. Onları şaşırtan her şeyin tanrıların ya da Tanrı'nın öfkesine işaret ettiğine inanırlar ve dini batılla karıştırır, uğursuzluğu dua ve kurbanla önlememeyi dine saygısızlık sayarlar. Birine bu kadar tuhaf biçimde yorumladıkları Doğa'nın da onlar kadar çılgın olduğunu düşündürene kadar, akıllarında sürekli olarak bu çeşit işaret ve mucizeleri yaratırlar.

Batıl inancın en başta gelen kurbanlarının, geçici kazanımları açgözlüce arzulayanlar; (özellikle de tehlikede olduklarında ve kendilerini kurtaramadıklarında) Tanrı'dan yardım dilemek için duaları ve kadınsı gözyaşları alışkanlık haline getirmiş olanlar olduğu böylece belirgin bir biçimde ortaya konuluyor. Bunlar akli işe yaramaz olarak paylarlar çünkü akıl, peşinden koştukları karanlıklara giden sağlam bir yol göstermez. İnsan aklını yararsız bularak reddeder; ama sanki Tanrı bilge olanlara sırt çevirmiş ve buyruklarını insanın aklına değil de yaratıkların organlarına yazmış ya da buyruklarını aptalların, delilerin ve kuşların esin ve içgüdülerince bildirilmeye bırakmış gibi, hayal gücünün, rüyaların ve diğer çocukça saçmalıkların aldatmalarının Tanrı'nın gerçek kehanetleri olduğuna inanırlar. Korkunun insanoğlunu ittiği

akılsızlık işte böyle bir şeydir.

O zaman, batıl inanç korku tarafından yaratılır, korunur ve büyütülür. Eğer bir örnek isteyeniniz olursa, ilk kez Sysis geçitlerinde (Curtius, v.4) ¹ yazgıdan korkmayı öğrendiğinde batıl inançla kâhinlerden kılavuzluk isteyen, bununla birlikte Darius'u yendikten sonra, ikinci bir kez tersliklerle karşılaşana kadar kâhinlere bir daha danışmayan İskender'e baksın. Tahitiler bir savaş için kışkırtırken, Balkhlılar onu terk ettiğinde ve kendisi de yaraları nedeniyle hasta yatarken " bir kez daha, insan aklının şaklabanlığına, batıl inanca başvurdu ve kurbanlara ilişkin olayların sorunuyla ilgili bilgi almak için, her şeye inanmaya hazır olduğu konusundaki gizini açtığı Aristander'i² çağırttı." İnsanların sadece korkunun egemenliği altındayken batıl inancın kurbanı olduğunu ve son olarak da kâhinlerin tam da devletin en tehlikeli zamanlarında insanlar arasında en fazla erki elde ettiklerini ve yöneticilerce en çok korkulanlar olduğunu gösteren benzer yapıda birçok örnek alıntılanabilir. Zayıf dinsel inancın neden olduğu saygıyla kötüyü gösterdiğine inanılan tüm işaretlerin, karamsar ve korkak akılların hayal ürünlerinden başka bir şey olmadığı gerçeğini açıkça gösteren daha birçok örnek verilebilir. Bence bu, herkes için yeterince açık, bu yüzden bu konu hakkında daha fazla konuşmayacağım.

Yukarıda verilen boş inançların kaynağı, bize şu konularda açık bir neden sunar; boş inanç her insan-

¹ Quintus Curtius Rufus: Büyük İskender'in 10 kitaplık Latince biyografisini yazan tarihçi.

² Aristander: Büyük İskender'in en sevdiği kâhiniydi.

da doğal olarak ortaya çıkar – oysa bazıları onun ortaya çıkışını insanlar için evrensel olan bulanık bir Tanrı kavramına yükler – : Boş inanç, diğer akli sanrı ve duygusal dürtülerden farklı değildir. Ayrıca ancak umut, nefret, öfke ve hile ile sürdürülebilir. Çünkü o akıldan değil, duygunun daha güçlü evrelerinden kaynaklanır. Daha da fazlası, bu tanımdan her tür saçmalığa eğilimi olan insanla aynı yolda yürümenin ne kadar zor olduğunu kolayca anlayabiliriz. Bu zorluk insanlığın her zaman mutsuzluğun aynı basamağında kalması, hiçbir zaman hiçbir çözümünü kabul etmezken, her zaman aldaticılığı henüz kanıtlanmamış bir yenilikten daha çok memnun olmasından kaynaklanır.

Bu tutarsızlık unsuru birçok korkunç savaş ve devrimlere neden olmuştur; Curtius'un da dediği gibi (*lib.* iv. bölüm 10): 'Aşağı tabakanın batıl inançtan daha güçlü bir yöneticisi yoktur' ve bu aşağı tabaka din bahanesiyle bir an krallarına tanrı gibi tapmaya kolayca yönlendirilirken, başka bir an onlara insanlığın ortak felaketleri diye lanet edebilir ve onları yadsıyabilir. Bu nedenle dinin her türlü sarsıntıyı atlatabilmesi ve ona tüm insanlarca dikkatli saygıyla uyulması için doğru ya da yanlış olsun, bu kadar görkem ve törenle dine yatırım yapılarak bu kötülüğü etkisiz hale getirmek için büyük zahmetler çekildi. Her anlaşmazlığı dine karşı saygısızlık olarak kabul edip böylece insanların kafasını inanca dayalı yöntemlerle tıkayarak kuşku duyacak kadar bile sağlam akla yer bırakmayan bu sistem Türkler tarafından mükemmelleştirilmiştir.

Ama eğer zorba devlet yönetiminde yurttaşları soyтары konumunda tutmak için en büyük ve gerekli giz

din kisvesi altında onların gözünü boyamak ve korkuyu maskeleyerek; böylece insanların kölelik için sanki güvenlik için savaşırmışçasına cesurca savaşabilmelerini ve zorba bir devlet başkanının boş gururu için kanlarını ve hayatlarını tehlikeye atmayı utanç değil, en büyük onur saymalarını sağlamaksa; özgür bir devlette bundan daha çıkarıcı bir yarar düşünülemez ya da denenemezdi. İnsanın aklını önyargılarla etkilemek, kararlarını baskı altına almak ya da yarıdinsel kışkırtmanın tüm silahlarını kullanmak gibi tuzaklar, özgürlüğün genel ilkelerine tamamen tersdir. Tabi ki böyle kışkırtmalar sadece yasa, kuramsal düşüncelerin egemenliği altına girdiğinde ve görüşler yargılanıp suçlarla aynı ölçüde ayıplandığında ve görüşlerin savunucu ve takipçileri, aslında halkın güvenliğini için değil, rakiplerinin öfke ve acımasızlığına kurban edildiğinde türer. Eğer suçlamalar için sadece eylemler temel alınsaydı ve düşüncelerin her zaman özgürce söylenmesine izin verilseydi, o zaman böyle kışkırtmalar hiçbir şekilde haklı çıkarılamazdı ve düşünceler tartışmalardan katı ve değişmez bir çizgiyle ayrılırlardı.

Herkesin istencinin özgür ve serbest olduğu, herkesin Tanrı'ya vicdanının söylediği gibi tapınabildiği ve özgürlüğün her şeyden daha değerli sayıldığı bir cumhuriyette yaşıyor olmanın az rastlanan mutluluğunu yaşıyoruz³. Şimdi bunu görerek, sadece kamu huzuru zarar görmeden böyle bir özgürlüğün verilebileceğini gösterme bakımından değil, ayrıca böyle bir özgürlük olmaksızın ne dindarlığın gelişeceğini ne de

³ Spinoza'nın yaşadığı dönem (1632-1677) Hollanda Cumhuriyeti dönemine (1581-1795) denk düşer.

halkın huzurunun güvende olacağını gösterme bakımından nankör ve yararsız bir işe kalkışmadığıma inandım.

Bu incelemede kanıtlamaya çalıştığım esas sonuç bu; ama buna ulaşmak için ilk olarak din kavramımızı, daha önceki köleliğimizin yaraları gibi hala din kavramımızı çirkinleştiren yanlış kanılara dikkat çekmeliyim. Ve hala putperest batıl inanca eğilimli insanların aklını yasal yöneticilerinden başka tarafa yönelterek bizi tekrar köleliğe itmek için birçoğunun terbiyesizce savunduğu milli egemenlikle ilgili yanlış görüşleri belirtmeliyim. İncelememin düzeninden birazdan söz edeceğim ama önce beni yazmaya iten nedenleri sayacağım.

Hristiyanlık dinini yani; sevgi, sevinç, huzur, ılımlılık ve yardımseverliği öğretmekle övünen insanların nasıl bu kadar kinci bir düşmanlıkla tartıştıklarını, her gün birbirlerine nasıl şiddetli bir nefret gösterebildiklerini ve öne sürdükleri meziyetlerindense bunun nasıl olup da inançlarının en kolay görülen özelliği olduğuna sıkça şaşırmışımdır. Birinin bir insanı genel görünüşü ve giysisine, bu ya da şu tapınma yerine gitmesine ya da belli bir mezhebin söylemini kullanmasına bakarak Hristiyan, Türk, Yahudi ya da Putperest olarak adlandırabildiği zamanlar geride kaldı – yaşam biçimine gelirse, o tüm bu kimlikler için aynı. Bu kuralsızlığın nedenini sorgulamak beni hiç kuşkusuz, Kilisenin papazlıklarının halk kitlesi tarafından yüksek makamdan, makamlarının da kazanç merkezlerinden başka bir şey olarak görülmediği doğrusuna yöneltiyor – kısaca, herkesçe tanınan din, kiliseyle ilgili şeylere saygı olarak özetlenebilir. Bu yanlış kavramın yayılması

tüm değersiz adamları büyük bir arzuyla papazlığa girmeye özendirdi ve böylece Tanrı'nın dinini yayma sevgisi para hırsı ve tutkuya dönüşerek yozlaştı. Her kilise, kilise öğretmenleri yerine konuşmacıların konuştuğu, bunların insanları bilgilendirmeyi umursamadan hayranlık çekmek, rakiplerini halk önünde aşağılamak için uğraştığı ve sadece tuhaflık ve çelişkileri vaaz ettiği birer tiyatroya dönüştü. Şeylerin bu durumu zaman aşımının azaltamayacağı ölçüde tartışma, kıskançlık ve nefret uyandırdı. Böylece eski dinden geriye hiçbir şeyin kalmamasına, sadece (bunların bile halk yığının ağzında Tanrı'ya tapınmaktansa O'nu pohpohlama gibi duran) görünüşteki yapılarının kalmasına ve inancın saçmalama ile ön yargının bir birleşimine dönüşmesine neredeyse şaşırmıyoruz. — evet, dinin insanı rasyonel bir varlıktan bir canavara dönüştüren, doğru ve yanlış arasında karar verme yetisini tamamen bastıran, aslında aklın son kıvılcımını söndürmek için dikkatlice beslenen ön yargıların bir bileşiminden başka bir şeye dönüşmesine şaşırmıyoruz! Dindarlık, Yüce Tanrı'm! ve din saçma gizemin bir parçası haline geldi. Akıldan açıkça nefret eden ve anlayışı doğal olarak yoz bularak geri çeviren insanların, bunların, diyorum ki tüm insanlardansa bunların Yüce ışığa sahip oldukları berbat yalanına inanılıyor. Eğer bunlar Yukarıdan⁴ bir nebzecik pırıltı alabilselerdi, küstahça saçmalamazlardı, Tanrı'ya daha bilgece tapınmayı öğrenirlerdi ve yoldaşları arasından şimdi kötü niyetleri yüzünden gösterilmelerinin tersine o zaman merhametlerinden ötürü parmakla gösterilirlerdi.

⁴ Tanrı'dan.

Eğer kendi ünleri yerine rakiplerinin ruhlarını düşünüyor olsalardı, şiddetle acı çektirmeyi bırakır, merhamet ve sevecenlikle dolarlardı.

Dahası, eğer içlerinde tanrısal bir ışık olsaydı öğretilerinden belli olurdu. Kutsal Kitap'ın derin gizemlerine duydukları şaşkınlıklarını itiraf etmekten hiçbir zaman bıkmamalarını kabul ediyorum. Yine de neden hala (Hristiyanlık adına güvenirlilik kazanmak amacıyla) Platoncuların ve Aristocuların Kutsal Kitap'ın uymasını sağladıkları kurgularından başka bir şey öğretmediklerini çözemiyorum. Böylece Greklerle birlikte sadece kendileri saçmalamakla yetinmiyorlar ayrıca peygamberlerin de saçmalamalarını sağlıyorlar; sonuç olarak görülüyor ki bunlar rüyalarında bile hiçbir zaman Kutsal Kitap'ın Tanrısal yapısının bir belirtisini yakalayamamışlardır. Gizemlere olan hayranlıklarının coşkunluğu açıkça ortaya koyuyor ki Kutşal Kitap'a olan inançları yaşayan bir inançtan çok biçimsel bir kabullenme. Ve Kutsal Kitap'ın incelenmesi ve doğru yorumlanması için temel olarak her parçasının gerçek ve tanrısal olması ilkesini önceden şart koşmalarıyla bu gerçek daha da anlaşılır oluyor. Böyle bir eğrekiye ancak Kutsal Kitapların sıkı bir incelemesinden ve tam olarak anlaşılmasından sonra ulaşılmalı(bu, Kutsal Kitapların çok daha iyi öğrenilmesini sağlar çünkü onun insan anlaşmazlıklarına ihtiyacı yoktur) ve bu ilke sanki Kutsal Kitap'ı sorguluyormuşuz gibi başlangıçta konulmalı.

Aklın ışığının sadece küçümsenmesi değil, aynı zamanda çoğu kişinin O'nu Tanrı'ya saygısızlığın kaynağı olarak lanetlemesi, insan yorumlarının tanrısal kayıtlar olarak kabul edilmesi ve saçmalığın

inanç olarak övülmesi gerçekleri üzerinde düşünürken; Kilise ve Devlet'e öfkelenen filozofların azgın çekişmelerine, şiddetli nefret ve anlaşmazlığın kaynağına, kışkırtmanın ve diğer sayısız belalarının emre amade belgelerine dikkat çekerken, hakkında varsayımlar yapmadan ve O'na içinde açıkça yazılmış bulmadığım hiçbir öğretiyi mal etmeden, Kutsal Kitap'ı dikkatli, tarafsız ve özgür bir ruh haliyle yeniden incelemeye karar verdim. Bu önlemlerle, Kutsal Kitap'a göre bir çözümleme yöntemi düzenledim ve böyle donanarak – 'kehanet nedir?'i soruşturmaya başladım. Tanrı peygamberlere Kendi'sini ne anlamda açtı ve neden özellikle bu insanlara belli etti – O'nun tarafından seçilmişler miydi? Onlar Tanrı ve doğayla ilgili düşüncelerinin yüceliği ya da sadece dindarlıkları nedeniyle mi seçildiler? Bu sorular yanıtlandığında peygamberlerin yetkisinin sadece ahlakî konularında önemli olduğu ve kuramsal öğretilerinin bizi az etkilediği sonucuna kolayca vardım.

Sonra İbranilerin neden Tanrı'nın seçilmiş insanları diye adlandırıldığını soruşturdum ve bunun sadece Tanrı'nın onlar için huzurlu ve rahatça yaşasınlar diye belirli bir bölge seçmiş olmasından kaynaklandığını keşfettim. Tanrı tarafından Musa'ya belli edilen yasanın özel İbrani devletinin yasasından başka bir şey olmadığı, dolayısıyla İbraniler dışında hiç kimseyi, hatta ülkelerinin yıkılmasından sonra İbranileri bile bağlamadığını öğrendim. Bundan öte, insanın geçerli anlama yetisinin doğal olarak yoz olduğu sonucuna Kutsal Kitap'tan varılıp varılamayacağını öğrenmek için Peygamberler ve havariler aracılığıyla tüm insan soyuna gönderilen Evrensel Din'in, Tanrı Yasa'sının doğal aklın ışığının öğretti-

ğinden farklı olup olmadığını soruşturdum. Mucizelerin doğanın yasalarını çiğneyerek gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini, eğer gerçekleşebilirlerse mucizelerin Tanrı'nın varlığını, doğrudan doğal nedenleriyle kesin ve açıkça anladığımız olaylardan daha açık ve net gösterip göstermediklerini soruşturdum.

Araştırmam boyunca, Kutsal Kitap tarafından bizim anlama yetimize uymayan ya da ona aykırı düştüğü halde de açıkça öğretilen hiçbir şey bulmadım. Ve peygamberlerin çok basit olmayan ve herkes tarafından kolayca kavranmayacak hiçbir şey öğretmediğini ve bundan öte öğretilerini biçemce güzel bir dille anlattıklarını ve onları kitlelerin aklını Tanrı'ya bağlılığa çok derinden özendirecek uslamalarla doğruladıklarını gördüm. Kutsal Kitap'ın akli tamamen serbest bıraktığına ve felsefeyle hiçbir ortak noktası olmadığına tamamen ikna oldum. Bunu koşulsuzca ileri sürmek ve tüm soruşturmayı ayrıntılı biçimde incelemek için Kutsal Kitap'ın çözümleneceği yönetime dikkat çekiyorum ve tüm ruhsal soruların, sıradan bilginin öğelerinde değil, sadece Kutsal Kitap'ta aranması gerektiğini gösteriyorum. Oradan – batıl inanca eğilimli ve sonsuz gerçeklerden çok eski uygarlıkların paçavralarını umursayan – çoğunluğun Tanrı'nın Söz'ündense Kutsal Kitap'ın kitaplarına saygı göstermesinden kaynaklanan yanlış kavramları belirtmeye geçiyorum. Tanrı'nın Söz'ünün peygamberlere belli sayıda kitaplar olarak değil, aklın sade bir görüşü, yani adalet ve yardımseverlik alışkanlıkları içinde Tanrı'ya içten bağlılıkla boyun eğme olarak belli edildiğini gösteriyorum. Bundan öte Kutsal Kitap'ta bu öğretinin, Havari ve Peygamberlerin aralarında vaaz verdikleri insanların görüş ve

anlayışlarına göre, insanların onu istekli bir şekilde ve tüm kalpleriyle kabullenmesi amacıyla ortaya konduğuna dikkat çekiyorum.

Böylece inancın temellerini açıkça ortaya çıkardıktan sonra vahyin biricik amacına bağlı olduğu bu yüzden temeli ve yöntemi kadar amacı açısından da sıradan bilgiyle tamamen ilgisiz olduğu; vahiy ve sıradan bilginin ayrı alanları olduğu, hiçbirinin diğerrinin yardımcısı olarak anılamayacağı sonucunu çıkarıyorum.

Bundan öte, insanların akıllarının yapıları farklı olduğundan yani bazıları bir inanç biçimini daha kolay kabullenirken, diğerleri bir başkasını kabullendiğinden, birini tapınmaya iten şey bir diğerini sadece alaya ittiğinden, daha önce de söylenenlere göre, herkesin inancının temellerini seçmede özgür olması ve inancın sadece ürünleriyle yargılanması gerektiği sonucunu çıkarıyorum. O zaman adalet ve yardımseverlik dışında hiçbir şey açıkça onurlandırılmazken herkesin tüm kalbiyle özgürce Tanrı'ya boyun eğeceği sonucuna varıyorum.

Bu şekilde Tanrı'nın belli edilmiş yasasıyla herkese teslim edilen özgürlüğe dikkat çektikten sonra konumun başka bir kısmına geçiyorum ve aynı özgürlüğün devlete ve egemen yetkiliye güvenle verilebileceği ve verilmesi gerektiğini – aslında huzuru büyük bir tehlike altına sokmadan ve topluma zarar vermeden bu özgürlüğün esirgenemeyeceğini kanıtliyorum.

Düşüncemi kurmak için bireyin istek ve erkiyle eş süreli doğal haklarından ve hiç kimsenin bir başkasının istediği gibi yaşama zorunluluğu olmadığı ve kendi özgürlüğünden sorumlu olduğu gerçeğinden başliyorum. Bu hakların sadece bizi savunmak için

tain edilen, savunma görevleriyle bizim hayatlarımızı düzene koyma erkini de kazanan vekillere aktarılabilceğini gösteriyorum. Dolayısıyla devlet başkanlarının sadece kendi erkleriyle sınırlanmış hakları olduğu ve adalet ve özgürlüğün tek koruyucuları oldukları ve yurttaşlarının her şeyde onların buyurduğu gibi hareket etmeleri gerektiğı anlamını çıkarıyorum. Bununla birlikte hiç kimse kendini savunma gücünden tamamen vazgeçecek kadar insan olmayı bırakamayacağından, hiç kimsenin doğal haklarından tamamen yoksun bırakılamayacağı sonucunu çıkarıyorum; ama yurttaşlar yazısız ya da sosyal bir anlaşmayla, devlet büyük bir tehlike altına girmeden onlardan alınamayacak belli sayıda hakkı ellerinde tutarlar.

Bu düşüncelerden dinin yasa erkini elde etme biçiminin izini sürmek ve diğerkayda değernoktalara değinmek için birkaç ayrıntıyla tanımladığım İbrani Devletine geçiyorum. O zaman egemenlik erkini ellerinde bulunduranların devlet düzeninin olduğu kadar dinsel düzenin de emanetçi ve yorumcuları olduklarını ve neyin adil olup neyin olmadığına, neyin dindar olup neyin olmadığına karar verme hakkının sadece onlarda olduğunu kanıtliyorum. Son olarak bu hakkı en iyi her insana ne isterse düşünmesine ve düşündüğünü söylemesine izin vererek ellerinde tuttuklarını ve devletlerinin güvenliğini güvence altına aldıklarını göstererek bitiriyorum.

Onayınıza güvenerek tüm kitabın ve birçok bölümünün ana düşüncesinin önem ve yararını dikkatinize sunduğum sorular işte böyledir felsefe okuru. Daha fazlasını anlatmak isterdim ama ön sözümün bir cilde ulaşmasını istemiyorum, özellikle de başta

gelen önermelerinin filozoflara yönelik olduğu ama sıradan insanlara yönelik olmadığını bildiğim için. İnsanlığın geri kalanına bilimsel incelememi övmek umurumda değil çünkü incelememin onları memnun edecek bir şeyler içermesini bekleyemiyorum. Din adı altında benimsenen önyargıların ne kadar köklü olduğunu biliyorum; kitlelerin aklında batıl inancın en az korku kadar köklü olduğunun farkındayım; onların kararlılığının diretmeden başka bir şey olmadığını ve övgü ya da suçlamaya akıldansa dürtüyle sürüklendiklerini kabul ediyorum. Bu nedenle çoğunluk ve çoğunlukla benzer hırsları olanlardan kitabımı okumamalarını istiyorum; hatta onlardan kendi alışkanlıkları olduğu üzere kitabımı yanlış yorumlamalarındansa, onu tamamen ihmal etmelerini istiyorum. Kendilerine hiçbir yarar sağlamazlar ve felsefesi, aklın Tanrıbilimin bir hizmetçisinden başka bir şey olmadığı inancıyla engellenmiş olan ve benim bu yapıttan özellikle yararlanmalarını istediğim başkalarına zorluk çıkarabilirler. Ama tüm yazdıklarımı ne okuma fırsatı ne de isteğini bulacak olanlar çok olacağı için burada incelememin sonundaymış gibi ülkemin yöneticilerinin inceleme ve kararına isteyerek sunmadığım hiçbir şey yazmadığımı ve onların yasalara ters ya da halkın iyiliğine zararlı bulacakları her sözümü geri almaya hazır olduğumu bildirmekle yükümlü hissediyorum. Bir insan olduğumu ve bir insan olarak yanlış yapmaya eğilimli olduğumu biliyorum ama hataya karşı titizlikle dikkat gösterdim ve ülkemin yasalarına, bağlılık ve ahlaka tamamen uygun olması için çabaladım.

I. Bölüm:

Kehanet Hakkında

Kehanetin tanımı.

Musa'ya ve diğer peygamberlere gönderilen vahiyler arasındaki fark.

Mesih ve diğer alıcılara gönderilen vahiyler arasındaki fark.

"Ruh" sözcüğünün çok anlamlılığı.

Tanrı'ya mal edilebilecek şeylerin farklı anlamları

"Tanrı'nın Ruhu"nın farklı anlamları.

Peygamberlerin vahyi hayal gücü aracılığıyla algılamaları.

Kehanet ya da vahiy Tanrı tarafından insana bildirilen kesin bilgidir. Peygamber Tanrı'nın vahiylerinin anlamını, belli edilen konuların kesin bilgisine ulaşamayanlara, bu yüzden sadece yalın bir imanla kavrayabilenlere açıklayan kişidir.

Peygamberin İbranicesi "*naw-vee*", Strong:5030⁵, [Son Not 1] yani konuşmacı ya da yorumcu anlamındadır. Ama Kutsal Kitapta anlamı sadece tanrının yorumcusu olarak sınırlanmıştır. *Mısır'dan Çıkış* vii:1'de Tanrı'nın Musa'ya söylediği gibi Harun Musa'nın sözlerini Firavun'a yorumlayarak peygamber

⁵ Strong numaralandırma sistemi Kutsal Kitap'ın çevrildiği İbranice ve Grekçe sözlükleri tanımlar.

rolünü oynadığı için, Tanrı, Musa'nın Firavun'a göre bir tanrı ya da tanrı konumunda olduğunu ima ederek, "Bak, seni firavuna karşı Tanrı gibi yaptım", "Ağabeyin Harun senin peygamberin olacak" der.

Peygamberleri bir sonraki bölümde çözümleyeceğim, şimdi ise kehaneti ele alacağım.

Doğal yeteneklerimizle edindiğimiz bilgi, Tanrı ve O'nun sonsuz yasalarına dayandığı için yukarıda verilen tanımlamadan kehanetin gerçekten doğal bilgiyi içerdiği çıkıyor. Ama doğal bilgi tüm insanlarda vardır ve herkesin paylaştığı temellere dayanır, oysa insanların çoğu hep az görülen ve sıra dışı şeyler peşinde koşar ve doğanın armağanlarına değer vermez; dolayısıyla kehanetten söz edildiğinde buna doğal bilgi dâhil sayılmaz. Buna rağmen doğal bilginin Tanrısalsal olarak anılmaya diğerlerinininki kadar hakkı vardır; çünkü bu bakımdan ortak kullandığımız kadarıyla Tanrı'nın doğası ve yasaları bize bunu emrediyor, sınırlarını aşıp kendisini de kapsayan doğa yasalarınca açıklanamaz hale gelmediği sürece, doğal bilginin değeri bizim üstün tuttuğumuz kehanetten daha düşük değildir, peygamberlerin insan vücuduna ancak üstün zekâyâ sahip olduklarına, bu yüzden algı ve bilinçlerinin bizimkilerden tamamen farklı olduğuna inanmadığımız ya da daha çok bunu hayal etmediğimiz sürece, içerdiği kesinlik ve türediği kaynağa; yani Tanrı'ya oranla doğal bilgi kehanetten bir nebze bile alçak değildir. Ama doğal bilgi Tanrısalsal olmasına rağmen onu öğretenlere peygamber denilemez [Son Not 2] çünkü onlar insanlığın geri kalanının sadece yalın iman aracılığıyla değil, kendileri kadar kesin ve saygı değer olarak görebilecekleri ve anlayabilecekleri şeyleri öğretirler. O za-

man yalnızca öznel olarak Tanrı'nın doğasını içermesi ve paylaşması nedeniyle aklımızın gücünün doğal olayları açıklayan kavramları oluşturabilme ve ahlakı öğrenmeye yettiğini görerek, (böyle düşünüldüğü kadarıyla) insan zekâsı doğasının haklı olarak Tanrısal vahyin öncelikli nedeni olduğunu öne sürebiliriz. Açıkça ve kesin bir şekilde anladığımız her şey, şimdi belirttiğim üzere, bize tabi ki sözcükler aracılığıyla öğretilmemiştir. Ama aydın kesinliği tadan herkesin kuşkusuz onaylayacağı gibi çok daha üstün ve aklın doğasıyla tamamen uyumlu bir yolla yani Tanrı'nın doğası ve düşüncesiyle öğretilmiştir. Ancak burada, benim öncelikli amacım Kutsal Kitap'a ilişkin konulardan konuşmak, yani aklın ışığıyla ilgili bu birkaç tümce yeterli olacaktır.

Şimdi tam olarak çözümlemek için, Tanrı'nın insanlığa bildirilmesinin her ikisi de doğal bilgiyi ve onun kapsamını aşan diğer yol ve yöntemlerine geçeceğim; çünkü zaten akıl erkiyle bildiklerimizi iletme için Tanrı'nın bu diğer yöntemleri kullanmasının hiçbir anlamı yok.

Bu konuda sonuçlarımız yalnızca Kutsal Kitap'tan çıkarılmalıdır; çünkü peygamberlerin bize söz ve yazılarıyla anlattıkları dışında, kendi bilgimizi aşan konularla ilgili ne öne sürebiliriz ki? Ve bildiğim kadarıyla şu anda yaşayan hiçbir peygamber olmadığından, mecazlardan sonuç çıkarmamaya ya da kendilerinin kesin olarak belirtmediği hiçbir şeyi yazarlarımıza mal etmemeye dikkat ederek ölmüş olan peygamberlerin kitaplarını okumaktan başka seçeneğimiz yok. Yahudilerin ikincil ya da ayrıntı olan nedenleri hiç belirtmediklerini ve anlatmadıklarını fakat din, dindarlık ve genellikle sofuluk denilen

şeyin verdiği maneviyatla her şeyi Tanrı'ya mal ettiklerini önceden açıklamalıyım. Örneğin, eğer bir alışverişle para kazanırlarsa bunu onlara Tanrı'nın kazandırdığını söylerler; eğer bir şey arzu ederlerse bu arzuyu yüreklerine Tanrı'nın koyduğunu söylerler; bir şey düşünürlerse, bunu onlara Tanrı'nın düşündürdüğünü söylerler. Öyleyse Kutsal Kitap'ta ifade edildiği gibi sadece açıkça kehanet ya da vahiy olarak belirtilmediği ya da bu bağlamda vahiy olduğuna açıkça dikkat çekilmediği sürece Tanrı tarafından herkese söylenen her şeyin kehanet ya da vahiy olduğunu varsaymamalıyız. Kutsal kitapların gözden geçirilmesi bize Tanrı'nın vahiylerinin peygamberlere sözcük ya da imgelerle, ya da ikisinin birleşimiyle bildirildiğini gösterecektir. Bu sözcük ve imgeler iki türdü;

1. – onları duyan ya da gören peygamberin hayal gücü yetisi dışındayken gerçek,

2. – peygamberin hayal gücü yetisi onları kesin olarak gördüğünü ya da duyduğunu varsaymasına neden olan bir durumdayken düşsel.

Mısır'dan Çıkış xxv:22'de Tanrı "Seninle orada, Keruvlar arasında, Bağışlanma Kapağı'nın üzerinde görüşeceğim" diyerek gerçek bir sesle Musa'ya İbrani-lere hangi yasaların iletilmesini istediğini belli etti. Musa ne zaman olursa olsun Tanrı'yı onunla iletişime hazır bulduğu için, bir tür gerçek sesin kullanılmış olması gerek. Bu, yakında göstereceğim üzere, gerçek bir sesin olduğu tek örnektir.

1 *Samuel* iii:21'deki "Rab Şilo'da görünmeyi sürdürdü." tümcesinden Tanrı'nın Samuel'i çağırdığı sesin gerçek olduğunu varsayabiliriz. "Orada sözü aracılığıyla kendisini Samuel'e tanıttı." tümcesiyle

Tanrı imgesinin, Kendisini Samuel'e bir ses aracılığıyla bildirmesinden oluştuğu diğer bir deyişle, Samuel'in Tanrı'yı konuşurken duyduğu kastedilir. Ama Musa ve diğer peygamberlerin kehanetleri arasında bir ayırım yapmak zorundayız, dolayısıyla bu sesin düşsel olduğu sonucunu çıkarmalıyız. Samuel'in Eli'nin sesini duyma alışkanlığı vardı ve bu yüzden Tanrı tarafından üç kez çağrıldığında, sesin Eli'nin olduğunu kolayca hayal etmiş olabilir. Böylece sonuç sesin Eli'nin sesine olan benzerliğiyle daha fazla desteklenir.

Avimelek'in duyduğu ses düşseldi çünkü *Mısır'dan Çıkış* xx:6'da şöyle denmiştir: "Tanrı, düşünde ona... dedi." Öyleyse Tanrı'nın isteği, onun için uyanıkken değil, sadece uykudayken yani; hayal gücünün en fazla etkin olduğu ve denetlenemediği zaman açık bir bildiriydi. Bazı Yahudiler On Emir'in gerçek sözcüklerinin Tanrı tarafından söylendiğine değil, İsraililerin sadece belirgin sözcükleri olmayan bir ses duyduklarına ve devamı sırasında On Emir'i saf sezgiyle anladıklarına inanırlar. *Mısır'dan Çıkış*'taki On Emir'in sözcüklerinin *Yasa'nın Tekrarı*'ndaki On Emir'in sözcüklerinden farklı olduğunu görerek ben de bir zamanlar bu düşünceye eğilimliydim, çünkü aradaki uyuşmazlık (Tanrı bir kez konuştuğu için) On Emir'in amacının Tanrı'nın gerçek sözcüklerini değil, sadece O'nun anlatmak istediğini iletmek olduğunu gösteriyordu. Ancak, Kutsal Kitap'ı tahrip etmediğimiz sürece, kesinlikle kabul etmeliyiz ki, İsraililer gerçek bir ses duydular, çünkü Kutsal Kitap açıkça iki insanın bedensel organlarını kullanarak sıradan düşünce değiş tokuşu yaptığı gibi, *Yasa'nın Tekrarı* v:4'te: "Tanrı sizinle yüz yüze konuştu" di-

yor. Dolayısıyla Tanrı'nın On Emir'i aracılığıyla belli ettiği bir tür gerçek ses yarattığını varsaymak Kutsal Kitap'la daha uyumludur. Bu iki parçanın uyumsuzluğu Bölüm VIII'de çözümlenmiştir.

Fakat böyle bile tüm zorluk aşılamıyor, çünkü diğer yaratılan şeylerle aynı şekilde Tanrı'ya boyun eğen bir yaratığın, Tanrı'nın doğasını sözlü olarak ya da gerçekten bireysel organizması aracılığıyla ifade etmeye ya da anlatmaya, örneğin, birinci şahıstan "Ben sizin Tanrı'nız Rab'bim" diyerek bildirmeye gücünün yetebileceğini ileri sürmek neredeyse hiç akıllıca değil.

Biri ağzıyla "anlıyorum" dediğinde, anlamayı kesinlikle ağza değil, konuşmacının aklına mal ederiz; ama bu ağız konuşan insanın doğal organı olduğu içindir ve duyan kişi, kendisiyle bir karşılaştırmayla anlamamanın ne olduğunu bilerek kolayca konuşmacının aklının kastedildiğini anlar. Ama Tanrı hakkında sadece adından öte bir şey bilmeseydik ve onunla iletişime geçmek isteseydik ve onun varlığından emin olsaydık isteğimizin (az ya da çok bizim gibi Tanrı'ya boyun eğen) yaratılmış bir şeyin "Ben Rab'bim" bildirisiyle nasıl yerine getirileceğini anlamıyorum. Eğer Musa'nın ya da Musa demeyeceğim, ama bir tür hayvanın dudaklarını "Ben Rab'bim" diyecek şekilde Tanrı hareketlendirdiyse, Rab'bin varlığını buradan mı kavramalıyız?

Kutsal Kitap açıkça gökten bu amaçla Sina Dağı'na inerek Tanrı'nın Kendi'sinin konuştuğu – ve bunu sadece İsraililerin değil, aynı zamanda başkanları olan adamın da gördüğü inancına dikkat çekiyor gibi görünüyor. (*Mısır'dan Çıkış* xxiv:33) Bundan öte Musa'nın ne çoğaltılabilen ne de kısaltılabilen ve

doğruluğun ulusal bir ölçünü olarak kurulan yasası, hiçbir yerde Tanrı'nın bedensiz hatta biçim ya da şekilsiz olduğu inancını buyurmuyor, ama yalnızca Yahudilerin O'nun varlığına inanması gerektiği ve yalnızca Yahudilerin O'na tapınması gerektiğini emrediyor. Yasa Tanrı'nın herhangi bir benzerini uydurmayı ya da şekillendirmeyi yasakladı. Ama bu tapınmanın saflığını garantilemek içindi çünkü Tanrı'yı hiç görmedikleri için şekiller aracılığıyla Tanrı'nın biçimini değil, tapınmalarının nesnesi olarak yavaş yavaş Tanrı'nın yerini alabilecek bir yaratımın biçimini hatırlayabilirlerdi. Buna rağmen, Kutsal Kitap açıkça Tanrı'nın bir şekli olduğunu ve Musa'nın Tanrı'yı konuşurken duyduğunda O'na bakmasının ya da en azından arka taraflarına bakmasının yasaklandığını söyler.

Kuşkusuz, aşağıda bütünüyle tartışacağımız bu soruda biraz gizem saklıdır. Şimdilik Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın Yasa'larını insana açtığı yöntemleri gösteren parçalara dikkat çekeceğim.

Vahiyler, *Tarihler*: xxii.'deki gibi Tanrı'nın, öfkelerini Davut'a elinde kılıç olan bir melek aracılığıyla göstermesi ve Balam'ın öyküsünde olduğu gibi sadece şekiller aracılığıyla da olabilir.

Maymonides⁶ ve diğerleri gözleri açıkken hiç kimse melek göremeyeceği için, bu ve diğer tüm melekli belirme olaylarının (yani Manoah ve İshak'ı sunan İbrahim'e olduğu gibi) uyku sırasında olduğunu ileri sürüyorlar ama bu daha da saçma. Böyle yorumcula-

⁶ Maymonides: (1138-1204) Endülüslü Yahudi filozof. İslami çevrede köklenen Neo-Eflatun Aristo felsefesinden oldukça fazla etkilenmişti.

rın tek amacı benim saçmalığın doruk noktası olarak gördüğüm, zekice sözcük oyunlarını ve kendi uydurmalarını Kutsal Kitap'a zorla sıkıştırma işlemi gibi görünüyor.

Tanrı gerçek olmayan ama sadece peygamberin hayalinde var olan şekillerle, Yusuf'a gelecekteki egemenliğini, Yeşu'ya ise sözcük ve şekillerle Rab'bin ordusunun Komutan'ıymış gibi kılıç kuşanmış bir meleğin görünmesini sağlayarak sözlü iletişimle Kendi'sinin İbraniler için savaşacağını belli etmiştir. Tanrı'nın kayrasının İsrail'i terk ettiği Yeşaya'ya Tanrı'nın çok yüksek bir tahtta oturduğu ve İbranelerin günahlarının kiriyle lekeli, pislik içine batmış ve böylece Tanrı'dan olabildiğince uzak göründükleri bir imgeyle betimlenmiştir. Gelecekteki felaketler sözcüklerle önceden haber verilirken, insanların o zamanki alçaklığı böyle belli edilmişti. Kutsal Kitap'tan benzer birçok örnek aktarabilirim, ama bence zaten yeterince iyi biliniyorlar.

Ancak, *Çölde Sayım* xii:6,7'de savımız daha açıkça doğrulanıyor: "Eğer aranızda bir peygamber varsa, Ben, Rab düşte kendimi ona tanıtır," (yani imge ve işaretlerle, çünkü Tanrı Musa'nın kehaneti için işaretler olmayan bir görme der), "onunla düşte konuşurum." (yani gerçek sözcükler ve sesle değil). "Ama kulum Musa öyle değildir; onunla bilmecelerle değil, açıkça, yüz yüze konuşurum, O Rab'bin suretini görüyor" yani beni bir arkadaş gibi görerek ve korkmadan, benimle konuşur (*Mısır'dan Çıkış* xxxiii:17). Bu diğer peygamberlerin gerçek bir ses duymadığını tartışmasız doğruluyor ve *Yasa'nın Tekrarı* xxiv:10: "O günden bu yana İsrail'de Musa gibi Rab'bin yüz yüze görüştüğü bir peygamber çık-

madı," tümcesi de Musa bile Rab'bin yüzünü görmediği için bu, Rab'bin diğer hiçbirisiyle konuşmadığı anlamına gelmelidir. Bunlar Kutsal Kitap'ta Tanrı ve insan arasında sözü edilen tek iletişim araçları ve dolayısıyla varsayılacak ya da uydurulacak araçlar yalnızca bunlar olabilir. Bedensel yöntemleri araya sokmaksızın akıllarımıza Öz'ünü ilettiği için Tanrı'nın insanla doğrudan iletişime geçebileceğini bütünüyle anlayabiliriz ama doğal bilgimizin temellerince hem kapsanmayan hem de anlaşılmaz olan düşünceleri saf sezgiyle anlayabilen bir insan zorunlu olarak hemcinslerinden çok daha üstün bir zekâyâ sahip olmalıdır. Ben İsa dışında hiçbirine bu zekânın bağışlandığına inanmıyorum. Ona insanı kurtuluşa götüren Tanrı'nın yönergeleri sözcük ya da düşler olmadan doğrudan bildirilmiştir böylece Tanrı Kendi'sini daha önce doğaüstü ses aracılığıyla Musa'ya ettiği gibi, havarilere de İsa'nın akli aracılığıyla belli ediyor. Bu anlamda İsa'nın sesine, Musa'nın duyduğu ses gibi, Tanrı'nın sesi denilebilir ve Tanrı'nın bilgeliliğinin (yani insanca olandan daha çok olan bilgeliliğinin) İsa'da insan doğasına büründüğü ve İsa'nın kurtuluşun yolu olduğu söylenebilir. Bu noktada özgürce anlamadığımı itiraf ettiğim için belli kiliselerin İsa'yla ilgili ileri sürdüğü bu öğretileri ne doğruladığımı ne de yadsıdığımı bildirmeliyim. Buradan şu sonuç çıkar: Az önce söylediğimi Kutsal Kitap'tan aldım, orada Tanrı'nın İsa'ya görünmediğini ya da İsa'yla konuşmadığını okudum. Ama Tanrı'nın havarilere İsa aracılığıyla açıldığını, İsa'nın yaşam yolu olduğunu, Eski Antlaşma'nın doğrudan Tanrı tarafından değil, bir melek aracılığıyla verildiğini okudum. Bu nedenle söylediğimi, eğer Musa

Tanrı ile bir arkadaşıyla (yani ikisinin de bedenleri aracılığıyla) konuştuğu gibi yüz yüze konuşuyorsa, İsa'nın da Tanrı'yla akıldan akla iletişim kurduğunu okuduğum Kutsal Kitap'tan aldım.

Böylece İsa dışında hiç kimsenin Tanrı'nın vahiylerini sözcük ya da hayallerle olsun hayal gücünün yardımı olmadan almadığı sonucuna varıyoruz. Bu yüzden kehanetin gücü, sıra dışı yetkinlikte bir zekâyı değil, bir sonraki bölümde göstereceğim gibi sıra dışı canlılıkta bir hayal gücünü kastediyor. Şimdi Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın Ruhunun peygamberlere üflenmesiyle ne anlatmak istendiğini sorgulayacağız; bu amaçla genelde ruh olarak çevrilen İbranice sözcük *roo'-akh*'ın, Strong:7307, tam anlamını belirlemeliyiz.

Roo'-akh sözcüğü, Strong:7307, sözcük anlamıyla bir rüzgâr örneğin, güney rüzgârı, anlamına gelir ama sıkça türetilmiş diğer anlamlarda da kullanılır.

Şunlarla eş anlamlı kullanılmıştır: -

1.Nefes: "Ne de ağzında soluk kalmıştı..." *Mezmurlar cxxxv:17*.

2. Hayat ya da nefes almak: "Ve ruhu ona geri döndü" 1 *Samuel xxx:12*; yani tekrar nefes aldı.

3. Cesaret ve güç. "Sizin korkunuzdan kimsede derman kalmadı " *Yeşu ii:11*; "...ruh içime girdi ve beni ayaklarımın üzerinde durdurdu..." *Hezekiel ii:2*.

4. Erdem ve uygunluk: "Çok gün görenler konuşsun, çok yıl yaşayanlar bilgeliği öğretsin. Oysa insana ruh veren..." *Eyüp xxxii:7*; yani bilgelik her zaman yaşlı insanlarda değildir, çünkü şimdi keşfediyorum ki bilgelik bireysel erdem ve anlama gücüne bağlıdır. Yani, "kendisinde Rab'bin ruhu bulunan..." *Çölde Sayım xxvii:18*.

5. Akıl Yapısı: "Çünkü Kulum Kavre'de başka bir ruh var..." *Çölde Sayım* xiv:24; yani başka bir akıl yapısı. "O zaman size yüreğimi açarım..." *Süleyman'ın Özdeyişleri* i:23.

6. İrade, amaç, arzu, dürtü: "Ruhları onları nereye yönlendirirse, sağa sola sapmadan oraya gidiyorlardı." *Hezekiel* i:12; "Benim değil, kendi tasarımlarını yerine getirip Ruhuma aykırı anlaşmalar yaparak..." *Yeşaya* xxx:1; "Çünkü Rab size uyuşukluk ruhu verdi." *Yeşaya* xxix:10; "Onların öfkesini yatıştırdı." *Hâkimler* viii:3; "Kendini denetleyen de kentler fet-hedenden üstündür." *Süleyman'ın Özdeyişleri* xvi:32; "Kendini denetleyemeyen kişi..." *Süleyman'ın Özdeyişleri* "Ruhun ateş gibi seni yutacak." *Yeşaya* xxxiii:1.

—anlamalarında da kullanılmıştır.

Yaradılışın anlamından şunları çıkarıyoruz:

7. Tutkular ve yetenekler. Yüksek bir ruh, gurur; alçak bir ruh, alçak gönüllülük; şeytani bir ruh, nefret ve hüznün anlamına gelir. Öyleyse kıskançlık, zina, bilgelik, sakınma, yüreklilik ruhu ifadeleri de kıskanç, şehvetli, bilge, sağduyulu ya da yürekli düşünce gibi (biz Yahudiler, sıfatlara tercihen isimleri kullandığımız için) türlü özelliklerin yerine geçer.

8. Düşüncenin kendisi ya da yaşam: "Hepsi aynı soluğu taşıyor..." *Vaiz* iii:19 "Ruh onu veren Tanrı'ya dönmeden..."

9. Dünyanın (rüzgarların esmeye başladığı) yönleri, ya da bir şeyin belli bir yöne doğru dönmüş tarafı – *Hezekiel* xxxvii:9; xlii:16, 17, 18, 19,...vs.

Bir şeylerin Tanrı'ya mal edilmesi ya da Tanrı ile ilgili bir şeyden söz edilmesinin yöntemini üstü kapalı olarak zaten belirttim.

1. O'nun doğasına ve varlığına ait, O'nun parçası gibi anlamında; örneğin, Tanrı'nın gücü, Tanrı'nın gözleri.

2. O'nun egemenliği altında ve O'nun isteğine bağlı anlamında; böylece gökler Rab'bin gökleri, arabası ve konutu olarak adlandırılır. Nebukadnessar Tanrı'nın kulu, Asur Tanrı'nın kırbaacı... vs. olur.

3. O'na adandığı anlamında, örneğin, Tanrı'nın Tapınağı, Tanrı'nın Nasıralısı, Tanrı'nın ekmeği.

4. Bizim doğal yeteneklerimizle değil, peygamberler aracılığıyla bildirildiği gibi anlamında. Bu anlamda Musa'ya ait yasalar Tanrı'nın yasaları olarak adlandırılır.

5. En üstünlük derecesi anlamında. Çok yüksek dağlara Tanrı'nın dağları, çok derin bir uykuya Tanrı'nın uykusu adı takılır... vs. Bu anlamda *Amos* iv:11'i açıklamalıyız: "Rab'bin Sodom ve Gomora'yı yıktığı gibi, yıktım sizi," yani bu yıkım, Tanrı'nın unutulmaz yıkımına benzetiliyor; burada Tanrı'nın Kendi'si konuşmacı olduğu için parça başka bir şekilde uygun anlama gelemmez. Süleyman'ın bilgeliği Tanrı'nın bilgeliği ya da sıra dışı olarak adlandırılıyor. Lübnan'ın selvilerinin boyutu Zebur yazarının ifadesiyle "Tanrı'nın selvileri" olarak anlatılıyor.

Aynı şekilde eğer Yahudiler herhangi bir olayı anlamakta şaşkınlık içindeyseler ya da nedeni hakkında bilgileri yoksa onu Tanrı'ya mal ederlerdi. Böylece fırtına Tanrı'nın paylaması olarak adlandırılıyordu, şimşek ve yıldırım Tanrı'nın okları diye adlanıyor, Tanrı'nın hazineleri olan rüzgârları mağaralarda kapalı tuttuğu düşünülüyordu; böylece Yunan rüzgâr-tanrısı Eolus'tan sadece adıyla ayrılıyordu. Benzer

şekilde özellikle olağanüstü olan mucizeler Tanrı'nın işi olarak adlandırılıyordu; tabi ki gerçekte tüm doğa olaylarının Tanrı'nın işi olması ve sadece O'nun gücüyle gerçekleşmesine rağmen. Tevrat yazarı Mısır'daki mucizeleri Tanrı'nın işi olarak adlandırıyor çünkü İbraniler onlarda aramadıkları bir güvenliği buldukları için şaşkınlığa uğramışlardı.

O zaman sıra dışı olaylar Tanrı'nın İş'leri ve sıra dışı boyuttaki ağaçlar Tanrı'nın Ağaç'ları adını aldığından, çok güçlü ve uzun boylu adamlardan, imansız hırsızlar ve kadın satıcıları olmalarına rağmen, *Yaratılış*'ta Tanrı'nın Oğul'ları olarak söz edilir.

Güzel şeylerin Tanrı'ya atfedilmesi sadece Yahudilere özgü değildi. Firavun, rüyasının yorumunu duyduktan sonra, tanrıların akıllarının Yusuf'ta olduğunu haykırdı. Nebukadnessar, Daniel'in kutsal tanrıların ruhuna sahip olduğunu söyledi; ayrıca İbranice Tanrı'nın elleriyle yapılmış deyimine eş olarak Latince'de iyi yapılmış bir şeyin kutsal ellerle yapıldığı söylenir.

Şimdi Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın ruhundan söz eden parçaları kolayca anlayabilir ve açıklayabiliriz. *Yeşaya* xl:7'de olduğu gibi "Rab'bin soluğu esince üzerlerine, Ot kurur, çiçek solar." bazı yerlerde ruh ifadesi sadece çok güçlü, kuru ve ölümcül bir rüzgâr anlamına gelir. Aynı şekilde *Mısır'dan Çıkış* i:2'de: "Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu." der. Başka zamanlarda yüksek cesaretle eş anlamda kullanılıyordu, böylece Gideon ve Samson'un ruhu, çok cesur ve her zaman acil bir duruma hazırlıklı oldukları için Rab'bin Ruhu olarak adlandırılır. *Mısır'dan Çıkış* xxxi:3'te dediği gibi insana bağışlanan normalin üstünde bir yetenekle: "...onu (Bezalel'i)

ruhumla doldurdum." Sıra dışı herhangi bir erdem ya da güç Rab'bin Ruh'u ya da Erdem'i olarak adlandırılır. Aynı şekilde *Yeşaya* xi:2: "Rab'bin Ruh'u... O'nun üzerinde olacak."tümcesi ondan sonra metinde açıklandığı üzere bilgelik ve anlayış ruhu, öğüt ve güç ruhu anlamına geliyor. Şaul'ün hüznü Rab'bin Hüzün'ü ya da çok derin bir hüznün olarak anılır, bu terimi uygulayan insanlar bu hüznü harp çalarak dindirmesi için bir müzisyen isteyerek bununla doğaüstü bir şeyden söz etmediklerini göstermişlerdir. Yine "Rab'bin Ruh'u" insan düşüncesiyle eş anlamda kullanılır, örneğin, *Eyüp* xxvii:3: "Tanrı'nın soluğu burnumda olduğu sürece..." Bu, *Mısır'dan Çıkış* ii:7'ye bir göndermedir: "Tanrı Adem'in.... burnuna yaşam soluğunu üfledi." Hezekiel ayrıca, ölümlere kehanette bulunarak, (xxvii:14) "Ve size ruhumu vereceğim ve sizler yaşayacaksınız..." yani sizi yaşama geri döndüreceğim der. *Eyüp* xxxiv:14'te "Eğer niyet eder de Ruhunu ve soluğunu geri çekerse..."yi, *Mısır'dan Çıkış* vi:3'te: "Ruhum insanda sonsuza dek kalmayacak, çünkü o ölümlüdür."ü görüyoruz yani; insan iyiyi ayırt etmek için ona verdiğim ruhun değil, bedenın buyruklarına uyduğundan, onu bırakacağım der. Aynı şekilde *Mezmurlar* li:12'de "Ey Tanrı, temiz bir yürek yarat, Yeniden kararlı bir ruh var et içimde; Beni huzurundan atma, Kutsal Ruh'unu benden alma." der. Günahın sadece bedenden, iyi dürtülerin de düşünmeden kaynaklandığı varsayılıyordu; dolayısıyla Tevrat yazarı bedensel arzulara karşı Tanrı'ya yakarır ama Rab'bin ona verdiği ruhun yenilenmesi için dua eder. Yine, Kutsal Kitap halkın bilgisizliğine ayrıcalık tanıdığından Tanrı'yı bir akıllı, bir yüreği, duyguları – hatta bir

bedeni ve nefesi – varmış gibi betimler, Tanrı'nın Ruh'u ifadesi, Tanrı'nın aklı, niyeti, duygusu, gücü ya da nefesi için kullanılır. *Yeşaya* xl:13: "O'na öğüt verip öğretebilen var mı?", yani Kendi'si dışında kim, Tanrı'nın aklının bir şeye niyetlenmesine neden olabilir? ve *Yeşaya* lxiii:10: "Ama başkaldırıp O'nun Kutsal Ruh'u'nu incittiler" der. Bu ifadenin, bir anlamda Tanrı'nın arzusunu açıklayan Musa'nın Yasası için de kullanıldığı olmuştur, *Yeşaya* lxiii.11: "Kutsal Ruh'u'nu aralarına yerleştiren nerede?" parçasında Ruh bağlamdan açıkça çıkardığımız üzere Musa'nın Yasası anlamındadır. Nehemya, yasanın verilmesi hakkında konuşurken i:20: "Onları eğitmek için iyi Ruhun'u verdin." der. *Yasa'nın Tekrarı* iv:6'da: "ne denli bilge ve anlayışlı olduğunuzu uluslara bunlar gösterecek." ve *Mezmurlar* cxliiii:10'da: "Senin iyi Ruhun düz yolda bana öncülük etsin!" denerek yasalara gönderme yapılmıştır. Tanrı'nın Ruhu akılla aynı şekilde Tanrı'nın nefesi anlamına da gelebilir, yürek ve beden Kutsal Kitap'ta *Mezmurlar* xxxiii:6'daki gibi Tanrı'ya mal edilmişlerdir. Sonuç olarak *Eyüp* xxxiii:4'te "Beni Tanrı'nın Ruh'u yarattı" tümcesindeki gibi Tanrı'nın Güç'ü, Kuvvet'i ya da Yetenek'i ya da isterseniz Rab'bin Buyruk'u anlamına gelir. Aynı şekilde, Tevrat yazarı şiirsel diliyle, *Mezmurlar* xxxiii:6: "Gökler Rab'bin sözüyle, Gök cisimleri ağzından çıkan solukla yaratıldı" der yani; sanki onların bir nefeste verilen bir buyrukla yaratıldıklarını bildirir. Ayrıca *Mezmurlar* cxxxix:7'de: "Nereye gidebilirim senin Ruh'undan, Nereye kaçabilirim Huzur'undan?", yani; 'Senin Güç'ünden ve Huzur'undan ötede olmak için nereye gidebilirim?' der.

Son olarak Rab'bin Ruh'u ifadesi, Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın Duygu'larını ifade etmek için kullanılıyor. Örneğin, O'nun Kayra'sı ve Merhamet'i anlamında, *Mika* ii:7de: "Rab'bin (sabrı)Ruh'u mu tükendi acaba?" der. "O böyle şeyler yapar mı?" *Zekeriya* iv:6, "Güçle kuvvetle değil, ancak benim Ruh'umla başaracaksın' Böyle diyor Her Şeye Egemen Rab." Aynı peygamberin yedinci parçasının on ikinci dizesi de, bence aynı şekilde yorumlanmalıdır: "Her şeye egemen Rab'bin Ruh'uyla (yani; merhametiyle) daha önceki peygamberlere gönderdiği yasa ve sözcükleri duymamak için kalplerini sert bir taşa çevirdiler." *Hagay* ii:5'te de aynı şekilde: "Ruh'um aranızdadır. Korkmayın!" der.

Yeşaya xlviii:16'daki parça: "Egemen Rab şimdi beni ve Ruh'u'nu gönderiyor.", Tanrı'nın merhameti ya da bildirilen yasasına mal edilecek şekilde anlaşılabilir; çünkü peygamber diyor ki: "Başlangıçtan beri" (yani size Tanrı'nın Öfke ve Hüküm'ünü vaaz etmeye geldiğim ilk zamandan beri) "...açıkça konuştum, O zamandan bu yana oradayım" ve şimdi Tanrı'nın Merhamet'iyle size kurtuluşu vaaz etmek için sevinçli bir haberci olarak gönderildim. Ya da *Yeşaya*'nın bildirilen yasanın buyruğuyla, Musa'nın onları uyardığı aynı tavırla, aynı koşullar altında onları uyarmaya geldiğini, (*Levililer* xix:17) ve şimdi, Musa gibi kendisinin de onların kurtuluşunu vaaz ederek uyarısının sonuna geldiğini anlatmak istendiğini çıkarabiliriz. Ama ilk açıklama bana en iyisi gibi geliyor.

Tartışmamızın başlıca konusuna dönersek, Kutsal Kitap'ın "Rab'bin Ruh'unun bir peygamber üzerinde olması", "Rab'bin Adem'e Ruh'u'nu üflemesi" "İnsa-

nın Tanrı'nın Ruh'u'yla, Kutsal Ruh'la dolu olması"... vs. ifadelerinin bizim için oldukça açık ifadeler olduğunu ve peygamberlere özel ve sıra dışı bir gücün bağışlandığı ve onların özel bir bağlılıkla kendilerini imana adadıkları anlamlarına geldiklerini görüyoruz. Tanrı'nın Ruhu'nun İbranicede Tanrı'nın aklı ya da düşüncesi anlamına geldiğini gösterdiğimiz için peygamberlerin Tanrı'nın düşüncesini ya da aklını gördüklerini ve O'nun aklı ya da düşüncesini gösteren yasanın O'nun Ruh'u adını aldığını görüyoruz. Böylece, Tanrı'nın buyruklarının bildirilmesine aracılık ettiği için, peygamberlerin hayal gücünün Tanrı'nın aklı olarak anılabileceği ve peygamberlerin Tanrı'nın aklına sahip olduklarının söylendiğini görüyoruz. Aklımızda ayrıca Tanrı'nın aklı ve O'nun sonsuz düşünceleri vardır; ama bunun bütün insanlarda aynı olduğu özellikle üstünlük iddia eden, diğer insanları ve onların bilgilerini küçümseyen İbraniler tarafından daha az dikkate alındı. Son olarak, peygamberlerin Tanrı'nın Ruhu'na sahip olduğu söylenmiştir, çünkü insanlar kehanet gücünün nereden geldiğini bilmiyorlardı ve şaşkınlıkları bunu diğer mucizelerle doğrudan Tanrı'ya mal etmelerine, Tanrısal güç adını vermelerine neden oldu.

Peygamberlerin Tanrı'nın vahyini sözcük ya da şekillerle, hayali ya da gerçek olsun sadece hayal gücünün yardımıyla algılayabildiklerini doğrulama konusunda daha fazla kararsızlık duymamıza gerek yok. Kutsal Kitap'ta görmediğimiz başka bir yöntem uydurmamalıyız. İletişimlerin gerçekleştiği özgün Doğa yasasıyla ilgili bilgisizliğimi itiraf ediyorum. Diğerleri gibi Tanrı'nın gücüyle gerçekleştiklerini söyleyebilirdim ama bu sadece saçmalık olurdu ve eşsiz bir

örneği aşkın bir terimle açıklamaktan farksız olurdu. Her şey Tanrı'nın gücüyle gerçekleşiyor. Doğanın kendisi de Tanrı'nın gücünün farklı bir adıdır ve bizim Tanrı'nın gücüyle ilgili bilgisizliğimiz Doğa'yla ilgili bilgisizliğimizle eş-sürelidir. O zaman bir olayı Tanrı'nın gücü olan doğal nedenini bilmeden, Tanrı'nın gücüne mal etmek tam bir aptallıktır. Fakat şimdi kehanet bilgisinin nedenlerini soruşturmuyoruz. Dediğim gibi sadece Kutsal belgeleri incelemeye ve saltık doğal doğruluklardan çıkardığımız gibi onlardan da sonuçlar çıkarmaya çalışıyoruz; belgelerin nedeni bizi ilgilendirmiyor.

Akılsal bilginin tüm örüntüsünün meydana getirildiği ilke ve kavramlardansa, sözcük ve şekillerle çok daha fazla düşünce oluşturulabildiği için peygamberler, Tanrı'nın vahiylerini hayal gücü yardımıyla gördükleri gibi tartışmasız anlama yetisinin sınırlarının çok ötesindekileri de görebilirlerdi.

Böylece peygamberlerin neredeyse her şeyi kısa öykü ve üstü kapalı sözlerle algıladığı ve hayal gücünün genel yöntemine uyarak ruhsal gerçekleri cisimsel şekillere soktukları doğrusu hakkında bir fikrimiz oluyor. Kutsal Kitap'ın ve peygamberlerin Tanrı'nın Ruh'u ya da Düşüncesi hakkında neden çok tuhaf ve karmaşık bir şekilde konuştuklarını(karşılaştırım, *Çölde Sayım* xi:17, 1 *Krallar* xxii:21..vs.), Daniel'in Rab'bi Mika'nın yanında beyaz giyen yaşlı bir adam biçiminde otururken görmesini, Hezekiel tarafından O'nun bir ateş gibi görülmesini, neden Kutsal Ruh'un İsa'yla beraber olanlara alçalan bir güvercin olarak, havarilere ateşli diller gibi, Pavlus'a din değiştirenken büyük bir ışık olarak belirdiğini düşünmemize artık gerek yok. Tüm bu ifadeler açıkça geçerli Tanrı

ve ruh düşünceleriyle uyum içindedir.

Hayal gücü kısa süreli ve değişken olduğundan, görüyoruz ki kehanet gücü bir peygamberde uzun süre kalmamış ya da kendisini sık göstermemiş, tam tersi olarak seyrek göstermiştir; kendini sadece birkaç insanda, onlarda da seyrek göstermiştir.

Zorunlu olarak peygamberlerin gördüklerinin doğruluğundan kesin akılsal yasalarla değil de hayal gücü yetisiyle nasıl emin olduklarını soruşturmalıyız ama araştırmamız Kutsal Kitap'la sınırlı kalmalıdır çünkü konu, kesin bilgisini edinemediğimiz ve dolaysız nedenlerle açıklayamadığımız üzerinedir. Kutsal Kitap'ın peygamberlerin güvenilirliğini konusundaki öğretisini bir sonraki bölümde çözümleyeceğim.

II. Bölüm: Peygamberler Hakkında

Vahyin doğa olgularının bilgisini verebileceğini varsayma yanışı

Vahyin kesinliğinin dayanakları:

1. Hayal gücünün canlılığı,
2. Bir İşaret,
3. Peygamberin Erdemliliği.

Bireyin yapı ve görüşlerine göre vahyin çeşitlilik göstermesi.

Bir önceki bölümde söylediğim gibi peygamberlere sıra dışı yetkinlikte akıl değil, sıra dışı canlılıkta hayal gücü bağışlanmıştı. Bu sonuç Kutsal Kitap tarafından da yeterince desteklenmiş çünkü bize Süleyman'ın en bilge adam olduğu ama özel kehanet yeteneği olmadığı söyleniyor. Heman, Kalkol ve Darda⁷ çok yetenekli adamlar olmalarına rağmen peygamber değillerken, eğitimsiz köylü adamların hatta İbrahim'in yardımcısı Hagar gibi köylü kadınların böyle bir yeteneği vardı. Bu, sıradan deneyim ve akla da ters değil. Hayal gücü yetisi büyük olan insanlar soyut akıl yürütmeye daha az uygunlar, oysa akıl yürütmede ve onu kullanmada üstün olanlar, hayal güçlerini daha sınırlı ve denetim altında tutarlar, aklın yerini almasın diye ona hükmederler.

⁷ Zerahoğulları, 1 *Tarihler* 2:6

Dolayısıyla doğal ve ruhsal olayların bilgisinin peygambere özgü kitaplardan elde edilebileceğini varsaymak tümüyle yanlıştır. Ben de felsefenin, çağın ve sorunun kendisinin de gerektirdiği gibi bu düşünceyi ışığa kavuşturmaya çalışacağım. Batıl inancın kuşatmalarını umursamıyorum, çünkü batıl inanç gerçek bilgi ve ahlakın can düşmanıdır. Evet, işler buraya kadar geldi! Hiçbir Tanrı fikri oluşturmadığını ve O'nu sadece nedenlerini de bilmedikleri yaratılmış şeyler aracılığıyla bildiklerini itiraf eden insanlar, utanmadan filozofları ateizmle suçlayabiliyorlar. Soruyu yöntemli biçimde işleyerek, kehanetlerin sadece peygamberin hayal gücü ve fiziksel yaradılışına bağlı olarak değil, aynı zamanda peygamberlerin kendine özgü görüşlerine göre de farklılık gösterdiğini bundan öte kehanetin peygamberi hiçbir zaman daha önce olduğundan daha bilge yapmadığını göstereceğim. Ama önce peygamberlerin teslim aldığı gerçeğin güvenilirliğini tartışacağım çünkü bu, bu bölümün konusuyla benzer ve bir şekilde bizim şu anki düşüncemizi açıklamaya yarayacak.

Hayal gücü, kendi doğasında tüm açık ve seçik düşüncelerde anlatmak istendiği gibi, doğruluğun kesinliğini içermez, bizi nesnel gerçekliğine inandırmak için biraz dıştan olan nedene gereksinim duyar. Bundan dolayı kehanet kesinlik sağlayamaz. Tanrı'nın Söz'ünü duyduktan sonra Tanrı'ya inanmadığı için değil, sözü verenin Tanrı olduğundan emin olmak için bir işaret isteyen İbrahim'den de anlayabileceğimiz gibi peygamberler Tanrı'nın kehanetinden, kehanetin kendisiyle değil bazı işaretlerle emin oluyorlardı. Bu gerçek, Gidoni örneğinde daha da belirgin: "Göster bana" der Tanrı'ya "bana benimle

konuşanın Sen olduğunu bilmemi sağlayacak bir işaret göster." Tanrı ayrıca Musa'ya şöyle der: "Bu da sana gönderdiğim bir işaret olsun." Hizkiya uzun zamandır Yeşaya'nın peygamber olduğunu bildiği halde yine de önceden haber verdiği çözüm yolunun bir işaretini istedi. Böylece peygamberlerin her zaman kehanetle ilgili hayallerini doğrulayacak bazı işaretler aldıkları oldukça açık; bu yüzden Musa Yahudilere (*Yasa'nın Tekrarı* xviii.) peygamberlerden bir işaret isteyin yani gelecekte olacak bir olayın öngörüsünü isteyin der. Bu bağlamda kehanet gücü, hiçbir işaret gerektirmeyen ve kendi içinde kesinlik içeren doğal bilgiden daha aşağıdır. Dahası Kutsal Kitap, peygamberlerin kesinliğinin matematiksel değil, ahlaki olduğu ifadesini destekler. Musa, öğretisini işaret ve mucizelerle doğrulasa bile yeni tanrılar vaaz eden peygambere ölüm cezasını koyar (*Yasa'nın Tekrarı* xiii.); "Çünkü" der, "Tanrınız Rab Kendi'sini bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevip sevmediğinizi anlamak için sizi sınamaktadır." Ve İsa havarilerini aynı şeye karşı uyarır (*Matta* xxiv:24). Ayrıca Hizkiya (xiv:9) açıkça Tanrı'nın insanları yalancı kehanetlerle aldattığını belirtir; Mikaya'nın tanıklığı üstlendiği Ahav'ın peygamberleri durumundaki gibi.⁸

Bu örnekler vahyin kuşkuya açık olduğunu kanıtlasa da dediğimiz gibi vahiy, belirli bir ölçüde kesinlik barındırır; çünkü Tanrı hiçbir zaman iyi olanı ya

⁸ İsrail Kralı Ahav'la Yahuda kralı Yehoşafat Ramot-Gilat'a saldırmak için işbirliği yaptıklarında peygamberlerine danışırlar ama Yahoşafat bunu yetersiz bulup Mikaya'yı çağırttığında, o diğer peygamberlerin tersine İsraililerin yenilgiye uğrayacağını ve Ahav'ın öldürüleceğini bildirir.

da seçilmişini aldatmaz ama (eskiden kalma atasözüne ve Avigayil'in öyküsü ve konuşmasına göre⁹) Tanrı iyileri iyiliğin aracı olarak, kötülerini de öfkelerini uygulamak için kullanır. Bu, Mikaya'nın yukarıda bahsedilen durumundan da görülebilir; Tanrı Ahav'ı peygamberler aracılığıyla aldatmaya karar verdiğinde, yalan söyleyen peygamberlerden yararlanmıştı; iyi peygambere doğruyu belli etmiş ve bunu duyurmasını yasaklamamıştır.

Yine de dediğim gibi vahyin kesinliği sadece ahlaki olarak kalır; çünkü Tanrı'nın karşısında hiç kimse kendisini savunamaz ya da Tanrı'nın iyiliğinin aracı olmasıyla övünemez. Davut'un dindarlığının yeterli ölçüde tanıklığını üstlenmesine rağmen, Kutsal Kitap'ın kendisi, Tanrı'nın Davut'u insanları sayması için ayarttığını öğretir ve gösterir¹⁰.

Vahyin kesinliğiyle ilgili sorunun tamamı şu üç düşünce üzerinde temellendirilmiştir:

1. Vahiy edilen şeyler peygamberleri uyanıkken görülen şeyler gibi etkileyecek kadar çok canlı hayal edilmişti;
2. Bir işaretin varlığı;
3. Son ve en önemli olarak peygamberin aklının

⁹ Avigayil: Davut'la konuşarak kaba, kötü huylu kocası Naval'dan intikam almasını ve boş yere kan dökmesini engellemiştir. Tanrı da yaklaşık on gün sonra Naval'ı cezalandırıp öldürmüştür.

¹⁰ Davut halkının sayımını yaptırarak sonuçta büyük bir orduya sahip olduğu için gururlanmış ve Tanrı'nın *Mısır'dan Çıkış* 30:12'de sözünü ettiği adağı üzerine almamıştır: 'İsraililerin sayımını yaptığın zaman herkes canına karşılık bana bedel ödeyecektir.'

tamamen doğru ve iyi olana yönelmiş olması.

Kutsal Kitap her zaman bir işaretten bahsetmese de biz her zaman bir işaretin bağışlandığını varsaymalıyız; çünkü Kutsal Kitap her zaman her durum ve koşula değinmektense (çoğunun belirttiği gibi), onların okuyucu tarafından bilindiğini varsayar. Ama bir vahiy zaten Musa'nın yasasının içerdiği bir şeyi duyuruyorsa hiçbir işaret gerektirmediğini kabul etmeliyiz çünkü bu vahiy yasa tarafından doğrulanmıştır. Örneğin, Yeremya'nın Yeruşalim'in¹¹ yok edilmesi vahyi diğer peygamberlerin vahiyleriyle ve yasalardaki tehditlerle doğrulanmıştı ve bu yüzden bir işaret gerektirmiyordu ama tüm peygamberlerin tersi olarak devletin hızla yeniden kurulmasını önceden haber veren Hananya, bir işarete gerek duydu yoksa gerçeklerle doğrulanana kadar vahyin doğruluğundan kuşku duyacaktı. "Ancak esenlik olacağını söyleyen peygamberin sözü yerine gelirse, onun gerçekten Rab'bin gönderdiği peygamber olduğu anlaşılır."

O zaman peygambere işaretlerle sağlanan kesinlik matematiksel değildi (yani kesinliğin algılanan ya da görülen şeyin anlaşılması sonucu olması şart değildi), sadece ahlakiydi. İşaretler sadece peygamberi ikna etmek için verildiklerinden, bu demek oluyor ki böyle işaretler her bir peygamberin görüş ve yeterliklerine göre veriliyordu, öyle ki bir peygamberi ikna eden bir işaret, kafasına farklı görüşler sokulmuş başka bir peygamberi ikna için yeterli olmayacaktı. Dolayısıyla işaretler her bir peygamber için farklıydı.

Bahsettiğimiz gibi bireysel yaradılış ve alışkanlığa göre ve biraz önce bahsedilen görüşlere göre ayrıca

¹¹ Yeruşalim: Kudüs.

vahiyler de farklılık gösteriyordu.

Bu şekilde vahiyler yaratılışa göre şu şekilde farklılık gösteriyordu. Eğer bir peygamber neşeliyse ona yengiler, huzur ve insanı mutlu eden olaylar belli ediliyordu; o doğal olarak böyle şeyler hayal etmeye daha eğilimliydi. Eğer tersi olarak, hüznölüyse savaşlar, katliamlar ve felaketler belli ediliyordu ve böylece bir peygamber merhametli, nazik, sınırlı ya da sertse bir vahye bir diğerinden daha uygun olabiliyordu. Bu şekilde vahiy hayal gücünün yapısına göre değişiyordu. Eğer peygamber kültürü gelişmiş biriye Tanrı'nın aklını incelikli bir şekilde görüyordu, eğer akli karışıksa onu da karışık bir şekilde görüyordu. Bu yüzden hayal gücüyle elde edilen vahiylerde de eğer peygamber bir köylüyse öküzlerin, ineklerin; eğer bir askerse generallerin ve orduların; eğer bir saray mensubuyorsa bir kraliyet tahtının ve benzer şeylerin hayallerini görürdü.

Son olarak vahiy, peygamberlerin sahip olduğu görüşlere göre değişirdi; örneğin, astrolojinin saçmalıklarına inanan Magi'ye İsa'nın doğumu Doğu'daki bir yıldızın hayaliyle belli edilmişti. Nebukadnessar'ın kâhinlerine Yeruşalim'in yok edilişi bağırsaklar aracılığıyla belli edilmişti, oysa kralın kendisi bunu kehanetlerden ve havaya attığı okların yönlerinden çıkarmıştı. İnsanların özgür istemlerine göre ve kendi erkleriyle hareket ettiğine inanan peygamberlere Tanrı'nın, gelecekteki insanların eylemlerinden ayrı ve habersiz olduğu belli edilmişti. Bunların hepsini Kutsal Kitap'tan örneklerle açıklayacağım.

İlk nokta, Yehoram'a kehanette bulunmak için bir harp isteyen, krala kızgın olduğu ve herhangi birine kızgın olanlar onla ilgili iyi değil kötü şeyler hayal

edebileceğinden daha önce ulaşamadığı Tanrısal amacı, harpın müziğiyle canlanana kadar göremeyen; sonra tabi ki Yehoram ve müttefiklerine iyi haberler vahyeden Elişa'nın durumuyla kanıtlanıyor. Tanrı'nın Kendi'ni kızgın ya da üzgün olanlara belli etmediği kuramı hayalden başka bir şey değildir. Çünkü Tanrı Musa'ya kızginken ilk doğanın korkunç katlini belli etti ve bunu bir harpın aracılığı olmadan yaptı. Tanrı, Kabil'e o kızginken belirdi ve kızgınlıkla hoşgörüsüz olan Hezekiel'e Yahudilerin başkaldırı ve yoksulluğu belli edilmişti. Sefil ve hayattan bıkmış olan Yeremya, İbranilerin felaketlerini haber vermişti, Tanrı'nın merhametini kadınsı bir doğaya açması daha uygun olduğundan, Yoşiya ona danışmayacak, bir kadını soruşturacaktı. Bu yüzden Mikaya Ahav'a diğer gerçek peygamberlerin tersine hiçbir zaman iyi kehanetlerde bulunmadı, sürekli kötü kehanetlerde bulundu. Böylece görüyoruz ki birbirinden ayrı peygamberler yaradılışları gereği bir tür vahye diğer bir türden daha uygundular.

Vahyin biçemi ayrıca her bir peygamberin güzel söz söyleme yeteneğine göre de değişiyordu. Hezekiel ve Amos'un vahiyleri Yeşaya ve Nahum'ununki gibi incelikli bir biçimde değil, kabaca yazılmıştır. Bu konuyu daha yakından araştırmak isteyen bir İbrani cdebiyatı araştırmacısı farklı peygamberlerin aynı konuyu ele alan parçalarını karşılaştırdığında biçimler arasındaki çok büyük farklılığı bulacaktır. Örneğin, saray mensubu Yeşaya'nın birinci parçada 11. dizeden 20. dizeye olan kısmını köylü Amos'un 21-24 arasındaki dizeleriyle karşılaştırmak. Ayrıca Yeremya'nın İdumeya'da yazılmış vahiylerinin düzen ve uslamlamasını Obadiah'ın düzen ve mantığıyla

karşılaştırın. Son olarak Yeşaya xl:19, 20 ve xlv:8 ile Hoşea viii:6 ve xiii:2'yi karşılaştırın. Vesaire.

Bu parçaların doğru biçimde gözden geçirilmesi bize Tanrı'nın konuşmada belli bir biçemi olmadığını ama peygamberin öğrenme ve yeterliliğine göre kültürlü, özlü, sert, eğitimsiz, ayrıntılı ya da belirsiz konuştuğunu bize açıkça gösterecektir.

Dahası peygamberlere bağışlanan hayallerde ve onları ifade eden simgelerde kesin bir çeşitlilik vardı, çünkü Yeşaya Tapınak'tan ayrılırken Rab'bin görkemini Hezekiel'e gösterilenden daha farklı bir biçimde gördü. Ralbah aslında her iki hayalin de gerçek olduğunu ama Hezekiel'in bir köylü olduğundan hayalden çok büyük ölçüde etkilendiğini ve dolayısıyla çok ayrıntılı anlattığını ileri sürer; ama bu konuyla ilgili güvenilir bir hadis olmadığı sürece, ki olduğuna da inanmıyorum, bu kuram açıkça bir yalan. Yeşaya Serafları¹² altı kanatlı görürken, Hezekiel dört kanatlı yaratıklar gördü; Yeşaya Tanrı'yı giyinik ve bir kraliyet tahtında oturur görürken, Hezekiel O'nu ateşe benzer bir şekilde gördü; her ikisi de kuşku yok ki Tanrı'yı genellikle O'nu hayal ettikleri biçimde gördüler.

Bundan öte, hayaller ayrıntılarda olduğu kadar netlikte de farklılık gösteriyorlardı. Çünkü Zekeriya'nın vahiyleri, onları aktarmasından görüldüğü gibi açıklamak olmaksızın kendisi tarafından bile anlaşılacak için fazla belirsizdi. Açıklamaları yapıldıktan sonra bile Daniel kendi hayallerini anlamamıştı ve bu belirsizlik, belli edilen konunun zorluğundan değil, (çünkü bunlar insan olaylarından başka bir şey ol-

¹² Seraflar: En yüksek rütbeli melekler.

madıkları için, insan yeterliğini sadece gelecekte olmaları yönünden aşırıyordu) sadece Daniel'in hayal gücünün vahye uyanırken uykuda olduğundan daha az yeterli olduğu gerçeğinden kaynaklanıyordu. Ve bu da hayalin en başında onun neredeyse gücünden umudu kesecek kadar korkmuş olması gerçeğiyle daha da açık. Böylece, hayal gücü ve kendi gücünün yetersizliği yüzünden belli edilen şeyler ona o kadar belirsiz gelmişti ki onları açıklandıktan sonra bile anlayamamıştı. Burada Daniel tarafından duyulan sözcüklerin, yukarıda gösterdiğimiz gibi, sadece hayali olduğuna dikkat etmeliyiz, yani korkuyla doluyken onları çok karışık ve belirsiz hayal ettiği için açıklandıktan sonra bile anlamaması şaşılacak bir şey değil. Tanrı'nın açık bir vahiy göndermek istemediğini söyleyenler, peygamberin daha sonraki günlerde insanların başına gelecekleri anlamasını sağlamak için gönderildiğini söyleyen meleğin sözlerini okumamışa benziyor (*Daniel* x:14).

Vahiy o zaman hayal gücü onu daha açık kavramaya yeterli olan bir kişi bulunamadığı için belirsiz kaldı. Son olarak, Tanrı'nın İlyas'ı alacağı belli edilen peygamberler, Elişa'yı onların İlyas'ı bulacakları bir yere götürüldüğüne ikna etmek istediler; bu da yeterince açık gösteriyor ki Tanrı'nın vahyini doğru anlamamışlar.¹³

Bunu daha açıkça ortaya koymaya hiç gerek yok çünkü Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın bazı peygamberlere

¹³ İlyas Elişa'nın yanından kasırgayla göklere alındığında peygamberler onun geri gelmeyeceğini bilen Elişa'ya efendisini dağ ve vadilerde aramak için ısrar etmişler, ikna olunca üç gün aradıysa da İlyas'ı bulamamışlardır.

diğerlerinden daha çok kehanet gücü bağışladığından daha açık olan bir şey yok. Vahiylerin peygamberler tarafından daha önce benimsenen görüşlere göre farklılık gösterdiği ve peygamberlerin türlü ve hatta birbirine ters görüşler ve önyargılar taşıdıkları konuları daha önemli bulduğum için daha ayrıntılı ve uzun işleyeceğim. (Dürüstlük ve ahlak bakımından durum büyük ölçüde farklı olduğu için anlaşılın ki ben sadece kuramsal konulardan söz ediyorum.) Bu yüzden vahyin peygamberleri hiçbir zaman daha bilge yapmadığı, onları daha önceki görüşlerinde bıraktığı ve dolayısıyla bizim onlara akıl konularında güvenmek zorunda olmadığımız sonucuna varacağım.

Kutsal Kitap'ın belirli parçalarının peygamberlerin belli bakımlardan bilgisiz olduğunu açıkça doğrulamasına rağmen, herkes peygamberlerin insan aklının kapsamındaki her şeyi bildiklerini doğrulamada tuhaf bir şekilde aceleci davrandı. Böyle insanlar peygamberlerin bilmediği hiçbir şey olmadığını kabulleninektense parçaları anlamadıklarını söylemeyi yeğlerler ya da Kutsal Kitap'a ait sözlerin apaçık anlamlarını çarpıtmaya çalışırlar.

Eğer bu işlemlerden izin verilebilir olanı varsa biz de Kutsal Kitaplarımızı kapatabiliriz çünkü eğer onların en açık parçaları bile belirsiz ve akıl ermez gizemler sınıfına giriyorsa onlardan bir şey kanıtlamak için boşuna çabalayacağız ya da parçalarına istediğimiz yorumu getirebiliriz demektir. Örneğin, Kutsal Kitap'ta, Yeşu'nun ve belki de onun öyküsünü yazan yazarın güneşin dünyanın etrafında döndüğü ve dünyanın sabit durduğu ve bundan öte güneşin belli bir süre için sabit kaldığını düşündüğünden

daha açık bir şey yok. Gökcisimlerinin hiçbir hareketini kabullenmeyen birçokları, parçayı oldukça farklı bir anlama gelmiş görününe kadar örtbas ederler. Daha doğru felsefe yapmayı öğrenen ve Güneş sabitken Dünya'nın onun etrafında döndüğünü ya da en azından Güneş'in Dünyanın etrafında dönmediğini anlayan diğerleri bu tür bir şey kastedilmiş olmamasına rağmen Kutsal Kitap'ta bu anlamı tüm güçleriyle çarpıtmaya çalışırlar. Böyle boş konuşan kimseler bende şaşkınlık uyandırıyor! Biz gerçekten Asker Yeşu'nun bilgili bir astronom olduğuna inanmak zorunda mıyız? Ya da ona bir mucizenin belli edilemediğine ya da o nedenini bilmeden Güneş'in ufukta normalden daha uzun süre kalamayacağına mı inanmak zorundayız? Bana her iki seçenek de saçma geliyor ve bu yüzden Yeşu'nun günlerin uzamasının gerçek nedenini bilmediğini ve, o ve onunla birlikte olan tüm topluluğun Güneş'in her gün Dünya'nın etrafında döndüğünü ve öyle özel bir durumda bir süre için sabit kaldığını, böylece ışığın daha uzun süre kalmasını sağladığını düşündüklerini söyledim ve havadaki kar miktarı yüzünden (bkz. Yeşu x:11) yansımanın olağandan daha fazla olabileceğini tahmin edemediklerini ya da şimdi sorgulamayacağımız başka bir neden olabileceğini söyledim.

Öyleyse boyu kısalan gölgenin işareti de¹⁴ Yeşaya'ya onun anlayışına göre belli edilmişti; yani

¹⁴ Hizkiya hastalanıp öleceği haberini alınca ağlayarak Tanrı'ya yalvarır. Tanrı onun duasını duyarak ömrünü beş yıl daha uzatacağı sözünü verir ve bunun belirtisi de batmakta olan güneşin Ahaz'ın inşa ettirdiği basamakların üzerine düşen gölgesinin on basamak kısalmasıdır.

sanki Güneş'in geri gitmesinden kaynaklanıyormuş gibi; çünkü o da Güneş'in hareket ettiğini ve Dünya'nın sabit durduğunu düşünüyordu; belki de yalancı güneş¹⁵ rüyasında bile görmemişti. Bu sonuca hiçbir kuşku olmadan varabiliriz; çünkü işaret gerçekten meydana gelmişti ve gerçek nedeninden habersiz olan Yeşaya tarafından krala önceden haber verilmişti.

Süleyman tarafından Tapınak'ın inşa edilmesine gelince eğer gerçekten Tanrı'nın buyruğuysa aynı öğretiyi yani tüm ölçülerin kralın görüş ve anlayışına göre belli edildiğine inanmayı sürdürmeliyiz. Çünkü Süleyman'ın bir matematikçi olduğuna inanmak zorunda olmadığımızdan Süleyman'ın dairenin çevresi ve çapı arasındaki oranın bilgisine sahip olmadığını ve işçilerin çoğu gibi üçe bir oranında olduğunu düşündüğünü ileri sürebiliriz. Ama eğer bu parçayı anlamadığımızı bildirmemize izin veriliyorsa gerçekten Kutsal Kitap'ta bizim anlayabileceğimiz hiçbir şey bilmiyorum demektir; çünkü inşa etme süreci orada basitçe sadece tarihi bir konuymuş gibi anlatılmış. Eğer yine parça sanki başka bir anlam taşıyormuş ve bizim bilmediğimiz bir nedenden yazılmış gibi davranmamıza izin verildiyse, bunun Kutsal Kitap'ın tümüyle bozulmasından aşağı kalır yanı yoktur; çünkü böylece insan sapıklığının tüm saçma ve kötü buluşları Kutsal Kitap'ın yetkinliğine zarar vermeden savunulabilir ve büyütülebilir. Bizim çıkardığımız sonuç hiç bir şekilde dine karşı saygısız değil; çünkü Süleyman, Yeşaya, Yeşu... vs. peygam-

¹⁵ Parheli. Bu durumda Güneş iki tane gibi görülür. Nedeni buz kristallerinden geçen Güneş ışınlarının kırılmasıdır.

ber olmalarına rağmen yine de insandılar ve böyle oldukları için insan eksikliklerinden ayrıcalıklı olamazlar.

Nuh'un anlayışına göre Tanrı'nın tüm insan soyunu yok etmek üzere olduğu ona belli edilmişti çünkü Nuh Dünya'da Filistin sınırları dışında yaşayanların olduğunu bilmiyordu.

Sadece bu tür konularda değil, Tanrısal niteliklerle ilgili daha önemli konular da Tanrı'yla ilgili oldukça sıradan kavramlar gibi görülüyor ve bu kavramlara onların vahiyleri uyduruluyor, Kutsal Kitap'a ait açık ifadelerle göstereceğim gibi; peygamberlerin akıllarının yüceliği ve ünleri için, dindarlıkları ve bağlılıkları kadar övülmedikleri hepsinden kolayca görülebilir.

Tanrı'nın belli edildiği ilk insan Adem, O'nun gücünün her şeye yettiğini ve O'nun her şeyi bilen olduğunu bilmiyordu çünkü kendisini O'ndan gizlemişti ve yanlış için sanki Tanrı onun durumunun ya da günahının farkında olmayan bir insanmış gibi O'na bahaneler söylemeye kalkışmıştı; öyleyse ona da Tanrı, onun anlayışına göre belli edilmişti – çünkü Adem, Rab'bi bahçede inlerken, onu çağırırken ve nerede olduğunu sorarken duydu ya da duymuş gibi göründü ve sonra onun utangaçlığını görünce ona yasak meyveyi yiyip yemediğini sordu. Açıkça görülüyor ki Adem Tanrı'yı sadece her şeyin yaratıcısı olarak biliyordu. Tanrı Kayin'e¹⁶ de onun anlayışına göre, yani sanki insan işlerinden habersiz gibi belli edilmişti, günahının tövbesi için Tanrı'nın daha

¹⁶ Adem ve Havva'nın ilk çocuklarından Kayin kıskançlık nedeniyle kardeşi Habil'i öldürerek insanlığın ilk katili olmuştur.

üstün bir kavramı da gerekmeyordu.

Rab kendisini Lavan'a İbrahim'in Tanrı'sı olarak belli etmişti çünkü Lavan her ulusun kendine özel bir tanrısı olduğuna inanıyordu (bkz. *Yaratılış* xxxi:29). İbrahim de Tanrı'nın her yerde olduğunu ve her şeyi önceden bildiğini bilmiyordu; çünkü Tanrı'nın Sodom'un sakinlerine¹⁷ karşı aldığı kararı duyduğunda Rab'bin hepsinin böyle bir cezayı hak edip etmediğini bulana kadar kararı yerine getirmemesi için dua etti. Çünkü dedi ki: (bkz. *Yaratılış* xviii:24) "Kentte elli doğru kişi var diyelim... İçindeki elli doğru kişinin hatırı için kenti bağışlamayacak mısın?" ve Tanrı ona bu inanca bağlı olarak belli edilmişti; İbrahim'in düşlediği gibi O şöyle dedi: "Onun için inip bakacağım. Duyduğum suçlamalar doğru mu, değil mi göreceğim. Bunları yapıp yapmadıklarını anlayacağım." Bundan öte İbrahim'i ilgilen-diren Tanrısal vahiy onun sadık olmasından başka hiçbir şey ileri sürmüyor ve Tanrı "Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim" diyor (*Yaratılış* xviii:19); İbrahim'in üstün bir Tanrı kavramına sahip olduğunu belirtmiyor.

Ayrıca Musa da Tanrı'nın her şeyi gördüğünün ve insan eylemlerini tek buyruğuyla yönettiğinin yeterince farkında değildi, çünkü Tanrı Kendisi İsraililerin O'nu dinlemesi gerektiğini söylemesine rağmen Musa konuya yine de kuşkuyla yaklaştı ve tekrar etti: "Ya bana inanmazlarsa?", "Sözümü dinlemez,

¹⁷ Sodom halkı doğal ilişki dışında sapıklık yaptıkları için (eşcinsel ilişkiye girdikleri için) Tanrı tarafından örnek olsun diye sonsuz ateşle cezalandırılmışlardır.

'Rab sana görünmedi' derlerse, ne olacak?" Benzer olarak ona da Tanrı gelecekteki insan işlerinde yer almayan ve habersiz olarak belli edilmişti. Tanrı ona iki işaret verdi ve dedi ki: "Eğer sana inanmaz, ilk belirtiyi önemsemezlerse, ikinci belirtiyeye inanabilirler. Bu iki belirtiyeye de inanmaz, sözünü dinlemezlerse, Nil'den biraz su alıp... vs." Musa'nın kaydedilmiş görüşlerini gerçekten önyargısızca dikkate alan biri Musa'nın Tanrı'yı her zaman var olmuş, var olan ve var olacak bir Varlık olarak gördüğünü ve bu yüzden O'nu İbranicede varlığın bu üç evresini belirten Yehova adıyla andığını açıkça görecektir. Tevrat'ta görüldüğü kadarıyla doğasıyla ilgili olarak da Musa O'nun sadece merhametli, nazik ve aşırı kıskanç olduğunu öğretiyordu. Son olarak bu Varlık'ın diğer tüm varlıklardan görünen hiçbir şeyin görüntüsüyle tanımlanamayacak kadar farklı olduğunu, ayrıca O'nun insanın eksikliğinden kaynaklanan doğal bir eksiklik nedeniyle değil; bundan öte O'nun gücü nedeniyle eşsiz ve tek olduğundan görülemeyeceğini öğretiyordu. Musa (kuşkusuz Tanrı'nın tasarısı ve buyruğuyla) O'nun yardımcı-yöneticisi olarak hareket eden varlıklar olduğunu – yani gerçekten Tanrı'nın ulusları yönetmesi, gereksinimlerini gidermesi ve onlarla ilgilenmesi için hak, yetki ve erk verdiği varlıklar olduğunu kabulleniyordu. Ama onların uymak zorunda oldukları bu Varlık'ın en yüce ve Üstün Tanrı ya da (İbranice deyiimi kullanırsak) tanrıların Tanrı'sı olduğunu öğretiyordu. Ve Musa şarkıda (*Mısır'dan Çıkış* xv:11) da şöyle haykırıyor: "Var mı senin gibisi ilahlar arasında, ya Rab?" ve

Yitro¹⁸ der ki: "Artık biliyorum ki, Rab bütün ilahlardan büyüktür." Yani "en sonunda Musa'ya karşı Yehova'nın tüm tanrılardan üstün ve gücünün rakipsiz olduğunu kabullenmek zorundayım." Musa'nın Tanrı'nın yardımcı-yöneticileri olarak hareket eden bu varlıkların O'nun tarafından yaratıldığını düşünüp düşünmediği konusunda kararsız kalıyoruz çünkü Musa bildiğimiz kadarıyla bu varlıkların *Yaratılışı* ve kaynağıyla ilgili hiçbir şey belirtmemiştir. Bundan öte bu Varlık'ın görünen dünyayı Kargaşa'dan düzene getirdiği ve Doğa'ya tohumlarını verdiği ve bu yüzden O'nun her şeyin üstünde en üstün hak ve güce sahip olduğunu öğretir. Bundan öte üstün hak ve gücü nedeniyle Kendisi için sadece İbrani ulusunu ve belli bir özel bölge seçtiğini ve geriye kalan ulus ve bölgeleri Kendisi yerine diğer tanrıların ilgisine bıraktığını ve dolayısıyla Kendisi İsrail'in Tanrı'sı ve Yeruslaim'in Tanrı'sı adını alırken diğer tanrıların Yahudi olmayanların tanrıları adını aldıklarını da öğretir. Bu nedenden ötürü Yahudiler Tanrı'nın Kendi'si için seçtiği özel bölgenin diğerlerinde geçerli olanlardan oldukça farklı ve ayrı bir Tanrısal tapınma gerektirdiğine ve Rab'bin diğer ülkelere uyarlanan tanrıların tapınmasından zarar görmeyeceğine inanmışlardı. Bu yüzden Asur'un kralı tarafından Yahudiye'ye getirilen insanların Ulusal Tanrı'ya tapınmayı bilmedikleri için aslanlar tarafından parçalandıklarına inanıyorlardı. (2 Krallar xvii:25).

¹⁸ Yitro (Şuayb): Yitro önceleri putperest inanca sahipken sonra tek tanrı inancına dönmüş ve peygamber olmuştur.

İbn' Ezra'nın¹⁹ görüşüne göre Yakup bu yüzden yeni bir ülke aramalarını istediği zaman oğullarını kendilerini yeni bir tapınmaya hazırlamaları ve yabancı tanrıların; yani bulundukları toprakların tanrılarına tapınmayı terk etmeleri için uyardı. (*Yaratılış* xxxv:2, 3)

Davut Şaul'a kralın eziyetiyle ülkesinden uzak yaşamaya zorlandığını anlattığında Rab'bin sözü verilmiş kutsal toprağından sürüldüğünü ve başka tanrılara ibadet etmek üzere gönderildiğini söyledi. (1 *Samuel* xxvi:19). Son olarak Davut Yahudi olmayanlar arasında çok yaygın bir görüş olan bu Varlık ya da Tanrı'nın yaşam alanının göklerde olduğuna (*Yasa'nın Tekrarı* xxxiii:27) inanıyordu.

Eğer şimdi Musa'nın vahiylerini incelersek onların bu görüşlere uydurulduğunu bulacağız; Tanrısal Doğa'nın merhamet, incelik... vs. durumlarına tabi olduğuna inandığı için Tanrı ona onun görüşü ve bu özellikleriyle belli edilmişti (bkz. *Mısır'dan Çıkış* xxxiv:6, 7 ve ikinci emir). Bundan öte Musa'nın Tanrı'dan O'nu görmeyi istediği (*Mısır'dan Çıkış* xxxiii:18) ama Musa (dediğim gibi) Tanrı'nın hiçbir ruhsal görüntüsünü oluşturmadağı ve Tanrı kendisini peygamberlere hayal güçlerinin eğilimi doğrultusunda belli ettiği için, Tanrı'nın Musa'ya Kendisini herhangi bir şekilde belli etmediği aktarılıyor. Tekrar ediyorum bu Musa'nın hayal gücü uygunsuz olduğu içindi çünkü diğer peygamberler Rab'bi gördüklerine

¹⁹ İbn' Ezra(1092-1167): Toledo'da doğmuş olan ünlü bir İspanyol Haham. Felsefe, astronomi, tıp, şiir ve Kutsal Kitap'ın tefsirinde çok iyiydi. Kabalistik aşırılıklardan kaçınarak Kutsal Kitap'ın yalın taraflarını ele alırdı.

tanıklık ediyorlar; örneğin, Yeşaya, Hezekiel, Daniel... vs. Bu nedenle Tanrı Musa'yı şöyle yanıtladı: "...yüzümü görmene izin veremem." ve Musa Tanrı'nın görülebileceğine – yani Tanrısal doğayla çelişki olmaksızın görülebileceğine (çünkü diğer şekilde onun isteğine hiçbir zaman öncelik tanımazdı) – inandığı için "Çünkü yüzümü gören yaşayamaz" diye eklenerek Musa'nın görüşü²⁰ doğrultusunda bir neden sunuluyor. Çünkü gerçekten olduğu gibi Tanrısal doğayla çelişen bir görünümün ortaya çıkacağından değil, insanın yetersizliği yüzünden bunun olamayacağı belirtiliyor.

Tanrı Musa'ya İsraililerin buzağıya taptıkları için diğer uluslarla aynı sınıfa konulacağını söylediğinde, (*Tarihler* xxxiii:2, 3) bir melek göndereceğini (yani Tanrı'nın yerine İsraililerden sorumlu bir varlık) ve artık Kendisi'nin onların arasında daha fazla kalmayacağını söyledi. Böylece Musa'nın Tanrı'nın İsrailileri başka varlık ya da meleklerinin koruyuculuğuna emanet ettiği diğer uluslardan daha çok sevdiğini varsayması için hiçbir neden bırakmadı (bkz dize 16).

Son olarak Musa Tanrı'nın yaşamını göklerde sürdürdüğüne inandığı için, Tanrı ona göklerden dağın üstüne gelmiş olarak belli edilmişti. Musa Tanrı'yla konuşabilmek için dağa çıkıyordu, eğer Tanrı'yı her zaman her yerde olan özelliğiyle kavrayabilseydi bunu yapmasına kesinlikle gerek kalmazdı.

Onlara bildirilmesine rağmen İsraililer Tanrı hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorlardı. Bu da bir-

²⁰ Musa'nın görüşü: Tanrı'nın görünen tüm varlıklardan farklı olması.

kaç gün sonra O'na diye tapınma ve onurlandırmalarını onları Mısır'dan çıkaran tanrı olduğuna inandıkları bir buzağıya aktarmalarından besbelli. Gerçekte Mısır'ın batıl inançlarına alışkın, eğitimsiz ve çok sefil bir kölelik dönemi yaşamış olan insanların Tanrı ile ilgili sağlam herhangi bir kavrama sahip olmaları zor. Ya da Musa'nın onlara doğru bir yaşama kuralından daha fazlasını, onları yasal yetkiyle ahlaklı olmaya zorlayan bir yasa koyucu gibi değil de, bunu özgürlük nedeniyle aşıl原因 bir filozof gibi öğretmesi de zor. Böylece doğru yaşam kuralı, tapınma ve Tanrı sevgisi, onlar için gerçek özgürlükten, Tanrı'nın armağanı ve kayrasından çok bir kölelikti. Musa onlara Tanrı'yı sevmelerini ve Yasa'sını korumalarını buyurdu çünkü geçmişte ondan yararlanmışlardı (Mısır'daki kölelikten kurtulmalarındaki gibi), dahası onlara O'nun buyruklarını çiğnemeleri durumunda gözdağı, dikkate almaları durumunda birçok sözler vermişti; böylece İsraililere ebeveynlerin akılsız çocuklarına davrandıkları gibi davranmıştı. Dolayısıyla onların erdemin ve gerçek mutluluğun üstünlüğünü bilmedikleri kesin.

Yunus²¹ Tanrı'nın görüş alanından kaçtığını düşünmüştü. Bu gösteriyor ki o da Tanrı'nın, ulusların bakımını onun yerine geçen diğer güçlere bıraktığını kabullenmişti. Eski Antlaşma'nın tamamında Tanrı

²¹ Yunus, Tanrı'dan Ninova halkını uyarma buyruğunu aldığıında Rab'bin huzurundan kaçmak için bir gemiye binip Tarış'e doğru yola çıkmıştı. Yolculuk sırasında geminin tayfası tarafından denize atılmıştı. Tanrı Yunus'u yutacak büyük bir balık sağlamış ve Yunus bu balığın içinde üç gün yaşamıştı.

hakkında hiç kimse aslında doğal yetenekleri bakımından zamanının tüm insanlarından üstün olan Süleyman'dan daha mantıklı konuşmuyor. Ama o kendisini (yasanın sadece eylemleri mantıklı ve anlama yetisine bağlı gerekçelere dayanmayan insanlar için koyulduğunu düşünerek) yasadan üstün sayıyordu ve başlıca üç tane olan krallarla ilgili yasalardan az söz etmişti. Dahası yasaları açıkça çiğnemişti (bu konuda yanlış yaptı ve bedensel zevke dalarak bir filozofa yakışmayacak şekilde davrandı) ve Yazgı'nın tüm bağışlarının değersiz olduğunu, insanlığın erdemden daha soylu bir yeteneğinin ve aptallıktan daha büyük bir cezasının olmadığını öğretti. Bkz. *Süleyman'ın Özdeyişleri* xvi:22, 23.

Ama çelişen görüşlerini belirtmeyi üstlendiğimiz peygamberlere geri dönelim. Hezekiel'in belirtilmiş görüşleri, Musa'dan (Sabbathus'un incelemesinde, i:13, 2 dendiği gibi) bize geçerliliğini hala koruyan vahiy kitapları bırakan Hahamlarınkine kadar o kadar farklı ki, hahamlar kutsal kitaplardan onun vahiylerini ciddi anlamda çıkarmayı düşündüler. Eğer (Sabbathus'un incelemesinde yazıldığı gibi) Hananiah adlı bir Yahudi büyük bir gayret ve çalışmayla onların açıklamasını üstlenmeseydi Hahamlar kuşkusuz Hezekiel'in görüşlerini çıkaracaklardı. Bu Yahudi'nin bunu nasıl yaptığı yeterince anlatılmamış. Şimdi yok olmuş olan bir yorum mu yazdığını ya da açıklamayı Hezekiel'in sözlerini değiştirerek ve küstahça-ifadeleri isteğine göre çarpıtarak yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Bu nasıl yapılmışsa yapılsın, parça xviii, kesinlikle *Mısır'dan Çıkış* xxxiv, Yeremya xxxii:18...vs. ile örtüşmüyor.

Samuel Rab'bin buyurduğu hiçbir şeyden pişman

olmadığına inanıyordu (1 *Samuel* xv:29) çünkü Şaul günahı²² için üzüldüğünde ve Tanrı'ya tapınıp af dilemek istediğinde Samuel Tanrı'nın buyruğunu geri almayacağını söylemişti.

Diğer taraftan Tanrı Yeremya'ya: "Uyardığım ulus kötülüğünden dönerse, başına felaket getirme kararımdan vazgeçerim." diye bildirilmişti. "O ulus sözümü dinlemeyip gözümde kötü olanı yaparsa, ona söz verdiğim iyiliği yapmaktan vazgeçerim" (*Yeremya* xviii:8-10). *Yoel* (ii:13) Rab'bin sadece cezalandırmaktan vazgeçtiğini öğretmişti. Son olarak *Yaratılış* iv:7'den belli ki insan günahın ayartmalarını yenebilir ve ahlaklı davranabilir çünkü bu öğreti Josephus²³ ve Kutsal Kitap'tan öğrendiğimize göre onları hiçbir zaman yenmemesine rağmen Kayin'e söylenmiştir. Ve bu biraz önce alıntısı yapılan *Yeremya*'nın parçasıyla örtüşür çünkü orada eğer söz konusu insan durumunu ya da yaşam biçimini değiştirirse Tanrı'nın Söz'ünü ettiği iyi ve kötüyü ödüllendirmek ya da cezalandırmaktan vazgeçeceği söyleniyor. Ama diğer taraftan Pavlus (*Romalılar* ix:10) insanın, Tanrı'nın özel çağrı ve kayrası dışında, etin ayartmaları karşısında hiç gücü olmadığını olabilecek en açık şekilde öğretir. Ve ahlakı insana mal ettiğinde (*Romalılar* iii:5 ve vi:19) kendisinin sadece

²² Şaul'ün günahları sorumluluklarından kaçmak, savaştan ganimet toplamak, yanlış şekilde kurban sunmak ve ölümlerle iletişime geçmek için bir cadiya danışmaktır.

²³ Josephus(37-100 yılından sonraki bir tarih) Titus Flavius Josephus sıfatıyla Roma vatandaşı, 1. yy. Yahudi tarihçi. 'Yeruşalim'in Yıkılışı'nın (70) yazarı. Yapıtları 1. yy.da Musevilik hakkında önem taşır.

insanların diliyle ve etin yetersizliğıyle konuştuğunu söyleyerek düzeltir.

Artık düşüncemizi yeterinden fazla kanıtladık. Tanrı'nın vahiyleri peygamberlerin anlayış ve görüşlerine göre uyarladığını, yardımseverlik ve ahlakla ilgisi olmayan kuram konularında peygamberlerin bilgisiz olabileceğini ve birbiriyle çelişen düşünceler benimseyebileceklerini ve aslında benimsediklerini kanıtladık. Dolayısıyla görülüyor ki doğal ya da ruhsal olgularla ilgili bilgi için hiçbir şekilde peygamberlere başvurmamalıyız.

O zaman sadece vahyin amaç ve özü olan peygamberlere ait yazılara inanmak zorunda olduğumuza; ama ayrıntılara gelince her insanın inanıp inanmamasının kendisine kaldığına karar verdik.

Örneğin, Kayin'e gelen vahiy bize Tanrı'nın onu doğru yaşamı yaşaması için uyardığını öğretiyor çünkü vahyin tek amacı ve özü budur, özgür istem ve felsefeyle ilgili öğretiler değildir. Öyleyse, iradenin özgürlüğü uyarının sözcüklerinde açıkça belirtilmesine rağmen, sözcükler ve nedenler Kayin'in anlayışına göre uyarlandığı için bunun tersi bir görüşü benimsemekte özgürüz.

Öyleyse Mikaya'ya gelen vahiy de sadece Ahav ve Aram arasındaki savaşın gerçek konusunun ona bildirildiğini ve bizim tüm inanmak zorunda olduğumuzun da bu olduğunu öğretirdi. Vahiyde Tanrı'nın gerçek ve yalan Ruhı, sağ ve sol elde duran gökteki güçlerle ilgili vahyin içerdiği başka her şey ve diğer tüm ayrıntılar bizi hiç etkilemez. Herkes aklının izin verdiği kadarına inanabilir.

Tanrı'nın Gücünü Eyüp'e göstermesine aracılık eden uslamlamalar da (eğer gerçekten bir vahiy idiy-

seler ve öykünün yazarı bazılarının varsaydığı gibi sadece etkili konuşmayla kendi anlayışını süslemiyor idiyse) aynı sınıfa girerlerdi – yani eğer Eyüp'ü ikna etmek için onun anlayışına göre uyarlanmışlarsa evrensel ve tüm insanları ikna etmek için değillerdir.

İsa'nın Ferisileri gurur ve bilgisizlikle suçladığı ve havarilerini doğru yaşamı yaşamaları için uyardığı düşüncelerine gelince de farklı bir sonuca varamayız. O düşüncelerini her bir insanın görüş ve ilkelerine uyarladı. Örneğin, Ferisilere (*Matta xii:26*) "Eğer Şeytan Şeytan'ı kovarsa, kendi içinde bölünmüş demektir. Bu durumda onun egemenliği nasıl ayakta kalabilir?" dedi. Ferisilere şeytanların olduğunu ya da bir şeytan krallığı olduğunu öğretmek değil, sadece onları kendi ilkelerine göre ikna etmek istedi. Öyleyse havarilerine (*Matta 18:10*) "Bu küçüklerden birini bile hor görmekten sakının! Size şunu söyleyeyim, onların göklerdeki melekleri... vs." derken onları daha kolay ikna etmek için uyarlanmış olan gerçek neden üzerinde durmak değil, sadece onları gurura ve akranlarını küçümsemeye karşı uyarmak istedi.

Son olarak havarilere özgü işaretler ve düşünceler için de tam olarak aynı şeyi söylemeliyiz; ama bu konuyu daha derin işlemeye gerek yok. Eğer Kutsal Kitap'ın bireylere ya da özellikle bir insanın anlayışına göre gönderilen ve felsefeyi büyük tehlike altına sokmadan Tanrısal öğretiler olarak savunulamayacak tüm parçalarını sayarsam amaçladığım kısalığı çok fazla aşmam gerekir. O zaman genel uygulamanın birkaç örneğinin verilmesi yeterli olsun ve meraklı olan okuyucu diğer örnekleri kendisi ele alsın. Şimdi değindiğimiz noktalar yalnızca peygamber ve

vahiylerle ilgili dikkate aldığımız amaçla doğrudan ilgili olandır, yani Felsefe'nin Tanrıbilim'den ayrılması genel sorusuna değinmiş olmama rağmen, kehanet armağanının İbranilere özgü ya da tüm uluslar için geçerli olup olmadığını sorgulayabilirim. O zaman bir sonraki bölümde yapacağım gibi İbrani-lerin yeteneğiyle ilgili bir sonuç çıkarmalıyım.

III. Bölüm:

İbranilerin Tanrısal Görevi ve Kehanet Yeteneğinin Onlara Özgü Olup Olmadığı Hakkında

İbranilerin mutluluğu Yahudi olmayanların -
alçaklığından kaynaklanmıyordu.

Felsefî bilgi ya da erdemden de kaynaklanmıyordu.

Mutluluklarının devletin işlerini yönetme ve siyasi
tehlikelerden kaçınmadan kaynaklanması.

Bu ayırt edici özelliğin İbrahim'in zamanında bile
olmaması.

Eski Antlaşmanın kendisinin Yahudi olmayanların
payına düşen yasaya ve Tanrı'nın kayrasına -
tanıklık etmesi.

Romalılara Mektuplar'daki açık uyumsuzluğun
açıklaması.

Yahudilerin sonu olmayan seçilmişliğiyle ilgili -
savlara yanıt.

Her insanın gerçek mutluluk ve kutluluğu diğer
insanları dışlayarak keyfini yalnız çıkardığı gururdan
değil, sadece iyi olandan zevk almaktan oluşur. Kendisini
diğerlerinin yararlanmadığı iyiliklerden yararlandı-
ğı için daha kutlu sayan ya da kendisini benzer-
lerinden daha şanslı gören biri gerçek mutluluk ve
kutluluktan habersizdir ve aldığı zevk ya çocukça ya

çekememezlikten ya da haincedir. Örneğin, bir insanın gerçek mutluluğu sadece erdeme ve gerçeğin bilgisine sahip olmasına bağlıdır, kendisinin diğerlerinden daha bilge olmasına ya da diğerlerinin böyle bir bilgisinin olmamasına bağlı değildir. Böyle düşünceler onun bilgeliğini ya da gerçek mutluluğunu arttırmaz.

Böyle nedenlere sevinen, bir başkasının kutsuzluğuna seviniyordur ve bu kadarıyla hain ve kötüdür, ne gerçek mutluluğu ne de doğru yaşamın huzurunu bilir.

Bu yüzden Kutsal Kitap, İbranileri yasaya uymaları için uyardığı zaman Tanrı'nın Kendi'sine diğer uluslardansa onları seçtiğini (*Yasa'nın Tekrarı* x:15); O'nun diğerlerinin değil kendi yanlarında olduğunu (*Yasa'nın Tekrarı* iv:7); O'nun sadece onlara adil yasalar verdiğini (*Yasa'nın Tekrarı* iv:8) ve son olarak O'nun onları diğerlerinden seçip ayırdığını (*Yasa'nın Tekrarı* iv:32) söylüyor. Sadece geçen bölümde gösterdiğimiz ve Musa'nın da ifade ettiği gibi (*Yasa'nın Tekrarı* ix:6, 7) Kutsal Kitap gerçek mutluluğun ne olduğunu bilmeyen dinleyicilerinin anlayışına göre konuşuyor. Aslında Tanrı eşit olarak tüm insanları kurtuluşa çağırmış olsaydı onlar ne kutsuz olurlardı, ne de Tanrı diğerlerinden daha az onların yanında olmuş olurdu; onların yasaları herkes için konulmuş olsaydı ne daha az adil olurdu ne de İbranilerin kendileri daha az bilge olurlardı. Mucizeler diğer uluslar için de yaratılmış olsaydı Tanrı'nın gücünü daha az göstermiş olmazlardı; son olarak eğer Tanrı tüm bu armağanlarını eşit olarak tüm insanlara bağışlamış olsaydı İbraniler yine aynı şekilde O'na tapınmak zorunda olurlardı.

Tanrı Süleyman'a (1 *Krallar* iii:12) gelecek zamanda kimsenin onun kadar bilge olmayacağını söylediğinde sadece üstün bir bilgeliği ifade eder gibi görünüyor. Tanrı'nın Süleyman'a diğerlerinden daha mutlu olması için gelecekte hiçbir insana onunki gibi bir bilgeliği bağışlamayacağı sözünü verdiğine inanmak çok bayağı olurdu; bu, hiçbir şekilde Süleyman'ın aydınlığını arttırmazdı ve eğer herkes aynı yeteneklerle donanmış olsaydı bilge kral Tanrı'ya yine aynı ölçüde teşekkür borçlu olurdu.

Tevrat'ın biraz önce alıntısı yapılan parçalarında Musa'nın sadece İbranilerin anlayışına göre konuştuğunu söylememize rağmen Tanrı'nın Musa'nın yasasını sadece onlar için buyurduğunu ya da sadece onlarla konuştuğunu ya da İbranilerin diğer uluslardan daha büyük mucizelere tanıklık ettiklerini yadsımak gibi bir isteğimiz yok. Musa'nın İbranileri onların çocukça anlayışlarına seslenecek ve onları Tanrı'ya tapınmaya zorlayacak şekilde uyarmak istediğini vurgulamak istiyoruz. Bundan başka, İbranilerin diğer uluslardan bilgide ya da dindarlıkta daha üstün olmadıklarını ama belli bir özellik konusunda diğerlerinden açıkça daha farklı olduklarını göstermek istedik. Ya da (Kutsal Kitap gibi konuşursak onların anlayışlarına göre) sık sık bu konuda uyarılmalarına rağmen Tanrı tarafından İbranilerin diğerlerinden doğru yaşam ve olağanüstü görüşler uğruna değil, başka bir amaçla seçildiklerini göstermek istedik. Bu amacın ne olduğunu zamanı gelince göstereceğim.

Ama başlamadan önce Tanrı'nın kılavuzluğuyla, Tanrı'nın yardımıyla, dıştan ve içten sözcükleriyle ne anlatmak istediğimi ve yazgıdan ne anladığımı bir-

kaç sözcükle açıklamak istiyorum.

Tanrı'nın yardımı derken, doğa olaylarının sabit ve değişmez düzen ya da zincirini kastediyorum. Çünkü her şeyin bağlı olarak var olduğu ve her şeyin nedeni olan doğanın evrensel yasalarının Tanrı'nın her zaman sonsuz doğruluk ve gereklilik içeren buyruklarının sadece başka bir adı olduğunu daha önce söyledim ve başka yerlerde gösterdim.

Böylece her şeyin doğa yasalarına göre olduğunu söylemek ve her şeyin Tanrı'nın buyruk ve düzeniyle olduğunu söylemek aynı şeydir. Şimdi doğanın gücü her şeyin sadece gerçekleşmesine aracılık eden ve her şeye neden olan Tanrı'nın gücüyle aynı olduğu için, doğanın bir parçası olarak kendisine yarar sağlayan ve varlığını koruyan herhangi bir insan ya da o kişinin katkısı olmadan ona yarar sağlayan herhangi bir yapı, ona sadece ya insan doğası ya da dış olaylar yoluyla hareket eden Tanrısal güç tarafından verilmiştir. Öyleyse insan doğasının kendi çabalarıyla kendisine kattığı şeylere, uygun olarak, Tanrı'nın iç yardımı denirken, insanın kazancını dış nedenlerle arttıran her şeye Tanrı'nın dış yardımı denilebilir.

Şimdi Tanrı'nın seçimiyle ne anlatılmak istendiğini kolayca anlayabiliriz. Doğanın önceden belirlenmiş düzeni; yani Tanrı'nın sonsuz buyruk ve düzeninin aracılığı dışında hiç kimse hiçbir şey yapamayacağı için, hiç kimse kendisi için bir yaşam yolu seçemez ya da Tanrı'nın söz konusu bir iş ya da yaşam yolu için birini seçme yeteneği dışında hiç kimse bir iş başaramaz. Son olarak kutluluk derken insan yaşamını dış ve beklenmeyen yollarla yönlendirdiği kadarıyla Tanrı'nın düzenini kastediyorum. Bu ön hazırlıklarla İbranilerin tüm uluslar arasından

seçilmesinin nedenine geri dönüyorum ve kanıtıyla böylece devam ediyorum.

Haklı olarak arzulanan tüm amaçlar genelde şu üç sınıftan birine giriyor:

1. Şeylerin birincil nedenleri aracılığıyla bilgisi.
2. Tutkuların yönetilmesi ya da erdem alışkanlığının kazanılması.
3. Güvenli ve sağlıklı yaşam.

Bu amaçların ilk ikisine en doğrudan götüren ve onların en yakın ve en etkileyici nedeni olarak düşünölebilecek yöntemler insan doğasının kendisinde vardır. Böylece onların elde edilmesi sadece bizim gücümüze ve insan doğasının yasalarına dayanır. Doğanın daha önce farklı türde insanlar yarattığı rüyasına dalmazsak bu yeteneklerin hiçbir ulusa özel olmadığı, her zaman tüm insan soyunca paylaşıldığı sonucuna varılabilir. Ama güvenliğe ve sağlığa neden olan yöntemler çoğu zaman dış koşullardadır ve yazgının armağanları adını alırlar çünkü başta bizim bilgisine sahip olmadığımız nesnel nedenlere dayanırlar. Çünkü bir aptal, bilge bir adam kadar mutluluğa ya da mutsuzluğa eğilimli olabilir. Buna rağmen insan yönetimi ve dikkati güvende yaşamayı ve akranlarımızın, hatta hayvanların verebileceği zararları önlemeye çok yardımcı olabilir. Akıl ve deneyim bu amaca ulaşmak için bir toplumun sabit yasalarla oluşturulması, özel bir bölgede oturulması ve tüm güçlerin birlik yani sosyal birlik içinde toplanmasından başka bir yöntem göstermiyor. Mademki bir toplumu oluşturmak ve korumak için sıra dışı bir yetenek ve ilgi gerekmiyor. İleri görüşlü ve dikkatli insanlar tarafından kurulan bir toplum çok güvenli, çok istikrarlı ve başarısızlıklara az eğilimli olurken;

diğer taraftan yetenekleri eğitilmemiş olan insanlar tarafından kurulan bir toplum büyük ölçüde yazgıya dayanır ve daha az sabittir. Eğer her şeye rağmen böyle bir toplum uzun bir süre için var olursa, bunu kendisinden farklı olan yönlendirici bir güce borçlu demektir; eğer büyük tehlikeler atlatıyor ve işleri yolunda gidiyorsa ister istemez Tanrı'nın kılavuzluk eden Ruhu'na şaşacak ve tapınacaktır (yani Tanrı'nın doğa ve insan aklı aracılığıyla değil, gizli yöntemlerle çalıştığı kadarıyla). Çünkü bu toplumun başına gelen her şey beklenmedik ve kestirimlerin tersi olduğu için bunların mucizeyle olduğu bile düşünülebilir ve söylenebilir. O zaman uluslar, toplumsal düzen ve altında yaşadıkları ve yönetildikleri yasalara göre birbirlerinden ayrılırlar. İbrani ulusu Tanrı tarafından bilgeliği ya da düşünce sakinliği nedeniyle değil, toplumsal düzeni ve elde ettiği üstünlük ve onu yıllarca koruması nedeniyle seçilmişti. Bu, Kutsal Kitap'tan çok çok belli. Gelişigüzel bir inceleme bile bize İbranilerin başka uluslardan üstün olduğu tek yönün devletle ilgili konulardaki yönetimleri ve büyük tehlikelerin üstesinden sadece Tanrı'nın dış yardımıyla gelmeleri olduğunu gösterir; başka bir deyişle akranlarıyla aynı değerdeydiler ve Tanrı hepsine karşı aynı ölçüde yardımseverdi. (Önceki bölümde gösterdiğimiz gibi) akıl yönünden Tanrı ve doğayla ilgili çok sıradan düşüncelere sahiptiler böylece bu yönden Tanrı'nın seçilmişisi olamazlar; erdem ve doğru yaşam yönünden de bu anlamda seçilmiş değillerdi; çünkü burada da yine aralarındaki çok az sayıda seçilmişin dışında diğer uluslarla eşittiler. Dolayısıyla onların seçilmesi ve yeteneği sadece dünyasal mutluluk ve bağımsız yönetimin yararları-

na bağıydı. Aslında Tanrı'nın aile reislerine [Son Not 4] ya da onların kalıtcılarına bunun ötesinde bir şey için söz verdiğini görmüyoruz. Yasa'da Tanrı'ya bağlılığa karşı bağımsız bir devletin vereceği sürekli mutluluktan ve bu yaşamın diğer iyiliklerinden başka bir ödül sunulmuyorken, başkaldırı ve anlaşmanın bozulmasına karşılık devletin yıkılması ve büyük zorluklarla gözdağı veriliyor. Bu da şaşılacak bir şey değildir; çünkü tüm sosyal düzenlerin ve devletin amacı (daha önce dediğimiz ve bundan sonra daha geniş açıklayacağımız gibi) güvenlik ve rahattır; bir devlet sadece herkesi bağlayıcı olan yasalarla var olabilir. Eğer devletin tüm üyeleri yasaları önemsemek istemiyorsa, bu nedenle devleti dağıtır ve yok ederler. Böylece yasalara sürekli bağlılık karşılığında İbranilere söz verilen tek ödül güvenlik [Son Not 5] ve onun beraberinde olan yararlarken, başkaldırı karşılığında devletin yıkılmasından, ek olarak genellikle bunu izleyen kötülüklerden ve özellikle de özel devletlerinin yıkılmasıyla Yahudilerin başlarına gelebileceklerden daha sağlam bir cezayla gözdağı olamazdı. Ama bu noktayı uzun uzadıya incelemeye gerek yok. Tanrı'nın diğer uluslara da özel yasalar hazırlayıp hazırlamadığını ve onların yasa yapıcılarına da Kendi'sini vahiy yoluyla yani yasa yapıcılarının O'nu hayal etmeye alışkın olduğu özelliklerle belli edip etmediğini yeterince belirleyemiyorum. Kutsal Kitap'ın kendisinden, Tanrı'nın dış yardımıyla, başka ulusların üstünlük ve belirli yasalar kazandıkları açık; sadece izleyen iki parçaya tanıklık edin: *Yaratılış* xvi:18, 19, 20'de Melkisedek'in Yeruşalim'in kralı ve Yüce Tanrı'nın kâhini olduğu söyleniyor. Rahipliğiyle ilgili işlevlerini yerine getirirken Melkisedek'in

Avram'ı²⁴ kutsadığı ve Rab'bin sevdiği Avram'ın da Tanrı'nın bu rahibine ganimetlerinin hepsinin onda birini verdiği anlatılıyor. Bu, Tanrı'nın İsrail ulusunu kurmadan önce Yerus alim'de kralları seçtiğini ve onlar için dinsel törenler ve yasalar düzenlediğini yeterince gösteriyor. Bunu vahiy yoluyla yapıp yapmadığını yeterince açık değil ama  undan eminim ki, İbrahim şehirde geçici olarak kalırken bu yasalara titizlikle bağlı olarak yaşadı, çünkü İbrahim Tanrı'dan özel dinsel törenler almadı; ama tapınmaya, buyruklara, kurallara ve kral Melkisedek'in yasaları olarak yorumlanması gereken Tanrı'nın Yasa'larına uyduğu (*Yaratılış* xxvi:5) belirtiliyor. Malaki²⁵ Yahudilere şöyle (i:10-11) söyleniyor: " 'Ne olurdu, sunağımda boşuna ateş yakmayasınız diye aranızda tapınağın kapılarını kapatan biri olsaydı! Ben sizden hoşnut değilim' diyor Her  eye Egemen Rab, 'Getireceğiniz sunuları da kabul etmeyeceğim. Doğudan batıya kadar uluslar arasında adım büyük olacak! Her yerde adıma buhur yakılacak, temiz sunular sunulacak. Çünkü uluslar arasında adım büyük olacak!' diyor Her  eye Egemen Rab."  arpıtmadığımız sürece sadece o zamanı kastediyor olabilecek bu sözler, o zamanki Yahudilerin Tanrı tarafından diğer uluslardan daha çok sevilmediğini, Tanrı'nın diğer uluslara, o zamanlar mucizev  yardım olmadan imparatorluklarını kısmen toparlayan Yahudilere bağı ladığından daha fazla mucize gösterdiğini ve

²⁴ İbrahim'in adı, Tanrı ona bu adı vermeden önce Avram'dı.

²⁵ Malaki: Bir peygamber ve Eski Antlaşma'nın son kitabının yazarı.

son olarak da Yahudi olmayanların Tanrı tarafından kabul gören dinsel törenlere sahip olduklarını çokça doğruluyor. Ama bu konuların hafifçe üstünden geçiyorum çünkü bunlar Yahudilerin seçilmelerinin, ruhsal olmayan fiziksel mutluluk ve özgürlükten yani kendi kendini yöneten devletten ve bunu başarmaları için gerekli tutum ve yöntemden; sonuçta bu özel yönetimin korunmasının gerektirdiği yasalardan ve son olarak bu yasaların belli edilme biçiminden başka bir şeyle ilgili olmadığını göstermek olan amacım için yeterli. İnsanın gerçek mutluluğunun bağlı olduğu diğer konularla ilgili olarak da Yahudiler, geriye kalan uluslarla eşit değerledir.

Bu yüzden Kutsal Kitap'ta (*Yasa'nın Tekrarı* iv:7) Tanrı'nın Yahudilerden daha yakın olduğu bir ulusun olmadığı söylendiğinde gönderme sadece onların yönetimine ve başlarına gelen birçok mucizenin olduğu döneme yapılmıştır. Çünkü aydınlık ve erdem konusunda – yani mutluluk konusunda Tanrı zaten dediğimiz ve şimdi gösterdiğimiz gibi herkese eşit ölçüde yardım ediyordu. Kutsal Kitap'ın kendisi de bu gerçeğe tanıklık eder, çünkü Zebur yazarı şöyle der (cxlv:18): "Rab kendisine yakaran, İçtenlikle yakaran herkese yakındır" aynı Mezmurda, 9. dizede "Rab herkese iyi davranır, Sevecenliği bütün yapıtlarını kapsar." denir. *Mezmular* xxxiii:16'da Tanrı'nın tüm insanlara aynı aklı bağışladığı söylenip onun sözcükleriyle "herkesin yüreğini yaratan... O'dur." deniyor. Yürek İbraniler için herkesin bildiği gibi ruh ve anlama yetisinin olduğu yerd.

Son olarak *Eyüp* xxxviii:28'den Tanrı'nın tüm insan soyuna Tanrı'ya saygı yasasını, kötülüklerden kaçınmayı ya da iyilik yapmayı buyurduğu ve *Eyüp*-

'ün Yahudi olmamasına rağmen, dindarlık ve din konusunda herkesi geçtiği için Tanrı açısından tüm insanların en beğenileni olduğu açık. Son olarak Yunus iv:2'den Yunus "Bu yüzden Tarşış'e kaçmaya kalkıştım. Biliyordum, sen lütfeden, acıyan, tez öfkelenmeyen, sevgisi engin, cezalandırmaktan vazgeçen bir Tanrı'sın...vs." dediği için Tanrı'nın sadece Yahudilere değil, tüm insanlara karşı lütfeden, merhametli, sabırlı ve sevgisinin engin olduğu ve onu cezalandırmaktan vazgeçtiği ve Ninovalıları affedeceği çok açık. Bu yüzden (mademki Tanrı tüm insanlara karşı eşit derecede bağışlayıcı ve İbraniler O'nun tarafından sadece sosyal düzen ve yönetimleri bakımından seçilmiş) sosyal düzen ve yönetiminden ayrı olarak ele alınan bir Yahudi'nin Tanrı'nın diğer insanlardan farklı olarak ona verdiği bir yetenek taşımadığı ve Yahudi ve Yahudi olmayanlar arasında hiçbir fark olmadığı sonucuna varıyoruz. Tanrı'nın tüm insanlara karşı eşit derecede bağışlayan, merhametli... vs. olduğunun bir gerçek olduğu ve peygamberlerin işlevinin insanlara gerçek erdem olarak ülkelerinin yasasını öğretmek ve ona özendirmek olmadığı için tüm ulusların peygamberlere sahip olduğu ve kehanet yeteneğinin Yahudilere özgü olmadığı kuşku götürmez. Aslında hem din dışı hem de kutsal tarih bu gerçeğe tanıklık eder. Eski Antlaşma'nın kutsal kayıtlarından diğer ulusların İbraniler kadar çok peygamberlerinin olduğu ya da uluslara Tanrı tarafından Yahudi olmayan bir peygamberin açıkça gönderildiği belli olmamasına rağmen bu soruyu etkilemez çünkü İbraniler diğer ulusların değil, kendi işlerini kaydetmede dikkatliyidiler. O zaman Tevrat'ta Nuh, Hanok, Avimelek, Ba-

lam...vs. gibi Yahudi ve Musevi olmayanların kehanet gücünü kullandıklarını, dahası İbrani peygamberlerin Tanrı tarafından sadece kendi uluslarına değil, diğer birçok ulusa da gönderildiklerini bulmamız yeterli. Hezekiel o zaman bilinen tüm uluslara; ve Yunus başlıca Ninovalara peygamberlik etti, Ovadya Edomlular dışında hiçbirine peygamberlik etmedi. Yeşaya hayıflanır ve felaketlerin öndeyisinde bulunur ve sadece Yahudilere değil, diğer uluslara da iyileşme çağrısı yapar; çünkü der ki (Yeşaya xvi:9): "Bu yüzden Yazer için... acı acı ağlıyorsun." ve xix. Parçada ilk felaketleri ve sonra da Tanrı'nın onları özgürlüğe kavuşturmak için bir Kurtarıcı göndereceğini, Mısır'da Rab'bin tanınacağı ve dahası Mısırlıların kurban ve adaklarla Tanrı'ya tapınacağını ve en sonunda bu ulusu Tanrı'nın kutlu Mısırlı insanları diye adlandırarak, Mısırlıların iyileşmesini, her ayrıntısı dikkate değer olan 19, 20, 21, 25. dizelerde önceden haber verir.

Yeremya İbrani ulusunun değil, tüm ulusların peygamberi olarak adlandırılır (bkz. Yeremya: i.5). Ayrıca o da ulusların felaketlerini kederle önceden haber verir ve iyileşmelerini kestirir çünkü Moavlılar için (xlviii:31): "Bu yüzden Moav için haykıracak, Bütün Moav için feryat edeceğim." der, (36. dize): "Bu yüzden yüreğim ney gibi İnliyor Moav için..." ve sonunda Mısırlıların, Ammonluların ve Elamlılarınki gibi iyileşmelerinin kehanetinde bulunur. Bundan dolayı Yahudiler gibi diğer ulusların da onlara kehanetlerde bulunan peygamberleri olduğu kuşku götürmez.

Kutsal Kitap Yahudilerin ve diğer ulusların geleceğinin belli edildiği sadece bir adamdan, Balam'dan söz etmesine rağmen biz Balam'ın sadece bir kez

kehanette bulunduğunu varsaymamalıyız çünkü yazının kendisinden Balam'ın daha önceden uzun zamandır kehanet ve diğer Tanrısal güçleriyle ünlü olduğu besbelli. Çünkü Balak onu kendisine getirmeyi sağladığında dedi ki: "Çünkü senin kutsadığın kişinin kutsanacağını, lanetlediğin kişinin lanetleneceğini biliyorum." Böylece Balam Tanrı'nın İbrahim'e bağışladığı yeteneğe sahipti. Dahası kehanete alışkın olduğu için Balam habercilere Rab'bin isteği ona belli edilene kadar beklemelerini buyurdu. Tanrı'nın gerçek düşüncesinin kehanetinde bulunduğu, kendisi için şunu söylemeyi alışkanlık haline getirmişti: "Tanrı'nın sözlerini duyan, Yüceler Yücesi'nin bilgisine kavuşan, Her Şeye Gücü Yeten'in görümlerini gören, Yere kapanan, Tanrı'nın gözlerini açtığı kişi bildiriyor." Bundan başka İbranileri Tanrı'nın buyruğuyla kutsadıktan sonra (alışkanlığı olduğu üzere) diğer uluslar için kehanette bulunmaya ve onların geleceğini kestirmeye başladı. Bunların hepsi çokça gösteriyor ki Balam hep peygamberdi ya da sık sık kehanette bulunmuştu ve (burada da dikkat edeceğimiz gibi) peygamberlere kehanetlerinin başta gelen kesinliğini sağlayan şeye, yani tamamen neyin iyi ve doğru olduğuna odaklanmış bir akla sahipti. Çünkü Balak'ın düşündüğü gibi kutsamak istediklerini kutsamadı ya da lanetlemek istediklerini lanetlemedi, sadece Tanrı'nın kutsanmasını istediklerini kutsadı ya da lanetlenmesini istediklerini lanetledi. Balak'a şöyle yanıt verdi: "Balak sarayını altınla, gümüşle doldurup bana verse bile, Tanrım Rab'bin buyruğundan öte küçük büyük hiçbir şey yapamam." Tanrı'nın bu arada ona kızmasına gelince, Rab'bin buyruğuyla Mısır'a doğru yola çıkan Musa'nın da başına

aynı şey gelmişti ve kehanette bulunduğu için para almasına gelince Samuel (*Vaiz* vii:20) eğer günaha girdiyse diye "...yeryüzünde hep iyilik yapan, Hiç günah işlemeyen doğru insan yoktur." dedi *Vaiz* vii:20.(bkz. *Elçilerin İşleri* 2 *Petrus* ii:15, 16 ve *Yahuda* v:11)

Konuşmalarının Tanrı üzerinde kesinlikle büyük etkisi olmuş olmalı ve lanetleme gücü Kutsal Kitap'ta belirtildiği sayıdan anladığımız kadarıyla mutlaka çok büyük olmalı. Tanrı Yahudilere büyük merhametinin kanıtı olarak Balam'ı dinlemedi ve laneti kutsamaya çevirdi (bkz. *Yasa'nın Tekrarı* xxiii:6, *Yeşu* xxiv:10, *Nehemya* xiii:2). Bu nedenle kötülerin konuşma ve lanetleri Tanrı'yı hiç etkilemediğine göre kuşkusuz o Tanrı tarafından çok hoş karşılanıyordu. O zaman doğru bir peygamber olduğu için ve bununla birlikte Yeşu ondan kâhin ya da falcı diye söz ettiği için bu unvanın saygı duyulan bir anlamı olduğu kesin. Yahudi olmayanların kâhin ve falcı adını verdikleri gerçek peygamberlerken, Kutsal Kitap'ın sıkça suçladığı ve kınadığı kâhinler de Yahudileri aldatan yalancı peygamberler gibi Yahudi olmayanları aldatan yalancı kâhinlerdir; aslında kehanet yeteneğinin Yahudilere özel olmadığı, tüm uluslar için geçerli olduğu Kutsal Kitap'taki diğer parçalarda da bildirmiştir. Ama Ferisiler şiddetle bu Tanrısal yeteneğin kendi uluslarına özgü olduğunu ve diğer ulusların, geleceği (batıl inanç daha neler uyduracak?), açıklanamayan şeytani bir yetenekle önceden haber verdiklerini iddia ediyorlar. Kuramlarını yetkiyle onaylatmak için Kutsal Kitap'tan alıntısını yaptıkları başlıca parça, Musa'nın Tanrı'ya "Yoksa benden ve halkından hoşnut kaldığın nereden biline-

cek? Bize eşlik etmenden, değil mi? Ancak o zaman benimle halkın yeryüzünün öteki halklarından ayırt edilebiliriz" dediği *Mısır'dan Çıkış xxxiii:16*'dır. Bundan Musa'nın Tanrı'dan Yahudilerle birlikte olmasını ve Kendi'sini onlara vahiy yoluyla belli etmesini; dahası bu iyiliği başka hiçbir ulusa yapmamasını istediği anlamını çıkarırlar. Musa'nın, Tanrı'nın Yahudi olmayanlarla birlikte olmasını kıskanması ya da O'ndan böyle bir şey istemeye cesaret edebilmiş olması kesinlikle saçma. Musa, ulusunun eğilimini ve ruhunun dik başlı olduğunu bildiği, onların çok büyük mucizeler ve Tanrı'dan özel bir dış yardım olmadan başladıkları şeyi bitiremeyeceklerini, hatta böyle bir yardım olmadan yok olacaklarını açıkça gördüğü için böyle davrandı. Tanrı'nın onları korunmak istediği belli olduğu için bu özel dış yardımı istedi. Böylece der ki (*Mısır'dan Çıkış xxxiv:9*): "Ya Rab, eğer benden hoşnutsan, lütfen bizimle gel", "Bunlar inatçı insanlardır." Dolayısıyla Tanrı'dan özel bir dış yardım istemesi insanların inatçılığındandı ve bu özel dış yardımdan başka bir şey istemediği Tanrı'nın yanıtıyla- Tanrı hemen yanıtladığı için (aynı parçanın 10. dizesi) - daha da açıktır: "Senin halkınla bir antlaşma yapıyorum", "Onların önünde dünyada ve öteki uluslar arasında görülmemiş harikalar yapacağım. Arasında yaşadığın halk neler yapabileceğini görecektir. Senin için korkunç şeyler yapacağım." Dolayısıyla açıkladığım gibi Musa görünürde Yahudilerin özel seçilmişliği dışında hiçbir şeye sahip değildi ve Tanrı'dan başka bir istekte bulunmadı. Pavlus'un Romalılara mektubunda daha büyük önemi olan, yani Pavlus'un burada kaydeditenden daha farklı bir öğreti öğretiyormuş gibi gö-

ründüğü başka bir metin bulduğumu itiraf ediyorum (*Romalılar* iii:1): "Öyleyse Yahudi'nin ne üstünlüğü var? Sünnetin yararı nedir? Her yönden çoktur. İlk olarak, Tanrı'nın sözleri Yahudiler'e emanet edilmiştir."

Ama Pavlus'un özellikle öğretmek istediği öğretiye bakarsak şu andaki savımıza ters düşen hiçbir şey bulamayız, tam tersi (*Romalılar* iii:29): "Yoksa Tanrı yalnız Yahudiler'in Tanrısı mı? Öteki ulusların da Tanrısı değil mi? Elbet öteki ulusların da Tanrısı'dır", (*Romalılar* ii:25): "Ama Yasa'ya karşı gelersen, sünnetli olmanın hiçbir anlamı kalmaz.", "Bu nedenle, sünnetsizler Yasa'nın buyruklarına uyarsa, sünnetli, sayılmayacak mı?" dediği için öğretisi bizimkiyle aynıdır. Bundan başka iv.parça: 9. dizede Yahudi ve Yahudi olmayanların hepsinin aynı şekilde günahın denetiminde olduklarını ve yasanın olmadığı yerde yasaya karşı gelmenin söz konusu olmadığını söylüyor. Buradan yasanın – yani özellikle devletle ilgili ve devletin kurulmasında belirlenen ve insanların isteğine göre uyarlanan yasanın değil, sadece gerçek erdeme önem veren yasanın – denetimi altında yaşayan herkese kesinlikle belli edildiği çok açık. Son olarak Pavlus, Tanrı tüm ulusların Tanrısı olduğundan yani herkese karşı aynı ölçüde bağışlayıcı olduğundan ve herkes yasanın ve günahın denetiminde yaşadığından Tanrı'nın Mesih'ini tüm insanları yasanın bağımlılığından eşit olarak kurtarmak için, insanların yasanın buyruğuyla değil de, yüreklerinin sabit niyetiyle doğruyu yapmaları için tüm uluslara gönderdiği sonucuna varıyor. Yani Pavlus bizimkiyle aynı şeyi öğretir. Bu yüzden "Tanrı'nın sözleri Yahudiler'e emanet edilmiştir." dedi-

ğinde ya yasanın onlara yazı olarak emanet edildiğini anlamalıyız ya da Pavlus sadece (Yahudiler dışında hiç kimse Pavlus'un ortaya koymak istediği yasaya karşı gelmeyeceği için) Yahudilerin anlayış ve o zamanki görüşlerine göre yanıt veriyordu. Çünkü Pavlus kısmen gördüğü ve kısmen de duyduğu şeyleri öğretmeyle ilgili olarak Greklere karşı Grek, Yahudilere karşı Yahudi'ydi.

Şimdi geriye sadece kendilerini, Yahudilerin seçilmişliğinin geçici olmadığına, bunun sadece devletleri bakımından olduğuna ve sonsuz olduğuna inandıranların savlarını yanıtlamak kalıyor. Çünkü diyorlar ki; 'Yahudileri devletlerini kaybettikten sonra ve yıllarca parçalanmış yaşadıkten ve diğer tüm uluslardan ayrı kaldıktan sonra diğer insanların tersine hala hayatta kaldıklarını görüyoruz. Bundan başka Kutsal Kitap, Tanrı'nın Yahudileri kendisi için sonsuza kadar seçtiğini yani devletlerini kaybetmelerine rağmen hala Tanrı'nın seçilmişisi olarak kaldıklarını öğretiyor gibi görünüyor.'

Sonrasız seçilmişliği öğrettiğini düşündükleri parçalar başlıca şunlardır:

1. Onları göklerin ve doğanın kalıcılığıyla karşılaştırarak, İsrail soyunun sonsuza dek Tanrı'nın ulusu olarak kalacağını söylüyor;

2. *Hezekiel* xx:32'de peygamber Yahudilerin yarımdan sonra Rab'be tapınmaya sırt çevirmek istemelerine rağmen Tanrı'nın yine de onları dağıldıkları topraklardan toplayıp bir araya getireceğini ve onları insan elinin değmediği yerlere – atalarını Mısır'ın el değmemiş yerlerine götürdüğü gibi – götüreceğini ve en sonunda aralarından dik başlı ve günahkârları çıkardıktan sonra tüm İsrail halkının O'na tapınaca-

ğı kendi Kutsal dağına götüreceğini kastediyormuş gibi görünüyor. Özellikle Ferisiler tarafından alıntısı yapılan başka parçalar da vardır, ama sanırım bu ikisini yanıtlarsam herkesi tatmin etmiş olurum. Bunu Kutsal Kitap'ın kendisinden şunu göstererek kolayca başaracağım: Tanrı Yahudileri sonsuza kadar seçmedi, yalnızca daha önce Kenanlıları seçtiği koşullar altında seçti. Çünkü gösterdiğimiz gibi Kenanlıların Tanrı'ya dindarca tapınan rahipleri vardı ama sonunda Tanrı onları zevkleri, gururları ve yozlaşmış tapınmaları nedeniyle reddetti.

Musa, (Levililer xviii:27) toprak onları daha önce orada yaşayan ulusları kustuğu gibi kusmasın diye İsrailileri fahişelikle kirlenmemeleri için uyardı ve *Yasa'nın Tekrarı* viii:19, 20'de en açık anlamda onları tamamen yıkılmalarıyla tehdit ediyor çünkü diyor ki "bugün size açıkça belirtirim ki, tamamen yok olacaksınız. Tanrınız Rab önünüzden ulusları yok ettiği gibi, sözüne kulak vermediğiniz için sizi de yok edecek." *Yasa'da Tanrı'nın İbranileri* ne tamamen ne de sonsuza kadar seçtiğini açıkça gösteren buna benzer başka birçok parça bulunuyor. O zaman peygamberler Tanrı'nın bilgi, sevgi ve kayrasının yeni bir anlaşmasını onlara önceden haber verdiyse böyle bir sözün sadece seçilmiş verildiği kolayca kanıtlanır; çünkü biraz önce alıntısını yaptığımız parçada Hezekiel Tanrı'nın onları baş kaldırıcı ve günahkârlardan ayracağını açıkça söyler. *Sefanya* (iii:12, 13) der ki: "Tanrı orada sadece O'nun adına sığınan uysal ve alçakgönüllüleri bırakacak." Şimdi mademki İbranilerin seçimleri gerçek erdeme göre yapılmıştı, diğerlerinden ayrılmalarının sadece Yahudilere söz verilmiş olduğu düşünülemez, biz Yahudi olmayan

gerçek peygamberlerin de (ve gösterdiğimiz gibi her ulusun vardı) aynı sözü, aracılığıyla avutulan kendi inançlı insanlarına verdiği inanmalıyız. Bu nedenle, Tanrı'nın bilgi ve sevgisinin bu ölümsüz anlaşması *Sefanya* iii:10, 11'den de açıkça görüldüğü gibi evrenseldir. Bu açıdan Yahudi ve Yahudi olmayanlar arasında hiçbir fark gözetilemez, ya da Yahudiler bizim belirttiğimizden öte özel bir seçilmişliğe sahip olamazlar.

Peygamberler sadece gerçek erdem açısından olan bu seçimden söz ederlerken kurbanlar ve törenlerle ilgili ve tapınağın ve şehrin yeniden inşa edilmesiyle ilgili şeyleri birbirine çok karıştırdılar. Kehanet biçiminde ve yapısında olan böyle simgesel ifadelerle ruhsal konuları yorumlamak aynı zamanda hem Yahudilere kimlerin peygamberleri olduklarını, hem de devletin ve tapınağın yaklaşık Koreş'in zamanında beklenen gerçek yeniden inşa edilmesini göstermek istediler.

Dolayısıyla şimdiki zamanda Yahudilerin diğer insanlardan üstün olarak kendi üzerlerine alacak kesinlikle hiçbir şeyleri yok.

Dağılmalarından ve imparatorluğun kaybedilmesinden sonra yaşamaya devam etmelerine gelince şaşılacak hiçbir şey yok; çünkü kendilerini diğer uluslardan o kadar çok ayrı tuttular ki sadece dışa doğru olan görenekleriyle değil diğer ulusların dinî törenlerine aykırı düşen görenekleriyle de, ayrıca titizlikle yerine getirdikleri sünnet işaretiyle de üzerlerine evrensel bir nefret çektiler.

Yahudilerin Yahudi olmayanlar tarafından büyük ölçüde nefretle anıldıklarını deneyim gösteriyor. İspanya kralı daha önce onları devlet dinini kabul

etmeleri ya da sürülmeleri için zorladığında çok sayıda Yahudi Katolikliği kabullendi. Şimdi bu dinden dönenler İspanyolların tüm yerel ayrıcalıklarına kavuştuğu ve saygı değer tüm makamlara geçmeye değer görüldüğü için İspanyollarla birbirlerine o kadar doğrudan karıştılar ki kendilerinden hiçbir kalıntı ya da hatıra bırakmadılar. Ama Portekiz kralının Hristiyan olmaya zorladığı Yahudilere bunun tam tersi oldu. Çünkü dinden dönmelerine rağmen, yurttaş kabul edilmeye layık bulunmadıkları için her zaman ayrı yaşadılar.²⁶

Sünnet işareti bence o kadar önemli ki sadece bu işaretin Yahudi ulusunu sonsuza kadar koruyabileceğine kendimi inandırabilirim. Hatta insan işleri o kadar değişken ki, dinlerinin temelleri akıllarını hadım etmeseydi ve ortam oluşaydı Yahudilerin imparatorluklarını yeniden kurabilecekleri ve Tanrı'nın ikinci bir kez onları seçeceğine inanacak kadar ileri gidebilirim.

Böyle bir olasılığın Çinlilerde çok ünlü bir örneğine sahibiz. Onların da kafalarında titizlikle uydukları ve kendilerini diğer herkesten ayıran belirgin bir işaretleri var. Bu şekilde kendilerini o kadar uzun yıllar diğerlerinden ayrı tuttular ki eskilikte diğer tüm ulusları çokça geçerler. İmparatorluğu her zaman

²⁶ İspanya büyük ölçüde Yahudi'nin belli bir refah seviyesinde yaşadığı son Hristiyan ülkesiydi. Ama 30 Mart 1492'de bir sürgün kararnamesi ilan edildi. Yahudiler 31 Temmuz'a kadar ya vaftiz olacak ya da sürgüne gidecekti. Büyük bir kısmı Portekiz'e kaçtı. Beş yıl sonra Portekiz, İspanya'nın baskısıyla Yahudileri korkunç şiddet sahneleri içinde vaftiz ettirdi.

ellerinde tutmamışlardır ama kaybettiklerinde hep geri almışlardır ve Tatarlar zenginlik ve gururun zevkiyle gevşediklerinde aynı şeyi kuşkusuz yeniden yapacaklar²⁷.

Son olarak şu ya da bu nedenle Yahudilerin Tanrı tarafından sonsuza kadar seçildikleri görüşünü korumak isteyen varsa, kalıcı ya da geçici olsun bu seçimin, Yahudilere özgü olduğu kadarıyla hâkimiyet ve fiziksel yararlardan başka hiçbir şeye göre olmadığını kabul ettiği takdirde (bir ulus diğer bir ulustan ancak böyle ayrılabilceği için) onu reddetmeyeceğim. Ama akıl ve gerçek erdem açısından her ulus diğerleriyle eşit durumda ve Tanrı bu bakımdan bir halkı diğerinden üstün tutmaz.

²⁷ 1271'de Tatar imparatoru Kubilay Han, Yuan Hanedanlığını kurarak imparatorluğunu ilan etti. Yuan Hanedanı Moğollarla beraber bütün Çin'i fethederek hâkimiyeti altına aldı. Chu Yuan Chang, Yuan hanedanı yerine Ming hanedanını (1368-1644) kurdu.

IV. Bölüm:

Tanrı Yasa'sı Hakkında

Yasaların ya doğal zorunluluğa ya da insan - buyruğuna dayanması. İnsan buyruğunun - varlığının, doğal zorunluluk yasa sınıfıyla çelişmemesi.

Tanrı Yasa'sının insan buyruğuna dayanan bir tür yasa olması.

Amaçı nedeniyle Tanrısal olarak anılması.

Tanrı Yasa'sının:

1. Evrensel olması;
2. Tüm tarihi öykülerin doğruluğundan bağımsız olması;
3. Adet ve törenlerden bağımsız olması;
4. Kendi ödülü.

Aklın Tanrı'yı insanlar için bir yasa koyucu olarak sunmaması.

Böyle bir anlayışın bilgisizliğin kanıtı olması
– Adem'de – İsraililerde – Hristiyanlarda.

Kutsal Kitap'ın aklın ve Tanrısal olana akılcı - bakışın lehine tanıklığı.

Yasa sözcüğü soyut olarak alındığında, bir birey ya da her şeyin ya da belli bir soya ait olan her şeyin ya doğal zorunluluk ya da insan buyruğu doğrultusunda tek, sabit ve kesin bir biçimde hareket etmesidir. Doğal zorunluluğa dayanan bir yasa, doğadan ötürü

ya da söz konusu olan şeyin açıklamasından ötürü zorunlu olandır. İnsan buyruğuna dayanan ve daha doğru olarak düzen denilen bir yasa, insanların daha güvenli ve uygun olarak yaşamak için ya da benzer bir nedenden kendileri ve diğerleri için buyurduğudur.

Örneğin daha küçük olan cisimleri etkileyen tüm cisimlerin diğerine iletirken kendi devinimlerinin çoğunu kaybetmeleri cisimlerle ilgili evrensel bir yasadır ve doğal zorunluluğa bağlıdır. Öyleyse bir şey hatırlayan bir insanın doğrudan ona benzeyen başka bir şey hatırlaması ya da onunla aynı zamanda gördüğü bir şeyi hatırlaması insanın doğasından ötürü zorunlu olan bir yasadır. Ama insanın doğal haklarından bazılarını terk etmek zorunda olması ya da terk etmeye zorlanması ve kendisini belli bir biçimde yaşamaya bağlaması insan buyruğuna dayanır. Şimdi her şeyin var olmasının ve belirli, değişmez ve kesin bir biçimde işlemesinin evrensel doğal yasalarla önceden belirlenmiş olduğunu kabul etmeme rağmen, biraz önce sözünü ettiğim yasaların insan buyruğuna dayandığını iddia ediyorum.

Çünkü doğanın parçası olduğu kadarıyla insan, doğanın gücünün bir kısmını oluşturur. Bu yüzden insan doğasının zorunluluğundan ötürü zorunlu olan her şey (yani insan aracılığıyla hareket ettiğini düşündüğümüz kadarıyla doğanın kendisinden) zorunluluktan olsa bile insan erki sonucunda oluyordur. Bunun için böyle yasaların uygulanmasının insanın buyruğuna bağlı olduğu çok rahat söylenebilir çünkü onlar öncelikle insan aklının erkine dayanır; böylece insan akli, şeyleri doğru ya da yanlış olarak görüşü bakımından kolayca böyle yasalar olmaksızın düşü-

nülebilir, ama az önce tanımını yaptığımız zorunlu yasalar olmaksızın düşünülemez.

Bu yasaların insan buyruğuna dayandığını belirttim çünkü şeyleri en yakın nedenleriyle açıklamak ve tanımlamak iyidir. Genel yazgı düşüncesi ve nedenlerin birbirine bağlanması bize belli sorularla ilgili düşüncelerimizi oluşturma ve düzenlemede çok az yardımcı olur. Şeylerin gerçek bağlantısı ve birbirlerine bağlılığı, yani her şeyin nasıl düzenlendiği ve bağlandığı konusunda açıkça bilgisiz olduğumuzu ekleyelim; bu yüzden şeylerin rastlantısal olduğunu düşünmek doğru yaşam adına bizim için daha yararlı, hatta daha zorunludur. Soyut anlamda yasayla ilgili bu kadarı yeterli.

Yasa sözcüğü benzeşimle sadece doğal olgular için kullanılır gibi görünüyor ve insan doğasını başlangıçta aşmış belirli sınırlar içinde tuttuğu için genellikle insanın uyacağı ya da uymayacağı bir buyruk anlamına geldiği kabul edilir ve dolayısıyla yasa insan gücünü aşan hiçbir kural koymaz. Böylece yasayı insan tarafından kendisi ya da başkaları için belirli bir amaçla konulmuş bir yaşam tasarısı olarak tanımlamak uygundur.

Ancak kanun yapmanın gerçek amacı birkaç kişi tarafından görüldüğü ve çoğu insan onun şartları altında yaşamasına rağmen onu anlamada yeteneksiz olduğu için, kanun koyucular genel bağlılığı zorlama amacıyla, her türlü olasılığa karşı doğa yasasından zorunlu olarak kaynaklanandan çok farklı başka bir amaç sundular. Yani yasa koyucular yasaya uyanlara kitlelerin en başta istediği şeyin sözünü veriyor ve yasayı çiğneyenleri de en çok korktukları şeyle tehdit ediyorlar. Böylece kitleleri belki de gem

zinciri vurulmuş bir at gibi sınırlamaya çalışıyorlar. Bundan dolayı yasa sözcüğü, başta başkalarının yönlendirilmesiyle insana buyrulmuş yaşam biçimleri için kullanılıyor; bu yüzden yasaya uyanların onun buyruğu altında yaşadığı ve baskı altında oldukları söyleniyor. Gerçekte hapisten korktuğu için herkese hakkını veren bir insan, başkalarının yönlendirmesi ve baskısı altında hareket eder ve bu insanın adil olduğu söylenemez. Ama aynı şeyi yasaların gerçek nedeninin ve gerekliliklerinin bilgisiyle yapan bir insan sağlam bir nedenle ve kendi isteğiyle hareket ediyordur ve bu yüzden doğru olarak, o insanın adil olduğu söylenir. Pavlus yasanın buyruğu altında yaşayanların yasa aracılığıyla adil oldukları savunamaz dediğinde, ben onun adilliğin genellikle tanımlandığı gibi sabit ve sürekli olarak her insana hak ettiğini verme isteğidir demek istediğini kabul ediyorum. Böylece Süleyman der ki (*Süleyman'ın Özdeyişleri*. xxi:15): "Hak yerine gelince doğru kişi sevinir, Fesatçı dehşete düşer."

O zaman yasa insanın kendisi ve başkaları için belli bir amaçla ortaya koyduğu bir yaşam tasarısı olduğundan insan yasası ve Tanrısal yasa olarak ayrılabilir gibi görünüyor. {Ama her ikisi de bir madalyonun iki yüzü kadar farklıdır}

İnsan yasasıyla anlatmak istediğim, sadece yaşamı ve devleti güvenli hale getirme işine yarayan bir yaşam tasarısıdır. Tanrısal yasayla sadece en üstün iyiliği²⁸ başka bir deyişle Tanrı'nın ve sevginin gerçek bilgisiyle ilgili olanı anlatmak istiyorum.

²⁸ Üstün iyi, Spinoza'ya göre insan aklının doğanın bütünüyle olan birliğidir.

Bu yasaya, burada elimden geldiğince anlaşılır bir şekilde kısaca açıklamaya çalışacağım üstün iyiliğin yapısı nedeniyle, Tanrısal diyorum.

Mademki akıl varlığımızın en iyi kısmı, eğer bizim için gerçekten en yararlı olan şeyi aramak istiyorsak onu mümkün olduğunca yetkinleştirmek için elimizden geleni yapmalıyız. Çünkü zihinsel yetkinlik en üstün iyilikten oluşmalıdır. Şimdi, tüm bilgimiz ve tüm kuşkuları gideren kesinlik sadece Tanrı'nın bilgisine dayandığı için; – ilk olarak Tanrı olmadan hiçbir şey var olamayacağı ve yaratılamayacağı için; ikinci olarak Tanrı ile ilgili açık ve kesin bir düşüncemiz olmadığı kadarıyla evrensel bir kuşku içinde kaldığımız için – bizim en üstün iyiliğimiz ve üstün iyiliğimiz de ayrıca Tanrı'nın bilgisine dayanmış oluyor. Dahası Tanrı olmadan hiçbir şey var olamayacağı ve yaratılamayacağı için tüm doğal olguların niteliklerinin ve yetkinliklerinin uzandıkları kadarıyla Tanrı kavramını içerdği ve ifade ettiği açıktır, öyleyse doğal olgularla ilgili bilgimize oranla Tanrı ile ilgili daha çok ve yetkin bilgiye sahibizdir. Ters olarak (nedeni aracılığıyla bir etkinin bilgisi, bir olayın belli bir özelliğinin bilgisi ile aynı şey olduğu için) doğal olgularla ilgili bilgimiz ne kadar çoksa (her şeyin nedeni olan) Tanrı'nın niteliği ile ilgili bilgimiz o kadar yetkindir. O zaman üstün iyiliğimiz sadece Tanrı'nın bilgisine dayanmakla kalmaz, aynı zamanda tümüyle bu bilgiden oluşur ve insan doğaya ve özel isteğinin amacının yetkinliğine oranla mükemmeldir ya da tam tersidir. Bu yüzden en yetkin ve en üstün kutsallığın başta gelen paylaşımcısı, en yetkin varlık olan Tanrı'nın anlama yetisiyle elde edilen bilgisini her şeyden üstün tutan ve ondan zevk

alandır.

O zaman üstün iyiliğimiz ve kutsallığımız bunu, yani Tanrı'nın bilgi ve sevgisini amaçlıyor. Bu yüzden tüm insan eylemlerinin bu amacının gerektirdiği olanaklar, yani onun düşüncesinin içimizde olması nedeniyle Tanrı tarafından istenenler, Tanrı'nın buyruğu olarak adlandırılabilir; çünkü bu istekler Tanrı akıllarımızda var olduğu için sanki Tanrı'nın Kendi'sinden kaynaklanırlar ve bu amaca göre olan yaşam biçimi uygun olarak Tanrı'nın yasası adını alabilir.

Olanakların yapısı ve bu amacın gerek duyduğu yaşam tasarısı, en iyi devletlerin temellerinin tasarımının tutumunu nasıl izlediği ve insanın yaşamının nasıl yönlendirildiği soruları genel ahlak bilimiyle ilgilidir. Ben burada sadece belli bir uygulamadaki Tanrısal yasadaki söz edeceğim.

Tanrı'nın sevgisi insanın en büyük mutluluğu ve kutluluğu ve insan eylemlerinin en son amacı olduğu için cezalandırılma korkusundan ya da bedensel bir zevk, ün ya da benzeri diğer bir amaçla Tanrı'yı sevenin değil de, sadece Tanrı'nın bilgisine sahip olan ya da Tanrı'nın bilgi ve sevgisinin üstün iyilik olduğuna ikna olmuş olanın, Tanrısal yasaya uygun yaşadığı sonucu çıkar. O zaman Tanrısal yasanın sonuçtaki ve en başta gelen kuralı üstün iyilik olarak Tanrı'yı sevmektir, yani dediğimiz gibi herhangi bir ceza ya da eziyet korkusundan ya da aracılığıyla zevk almak istediğimiz herhangi başka bir amaçla değil. Tanrı düşüncesi, Tanrı'nın bizim üstün iyiliğimiz olduğu kuralını koyar – başka bir deyişle Tanrı'nın bilgi ve sevgisinin tüm eylemlerin yöneltilmesi gereken en son amaç olduğu kuralını koyar. Dünya işle-

rine dalmış biri bunları anlayamaz, bunlar ona aptallık gibi görünür. Çünkü Tanrı bilgisi pek yetersizdir ve ayrıca bu üstün iyilikte kendisinin kullanabileceği ya da tüketebileceği ya da sadece düşünce ve saf akıldan oluştuğu için, başlıca zevk aldığı şey olan tensel arzularını etkileyen hiçbir şey bulamaz. Diğer taraftan sağlam bir akıldan daha üstün bir yeteneğe sahip olamayacağını bilenler sözünü ettiğim şeyi kuşkusuz sorgusuz sualsiz kabul edeceklerdir.

Şimdi Tanrısal adaletin başlıca nelerden oluştuğunu ve insanların yasalarının ne olduğunu yani vahiyle onaylanmadıkça farklı amaçları olan yasaların hepsini anlattık. Çünkü bir şeyler ayrıca (yukarıda da gösterdiğimiz gibi) bu vahiy yönüyle Tanrı'ya mal edilir ve bu anlamda evrensel olmamasına, tamamen tek bir ulusun yaradılışına ve özel korunmasına uyarlanmasına rağmen, kehanetle kavranarak onaylandığına inandığımız için, Musa'nın yasasına Tanrı'nın yasası ya da Tanrısal yasa adı verilebilir. Eğer biraz önce açıkladığımız doğal Tanrısal yasanın yapısını ele alırsak şunları görürüz:

I. - Evrensel insan doğasından çıkardığımız için o evrenselidir ve tüm insanlar için aynıdır.

II.- Herhangi bir tarihsel anlatımın doğruluğuna dayanmaz. Bu doğal Tanrısal yasa sadece insan doğası göz önünde bulundurularak anlaşıldığı için, onun Adem'de olduğu gibi diğer tüm insanlarda, akranları içinde yaşayan bir insanda ya da kendi kendine yaşayan bir insanda var olduğunu düşünebiliriz.

Tarihsel anlatımın doğruluğu, ne şekilde güvenceye alınmış olursa olsun bize ne Tanrı'nın bilgisini ne de sonuç olarak O'nun sevgisini verebilir. Çünkü

Tanrı'nın sevgisi O'nun bilgisinden doğar ve O'nun bilgisi kendi içlerinde kesin olan ve bilinen genel düşüncelerden çıkarılmalıdır. Böylece tarihsel anlatımın doğruluğu bizim üstün iyiliğimize ulaşmamız için gerekli bir araç olmaktan çok uzaktır.

Tarihi kayıtlar bize Tanrı'nın bilgi ve sevgisini veremese de onları dünyevî yaşam amacıyla okumanın çok yararlı olduğunu yadsımıyorum. Çünkü insanların en iyi eylemleriyle belli ettikleri geleneklerini ve olaylarını ne kadar çok gözlemler ve bilirsek, onların arasında yaşamımızı o kadar dikkatle düzenleyebiliriz ve aklın buyurduğu kadarıyla eylemlerimizi onların isteklerine uydururuz.

III.- Bu doğal Tanrısal adaletin törenlerin – yani kuruluşları nedeniyle iyi denilen, kendi içlerinde önemsiz olan ya da günahlardan kurtulmak için yararlı bir şeyi simgeleyen ya da (eğer bu tanımı tercih edeniniz olursa) anlamı insan anlayışını aşan eylemlerin yerine getirilmesini gerektirmediğini görürüz. Aklın doğal ışığı, sadece çok açıkça iyi olduğunu gösterebileceği ya da kutluluğumuza aracı olacak şeyler dışında kendi içinde gereksinimi karşılamayacağı hiçbir şey gerektirmez. Sadece buyrulduğu ya da kurulduğu ya da iyi bir şeyin simgeleri olduğu için iyi olan böyle törenler sağlam bir düşüncenin ya da aklın ürünleri olan eylemlerden sayılamaz. Şimdi bunu daha ayrıntılı anlatmama gerek yok.

IV.-Son olarak Tanrısal yasanın en üstün ödülü yasanın kendisiyken, yani özgür istemimizle Tanrı'yı bütün ve verimli bir istekle bilmemiz ve sevmemizken, cezası bunların eksikliği ve etin kölesi olmak – yani kararsız ve bocalayan bir ruha sahip olmaktır.

Bu noktalara dikkat çektikten sonra şimdi şu ko-

nuları soruşturmalıyım:

I. Aklın doğal ışığı aracılığıyla Tanrı'yı bir yasa-koyucu ya da insan için yasalar buyuran bir yetkili olarak kavrayıp kavrayamayacağımız.

II. Kutsal Kitap'ın aklın bu doğal ışığıyla ve doğal yasayla ilgili öğretisi nedir?

III. Törenler daha önce hangi amaçlarla oluşturulmuştu?

IV. Son olarak kutsal kayıtları bilmenin ve onlara inanmanın yararı nedir?

İlk ikisini bu bölümde çözümleyeceğim, geriye kalan ikisini bundan sonraki bölümde çözümleyeceğim.

İlkinin sonucuna sadece Tanrı'nın isteğinin yapısından kolayca varabiliriz. Bizim düşüncelerimizle ilişkili olarak Tanrı'nın isteği, anlayışından ayrılır – yani Tanrı'nın istek ve anlayışı gerçekte aynı şeydir ve sadece Tanrı'nın anlayışıyla ilgili oluşturduğumuz düşüncelerimizle ilişkili olarak fark edilebilir. Örneğin, sadece üçgenin yapısının Tanrısal doğada ezelden beri sonsuz bir Tanrısal doğruluk olarak içerildiği olgusuna bakıyorsa, Tanrı'nın üçgen düşüncesine sahip olduğunu ya da O'nun üçgen yapısını anladığını söyleriz. Ama bundan sonra üçgenin yapısının, kendi yapı ya da özünün zorunluluğuyla değil de, sadece içinde bulunduğu Tanrısal doğanın zorunluluğuyla bu şekilde içerildiği olgusuna bakarsak; yani aslında sonsuz doğruluklar olarak düşünüldükleri ölçüde üçgenin öz ve yapısının sadece Tanrısal doğa ve akla dayandığına bakarsak, o zaman daha önce Tanrı'nın aklı dediğimiz şeye, Tanrı'nın istemi ya da buyruğu deriz. Bu nedenle Tanrı'nın ezelden beri üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olmasını

buyurduğunu söylediğimizde ve O'nun bunu anladığını söylediğimizde aynı şeyi doğrulamış oluruz.

Bu nedenle Tanrı'nın doğrulamaları ve yadsımaları her zaman zorunluluk ya da doğruluk içerir; böylece örneğin, eğer Tanrı Adem'e iyiyle kötüyü bilme ağacının meyvesini yemesini istemediğini söylediye Adem'in o meyveyi yiyebilmesi bir çelişki yaratırdı ve bu yüzden Adem'in yiyebilmesi olanaksız olurdu; çünkü Tanrısal buyruk sonsuz bir zorunluluk ve doğruluk içeriyor olurdu. Ama Kutsal Kitap buna rağmen Tanrı'nın Adem'e buyruğunu verdiğini ama Adem'in yine de ağacın meyvesini yediğini yazdığı için zorunlu olarak Tanrı'nın Adem'e eğer ağaçtan yerse bunu kesinlikle izleyecek kötülüğü bildirdiğini ama bu kötülüğün zorunlu olarak gerçekleşeceğini açıklamadığını söylemeliyiz. Böylece Adem vahyi sonsuz ve zorunlu bir doğruluk olarak değil, bir yasa olarak – yani, bulunduğu eylemin doğasına zorunlu olarak bağlı değil, sadece bir yetkilinin istek ve saltık erkine bağlı, sonunda kazanç ya da kayıp olan bir kural olarak algıladı. Böylece söz konusu vahiy, ona göre sadece Adem ile ilgiliydi ve onun bilgisizliği nedeniyle bir yasaydı ve Tanrı da sanki bir yasa-yapıcı ve yetkiliydi. Aynı nedenden; yani bilgi eksikliğinden İbranilere göre On Emir bir yasaydı. Çünkü Tanrı'nın varlığını sonsuz bir doğruluk olarak bilmediklerinden onlara On Emir'de belli edilen şeyi yani Tanrı'nın var olduğunu ve sadece Tanrı'ya tapınması gerektiğini bir yasa olarak algılamış olmalılar. Ama eğer Tanrı onlarla hiçbir bedensel aracın aracılığı olmadan konuşsaydı, onu bir yasa değil doğrudan sonsuz bir doğruluk olarak algıarlardı.

İsraililer ve Adem'le ilgili söylediklerimiz ayrıca

Tanrı'nın adına yasa yazan tüm peygamberler için de geçerlidir – Tanrı'nın buyruklarını yeterince sonsuz doğruluklar olarak görmediler. Örneğin, Musa'nın vahiyden ve ona bildirilenin kaynağından, İsrail ulusunun özel bir bölgede en iyi nasıl birleştirilebileceğini ve bir devlet kurumu ya da devlet oluşturabileceğini gördüğünü ve dahası bu ulusun bağlılığa en iyi nasıl zorlanacağını gördüğünü söylemeliyiz. Ama bu yöntemin mutlaka en iyisi olduğunu ya da belli bir özel bölgedeki insanların boyun eğmesinin zorunlu olarak Musa'nın tasarladığı amaç anlamına geleceğini ne gördü ne de bu ona bildirildi. Bu nedenle Musa şeyleri sonsuz doğruluklar olarak değil, kurallar ve yönergeler olarak gördü ve onları Tanrı'nın yasaları olarak buyurdu. Ve böylece, böyle özellikler insan doğasının özellikleriyken ve Tanrı'nın doğasına tamamen yabancıyken Tanrı'yı bir yönetici, bir kural koyucu, bir kral, merhametli, adil... vs. olarak görmüş oldu. Tanrı adına yasalar yazan peygamberler için bu kadarını doğrulayabiliriz; ama bunu İsa için doğrulayamayız; çünkü İsa, Tanrı adına yasalar yazmış gibi görünse de açık ve yeterli bir görüşe sahip olarak ele alınmalı çünkü İsa Tanrı'nın sözcüsü olarak tam bir peygamber değildi. Çünkü Tanrı İsa aracılığıyla insanoğluna daha önce melekler aracılığıyla yaptığı gibi vahiyler gönderdi – yani yaratılan bir ses, görüntüler... vs. ile. Tanrı'nın vahiylerini peygamberlere bildirilecek konular olarak İsa'nın görüşlerine uydurduğunu söylemek daha önce meleklerin görüşlerine uydurduğunu (yani yaratılan bir ses ya da görüntüye uydurduğunu) söylemek kadar mantıksız, tamamen saçma bir hipotez olurdu. Dahası İsa sadece Yahudilere öğretmek için değil tüm

insan soyuna öğretmek için gönderilmişti ve bu yüzden Tanrı'nın düşüncelerinin sadece Yahudilerin görüşlerine uydurulması yeterli değildi. Düşünceler aynı zamanda tüm insan soyu için geçerli olan görüş ve temel öğretisine – diğer bir deyişle evrensel ve doğru düşüncelere uydurulmuştu. Tanrı Kendi'sini peygamberlere yaptığı gibi sözcük ve simgeler olmadan İsa'ya ya da doğrudan İsa'nın aklına bildirdiği için ister istemez İsa'nın gerçekten bildirileni gördüğünü, başka bir deyişle bir konu akıl tarafından sözcük ve simgeler olmadan görüldüğünde anlaşıldığı için İsa'nın Tanrı'yı anladığını varsaymalıyız.

O zaman İsa (gerçekten ve yeterli derecede) belli edileni gördü ve eğer böyle vahiyleri yasa olarak bildirdiyse, bunu bu bakımdan Tanrı rolünü oynayarak insanların bilgisizliği ve dik başlılığı nedeniyle yaptı. Kendisini insanların anlayışına uydurmasına ve diğer peygamberlerden biraz daha açık konuşmasına rağmen belli edileni belirsiz bir şekilde ve genellikle kıssalar aracılığıyla öğretti, özellikle de henüz cennetin krallığı'nı anlama yeteneği olmayanlarla konuşurken. (bkz. *Matta* xiii:10...vs.) Cennet'in gizemlerini anlama yeteneği olanlara, öğretilerini kuşkusuz sonsuz doğruluklar olarak öğretti ve onları ortaya kural gibi koymadı, böylece dinleyicilerinin akıllarını daha önce doğruladığı ve koyduğu yasaların tutsaklığından kurtardı. Pavlus buna bir kereden fazla dikkat çekiyor gibi görünüyor (örneğin, *Romalı-lar* vii:6 ve iii:28), kendisi hiçbir zaman açıkça konuşmayı istemiyor gibi görünse de onun sözcüklerini tekrar etmek gerekirse (*Romalı-lar* iii:6 ve vi:19) "İnsanların diliyle konuşuyorum" diyor. Bunu Tanrı'nın adil olduğunu söylerken özellikle ifade ediyor ve

kuşkusuz insan eksikliğini göz önüne alarak dilini halkın anlayışına ya da kendisinin dediği gibi (1 *Korintliler* iii:3) benliklerine uyanlara uyarlayarak merhamet, bağışlayıcılık, öfke ve benzer özellikleri Tanrı'ya mal ediyor. *Romalılar* ix:18'de Tanrı'nın öfke ve merhametinin insanların işlerine değil, Tanrı'nın Kendi doğası ya da isteğine dayandığını, dahası birinin yasanın işleriyle değil, sadece ruhun tümüyle kabullenmesi olarak tanımladığı inançla haklı çıkarıldığını, son olarak içinde İsa'nın Ruhunu taşımayan hiç kimsenin kutsanmadığını (*Romalılar* viii:9) açıkça öğretiyor. Bu şekilde Tanrı'nın yasalarını sonsuz doğruluklar olarak görüyor. Bu yüzden sadece halkın sahip olduğu Tanrı anlayışı ve bu anlayışın eksikliği göz önüne alınarak bir yasa-yapıcı ya da prens olarak tanımlandığı ya da adil, merhametli... vs. olarak biçimlendirildiği ve O'nun buyruk ve istemlerinin sonsuz doğruluklar olduğu ve her zaman zorunluluk içerdiği sonucuna varıyoruz. Açıklamak ve göstermek istediğim ilk konu için bu kadarı yeterli.

İkinci konuya geçerken Kutsal Kitap'ı doğanın ve bu Tanrısal göreneğin ışığında bir inceleyelim. Tanrı'nın Adem'e iyiyle kötüyü bilme ağacının meyvesini yememesini buyurduğu anlatılan ilk insanın öyküsünde bulduğumuz ilk öğretilerde, Tanrı, Adem'e dürüst olmasını ve dürüstlüğü peşinden koşmasını buyuruyor; ama bunu dürüst olmamak kötülük olduğu için buyurmuyor, yani iyiyi kötülük korkusuyla değil de iyilik için aramasını buyuruyor anlamına geliyormuş gibi görünüyor. Doğruluğun gerçek bilgi ve sevgisine sahip olduğu için dürüst olanın bağlılıkla ve özgürce hareket ettiğini görmüştük oysa

kötülük korkusuyla hareket eden kötülüğün baskısı altındadır ve dış denetimin tutsaklığı içinde hareket eder. Öyleyse Tanrı'nın Adem'e verdiği bu buyruk, Tanrısal doğal yasayı bütünüyle kapsıyor ve doğanın ışığının öğretileriyle tamamen uyuyor, hatta ilk insanın öyküsünü ve alegorisini tümüyle bunu temel alarak açıklamak kolay olurdu. Ama öncelikle benim açıklamamın Kutsal Kitap yazarının amacıyla örtüşüp örtüşmeyeceğinden tamamıyla emin olmadığım için ve ikinci olarak da çoğu kişi bu öykünün bir alegori olduğunu kabullenmediği, gerçeklerin basit bir öyküsü olarak gördüğü için bu konuyu sessiz kalarak atlamak istiyorum. Bu yüzden Kutsal Kitap'ın başka parçalarını, özellikle de doğal anlayışının olanca gücüyle konuşan ve bu konuda tüm akranlarını geçen ve deyişlerinin peygamberlerinkiyle aynı önemi taşıdığı insanlarca kabul görenin yazdığı parçaları kanıt göstermek daha iyi olacak. Kutsal Kitap'ta dindarlığı ve vahiy yeteneğindense öngörüsü ve erdemi övülen Süleyman'ı anlatmak istiyorum. Yaşam, gerçek yaşam anlamında olmak üzere (*Yasa'nın Tekrarı* xxx:19'dan da belli olduğu gibi), anlayışın ürünü sadece gerçek yaşamdır ve onun eksikliği cezayı oluşturur. Tüm bunlar dördüncü konumuzda doğal yasayla ilgili ortaya konulanla tamamen örtüşür. Dahası aklın yaşamın kaynağı olduğu görüşümüz ve erdemliler için sadece aklın yasalar koyduğu bilge tarafından açıkça öğretiliyor, çünkü diyor ki (*Süleyman'ın Özdeyişleri* xiii:14): "Bilgelerin öğrettikleri yaşam kaynağıdır..." – yani bundan önce gelen metinden de anladığımız gibi, akıl yaşamın kaynağıdır. iii:13. parçada aklın insanı kutlu ve mutlu ettiğini ve gerçek huzuru verdiğini açıkça öğretiyor.

"Bilgelige erişene, Akli bulana ne mutlu!" çünkü "Yolları sevinç yollarıdır, evet, bütün yolları esenliğe çıkarır." Bu yüzden Süleyman'a göre düşünceleri oraya buraya giden (Parça 57:20'de Yeşaya'nın dediği gibi) " kötüler çalkalanan deniz gibidir, onlara huzur yoktur" kötüler gibi değil de, huzurlu ve ölçülü yaşayan sadece bilgelerdir.

Son olarak bizim savımızı en açık şekilde doğrulayan Süleyman'ın Özdeyişleri'nde ii. bölümdeki parçaya dikkat etmeliyiz: "...aklı çağırır, O'na gönülden seslenirsen... Rab korkusunu anlar ve Tanrı'yı yakından tanır. Çünkü bilgeliğin kaynağı Rab'dir. O'nun ağzından bilgi ve anlayış çıkar." Bu sözler açıkça (1) sadece bilgi ve akıl bize Tanrı'dan bilgece korkmamızı öğretir – yani O'na gerçekten tapınmayı... (2) bilgelik ve bilginin Tanrı'nın ağzından çıktığını ve bu yeteneği bize Tanrı'nın bağışladığını bildiriyor; bizim akıl ve bilgimizin sadece Tanrı'nın bilgisine bağlı olduğu, ondan kaynaklandığı ve onunla tamamlandığını kanıtlarken bunu zaten göstermiştik. Süleyman birçok sözle bu bilginin ahlak ve siyasetin gerçek ilkelerini içerdiğini anlatmaya devam ediyor: "Çünkü yüreğin bilgelikle dolacak, zevk alacaksın bilgiden. Sağgörü sana bekçilik edecek ve akıl seni koruyacak. O zaman anlarsın her iyi yolu, neyin doğru, haklı ve adil olduğunu." Hepsi doğal bilgiyle açıkça örtüşüyor; çünkü şeylerin anlayışına vardık-tan ve bilginin üstünlüğünü tattıktan sonra, doğal bilgi bize ahlak ve doğru erdemi öğretir.

Böylece Süleyman'a göre de doğal aklını ilerletenin mutluluğu ve huzuru, içsel kişisel erdeme dayandığı kadar (ya da Tanrı'nın iç yardımı), yazgının ege-menliğine (ya da Tanrı'nın dış yardımına) dayanmaz;

Çünkü kişisel erdem büyük ölçüde uyanıklık, doğru hareket etme ve düşünceyle korunabilir.

Son olarak Pavlus'un *Romalılara Mektup*'undaki parçayı, i:20, kesinlikle atlamamalıyız: "Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri – sonsuz gücü ve Tanrılığı – dünya yaratılalı beri O'nun yaptıklarıyla anlaşılma- ta, açıkça görölmektedir. Bu nedenle özürleri yoktur. Tanrı'yı bildikleri halde O'nu Tanrı olarak yüceltme- diler, O'na şükretmediler." Bu sözler açıkça gösteri- yor ki doğanın ışığıyla herkes Tanrı'nın sonsuz tanrı- sallığını ve iyiliğini anlayabilir ve buradan neyin peşinde koşacağını ve neden kaçınacağını çıkarabilir. Havari onların özürlerinin olmadığını ve kendilerini bilgisizlikleriyle savunamayacaklarını söylediğinden, eğer bu davranışları doğaüstü ışık ve İsa'nın vücut bulması, çilesi ve yeniden dirilişiyile ilgili bir kuşku nedeniyle olsaydı kendilerini kesinlikle savunabilir- lerd. "Bu yüzden," diye devam ediyor (aynı yazıda 24) "Tanrı, birbirlerinin bedenlerini aşığilasınlar diye, onları yüreklerinin tutkuları içinde ahlaksızlığa teslim etti." ve parçanın geri kalanında bilgisizliğin kötölüklerini tanımlıyor ve onları bilgisizliğin cezası olarak öne sürüyor. Bu, Süleyman'ın daha önce alın- tısı yapılan dizesiyle açıkça örtüşüyor, "Ahmaklıksa ahmaklara cezadır." yani Pavlus'un neden kötülerin mazeretinin olmadığını söylediğini anlamak kolay. İnsan ektiğini biçer. Bilgece karşı konulmadıkları takdirde kötölükten zorunlu olarak kötölük doğar.

Böylece Kutsal Kitap'ın doğal aklın ışığını ve doğal Tanrısal yasayı harfi harfine doğruladığını görüyoruz ve böylece ben de bölümün başında verdiğim sözleri tutmuş oluyorum.

V. Bölüm

Törensel Yasa Hakkında

Eski Antlaşmanın resmi yasasının Tanrısal - evrensel yasanın bir parçası değil, kısmi ve geçici olması. Yeni Antlaşmanın Tanıklığına - peygamberlerinin kendilerinin tanıklığı.

Törensel yasanın İbrani Krallığını korumaya - yönelik olması.

Aynı temel üstünde Hristiyan gelenekleri.

Kişi Kutsal Kitap öykülerinin hangi parçalarına inanmak zorundadır?

Önceki bölümde insanı gerçekten kutlu yapan ve doğru yaşamı öğreten Tanrısal yasanın tüm insanlar için evrensel olduğunu gösterdik, hatta onu insan hayatından o kadar doğrudan çıkarsadık ki Tanrısal yasanın doğuştan olduğuna ve sanki insan aklına işlemiş olduğuna inanılmalıdır.

Ama Eski Antlaşma'da sadece İbraniler için buyrulmuş ve çoğu zaman bir birey olarak değil bütün olarak toplum tarafından yerine getirilebilecek kadar devletlerine uyarlanmış törensel geleneklere gelince, bunların Tanrısal yasanın hiçbir parçasını oluşturmadıkları ve kutluluk ve erdemle hiçbir ilgilerinin olmadığı, sadece İbranilerin seçilmişliğine gönderme yaptıkları açık. Yani bu geleneklerin (II. Bölümde gösterdiğim gibi) İbranilerin dünyasal mutluluklarına ve krallıklarının huzuruna gönderme yaptıkları ve

dolayısıyla sadece o krallık yaşarken geçerli oldukları belli. Eğer Eski Antlaşma'da onlardan Tanrı'nın Yasa'sı diye söz ediliyorsa bu sadece vahiy üzerine kurulmuş oldukları ya da vahyi temel alarak oluşturuldukları içindir. Ne kadar sağlam olsa da aklın sıradan tanrı bilimciler için az önemi olduğundan, burada ileri sürdüğüm şeyin kanıtı olarak Kutsal Kitap'ın yetkisini göstereceğim ve bundan öte daha açık olması için bu törenlerin Yahudi krallığının kurulması ve korunması işine neden ve nasıl yaradığını göstereceğim. Yeşaya, çok açıkça sözcüğün dar anlamında gerçek bir yaşam biçiminden oluşan evrensel yasayı belirten ve törensel gelenekleri belirtmeyen Tanrısal yasayı öğretiyor. i:10. parçada peygamber köylülerini Tanrısal yasayı okurken dinlemeleri için çağırıyor ve önce her türlü kurbanı ve bayramı dışlıyor, en sonunda yasayı şu birkaç sözle toparlıyor, "İyilik etmeyi öğrenin, Adaleti gözetin, zorbayı yola getirin, Öksüzün hakkını verin..." Zebur'da da Zebur yazarının Tanrı'ya seslendiği yerde bunun kadar çarpıcı bir ifadeye yer veriliyor: "Kurbanı, sunudan hoşnut olmadın, Ama kulaklarımı açtın. Yakmalık sunu, günah sunusu da istemedin...Ey Tanrım, senin isteğini yapmaktan zevk alırım ben, yasan yüreğimin derinliğindedir." Burada Zebur yazarı sadece yüreğine yazılanı Tanrı'nın yasa-sı sayıyor ve törenleri ona katmıyor çünkü törenler iyi ve içsel değerleri nedeniyle değil, sadece kurumları nedeniyle yüreğe yazılmıştır.

Kutsal Kitap'ın diğer parçaları da aynı gerçeğe tanıklık ediyor ama bu iki örnek yeterli. Ayrıca törenlerin kutluluğa hiçbir yararı olmadığını, sadece krallığın ruhsal olmayan zenginliğine gönderme yaptığını

Kutsal Kitap'tan da öğrenebiliriz; çünkü kutluluk evrensel Tanrısal yasa için saklanırken, geleneksel törenlere uyulmasının ödülü sadece geçici yarar ve zevklerdir. Musa'ya mal edilen tüm beş kitapta da dediğim gibi onur, ün, zafer, zenginlik, zevk ve sağlık gibi geçici fayarlardan başka hiçbir şeyin sözü verilmiyor. Bu beş kitapta törenlerin yanı sıra birçok ahlaki buyruk bulunmasına rağmen bu buyruklar tüm insanlar için evrensel olan ahlaki öğretiler gibi değil, özellikle İbranilerin anlayış ve karakterine uyarlanmış ve sadece krallığın refahına işaret eden buyruklar gibi görünüyorlar. Örneğin, Musa Yahudilere bir peygamber olarak öldürmemeyi ve hırsızlık yapmamayı öğretiyor; ama bu buyrukları sadece bir yasa koyucu ve yargılayıcı olarak veriyor, öğretiyi akla dayalı bir şekilde bir sonuca bağlamıyor; ama ona uyulmaması karşılığında farklı uluslara uyarlanabilecek şekilde bir ceza ekliyor. Aynı şekilde zina yapmama buyruğu sadece devletin refahıyla ilgili olarak veriliyor. Çünkü eğer sadece devletin refahıyla değil ayrıca bireyin huzur ve kutluluğuyla ilgili ahlaki öğreti de kastedilmiş olsaydı, Musa sadece görünüşteki eylemi değil, aynı zamanda sadece evrensel ahlaki buyruklar öğreten ve bu nedenle ruhsal olmayan bir ödül yerine ruhsal bir ödül sözü veren İsa'nın yaptığı gibi zihinsel kabullenmeyi de ayıplardı. Dediğim gibi İsa bu dünyaya devleti korumak ya da yasalar koymak için değil sadece evrensel ahlaki yasayı öğretmek için gönderilmişti. Yani hiçbir şekilde Musa'nın yasasını ortadan kaldırmak istemediğini anlayabiliriz, Kendi'sine ait hiçbir yasa tanıtmadığı için – tek derdi ahlaki öğretiler öğretmek ve onları devletin yasalarından ayırmaktı. Çünkü Ferisiler,

bilgisizlikleri yüzünden, devlet yasasına ve Musa'nın yasasına uymanın ahlakın toplam sonucu olduğunu düşünüyorlardı. Oysa böyle yasalar sadece toplum refahıyla ilgiliydi ve Yahudilerin eğitilmelerini onları sınırlama altında tutmak kadar amaçlamıyordu. Ama konumuza dönelim ve Kutsal Kitap'ın törenlere uyulması şartıyla geçici yararlarını öne süren ve evrensel yasaya uyulması içinse kutluluğu öne süren başka parçalarının alıntısını yapalım.

Yeşaya dışında peygamberlerin hiçbiri bu konuyu daha açık ortaya koymuyor. İkiyüzlülüğü ayıpladık-tan sonra insanın kendisine ve komşularına karşı özgürlük ve yardımseverliği tavsiye ediyor ve bir ödül olarak (parça lviii:8): "Işığınız tan gibi ağaracak, çabucak şifa bulacaksınız. Doğruluğunuz önünüzden gidecek, Rab'bin yüceliği artçınız olacak." Bundan kısa süre sonra dinsel tatil gününü övüyor ve ona gerektiği gibi uyulması içinse "Rab'den zevk alırsınız. O zaman sizi yeryüzünün yüksek yerlerine çıkarır, Atanız Yakup'un mirasıyla doyururum. Bunu söyleyen Rab'dir." Böylece bağışlanan özgürlük ve yardım-sever işler için sağlıklı bir bedende sağlıklı bir aklın ve ölümden sonra bile Rab'bin övgüsü sözünü veriyor ama törensel kusursuzluk için sadece yönetimin güvenliği, zenginlik ve ruhsal olmayan mutluluk sözü veriyor.

xv. ve xxiv. *Mezmurlar*'da törenlerden hiç söz edilmiyor. Sadece ahlaki öğretilerden söz ediliyor, kutluluk dışında hiçbir şeyden kuşku duyulmadığı için ve kutluluğun sözü simgesel olarak verildiği için "Rab'bin Dağı" ve "O'nun çadırları ve içlerinde yaşayanlar" gibi ifadelerin Yeruşalim'in gerçek dağına ve Musa'nın çadırına değil de kutluluğa ve ruhun

güvenliğine gönderme yaptığı oldukça kesin. Çünkü en son sözü edilen dağ ve çadırda hiç kimse yaşamıyor ve orada sadece Levi'nin oğulları rahiplik yapıyordu. Bundan başka en son bölümde akıl ve erdemin ilerletilmesi bakımından işaret ettiğim Süleyman'ın tümceleri, gerçek kutluluğun sözünü veriyor, çünkü Tanrı korkusu ve bilgisi büyük ölçüde erdemle anlaşılıyor ve bulunuyor.

Yahudilerin kendilerinin törensel geleneklerini krallıkları yıkıldıktan sonra yerine getirmek zorunda olmadıkları *Yeremya*'dan da belli. Çünkü peygamber şehrin çok yakında yıkılacağını gördüğünde ve önceden haber verdiğinde Tanrı'nın sadece dünyada iyilik yapanın, adaleti ve doğruluğu sağlayanın O olduğunu bilen ve anlayandan hoşnut olduğunu ve sadece böyle insanların övülmeye değer olduğunu söyledi. (*Yeremya* ix:23) Tanrı, sanki şehrin yıkılmasından sonra Yahudilerden tüm insanların bağlı olduğu doğal yasadan başka hiçbir şey istemediğini söylemiş gibi.

Yeni antlaşma da bu görüşü doğrular çünkü onda sadece ahlaki öğretiler öğretiliyor ve bir ödül olarak cennetin krallığı söz veriliyor ama Yahudi olmayanlara Kutsal Kitap'ı öğütlemeye başladıktan sonra Havariler törensel geleneklere değinmiyor. Krallığın yıkılmasından sonra Ferisiler kesinlikle bu törenleri uygulamaya devam ettiler ama bunu Tanrı'yı memnun etmekten çok Hristiyanlara karşı gelmek için yaptılar. Çünkü şehrin ilk kez yıkılmasından sonra tutsak olarak Babil'e götürüldükleri zaman bildiğim kadarıyla mezheplere ayrılmamışlardı, Ezra ve Nehemya'dan öğrendimiz gibi geleneklerini doğrudan boşladılar ve Musa'nın yasasına elveda dediler, milli

geleneklerini gereksiz görerek unuttular ve diğer uluslarla birbirlerine karışmaya başladılar. Bu yüzden krallıklarının yıkılmasından sonra artık Musa'nın yasasına bağlı olmadıklarından kuşku duyamayız. Yani artık Mısır'dan çıkmadan önce, hala diğer insanların arasında yaşadıkları ve doğal yasa dışında ve ayrıca kuşkusuz içinde yaşadıkları devletin Tanrısal doğal yasayla uyumlu olduğu ölçüde bağlı oldukları yasası dışında hiçbir özel yasaya bağlı olmadıkları zamandaki kadar bağımsızdılar.

Aile reislerinin kurban sunmalarına gelince, bence bunu dindarlıklarını canlandırmak amacıyla yapıyorlardı; çünkü akılları çocukluklarından beri, Hanok'un zamanından beri evrensel olduğunu bildiğimiz kurban düşüncesine alışkındı ve böylece kurbanda en güçlü dürtülerini buluyorlardı. O zaman aile reisleri Tanrısal bir doğruluğun buyruğuyla ya da Tanrı yasasının ana ilkesinin öğretilmesiyle kurban sunmadılar. Sadece o zamanın geleneklerine uyarak kurban sundular ve eğer sunarlarken herhangi bir kuralı yerine getirmişlerse de bu kural, sadece içinde yaşadıkları ülkenin (Melkisedek'in davasında gördüğümüz gibi) bağlı oldukları kuralıdır.

Sanırım artık görüşüm için Kutsal Kitap'ın tanıklığını göstermiş oldum. Geriye törensel geleneklerin, İbrani krallığını korumaya ve kutsamaya neden ve nasıl yöneldiğini göstermek kalıyor ve bunu evrensel olarak kabul gören nedenlere dayanarak kısaca yapabilirim.

Toplumun kurulması sadece savunma amacı için değil, aynı zamanda iş bölümünü gerçekleştirmek için çok yararlı ve kesinlikle gereklidir. Eğer insan birbirine karşılıklı olarak yardım etmeseydi herkes

kendi yaşamını sağlamak ve korumak için ne zamana ne de yeteneğe sahip olurdu. Çünkü tüm insanlar tüm işleri yapmaya uygun değildir ve hiç kimse bireysel olarak gereksinim duyduğu her şeyi hazırlamazdı. Tekrar ediyorum eğer herkes kendisi sürmeye, ekmeye, biçmeye, mısır öğütmeye, pişirmeye, örmeye, dikmeye ve hayatı devam ettirmek için diğer bir sürü işlevi yerine getirmeye kalksaydı güç ve zaman tükenirdi. Ayrıca insan doğasının kutluluğu ve kusursuzluğu için tamamen gerekli olan sanatlar ve bilimlerden bahsetmiyorum bile. Halkların uygarlaşmamış barbarlık içinde yaşamalarının berbat ve neredeyse hayvani bir yaşama neden olduğunu görüyoruz ve o zaman bile, belli bir yere kadar birbirlerine yardım etmeseler kabaca birkaç gereksinimlerini bile karşılayamazlardı.

Eğer insan, doğa tarafından, doğru akılla belirlenenden başka hiçbir şey istemeyen bir yapıda meydana getirilmiş olsaydı, toplumun yasalara açıkça gereksinimi olmazdı; gerçek ahlaksal öğretileri aşlamak yeterli olurdu ve insan kararsızlık duymadan özgürce gerçek çıkarlarına bağlı olarak hareket edebilirdi. Ama insan doğası farklı bir biçimde şekillendirilmiştir. Herkes aslında kendi çıkarlarını gözetir ama bunu sağlam aklın öğretilerine bağlı olarak yapmaz; çünkü çoğu insanın istenirlik ve yararlılık düşüncesi şimdiki zamanda, en yakın amaçtan ötesini düşünmeyen bedensel içgüdü ve duygularla güdümlenir. Dolayısıyla hiçbir toplum, devlet yönetimi ve örgütü olmadan ve insanın isteklerini ve ölçsüz dürtülerini bastırmak ve sınırlamak için yasalar olmadan var olamaz. Yine de insan doğası saltık baskıya boyun eğmeyecektir. Seneca'nın da

dediği gibi sert yönetimler hiçbir zaman uzun süre yaşamaz, ılımlı yönetimlerse uzun süre dayanır. İnsanlar korkuyla eylediği sürece, eğilimlerinin tam tersi yönünde hareket eder, eylemlerinin yarar ya da gerekliliğini düşünmeden sadece cezadan ya da hayatını kaybetmekten kaçınmak için çabalarlar. Yöneticilerinin başına gelen her türlü kötülükten bu kendilerini içerse bile zevk almak zorunda kalırlar ve böyle kötülüklere özlem duymak ve ellerindeki her türlü yöntemle neden olmak zorunda kalırlar. Yine insan özellikle de akranları tarafından yönetilmeye ve onlara hizmet etmeye karşı hoşgörüsüzdür. Son olarak da, bir kere verilmiş olan özgürlükleri geri almak son derece zordur.

Bu düşüncelerden sonra ilk olarak herkes hizmet etmekle yükümlü olsun ama yine de akranlarının bağımlılığı altında olmasın diye yetki ya tüm devlete ortaklaşa verilmeli ya da eğer erk birkaçının ya da birinin elinde olacaksa, o tek insan ortalama insanın üzerinde bir şey olmalı ya da kendisinin böyle olduğunu kabul ettirmek için çabalamalıdır. İkinci olarak her yönetimdeki yasalar öyle ayarlanmalı ki insanlar, korkudansa, bazı çok istenen iyiliklerin umuduyla sınırlar altında tutulmalı çünkü o zaman herkes görevini isteyerek yapacaktır.

Son olarak söz dinleme dış yetkinin buyruğuyla hareket etmekten oluştuğu için, bir yönetimin tüm insanlara verildiği ve yasaların oybirliğiyle yapıldığı bir devlette buna yer verilmezdi. Böyle bir toplumda yasalar dış yetkiye dayalı olarak yapılmadığı, insanların kendi özgür iradeleriyle yapıldığı için yasalar eklense de çıkarılsa da onlar özgür olarak kalırlardı. Egemenlik erki tek bir insana verildiğinde ise tam

tersi olur; çünkü herkes onun buyruğuna göre hareket eder. Bu yüzden halk en başından yöneticilerinin sözlerine bağlı kalmak üzere eğitilmemişse, gerektiği zaman bir kere verilmiş olan özgürlükleri kullanımdan kaldırmak ve yeni yasalar koymak yönetici için zordur.

Bu evrensel etmenlerden Yahudilerin krallığına gelim. Yahudiler Mısır'dan ilk çıktıklarında herhangi bir ulusal yasaya bağımlı değillerdi ve bu yüzden istedikleri yasayı onaylamada ya da yenilerini yapmada özgürdüler ve bir yönetim kurmak ve seçtikleri bir yeri işgal etmekte de özgürdüler. Ama akıllıca bir yasalar dizisi oluşturmaya ve yönetim gücünü topluma verilmiş olarak tutmaya hiç uygun değillerdi. Hepsi eğitimsizdi ve berbat bir köleliğe gömülmüş durumdaydı, bu yüzden yönetim geri kalanları yönetecek ve onları sınırlamalar altında tutacak, yasalar koyacak ve onları yorumlayacak tek bir insanın ellerine bırakılmalıydı. Bu yönetime Musa tarafından kolaylıkla el koyulmuştu çünkü erdem konusunda diğerlerini geçiyor ve insanları gerçeğe ikna ediyor, birçok kanıtla gerçeği kanıtlıyordu (bkz. *Mısır'dan Çıkış*, xiv. parça, son dize ve xix:9. parça). O zaman Musa sahip olduğu Tanrısal erdemle yasalar yaptı ve bunları halk için düzenledi. Bu yasaları yaparken onların korkudan değil, isteyerek uyulabilir olmasına özen gösterdi ve bu yöntemi özellikle de sadece sınırlamayla yönetilmeye boyun eğmeyecek Yahudilerin inatçı doğası ve yakın gelecekteki savaş nedeniyle benimsedi. Çünkü askerleri gözdağı vererek korkutmaktansa onlara onur arzusu aşılama her zaman daha kolaydır. O zaman herkes sadece cezadan kaçmaktansa kahramanlık ve cesaretle kendini göster-

mek için çabalar. Bu yüzden Musa, erdemi ve Tanrısal buyrukla, insanların görevlerini korkudansa bağlılıktan yapabilecekleri bir dini tanıttı. Dahası onları yararlarla bağladı ve gelecekte birçok kazanımı haber verdi; özellikle de suçlanan bir insanın hüküm giymesini sağlamak için gerekli koşulların sayısının çokluğuna dikkat ederseniz, herkesin görebileceği gibi yasası çok sert de değildi.

Son olarak kendilerini yönetemeyen insanların tamamen yöneticilerine bağlı olması gerektiği için, (o zamana kadar köle olan) insanların özgür iradelerine hiçbir şey bırakmadı. İnsanlar yasayı hatırlamaktan ve yöneticilerinin keyfine göre konulmuş buyrukları yerine getirmekten başka bir şey yapamıyorlardı; toprağı sürmelerine, ekmelerine, biçmelerine ya da yemelerine; örtünmelerine, traş olmalarına, zevk almalarına bile ya da aslında istedikleri herhangi bir şeyi yapmalarına izin verilmiyordu. Yasada verilen yönergeleri yerine getirmek zorundaydılar ve sadece bununla kalınmıyor; onlara sürekli boyun eğmeyi hatırlatmak için kapı dikmelerinde, ellerinin üstünde ve gözlerinin ortasında işaretler olmasına zorlanıyorlardı.

O zaman resmi yasanın amacı, insanların özgür iradesiyle hiçbir şey yapmaması, her zaman dış yetkinin boyunduruğı altında hareket etmesi ve sürekli olarak eylem ve düşünceleriyle kendi kendilerinin efendisi olmadıklarını, tamamen başkalarının denetimi altında olduklarını doğrulamaktır.

Tüm bu etkenlerden törenlerin kutluluk durumuyla hiçbir ilgisinin olmadığı ve Eski Antlaşma'da belirtilenlerin, örneğin Musa'nın tüm Yasasının, sadece Yahudilerin yönetilmesiyle ve sadece dünyasal kaza-

nımlarla ilgisi olduğu gün gibi ortada.

Vaftiz, Ekmek ve Şarap Ayini, bayramlar, toplu ibadetler ve tüm Hristiyanlık için yaygın olmuş ve olan diğer tüm gelenekler gibi Hristiyan törenlerine gelince, eğer İsa ya da Havarilerince oluşturulmuşlarsa (ki bu da kuşkulu) kutlulukla bir ilgileri olduğu ya da kendi içlerinde herhangi bir kutsallık içerdikleri için değil, evrensel kilisenin dış belirtileri olarak oluşturulmuşlardı. Bu yüzden böyle törenler bir yönetimi desteklemek için emredilmemişlerdi. Bir toplumun korunması için emredilmişlerdi ve buna bağlı olarak yalnız yaşayan biri bu geleneklere bağlı olmak zorunda değildir. Hatta Hristiyanlık dininin yasaklandığı bir ülkede yaşayanlar böyle törenlerden kaçınmak zorundadır ve yine de kutluluk içinde yaşayabilirler. Bunun bir örneğini Hristiyanlık dininin yasaklandığı Japonya'da ve orada yaşayıp gözle görünen herhangi bir din törenini yerine getirmeleri Doğu Hindistan Şirketlerince yasaklanan Hollandalılarda görüyoruz. Başka örneklerin alıntısını yapmama gerek yok, savımı Yeni Antlaşma'nın temel ilkeleleriyle kanıtlamak ve onu doğrulayan birçok örnek sunmak kolay olurdu ama bir sonraki önermeme geçmeyi iple çektiğimden seve seve başka bir konuya geçiyorum. Bu yüzden şimdi bu bölümün ikinci kısmında çözümlemeyi önerdiğim şeye geçeceğim yani; insanların Kutsal Kitap'ın içerdiği öykülerde neye inanmak ve ne kadar inanmak zorunda olduklarını çözümleyeceğim. Bu soruyu doğal aklın yardımıyla inceleyerek, aşağıdaki gibi devam edeceğim.

Eğer biri akranlarını açık olmayan bir şeye ya da ona karşı ikna etmek isterse savını onların kabul-

lenmelerinden çıkarmalıdır ve onları ya deneyimle ya da usavurmayla, ya doğal deneyimin çekici gerçeğiyle ya da açık akılcı aksiyomlarla ikna etmelidir. Şimdi deneyim açık ve kesin olarak anlaşılır bir türde olmadığı sürece bir insanı ikna edebilmesine rağmen aklında aynı etkiye sahip olmaz ve kuşku bulutlarını öğretinin tamamen akılcı aksiyomlardan – yani sadece akıl gücü ve mantıksal düzenle çıkarıldığı zamanki gibi tamamen dağıtmaz. Ve duyularla hiçbir ilgisi olmayan ruhsal konularda özellikle de böyle olur.

Ama sonuçların genel doğruluklardan önsel olarak çıkarılması genellikle uzun bir sav zinciri ve dahası çok büyük dikkat, zekâ ve sınırlama yani genellikle karşılaşılmayan özellikler gerektirir. Bu yüzden insanlar sonuçlarını birkaç aksiyomdan çıkarmak ve onları mantıklı bir düzenle ortaya koymaktansa deneyimle öğrenmeyi tercih ederler. Eğer biri bütün bir ulusa (tüm insan soyuna demiyorum bile) bir öğreti öğretmek istiyorsa ve her ayrıntısının tüm insanlarca anlaşılmasını istiyorsa öğretisini deneyimle desteklemeye çalışmalıdır ve uslamalarını ve öğretilerinin tanımlarını olabildiğince insanlığın çoğunluğunu oluşturan sıradan insanların anlayışına uydurmalıdır. Bu biri, öğretilerini mantıksal bir sıralamada ortaya koymayacak ya da onları oluşturmaya yarayan tanımları ileri sürmeyecektir. Yoksa sadece bilgililer için yazmış olur – yani insan soyunun küçük bir oranı tarafından anlaşılacaktır.

Kutsal Kitap'ın tümü ilk olarak bir ulusun tamamı için, ikinci olarak da tüm insan soyu için yazılmıştı. Bu yüzden ister istemez içeriği olabildiğince kitlelerin anlayışına uyarlanmalıdır ve sadece deneyimden

Çıkarılan rneklerle kanıtlanmalıdır. Kendimizi daha açıkça ifade edeceğiz. Kutsal Kitap'ta öğretilen başlıca kuramsal ğretiler; Tanrı'nın varlığı ya da her şeyi yaratan ve dünyayı eksiksiz akılla yönlendiren ve devam ettiren bir Varlık'ın varlığı, bundan başka Tanrı'nın en önemli olarak insanları ya da dindar ve onurlu yaşayanları düşünürken ktlk yapanları türlü cezalarla cezalandırdığı, onları iyilerden ayırdığıdır. Bunların hepsi Kutsal Kitap'ta deneyim aracılığıyla kanıtlanıyor – yani orada anlatılan öykülerle. Öğretinin hiçbir tanımını verilmiyor, tüm deyiş ve uslamlamalar kitlelerin anlayışına uyarlanmış. Deneyim bu şeylerin hiçbir açık bilgisini vermemesine ya da Tanrı'nın doğasını ya da Tanrı'nın tüm bunları nasıl ynettėi ve devam ettirdiğini aıklamamasına rağmen, insanların aklında söz dinleme ve bağlılığın etkisini bırakacak kadar onlara öğretebiliyor ve onları aydınlatabiliyor.

Sanırım artık hangi insanların Kutsal Kitap öykülerine inanmak zorunda olduğu ve ne kadar inanmak zorunda oldukları yeterince açıktır. Çünkü sylenilenden Kutsal Kitap yklerinin bilgisinin ve onlara inancın, özellikle akılları şeyleri açıkça ve kesin olarak anlamaya yetmeyen kitleler için gerekli olduğu sonucu açıkça çıkarılıyor. Dahası, Tanrı'ya ve O'nun insanları ve dünyayı düşündüğüne inanmadığı için onları kabul etmeyenler dinsiz sayılabilirler. Ama onlardan habersiz olan ve yine de Tanrı'nın varlığını doğal akılla bilenlerin ve dediğimiz gibi doğru bir yaşam biçimi olanların hepsi kutludur – evet, onlar inananlar sürüsünden daha kutludur çünkü sahip olduğu doğru görüşlerin yanında aynı zamanda doğru ve kesin bir anlayışa sahiptir. Son

olarak Kutsal Kitap'ı bilmeyen ve aklın ışııyla hiçbir şey bilmeyen, dinsiz ya da dik başı olmasa da daha az insandır ve Tanrı'nın verdiği hiçbir yeteneği olmadığından neredeyse vahşidir.

Burada kutsal öykünün bilgisi özellikle kitleler için gereklidir dediğimizde, Kutsal Kitap'taki tüm öykülerin bilgisini anlatmak istemediğimize dikkat çekmeliyiz. Sadece başlıca olanları, tek başlarına ele alındıklarında açıkça bizim biraz önce belirttiğimiz öğretiyi gösteren ve insanların akıllarını en çok etkileyenleri anlatmak istiyoruz.

Eğer Kutsal Kitap'taki tüm öyküler bu öğretinin kanıtlanması için gerekli olsaydı ve kutsal yazıların içerdiği her bir öykünün genel düşüncesi olmadan hiçbir sonuç çıkarılamıyor olsaydı böyle bir öğretinin sonucu ve kanıtlanması sadece kitlelerin değil insanlığın akıl ve gücünü zorlardı. Tüm öykülere ve şartlarına ve öğretinin bir sürü, çeşitli öyküden çıkarılacak tüm ayrıntılarına bir kerede dikkat edebilecek kim var? Bize Kutsal Kitap'ı bırakan insanların böyle bir anlatım yöntemi oluşturacak kadar yetenekle dolu olduklarını sanmıyorum. Kutsal Kitap'ın öğretisini İshak'ın çekişmelerine²⁹, Ahitofel'in Avşalom'a olan

²⁹ Filistliler İshak'ı ülkelerinden kovduğunda İshak Gerar vadisine yerleşir, köleleri vadide kuyu kazarken bir kaynak bulurlar ama Gerar'ın çobanları 'su bizim' der ve kavgaya tutuşurlar. İshak bu kuyuya Esek (çekişme) adını verir. Su Tanrı'nın armağanıdır ve tartışma nedenidir. Kazılan üçüncü kuyu nedeniyle tartışma çıkmaz ve İshak bu kuyuya Rehovot (geniş yer) adını verir ve 'Rab en sonunda bize rahatlık verdi' der (Yaratılış 26:14 -22)

öğütlerine³⁰, Yahudilerle İsraililerin aralarındaki iç savaşlara ve diğer benzer tüm kayıtlara dikkat etmeden anlayabileceğimizi de sanmıyorum; ya da böyle bir öğretiyi tarih aracılığıyla Musa'nın çağdaşları olan eski zaman Yahudilerine öğretmenin Ezra'nın çağdaşlarına öğretmekten daha zor olduğunu sanmıyorum. Ama bu konuyla ilgili ileride daha çok şey söylenecek, şimdilik sadece kitlelerin yalnızca düşüncelerini etkili olarak söz dinleme ve bağlılığa itecek bu öyküleri bilmek zorunda olduklarına dikkat edelim. Ancak kitleler okudukları şeylerden sonuçlar çıkarmak için yeterince yetenekli değiller, gerçek öykülerden ve olayların tuhaf ve beklenmedik yönlerinden belirtilen öğretilerden daha çok zevk alıyorlar. Bu yüzden bu öyküleri okumanın yanında güçsüz akıllarına açıklanması için her zaman kilise görevlilerine gereksinimleri var.

Ama konumuzdan ayrılmadan başlıca amacımızı sonuca bağlayalım – yani öykülerin doğruluğunun ne olursa olsun Tanrısal yasayla hiçbir ilgisi yok ve bir öyküyü diğerinden daha iyi yapan tek öge olan öğreti yönü dışında hiçbir işlevi yok. Eski ve Yeni Antlaş-

³⁰ Avşalom Kutsal Kitap'ta kendini beğenmiş ve gözü babasının tahtında olan biriydi. En büyük üstünlüğü onun tarafında olan tekinsiz, sıra dışı ve gizemli Tevrat dâhisi Ahitofel'di. O günlerde Ahitofel'in verdiği öğütler Tanrı sözünü ileten bir adamınki gibiydi. Ahitofel, Davut'u öldürmesi için Avşalom'u kandırmaya kalkmıştı ancak Tanrı bu sefer onun öğüdünü boşa çıkarmış ve Avşalom, Ahitofel'in öğüdünü tutmamıştı. Bunun üzerine Ahitofel kendini asmıştı. Hahamlar bunu Ahitofel'in kendi yazgısını göremediği ve yazgısının onu kandırdığı şeklinde yorumladılar.

ma'daki öyküler kutsal olmayan tarihten üstün oluyor ve kendileri arasında sadece aşıladıkları öğretilerin yararlılığı nedeniyle değer açısından ayrılıyorlar. Bu yüzden eğer bir insan Kutsal Kitap'ın öykülerini içerdikleri öğretilere dikkat etmeden tümüne inanarak okursa ve yaşamında hiçbir düzeltme yapmazsa kendisini genellikle böyle yazılara verilen dikkatle Kuran'ı ya da şiirsel oyunları ya da sıradan kayıtları okuyarak aynı kazançla meşgul edebilir. Diğer taraftan eğer bir insan Kutsal Kitap'tan tamamen habersizse ama yine de doğru görüşleri ve doğru bir yaşam yolu varsa tamamen kutludur ve yüreğinde gerçekten İsa'nın ruhunu taşıyordur.

Eğer doğru görüşler ve doğru bir yaşam yoluna sahip olanlar onlara vahiy yoluyla Musa'ya belli edilen belgelerle değil de sadece aklın ışığıyla ulaşırlarsa, Yahudiler doğru görüş ve yaşam yolunun kutluluğa ulaşmada hiçbir yararı olmadığına inandıkları için, böyle insanların tam tersi bir düşünce biçimine sahiptirler. Maymonides bu savı ortaya sürmek için açıkça girişimde bulunuyor: "Yedi emri yürekte kabullenen ve titizlikle yerine getiren, yani bu yedi emri Tanrı'nın onları yasada buyurması ve onların daha önce Nuh'un oğullarına buyrulmaları nedeniyle bize Musa tarafından bildirildiği için kabullenen ve yerine getiren herkes, ulus içinde dindar ve gelecekteki dünyanın kalıtcısı sayılır. Ama onları aklının yol göstermesiyle yerine getiren kişi, ulusların dindarları ya da bilgeleri arasında sayılmaz." Shem Job'un oğlu R. Joseph'in (en iyi ahlak bilimini yazdığını ve herkesten üstün olduğunu düşündüğü) Aristo'nun doğru ahlak bilimiyle ilgili hiçbir şeyi göz ardı etmemesine rağmen yazılmış satırlarını titizlikle izleyerek be-

nimsediği ve "Kebod Elohim ya da Tanrı'nın Görkemi" adını verdiği kitabına eklediği Maymonides'in sözleri işte böyledir. Ama bu, insanın öğretilerini vahiyle bildirilen Tanrısal belgeler olarak değil de aklının söylediklerine bağlı olarak kabullendiği için kurtuluşu için yeterli değildi.

Ancak bunların sadece hayal ürünü olduğu ve Kut-sal Kitap'ın yetkisiyle desteklenmediği bence dikkatli bir okuyucu için yeterince açık olacak, böylece kuramın incelenmesi, çürütülmesi için yeterli olacak. Burada benim amacım aklın doğal ışığının kurtuluşun doğru yoluyla ilgili hiçbir şey öğretemeyeceğini ileri sürenlerin savlarını çürütmek değil. Kendi adlarına akla sahip çıkmayan insanlar, bu savlarını akılla kanıtlayamazlar ve eğer akıldan daha üstün bir şeyle ilgili bir sav ileri sürerlerse bu, o insanların genel yaşam yöntemlerinin yeterince gösterdiği gibi sadece hayal ürünüdür ve akıldan çok daha alçaktır. Ama böyle insanlar üzerinde durmaya gerek yoktur. Bir insanı sadece işleriyle ölçebiliriz. Eğer bir insan ruhun ürünleri: Yardımseverlik, neşe, huzur, sabır, nezaket, iyilik, inanç, yumuşaklık, temizlikle doluyorsa Pavlus'un dediği gibi bu tür niteliklere karşı bir yasa yoktur; bu insan ister sadece akılla isterse Kut-sal Kitap'la eğitilmiş olsun aslında Tanrı tarafından eğitilmiştir ve tamamen kutludur.

1. Kısımın Sonu

Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye Yazarın Son Notları

I. Bölümden V. Bölüme

I. Bölüm

Son Not 1 *Naw-vee* sözcüğü, Strong:5030, Haham Salomon Jarchi tarafından doğru tercüme edilmiştir ama anlamı o kadar da iyi bir İbranice bilgini olmayan İbn' Ezra tarafından hemen hemen hiç kavranamamıştır. Ayrıca vahiy yerine geçen bu İbranice sözcüğün evrensel bir anlamı olduğu ve her tür kehaneti kapsadığını da belirtmeliyiz. Diğer terimler daha özeldir ve bilgili biri tarafından iyi bilindiğine inandığımız şu ya da bu tür kehanet anlamına gelir.

Son Not 2 'Sıradan bilgi Tanrısal olmasına rağmen öğretmenlerine peygamber denemez.' Yani, sıradan bilginin öğretmenlerine Tanrı'nın yorumcuları denemez. Çünkü sadece Tanrı'nın ona belli ettiği komutları, kendisi gibi vahiyler almamış olan ve bu yüzden inancı sadece peygamberin yetkisine ve ona duyulan güvene dayanan diğer insanlara yorumlayan kişi Tanrı'nın yorumcusudur. Eğer böyle olmasaydı peygamberleri dinleyen herkes peygamber, filozofları dinleyen herkes de filozof olurdu. Dinleyicileri doğruyu peygamberin yetkisiyle değil, gerçek Tanrısal vahiy ve içsel tanıklıkla bilecekleri için peygamber artık Tanrısal buyrukların yorumcusu olmazdı. Böylece egemen erkler kendi etki haklarının yorumcusu-

dur; çünkü bu haklar sadece onların yetkisiyle savunulur ve onların tanıklığıyla desteklenir.

Son Not 3 "Peygamberler onlara özgü ve sıra dışı bir güce sahipti." Bazı insanlar doğanın akranlarına bağışlamadığı yetenekleri kullanabilse de, bu özellikleri insan doğasının tanımından çıkarılabilir olduğu sürece bu insanların insan doğasının sınırlarını aştıkları söylenmez. Örneğin bir dev seyrek görülür ama yine de insandır. Doğaçlama olarak şiir oluşturma yeteneği çok az kişiye verilmiş olsa da yine de bu kişiler insandır. Bu yüzden aynı şey, bazıların sahip olduğu, bir şeylerin hayalini sanki daha önce görmüş kadar canlı olarak görme ve bunu uyurken değil de uyanırken görme duyusu için de söylenebilir. Ama eğer bilgi için başka yöntem ve kaynaklara sahip olan biri bulunabilirse, insan doğasının sınırlarını aştığı söylenebilir.

III. Bölüm

Son Not 4 *Mısır'dan Çıkış* xv.'te Tanrı'nın İbrahim'e onu korumaya ve ona yeteri kadar ödül vereceğine söz verdiği söyleniyor. İbrahim Tanrı'nın Söz'ünü, çocuksuz ve yıllardır hasta olduğundan onun için değerli olacak hiçbir şey bekleyemediğini söyleyerek yanıtlar.

Son Not 5 Eski Antlaşmanın buyruklarının korunmasının sonsuz yaşam için yeterli olmadığı Markos 10:21'den görülüyor.

I. Kısımın Son Notlarının Sonu

VI. Bölüm: Mucizeler Hakkında

Halkın bu konuyla ilgili karmaşık düşünceleri.
Doğal yasalara karşı gelmek anlamındaki bir
mucizenin saçmalığı.

Nedeni bilinmeyen bir olay anlamına geldiğinde
mucizenin daha iyi anlaşılan bir olaydan daha az
aydınlatıcı olması.

Tanrı'nın kayrasının doğanın gidişatıyla aynı
olması.

Kutsal Kitap'ın mucizelerinin nasıl
yorumlanabileceği.

İnsanlar, insan aklının sınırlarını aşan bilgiyi Tanrısalsal olarak adlandırmaya alışkın oldukları için genellikle nedeni bilinmeyen her şeyi de Tanrısalsal ya da Tanrı'nın işi olarak adlandırırlar. Kitleler Tanrı'nın gücünün ve kayrasının³¹ en açık, doğa için oluşturdukları kavrama ters ve sıra dışı olan olaylarla gösterildiğini düşünürler, özellikle de böyle olaylar onlara kazanç ya da kolaylık sağlıyorsa. Tanrı'nın varlığının olası en açık kanıtının, sandıkları gibi doğa alışıl-gelmiş gidişatını bozduğunda sağlanacağını düşünürler. Sonuçta olay ya da mucizeleri doğal nedenleriyle açıklamaya ya da anlamaya kalkanların Tanrı ve

³¹ Tanrı kayrası: Tanrı'nın dünya işlerinde beliren iyilik ve bilgeliği.

O'nun kayrasını ortadan kaldırdığına inanırlar. Aslında doğa alışılmış düzeninde ilerlediği sürece, Tanrı'nın etkin olmadığını ya da bunun tersi olarak doğanın gücünün ve doğal nedenlerin Tanrı eylemde bulunduğu sürece etkin olmadıklarını düşünürler. Doğanın gücü bir anlamda Tanrı tarafından belirleniyor ya da (insanların şimdi inandığı gibi) onun tarafından yaratılmış olsa da onlar Tanrı'nın gücü ve doğanın gücü olarak birbirinden ayrı iki güç hayal ederler. Tanrı'nın gücünü bir tür kraliyet yetkilisinininki gibi hayal etmelerinden ve doğanın gücünün kuvvet ve enerjiden oluşmasından başka her ikisiyle de ne anlatmak istediklerini ve Tanrı'dan ve doğadan ne anladıklarını bilmezler.

O zaman kitleler sıra dışı olayları "mucizeler" olarak biçimlendiriyor ve kısmen dindarlıktan kısmen de bilimin uzmanlarına karşı gelmek için doğal nedenlerden habersiz kalmayı ve hakkında en az bilgiye sahip oldukları şeyleri duymayı ve sonuç olarak onlara hayranlık duymayı tercih ediyorlar. Aslında sıradan insanlar sadece Tanrı'ya tapınabilirler ve doğal nedenleri kaldırarak ve şeylerin olağan gidişatları dışında gerçekleştiğini hayal ederek her şeyi O'nun gücüne bağlarlar ve Tanrı'nın gücüne, sadece doğanın gücü Tanrı'nın gücüne bağlı olarak hayal edildiğinde hayranlık duyarlar.

Bu görüş, etraflarındaki Yahudi olmayanların güneş, ay, toprak, su, hava... vs. gibi görünen tanrılara tapındıklarını gören ve böyle tanrıların zayıf ve değişken oldukları kanısını uyandırmak için kendilerinin görünmeyen bir Tanrı'nın etkisi altında olduklarını söyleyen ve dahası kendilerinin taptığı Tanrı'nın doğayı sadece onların yararına düzenlediğini göster-

mek için mucizelerini anlatan eski Yahudiler arasında doğmuş gibi görünüyor. Bu görüş insanlığı o kadar mutlu ediyordu ki insanlar bugüne kadar mucizeler hayal etmeye devam etmişlerdir. Böylece kendilerinin Tanrı'nın en sevdikleri olduğuna ve Tanrı'nın her şeyi onlar için yarattığı ve yönettiğine inanabilirler.

İnsanlar budalalıklarıyla neler iddia etmezler ki! Tanrı ya da doğayla ilgili tek bir sağlam düşünceleri yoktur, Tanrı'nın buyruklarını insanın buyruklarıyla karıştırırlar, doğayı o kadar sınırlı görürler ki insanın onun başta gelen parçası olduğuna inanırlar! Doğa ve mucizelerle ilgili bu sıradan düşünceleri ve önyargıları ortaya koymak için yeterince yer harcadım ama düzgün bir kanıt sağlamak için –

I. Doğaya karşı gelinemeyeceğini, onun sabit ve değişmez bir düzeni koruduğunu ve aynı zamanda mucizeyle ne demek istendiğini.

II. Tanrı'nın doğasının ve varlığının ve sonuç olarak O'nun kayrasının mucizelerden bilinemeyeceğini ama doğanın sabit ve değişmez düzeninden daha iyi anlaşılacaklarını.

III. Kutsal Kitap'ın (Kutsal Kitap'tan örneklerle kanıtlayacağım üzere) buyruklar ve istençlerle ve son olarak Tanrı'nın kayrasıyla doğanın sonsuz yasalarından zorunlu olarak kaynaklanan düzeninden başka bir şey anlatmak istemediğini.

IV. Son olarak Kutsal Kitap'a ait mucizeleri yorumlamanın yöntemini ele alacağım ve onların öyküleriyle ilgili dikkate alınacak başlıca noktaları göstereceğim.

Bu bölümde bu incelemenin amacını ilerletmek için bence çok iş yarayacak ve ele alınacak başlıca

konular böyle.

İlk konumuz IV. bölümde Tanrısal yasayla ilgili gösterdiğimiz şeyden – yani Tanrı'nın bütün istediği ve belirlediğinin sonsuz zorunluluk ve doğruluk içerdiği düşüncesinden kolayca kanıtlanıyor. Çünkü Tanrı'nın aklının, isteğiyle aynı şey olduğunu ve Tanrı'nın bir şey istediğini söylemekle, Tanrı'nın onu anladığını söylemenin aynı şey olduğunu göstermiştik. Bu nedenle zorunlu olarak Tanrısal doğa ve yetkinlikten Tanrı'nın bir şeyi olduğu gibi anladığı ve aynı şekilde zorunlu olarak onu olduğu gibi istediği sonucu çıkıyor. Tanrısal buyrukla olmayan hiçbir şey kesin olmadığı için, doğanın evrensel yasalarının Tanrısal doğanın zorunluluk ve yetkinliğinden kaynaklanan Tanrı'nın buyrukları olduğu açık. Bu nedenle doğanın yasalarını çiğneyerek gerçekleşen tüm olaylar zorunlu olarak Tanrısal buyruğu, doğayı ve akli da çiğnerdi; ya da eğer biri Tanrı'nın doğa yasalarına aykırı biçimde hareket ettiğini ileri sürdüyse aslında Tanrı'nın Kendi doğasına aykırı hareket ettiği gibi açık bir saçmalığı da ileri sürmek zorunda kalırdı. Aynı önermelerle, doğanın gücü ve verimliliğinin, kendi içlerinde Tanrısal güç ve verimlilik olduğu ve Tanrısal gücün Tanrı'nın özü olduğu kolayca gösterilebilir; ama şimdilik bunu seve seve atlayacağım.

O zaman doğada (Burada "doğa" ile sadece madde ve onun değişimlerini değil maddenin dışında diğer sonsuz şeyleri de kastettiğime lütfen dikkat edin.) hiçbir şey onun evrensel yasalarını çiğneyerek gerçekleşmez, hatta her şey bu yasalarla uyumludur ve onlardan kaynaklanır. Çünkü ne olursa olsun Tanrı'nın isteği ve sonsuz buyruğuyla olur; yani biraz önce belirttiğimiz gibi ne olursa olsun sonsuz zorun-

luluk ve doğruluğu içeren yasa ve kurallara göre olur. Bu yüzden doğa, her zaman bizim tarafımızdan bilinmeseler de, sonsuz zorunluluk ve doğruluk içeren yasa ve kurallara uyar. Bu yüzden doğa sabit ve değişmeyen düzenini korur. Doğanın gücünü ve etkinliğini sınırlamak için ve yasalarının her şeye değil belli amaçlara uygun olduğunu ileri sürmek için de geçerli bir neden de yoktur. Çünkü doğanın etkinliği ve gücü Tanrı'nın etkinliği ve gücüdür ve doğanın kural ve yasaları Tanrı'nın buyruğu olduğu için her yönden doğanın gücünün sonsuz olduğuna ve yasalarının Tanrısal akılla düşünülen her şeyi kapsayacak kadar geniş olduğuna inanılmalı. Tek seçenek Tanrı'nın eğer onun korunmasını ve bir şeyin istediği gibi olmasını istiyorsa tekrar tekrar yeniden onun yardımına koşmak zorunda kalacak kadar doğayı güçsüz yarattığını ve boş yasalar buyurduğunu ileri sürmek. Bu benim düşünceme göre akıldan çok uzak bir sonuç. Dahası doğada kendi yasalarından kaynaklanmayan hiçbir şey gerçekleşmediği ve yasaları Tanrısal akılla düşünülen her şeyi kapsadığı ve son olarak doğa sabit ve değişmez bir düzeni koruduğu için; mucizelerin sadece insanların kanılarıyla ilişkili olarak anlaşılır oldukları ve mucizelerin herhangi bir sıradan olaya işaret edilerek ya bizim tarafımızdan ya da mucizenin yazar ve anlatıcısı tarafından nedeni açıklanamayan yalnızca bayağı olaylar oldukları sonucu açıkça çıkar.

Ashında bir mucize nedenleri, doğanın belirlenmiş işleyişini temel alarak doğal akıl tarafından açıklanamayan bir olaydır. Ama mucizeler doğanın işleyişinden habersiz kitlelerin anlayışına göre yaratıldıkları için, eski insanlar böyle durumlarda, eğitimsizle-

rin benimsediği bir yöntemle, yani belleğe başvurmak, normal olarak şaşkınlıkla karşılanmayan benzer bir şeyi hatırlamak gibi bir yöntemle açıklayamadıkları her şeyi mucize olarak kabul ettiler. Çünkü çoğu insan, bir şeye olan şaşkınlıkları sona erdiğinde onu yeterince anlamış olduklarını düşünür. O zaman eski insanların ve aslında bugüne kadar yaşamış tüm insanların bir mucize için başka bir ölçütü yoktu; bu nedenle Kutsal Kitap'ta mucize olarak anlatılan birçok şeyin nedeni doğanın belirlenmiş işleyişi temel alınarak açıklanabilirdi. II. Bölüm'de bu kadarından Yeşu'nun zamanında güneşin sabit kalmasından söz ederken üstü kapalı olarak söz etmiştik ve bu bölümde bu konudan daha sonra mucizeleri çevrilmesini çözümlemeye geldiğimizde söz edeceğiz.

Şimdi ikinci konuya geçmenin ve Tanrı'nın özü, varlığı ya da kayrası konusunda mucizelerden bir anlayış elde edemeyeceğimizi göstermenin, bu doğrulukların doğanın sabit ve değişmeyen düzeniyle daha iyi anlaşılacağını göstermenin zamanı geldi. Böylece kanıtlarla devam ediyorum. Tanrı'nın varlığı belli olmadığı için o kadar kesin ve tartışmasız gerçek düşüncelerden çıkarılmalı ki onları yalanlamaya yetecek kadar hiçbir güç akla gelmemeli. Eğer sonucumuzun kuşku götürmez olmasını istiyorsak, onlardan Tanrı'nın varlığı sonucunu çıkardığımız zaman bize kesinlikle böyle gözükmeliler; çünkü eğer böyle düşüncelerin herhangi bir güç tarafından yalanlanabileceğini aklımıza getirebiliyorsak, onların doğruluğundan yani Tanrı'nın varlığından kuşku duymalıyız ve hiçbir zaman hiçbir şeyden emin olmamalıyız. Dahası şunu biliyoruz; bu birincil düşüncelerle uzlaşmadıkça ya da bunlara karşı olma-

dıkça hiçbir şey doğayla uzlaşmaz ya da ona karşıt olmaz; bu yüzden eğer doğada doğanın yasalarına ters düşen herhangi bir güç tarafından bir şeylerin yapılabileceğini düşünüyorsak, bu ayrıca birincil düşüncelerimize de ters düşer ve bunu ya saçma bularak yadsımalıyız ya da birincil düşüncelerimizden (aynen gösterildiği gibi) ve sonuç olarak da Tanrı'nın varlığından ve nasıl olursa olsun görülen her şeyden kuşku duymalıyız. Bu yüzden doğanın yasalarına ters düşen olaylar anlamında mucizeler bize Tanrı'nın varlığını kanıtlamaktan çok uzaktır. Tam tersi olarak doğanın sabit ve değişmeyen bir düzenle işlediğini bilerek Tanrı'nın varlığından emin olabilecekken bizi kuşku duymaya iterler.

Mucizeyi, doğal nedenlerle açıklanamayan anlamında kabul edelim. Bu iki anlama gelebilir; ya doğal nedenleri olan ama insan aklıyla incelenemeyen ya da Tanrı ve Tanrı'nın isteği dışında bir nedeni olmayandır. Ama doğal nedenlerden kaynaklanan her şey aynı zamanda Tanrı'nın isteği ve gücünden kaynaklanır. O zaman bir mucize doğal nedenleri olsun ya da olmasın, nedeniyle açıklanamayan bir sonuçtur; yani insan aklını aşan bir olaydır anlamına gelir ama böyle bir olaydan ve kesinlikle bizim aklımızı aşan bir sonuçtan hiçbir bilgi çıkaramayız. Çünkü açık seçik anladığımız herhangi bir şey bize ya kendi içinde ya da açık seçik olarak anlaşılan başka bir şey aracılığıyla açık olmalıdır. Dolayısıyla anlayamadığımız bir mucize ya da olaydan, Tanrı'nın özü ya da varlığı ya da aslında Tanrı ya da doğayla ilgili hiçbir bilgi alamayız. Ama her şeyin Tanrı tarafından düzenlendiğini ve onaylandığını, doğanın işlerinin Tanrı'nın özünden kaynaklandığını, doğanın

yasalarının Tanrı'nın sonsuz buyrukları ve istemleri olduğunu bildiğimiz zaman mecburen Tanrı ve onun istemiyle ilgili bilgimizin doğayla ilgili bilgimize ve anlayışımıza oranla arttığı sonucuna varırız. Çünkü doğanın kendi birincil nedenine dayandığını ve sonsuz yasaya göre işlediğini görürüz. Bu yüzden aklımızın aldığı kadarıyla açık seçik anladığımız bu olayların hayal gücümüze çok hitap etmeleri ve insanda hayranlık uyandırmalarına rağmen hakkında tamamen bilgisiz olduğumuz olaylardan daha fazla Tanrı'nın işi olarak adlandırılmaya ve Tanrı'nın istemiyle ilgilendirilmeye hakları var.

Açık seçik anladığımız görüngüler sadece Tanrı'yla ilgili bilgimizi artıran ve en açık şekilde O'nun istem ve buyruklarını gösterenlerdir. Açıkça bir şeyi açıklamadıklarında Tanrı'nın istemine koşanlar önemsiz insanlardır; bu bilgisizliği ifade etmek için gerçekten saçma bir yoldur. Yine mucizelerden bazı anlamlar çıkarılabileceğini varsaysak bile onlardan Tanrı'nın varlığını (var olduğu anlamını çıkarmamız olası değil; çünkü sınırlamalar altında bir olay olarak mucize, değişmez ve sınırlı bir gücün dile gelişidir; bu yüzden bu tür bir etkiden gücü sonsuz olan bir nedenin varlığını çıkarmamız olası değil, en fazla sadece gücü söylenen etkiden daha fazla olan bir nedeni çıkarabiliriz. En fazla diyorum; çünkü bir olay birçok eş zamanlı nedenin sonucu olabilir ve gücü böyle nedenlerin toplamından daha az ama nedenler tek başlarına göz önüne alındığında, sonucun gücü bir tek nedenden çok daha fazla olabilir. Diğer taraftan gösterdiğimiz gibi doğanın yasaları sonsuzluğa yayılıyor ve bizim tarafımızdan şöyle böyle sonsuz oldukları ve doğanın onlara bağlı olarak sabit ve

değişmeyen bir düzende işlediği düşünülüyor. Bu yüzden böyle yasalar bize belli bir ölçüde Tanrı'nın sınırsızlığı, sonsuzluğu ve değişmezliğini gösteriyor.

O zaman Tanrı'nın varlığının ve kayrasının bilgisini mucizeler aracılığıyla elde edemeyeceğimiz ama bu bilgileri doğanın sabit ve değişmeyen düzeninden çok daha iyi çıkarabileceğimiz sonucuna varabiliriz. Burada mucizeyle insan anlayışını aşan ya da aştığı düşünülen bir olayı anlatmak istiyorum. Mucize doğanın düzenini yok ettiği ve bozduğu varsayıldığı için bize Tanrı'yla ilgili bilgi vermediği gibi bir de tam tersi olarak doğal olarak sahip olduğumuz bilgiyi alır ve bizim Tanrı'dan ve diğer her şeyden şüphelenmemizi sağlar.

Doğanın yasalarına karşı gelen bir olay ve doğanın yasalarının ötesinde olan bir olay arasında bir fark da görmüyorum (yani bazılarına göre, doğa onu oluşturmada ya da etkilemede yetersiz olmasına rağmen doğaya karşı gelmeyen bir olay.) — mucizenin, tek başına doğanın üstünde olduğu söylenebilse de mucize doğanın ötesinde değil, doğanın içinde oluşturulur. Bu yüzden Tanrı'nın buyruklarına bağlı olarak sabit ve değişmez olduğunu düşündüğümüz doğanın düzenini, ister istemez kesintiye uğratmak zorundadır. Bu yüzden eğer doğada onun yasaları sonucunda olmayan bir şey gerçekleşseydi, bu ayrıca Tanrı'nın doğada evrensel doğal yasalar aracılığıyla kurduğu sonsuz düzene de aykırı olurdu. Bu yüzden Tanrı'nın doğa ve yasalarına aykırı olurdu ve sonuç olarak ona inanmak her şeyden kuşku duymamıza neden olup bizi Ateizme iterdi.

Sanırım şimdi ikinci noktayı yeterince temellendirdim öyleyse yine bir mucizenin, doğaya aykırı ya

da onun ötesinde olsun, sadece saçmalık olduğu sonucuna varabiliriz ve bu yüzden Kutsal Kitap'ta mucizeyle anlatılmak istenen, doğanın insan anlayışını aşan bir işi olabilir. Üçüncü savıma geçmeden önce Tanrı'nın mucizelerden bilinemeyeceği savım için Kutsal Kitap'ın yetkisiyle kanıt göstereceğim. Kutsal Kitap bunu açıkça hiçbir yerde belirtmiyor; ama birçok sayfadan kolayca çıkartılabilir. İlk olarak Musa'nın yalancı bir peygamberin öldürülmesi gerektiğini buyurduğu (*Yasa'nın Tekrarı* 13): "Aranızdan bir peygamber çıkarsa, bir belirtiyi ya da şaşılasi bir olayı önceden bildirirse, bilmediğiniz başka ilahlara yönelip tapınalım derse...peygamberi dinlememelisiniz...Tanrı'nız Rab sizi sınamaktadır...O peygamber öldürülmeli." dediği parçadan çıkarılabilir. Bundan açıkça görülüyor ki mucizeler yalancı peygamberler tarafından bile oluşturulabilir ve insanlar dürüstçe Tanrı'nın doğru bilgi ve sevgisine sahip değillerse mucizelerle gerçek Tanrı'nın ardından gittikleri gibi yalancı tanrıların da ardından gitmeye yönlendirilebilirler; çünkü şu sözler eklenmiştir: "Tanrınız Rab kendisini bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevip sevmediğinizi anlamak için sizi sınamaktadır."

Dahası İsraililer deneyimlerinin kanıtladığı gibi, Tanrı'nın tüm mucizelerinden sağlam bir Tanrı kavramı oluşturamamışlardı. Çünkü kendilerini Musa'nın aralarından ayrıldığına inandırdıklarında Harun'dan kendilerine görünen tanrılar vermelerini istemişlerdi ve tüm mucizelerinin sonucunda oluşturdıkları Tanrı düşüncesi – bir buzağıydı!

Birçok mucizeyi duymuş olmasına rağmen Asaf yine de Tanrı'nın kayrasından kuşku duymuştu ve

eğer sonunda gerçek kutluluğu anlamasaydı doğru yoldan dönecekti (Bkz. *Mezmurlar* lxxxiii.). Süleyman da Yahudi ulusu refahının doruk noktasındayken bir ara her şeyin şans eseri olduğundan kuşku duyuyor (Bkz. iii:19, 20, 21; ve parça ix:2, 3...vs.).

Son olarak neredeyse tüm peygamberler oluşturdukları Tanrı'nın kayrası kavramıyla doğanın düzeni ve insan işlerini uzlaştırmada çok zorlandılar ama şeyleri mucizelerdense açık kavramlarıyla anlamaya çalışan filozoflar bu işi her zaman çok kolay bulmuşlardır – en azından gerçek mutluluğu sadece erdem ve huzurda bulanlar ve doğanın onlara uymasından – sa kendileri doğaya uymayı amaçlayan filozoflar. Böyle insanlar Tanrı'nın doğayı insan doğasının belli yasalarının gereksinimleri ve sınamalarına göre değil evrensel yasaların gerektiği gibi yönettiğinden emin olurlar. Bu yüzden Tanrı'nın düzeni sadece insan soyunu değil doğanın tümünü kapsar.

O zaman mucizelerin Tanrı'yla ilgili hiçbir bilgi veremeyeceği ya da bize Tanrı'nın kayrasını açıkça öğretemeyeceği Kutsal Kitap'ın kendisinden belli. Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın Kendi'sini insana açıkça göstermek için mucizeler yarattığıyla ilgili Tanrı'nın Mısırlıları aldattığı ve İsraililerin O'nun Tanrı olduğunu bilmeleri için Kendi'siyle ilgili işaretler verdiği *Mısır'dan Çıkış* x:2 gibi sık sık rastlanan anlatımlara gelince – buradan mucizelerin gerçekten bu doğruluğu öğrettiği değil, sadece Yahudilerin onları kolaylıkla mucizelerle inanca götürecek görüşlere sahip oldukları sonucu çıkıyor. II. Bölüm'de peygamberler tarafından gösterilen ya da vahiyden oluşturulan uslamlamaların evrensel ya da herkes için geçerli görüşlere değil, ne kadar saçma olsalar da kabul

edilen öğretilere ve vahyin verildiği kimselerin görüşlerine ya da Kutsal Ruh'un ikna etmek istediklerine bağlı olduklarını göstermiştik.

Bunu Kutsal Kitap'la ilgili birçok örnekle göstermiştik ve Greklere Grek, Yahudilere Yahudi olan Pavlus'tan daha fazla alıntı yapabiliriz. Ama bu mucizeler, onların bakış açısından Mısırlı ve Yahudileri ikna edebilmiş olmalarına rağmen Tanrı'yla ilgili gerçek bir görüş ve bilgi veremez sadece onların bildiği her şeyden güçlü bir Tanrı'nın olduğunu ve bu Tanrı'nın tam da o zaman tüm sorunlarının beklemedikleri mutlu bir sonucuyla karşılaşan Yahudilerle özellikle ilgilendiğini kabullenmelerine neden olurdu. Mucizeler onlara Tanrı'nın herkese eşit ölçüde önem verdiğini öğretemezdi; çünkü bu sadece felsefeyle öğretilir. Yahudiler ve Tanrı'nın kayrasının bilgisini insanın yaşam koşullarının farklılığından ve yazgının eşitsizliklerinden alan herkes, insan kusursuzluğu açısından akranlarını geçmemelerine rağmen Tanrı'nın kendilerini tüm insanlardan daha çok sevdiğine ikna etti.

Şimdi üçüncü savıma geçiyorum ve Kutsal Kitap'tan yola çıkarak Tanrı'nın emir ve buyruklarının ve sonuç olarak kayrasının sadece doğanın düzeni olduğunu göstererek devam ediyorum. Yani Kutsal Kitap bir olayı Tanrı ya da Tanrı'nın istemi tarafından yapılmış gibi anlattığında çoğu insanın inandığı gibi doğanın bir mevsimliliğine işini bıraktığını ya da düzenine geçici olarak ara verildiğini değil, olayın sadece doğanın yasası ya da doğanın düzenine bağlı olduğunu anlamalıyız. Ama Kutsal Kitap öğretilerine bağlı olmayan konuları doğrudan öğretmez, bu yüzden şeyleri doğal nedenleriyle açıklamaya ya da ko-

nuları sadece kuramsal olarak yorumlamaya önem vermez. Bu yüzden sonucumuza her zamankinden daha uzun uzadıya ve ayrıntılı yazılmış Kutsal Kitap'a ait bu öykülerden çıkarsamalarla varılmalıdır. Bunların birkaçından alıntı yapacağım.

Samuel'in ilk kitabında, ix:15, 16 Tanrı'nın Samuel'e ona Şaul'u göndereceğini belli ettiği ama Tanrı'nın Şaul'u Samuel'e insanların birbirine adam gönderdiği gibi alışılmış biçimde göndermediği anlatılıyor. Onun "göndermesi" sadece doğanın olağan akışıydı. Şaul kaybettiği eşekleri arıyor ve eve onarsız dönmeyi düşünüyordu. Hizmetçisinin önerisiyle onları nerede bulabileceğini sormak için peygamber Samuel'e gitti. Öykünün hiçbir bölümünde Şaul'un bu doğal nedenden öte Tanrı'dan Samuel'i ziyaret etmesi için bir buyruk aldığı görülüyor. *Mezmurlar* cv:25'te Tanrının Mısırlıların tutumlarını İsraililerden nefret etmeleri için değiştirdiği söyleniyor. Bu, Mısırlıların İsrailileri köleliğe kadar alçaltmaları için en ufak neden bulamadığımız *Mısır'dan Çıkış*, i. parça'dan görüldüğü gibi açıkça doğal bir değişimdir.

Yaratılış ix:13'te Tanrı Nuh'a yayını bulutlara yerleştireceğini söylüyor; Tanrı'nın bu hareketi, güneşin ışınlarının su damlalarında kırılma ve yansımaya uğradıklarını ifade etmenin başka bir yoludur.

Mezmurlar cxlvii:18'de buzu ve karı eriten rüzgârın doğal hareketi ve ılıklığı Rab'bin sözü olarak ve 15. dizede kış ve soğuk, Tanrı'nın Buyruk'u ve Söz'ü olarak biçimlendirilmiş.

Mezmurlar civ:42'te rüzgâr ve ateş Tanrı'nın haberci ve hizmetkârları olarak adlandırılıyor ve açıkça Tanrı'nın emri, buyruğu, kararı ve sözünün sadece doğanın hareket ve düzeniyle ilgili ifadeler olduğunu

gösteren aynı türde çeşitli diğer parçalar Kutsal Kitap'ta bulunuyor.

Böylece, Kutsal Kitap'ta anlatılan tüm olaylar, doğal olarak gerçekleşti ve doğrudan Tanrı'ya mal edildi; çünkü Kutsal Kitap, gösterdiğimiz gibi şeyleri doğal nedenleriyle açıklamayı değil, sadece herkesçe tanınan hayal gücüne hitap eden şeyler anlatmayı amaçlıyor ve bunu heyecan uyandırmak ve sonuçta kitlelerin akıllarını bağlılığa doğru etkilemek için ayarlanmış en iyi biçimde yapıyor. Bu yüzden eğer Kutsal Kitap'ta nedenlerine başvuramayacağımız, hatta doğanın düzenine tamamen ters düşüyormuş gibi görünen olaylar bulunuyorsa bir kanıya varmamalıyız. Gerçekte ne olmuşsa olsun mutlaka doğal olarak gerçekleştiğine inanmalıyız. Bu görüş her mucize olayında, özellikle anlatım şiirsel bir biçimdeyse, her zaman bağlantılı olmasalar da birçok yardımcı koşulun bulunmasıyla doğrulanıyor.

Mucizelerin koşulları, iddia ediyorum, doğal nedenlerin gerekli olduğunu açıkça gösteriyor. Örneğin, Mısırlılara çiban bulaştırmak için Musa'nın havaya kurum savurması gerekliydi (*Mısır'dan Çıkış* ix:10); ayrıca çekirgeler de Mısır ülkesine doğayla uyumlu olarak Tanrı'nın bir buyruğuyla yani tam bir gün ve gece boyunca doğu rüzgârının esmesiyle geldiler ve çok güçlü bir batı rüzgârıyla oradan ayrıldılar. (*Mısır'dan Çıkış* x:14, 19) Benzer bir Tanrısal buyrukla deniz Yahudiler için yol açtı (*Mısır'dan Mısır'dan Çıkış* xiv:21), yani bütün gece şiddetli esen bir doğu rüzgârıyla.

Elişâ, öldüğüne inanılan çocuğu dirilttiğinde de çocuğun bedeni ısınana ve sonunda gözlerini açana kadar birçok kez üstüne kapanmak zorunda kalmıştı

(2 *Krallar* iv:34, 35).

Yine Yahya'nın İncil'inde (parça ix.) kör adamı iyileştirmeye hazırlık olarak İsa tarafından yapılan belli işlerden bahsediliyor ve bir mucizenin gerçekleşmesi için Tanrı'nın saltık kararından öte bir şeyler olması gerektiğini gösteren birçok başka örnekler var.

Bu yüzden mucizelere eşlik eden koşullar her zaman ilişkili ya da ayrıntılı olmasalar da bir mucizenin onlar olmadan hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğine inanabiliriz.

Bu *Mısır'dan Çıkış* xiv:27 tarafından da doğrulanıyor: "Musa elini denizin üzerine uzattı. Sabaha karşı deniz olağan haline döndü." ifadesinde rüzgârdan hiç bahsedilmiyor ama Musa'nın şarkısında (*Mısır'dan Çıkış* xv:10) "Üfledin soluğunu, denize gömüldüler..." deniyor. Böylece öyküde yardımcı koşul atlanıyor ve mucize bu nedenle büyütülüyor.

Ama belki de birileri Kutsal Kitap'ta doğal nedenlerle hiçbir şekilde açıklanamayan şeyler bulabileceğimizde ısrar edecek. Örneğin, insanların günahlarının ve dualarının, yağmura ve toprağın verimliliğine neden olabileceği ya da inancın körleri iyileştirebileceği... vs. gibi. Ama bence yeteri kadar yanıt sundum. Kutsal Kitap'ın şeyleri ikincil nedenleriyle açıklamadığını, onları sadece insanları, özellikle de eğitimsiz olanları inanca doğru en fazla etkileyecek düzen ve biçimde anlattığını ve bu yüzden amacın akli ikna etmek değil, hayal gücünü etkilemek ve ele geçirmek olduğunu görerek ve onun Tanrı'dan ve olaylardan yanlış şekilde söz ettiğini gösterdim. Eğer Kutsal Kitap bir imparatorluğun çöküşünü siyasi tarihçilerin biçiminde anlatsaydı kitleler etkilenmezdi ama şiirsel betimleme yöntemini benimsedi-

ğinde ve her şeyi doğrudan Tanrı'ya mal ettiğinde bunun tam tersi oluyor. Bu yüzden Kutsal Kitap, Tanrı'nın insanların günahlarına sinirlendiğini, üzüldüğünü, sözünü verdiği ve gerçekleştirdiği iyilikten pişman olduğunu ya da bir işareti gördüğünde sözünü verdiği bir şeyi hatırladığını ya da buna benzer olarak ya şiirsel biçimde yazılmış ya da yazarın görüş ve önyargılarına göre anlatılan şeyler söylediği zamanla, toprağın insanların günahları nedeniyle kurak olduğunu ya da körlerin inançla iyileştiğini söylediği zaman ona aynı dikkati göstermeliyiz.

O zaman Kutsal Kitap'ta doğrulukla sözü edilen her olayın, doğanın yasalarına göre, diğer her şey gibi zorunlu olarak gerçekleştiğinden tamamen emin olabiliriz. Ve eğer oraya doğanın düzenine aykırı koşullarla kanıtlanabilen ya da doğanın düzeninden anlaşılamayan bir şey yazıldıysa, bunların inançsız eller tarafından kutsal yazılara yamanmış olduğuna inanmalıyız; çünkü doğaya ters olan bir şey akla da terstir ve akla ters olan her şey saçmadır ve yalnız bu nedenden kabul edilmemelidir.

Mucizelerin yorumlanmasıyla ya da daha çok özetlenmesiyle ilgili dikkat edilmesi gereken birkaç nokta kaldı; çünkü çoğu zaten belirtildi. Bunlardan konumun dördüncü bölümünde söz ederek devam edeceğim ve biri bir mucizeyi aceleyle yanlış yorumlayarak Kutsal Kitap'ta insan aklına ters olan bir şey bulduğundan kuşkulanasın diye böyle yapmak zorundayım.

İnsanın bir olayı kendi yargısının hiçbir ögesini eklemeyen olduğu gibi aktarmasına seyrek rastlanır. İnsanlar yeni bir şey gördüklerinde ya da duyduklarında, sıkı denetim altına almadılarsa yerleşmiş

düşünceleriyle o kadar meşguldürler ki görülen ya da duyulan açık gerçeklerden, oldukça farklı olan bir şey çıkarırlar, özellikle de böyle gerçeklere görenin ya da duyanın akli ermiyorsa ve her şeyden çok bu kişi olayların belirli bir yönde gerçekleşmesiyle ilgileniyorsa.

Böylece insanlar kayıtlarda ve öykülerde gerçek olaylardan çok kendi görüşlerini aktarırlar. Dolayısıyla tek bir olay iki insan tarafından o kadar farklı aktarılır ki iki farklı olaymış gibi görünür ve dahası tarihi kayıtlardan tarihçinin kişisel görüşlerini çıkarmak çok kolaydır.

Bunun kanıtı olarak hem doğa filozofları hem de tarihçilerin yazılarından alıntılar yapabilirim ama Kutsal Kitap'tan bir alıntıyla yetineceğim ve geri kalanlarıyla ilgili karar vermeyi okuyucuya bırakacağım.

Yeşu'nun zamanında İbraniler güneşin günlük bir hareketi olduğu ve dünyanın sabit durduğu alışılmış görüşüne sahiptiler; bu yerleşmiş görüşe beş kralla olan savaşlarında olan mucizeyi uyarladılar. Sadece günün olağandan daha uzun olduğunu değil, güneşin ve ayın sabit durduğunu ya da hareketlerine son verdiklerini ileri sürdüler – o zamanlar bu, güneşe tapan Yahudi olmayanları, güneşin onu günlük seyrini değiştirmeye zorlayabilen başka bir tanrının denetimi altında olduğuna deneyimle ikna etme ve kanıtlamalarında Yahudilere çok yardımcı olacak bir açıklamaydı. Böylece kısmen dinsel güdüler kısmen de yerleşik görüşler aracılığıyla olayı gerçekte olandan çok farklı bir şey olarak gördüler ve aktardılar.

Böylece Kutsal Kitap'a ait mucizeleri yorumlamak ve aslında nasıl gerçekleştiklerini anlatımından an-

lamak için, onları ilk aktaranın ve bizim için yazıyla kaydedenin görüşlerini bilmek ve böyle görüşleri, onların duyuları üzerinde bıraktığı gerçek etkiden ayırmak gerek. Yoksa gerçekten olduğu haliyle mucizeyi, görüş ve yargılarla, hatta bundan öte simgesel ve hayal ürünü olanlarla karıştırabiliriz. Çünkü Kutsal Kitap'ta, aslında simgesel ve hayal ürünü olan çoğu şey gerçek gibi anlatılmış ve gerçek olduğuna inanılmış. Örneğin, Tanrı'nın gökten indiği (*Mısır'dan Çıkış* xix:28, *Yasa'nın Tekrarı* v:28) ve Tanrı üstüne alçaldığı için Sina dağının tüttüğü; ya da yine İlyas'ın ateşten atları olan ateşten bir at arabasıyla göğe yükseldiği konularına gelirsek; tüm bunlar, kesinlikle sadece onlara gerçekmiş gibi sunulduğu haliyle kutsal yazıları bize miras bırakanların görüşlerine uyarlanan simgelerdi. Herhangi bir eğitimi olan Tanrı'nın sağ ya da sol elinin olmadığını bilir; sabit ya da hareketli olmadığını ya da belli bir yerde olmadığını, O'nun tamamen sonsuz ve Kendi içinde tüm kusursuzlukları içerdiğini bilir.

Tekrarlıyorum bu şeyler hayal gücü dış duyulardan etkilenen kişiler tarafından değil, şeyler hakkında saltık aklın görüşüyle karar verenler tarafından bilinir. Hayal gücü dış duyulardan etkilenenler, göğün dışbükeyinde dünyadan çok uzak oldukları düşünülmeyen yıldızların üstünde bir kraliyet tahtına sahip olan bedensel bir Tanrı hayal eden kitlelerin örneğini izlerler.

Kutsal Kitap'taki birçok anlatı bunlara ve benzer görüşlere uyarlanmıştır ve bu yüzden filozoflar tarafından gerçeklerle karıştırılmamalıdır.

Son olarak mucizeler konusunda aslında ne olduğunu anlamak için Yahudi deyim ve mecazlarını iyi

bilmeliyiz; bunları yeterince hesaba katmayanlar Kutsal Kitap'taki mucizeleri sürekli yazarın amaçlamadığı bir şekilde görecektir; sadece gerçekte ne olduğunun değil, kutsal metnin yazarlarının düşüncelerinin bilgisinin de farkına varmayacaktır. Örneğin, Zekeriya gelecekteki bir savaştan söz ederken diyor ki: "Özel bir gün, yalnız Rab'bin bildiği bir gün olacak. Gece de gündüz de olmayacak. Gece aydınlık olacak." bu sözlerle büyük bir mucizeyi önceden görür gibi görünüyor ama sadece savaşın tüm gün boyunca kuşkulu olacağını, sonucun sadece Tanrı tarafından bilineceğini ama akşam yenginin onların olacağını anlatmak istiyor. Peygamberler ulusların yengi ve yenilgilerini benzer anlatımlarla önceden haber verirlerdi. Böylece Yeşaya Babil'in yok edilmesini anlatırken der ki (xiii. parça): "Gökteki yıldızlarla takımyıldızlar ışımayacak, Doğan güneş karacak, ay ışığını vermez olacak." Şimdi kimsenin Babil'in yok edilirken bu olayların gerçekleştiğini peygamberin eklediği şu sözleri hayal ettiğinden daha fazla hayal ettiğini sanmıyorum: "Gökleri titreteceğim, yer yerinden oynayacak."

Aynı şekilde Yeşaya Yahudilere Babil'den Yeruşalim'e güven içinde döneceklerini önceden bildirirken der ki: "Onları çöllerden geçirirken susuzluk çekmediler, Onlar için sular akıttı kayadan, Kayayı yardı, sular fışkırdı." Bu sözler sadece Yahudilerin diğer insanların da yaptığı gibi çölde susuzluklarını giderdikleri kaynaklar buldukları anlamına gelir; çünkü Yahudiler Koreş'in izniyle Yeruşalim'e döndüklerinde buna benzer hiçbir mucizenin başlarına gelmediği kabul ediliyor.

Bu şekilde Kutsal Kitap'taki birçok olay sadece Ya-

hudi deyimi sayılmalı. Bu olayları detaylı olarak gözden geçirmeme gerek yok ama Yahudiler böyle deyimleri genellikle sadece güzel söz söylemek için değil, ayrıca ve aslında başlıca tapınmaya özgü güdülerden kullanıyordu. 1 *Krallar* xxi:10 ve *Eyüp* ii:9'da "Tanrı'ya Söv" yerine "Tanrı'ya Övgüler Olsun" denmesinin nedeni ve yukarıda gösterildiği gibi en sıradan olaylardan bile söz edilirken Kutsal Kitap'ın Tanrı'ya mal edilen her şeyle ilgili mucizeden başka bir şey aktarmıyor gibi görünmesinin nedeni budur. Dolayısıyla Kutsal Kitap'ın Rab'bin Firavun'un yüreğini sertleştirdiğini söylediğinde sadece Firavun'un inatçı olduğunu söylemeye çalıştığına inanmalıyız; Tanrı göğün pencerelerini açtı dendiğinde sadece çok yağmur yağdığını... vs. anlamalıyız. Bu özellikler üzerinde ve ayrıca çoğu şeyin çok az ayrıntıyla çok kısaca ve neredeyse özetler halinde aktarıldığını iyice düşündüğümüzde Kutsal Kitap'ta doğal akla aykırı neredeyse hiçbir şey olmadığını göreceğiz. Diğer taraftan daha önce bulanık görünen çoğu şey biraz düşünüldükten sonra anlaşılacak ve kolayca açıklanacak.

Açıklamayı teklif ettiğim her şeyi artık çok açıkça açıkladığımı sanıyorum ama bu bölümü bitirmeden önce mucizelerden söz ederken vahiyleri çözümlediğimden farklı bir yöntem benimsediğim gerçeğine dikkatinizi çekmek istiyorum. Vahiyle ilgili Kutsal Kitap'ta bildirilen sözlerden çıkarılamayacak hiçbir şey ileri sürmezken, bu bölümde sonuçlarımı sadece aklın doğal ışıyla belirlediğim ilkelerden çıkardım. Bilerek bu şekilde devam ettim çünkü vahiy tamamen dinsel bir konu; dolayısıyla onunla ilgili herhangi bir savda bulunamayacağımı ya da belli edilen

önergelerinden çıkarılan sonuçlar aracılığı dışında nasıl oluştuğunu öğrenemeyeceğimi biliyordum. Bu yüzden vahyin tarihini harmanlamak ve oradan bana vahiy yeteneğinin yapısı ve özelliklerini olabildiğince öğretecek kesin sonuçlar çıkarmak zorundaydım. Ama mucizeler konusunda soruşturmamız sadece felsefi (yani, doğanın yasalarına ters düşen ya da onların sonucu olmayan bir şeyin gerçekleşip gerçekleşemeyeceği) olduğu için böyle bir zorunluluk altında değildim. Bu yüzden zorluğu, doğruluğu araştırılmış ya da tamamen bilinen öncüller aracılığıyla çözümlemeyi, sorunu sadece Kutsal Kitap'ın öğretile-ri ve temel ilkelerinden kolayca çözmekten daha akıllıca buldum. Herkesin bunun doğruluğunu kabul etmesi için kısaca nasıl yapılabileceğini göstereceğim.

Kutsal Kitap birçok parçasında doğanın akışının sabit ve değişmez olduğunu genel savında bulunuyor. Örneğin *Mezmurlar* cxlviii:6'da ve *Yeremya* xxxi: 35'te. *Vaiz* i:10'da bilge adam ayrıca kesinlikle "Güneşin altında yeni bir şey yok." diyor ve 11., 12. dizelerde aynı düşünceyi göstererek seyrek olarak yeni gibi görünen bir şey gerçekleşirse de gerçekten yeni değildir, "...Her şey çoktan, bizden yıllar önce de vardı. Geçmiş kuşaklar anımsanmıyor, Gelecek kuşaklar da kendilerinden sonra gelenlerce anımsanmayacak." diyor. Yine iii:11. parçada diyor ki: "O her şeyi zamanında güzel yaptı." ve hemen ardından ekliyor: "Tanrı'nın yaptığı her şeyin sonsuza dek süreceğini biliyorum. Ona ne bir şey eklenebilir ne de ondan bir şey çıkarılabilir."

Bu metinlerin hepsi çok kesin bir şekilde doğanın sabit ve değişmeyen bir düzeni koruduğunu ve Tan-

rı'nın bilinen ve bilinmeyen tüm çağlarda aynı olduğunu ve dahası doğanın ona hiçbir şey eklenemeyecek ya da ondan hiçbir şey çıkarılamayacak kadar kusursuz olduğunu ve son olarak mucizelerin sadece insanların bilgisizliği nedeniyle yeni bir şey gibi göründüğünü öğretiyor.

Kutsal Kitap'ın kesin öğretisi işte böyledir. Kutsal Kitap doğanın yasalarına ters düşen ya da onların sonucunda ortaya çıkmayan bir şeyin gerçekleştiğini hiçbir yerde ileri sürmüyor, bu yüzden de ona böyle bir öğretiyi mal etmemeliyiz.

Bu düşüncelere mucizelerin, kitlelerin Tanrı'ya mal ettiği bazı çok büyük gizemli güçlerden değil, Tanrısal yasa ve buyruktan yani (Kutsal Kitap'ın kendisinden gösterdiğimiz gibi) doğanın yasa ve düzeninden kaynaklanan neden ve yardımcı koşullar gerektirdiğini de eklemeliyiz. Son olarak mucizelerin yalancı peygamberler tarafından bile gösterilebileceği *Yasa'nın Tekrarı* xiii ve *Matta* xxiv:24'ten kanıtlanıyor.

O zaman en açık şekilde önümüze konulan sonuç, mucizelerin doğal olaylar olduğu ve bu yüzden ya yeni ortaya çıktığı (Süleyman'ın sözlerinde) ya da doğaya aykırı ama olabildiğince sıradan olaylarla tamamen uyum içinde açıklanması gerektiğidir. Bu artık Kutsal Kitap'tan çıkarılan kuralları açıkladığım için herkes tarafından kolayca yapılabilir. Yine de Kutsal Kitap'ın bu öğretiyi öğrettiği düşüncesini ileri sürsem de bunu kurtuluş için gerekli bir doğruluk olarak öğrettiğini değil, sadece peygamberlerin bu konuda bizimle aynı düşüncede olduğunu öne sürüyorum. Bu yüzden herkes konuyla ilgili kendisi için en iyisini düşünmede özgürdür ve muhtemelen Tan-

rı'ya tapınmaya ve saf kalpli inanca neden olur.

Bu, ayrıca Josephus'un da düşüncesidir çünkü *Eski Çağlar*'ın ³² ikinci kitabının sonunda şöyle yazıyor: " Bu öyküyle ilgili olarak hiçbir insanın bu denizin bu insanları kurtarmak için bölünmesini inanılmaz olarak düşünmesine izin vermeyin; çünkü biz Tanrı'nın sıra dışı isteği ya da doğanın akışı nedeniyle olsun, bunun daha önce görüldüğünü, eski kayıtlardan görüyoruz. Aynı şey bir kez Makedonyalıları da oldu, İskender'in buyruğu altında başka bir geçit ararlarken Pamfilya denizi onlara yol açmak için ikiye ayrıldı; O zaman Pers İmparatorluğu'nu yok etmek için Tanrı'nın Kayra'sı İskender'den yararlanıyordu. Bu, Prens'in hayatını yazdığını ileri süren tüm tarihçilerce doğrulanmıştır. Ama insanlar ne isterlerse düşünmekte özgürdür."

Josephus'un sözleri ve inanç ve mucize üzerine düşünceleri işte böyledir.

³² Eski Çağlar: Josephus'un Yahudi olmayan patronları için Grekçe yazdığı Yahudi tarihi. Adem ve Havva'nın yaratılışından başlayarak Tevrat'ın olaylarıyla devam eder ama bazen bazılarını atlar, bazen de bilgiler ekler.

VII. Bölüm: Kutsal Kitap'ın Yorumlanması Hakkında

Yürürlükteki yanlış yorum düzenleri.

Yorumlamada Kutsal Kitap'ın kendisini ölçüt
almanın tek doğru düzen olması.

Bu düzenin şimdi bütünüyle uygulanamaması için
nedenler.

Yine de bu zorlukların en açık ve en önemli
parçaları anlamamıza engel olmaması.

Rakip düzenlerin incelenmesi – doğaüstü bir
yeteneğin gerekli olduğunun – çürütülmesi.

Maymonides'in düzeni.

– Çürütülmesi.

Ferisilerin ve Katoliklerin geleneklerinin
reddedilmesi.

İnsanlar, hepsinin istekli olarak yaptığı gibi, Kutsal Kitap'ın insana doğru kutluluğu ve kurtuluşun yolunu öğreten Tanrı'nın Söz'ü olduğunu bildirdiklerinde, belli ki söyledikleri şeyi anlatmak istemiyorlar. Çünkü kitleler Kutsal Kitap'a göre yaşamak için hiçbir çaba göstermiyorlar ve çoğu insanın Tanrı'nın Söz'ü olarak kendi yorumlarıyla ilgili düşünceler ileri sürmeye kalktığını görüyoruz ve din kisvesi altında başkalarını da kendileri gibi düşünmeye zorlamak için ellerinden gelen çabayı gösteriyorlar. Diyorum ki

genellikle gördüğümüz gibi tanrı bilimciler kendi uydurmalarını ve deyişlerini Kutsal Kitap'tan zorla çıkarmaya ve onları Tanrısal yetkiyle güçlendirmeye can atıyorlar. Böyle insanlar Kutsal Kitap'ı ya da Kutsal Ruh'un düşüncesini yorumlarken hiçbir zaman daha az kararsızlık ya da daha fazla çaba göstermiyorlar. Eğer onları endişeli görürsek, bu, Kutsal Ruh'a yanlış bir şeyler mal etme ve doğru yoldan sapma korkularından değil, başkaları tarafından hataları ortaya çıkarılarak suçlu bulunmaktan ve böylece kendi yetkilerini yıkmaya ve kendilerinin aşağılanmasına yol açmaktan korktuklarındandır. Ama eğer insanlar gerçekten Kutsal Kitap'tan sözlü olarak kanıtladıkları şeye inansalardı, tamamen farklı bir yaşam yolu benimserlerdi. Akılları bu kadar çok çekişmeyle ya da nefretle altüst olmazdı ve kutsal metinleri yorumlamak ve dinde yenilikler bulmak için bu kadar kör ve aceleci bir tutkuyla kışkırtılmış olmazlardı. Tam tersi, Kutsal Kitap'tan açıkça çıkarsayamadıkları hiçbir şeyi onun öğretisi gibi benimsemeye cesaret etmezlerdi. Son olarak, birçok parçada Kutsal Kitap'a sözcük ya da tümceler ekleyerek gerçek metni değiştirmeye cesaret eden kutsal şeylere saygısız kişiler, bu kadar büyük bir suçtan çekinir ve saygısız ellerini bundan alıkoyarlardı.

Hırs ve ahlaksızlık o kadar arttı ki, insan yorumlarını savunuyormuş gibi, dinin pek de Kutsal Ruh'un yazılarından oluşmadığı düşünülüyor, böylece din artık yardımseverlikle değil, Rab için gayret ve hevesli ateşlilik adı kisvesi altında anlaşmazlık ve duygusuz nefretle tanımlanıyor.

Bu kötülöklere, insanın akıl ve doğadan nefret etmelerini ve sadece her ikisine de uygun gelmeyene

hayranlık duymasını ve kutsal saymasını öğreten batıl inancı da eklemeliyiz. Kutsal Kitap için duyulan hayranlık ve saygının arttırılması uğruna hem akıl hem de doğaya olabildiğince ters düşüyormuş gibi görünen açıklamalar yapmaya çalışmaları hoş değil. Böylece en derin gizemlerin Kutsal Kitap'ta saklı olduğunu hayal ediyorlar ve yararlı olanları ihmal ederek kendilerini bu saçmalıkların araştırmasıyla yoruyorlar. Hastalıklı hayal dünyalarından çıkan her sonucu Kutsal Ruh'a mal ediyorlar ve bunu en büyük ateşlilik ve tutkularıyla savunmak için çabalyorlar; çünkü insanların akılla vardıkları sonuçları savunmak için akıllarını kullandıkları gözlemlenmiş bir gerçektir; ama tutkularla varılmış sonuçlar tutkularla savunulur.

Eğer kendimizi kalabalıktan ayırır ve dinsel önyargılardan kaçarsak, Tanrısal belgeler için insan yorumlarını aceleyle kabul etmek yerine Kutsal Kitap'ı yorumlamanın gerçek yöntemini düşünmeli ve biraz üzerinde durmalıyız. Çünkü bunun bilgisinden habersiz kalırsak Kutsal Kitap'ın ve Kutsal Ruh'un kesinlikle ne öğretmek istediğini bilemeyiz.

Kutsal Kitap'ı yorumlama yöntemi, doğayı yorumlama yönteminden çok farklı değil – aslında neredeyse aynı diyerek konuyu sonuca bağlayabilirim. Doğanın yorumlanması doğanın tarihinin incelenmesinden ve oradan belli, değişmez aksiyomlara dayanan doğal olayların tanımlarını çıkartmaktan oluştuğu için, Kutsal Kitap yorumu da Kutsal Kitap'ın incelenmesiyle ve yazarlarının niyetinin temel ilkelelerinden akla yatkın sonuçlar çıkartılarak ilerler. Bu şekilde çalışarak herkes hata yapma tehlikesi olmadan her zaman ilerleyecek – yani Kutsal Kitap'ı yo-

rumlamak için hiçbir ilkeyi kabul etmezlerse ve Kutsal Kitap'ın içeriğini kendi içinde buldukları ilkeler dışında ele almazlarsa – ve eşit güvenlikle bizim aklımızın ermediğini ve aklın doğal ışıyla bilineni ele alabilecekler.

Böyle bir yöntemin sadece doğru değil, aynı zamanda akıllıca olan tek yöntem olduğunu ve doğayı yorumlamada kullanılanla uyumlu olduğunu açıklığa kavuşturmak için Kutsal Kitap'ın sık sık akılla bilinen ilkelerden çıkarılamayan konuları ele aldığına dikkat çekmeliyim. Çünkü çoğu zaman anlatı ve vahiyden oluşuyor. Anlatılar genellikle mucizeleri – yani son bölümde gösterdiğimiz gibi onları kaydeden tarihçilerin görüş ve kararlarına göre uyarlanmış sıra dışı doğal olayların aktarımları içeriyor. II. Bölümde gösterdiğimiz gibi, vahiyler ayrıca peygamberlerin görüşlerine de uyarlanmıştı ve kendi içlerinde insan aklını aşıyorlardı. Bu yüzden tüm bunların bilgisi – yani Kutsal Kitap'ın neredeyse tüm içeriği sadece Kutsal Kitap'ın kendisinden sorulmalı, tıpkı doğanın bilgisinin doğadan sorulması gibi. Kutsal Kitap'ın içerdiği ahlaki öğretilere gelince bunlar kabul edilen aksiyomlardan kanıtlanabilirler ama Kutsal Kitap'ın onları öğretmek için tasarlandığını aynı şekilde kanıtlamayız, bu sadece Kutsal Kitap'ın kendisinden öğrenilebilir.

Eğer Kutsal Kitap'ın Tanrısal kaynağına önyargısız tanıklık etseydik, onun doğru ahlaki öğretileri öğrettiğini sadece onun kendi yetkisine dayanarak kanıtlamak zorunda kalırdık. Çünkü onun Tanrısal kaynağı sadece böyle araçlarla kanıtlanabilir. Peygamberlerin bilgisinin kesinliğinin en çok adil ve doğru olana yönelmiş akla sahip olmalarına dayandığını

gösterdik, bu yüzden onlara inanmadan önce bu özelliğe sahip olduklarının kanıtına sahip olmalıyız. Tanrı'nın tanrısallığı mucizelerden kanıtlanamaz, zaten gösterdiğim ve şimdi tekrar etmeme gerek olmadığı gibi mucizeler yalancı peygamberlerce de yaratılabilirdi. Bu yüzden Kutsal Kitap'ın Tanrısallık kaynağı sadece doğru erdemi öğretmesinden oluşmalıdır. Ama sonucumuza sadece Kutsal Kitap'a ait temeller üzerinde varmalıyız; çünkü eğer böyle yapmasaydık çok önyargılı olmadıkça Kutsal Kitap'ı kabul edemez ve Tanrısallık kaynağına tanıklık edemezdik.

O zaman Kutsal Kitap'la ilgili bilgimiz, sadece Kutsal Kitap'ta aranmalıdır.

Son olarak, Kutsal Kitap bize şeylerin tanımını doğanın verdiğinden daha fazla vermez. Bu yüzden doğayla ilgili tanımlar doğanın türlü işlerinde aranmalıdır; Kutsal Kitap'la ilgili tanımlarsa verilen konuyla ilgili Kutsal Kitap'ta bulunan çeşitli öykülerden sorulmalıdır.

O zaman Kutsal Kitap'ı yorumlamada evrensel kural, onu tarihinin ışığında incelediğimizde çok açıkça görmediğimiz hiçbir şeyi Kutsal Kitap'a ait çok güvenilir bir bildiri olarak kabul etmemektir. Onun tarihiyle ne anlatmak istediğimi ve aydınlatılması gereken başlıca noktaların ne olması gerektiğini şimdi açıklayacağım.

Kutsal Kitap'a ait bir bildirinin tarihi şunlardan oluşur –

I. Kutsal Kitap'ın kitaplarının yazıldığı ve yazarlarının konuştuğu dilin yapısı ve özellikleri. Böylece her ifadeyi sıradan konuşma dilindeki kullanımlarla karşılaştırarak araştırabiliriz.

Şimdi Hem Eski hem de Yeni Antlaşmanın tüm yazarları İbrani'ydiler. Bu yüzden her şeyden önce, sadece bu dilde yazılan Eski Antlaşma için değil, Yeni'sinin de anlaşılması için İbrani dilinin bilgisi gerekli. Yeni Antlaşma başka dillerde yayınlanmış olsa da özellikleri İbranicedir.

II. Her kitabın bir çözümlemesi ve içeriklerinin başlıklar altında düzenlenmesi; böylece elimizde belirli bir konuyu ele alan çeşitli metinler olabilir. Son olarak da çok anlamlı ya da belirsiz ya da karşılıklı olarak çelişkili görünen tüm parçaların bir açıklaması.

Anlamlarının doğruluklarının akılla kolayca görülmesi ya da tam tersi zorlukla görülmesine göre değil, bağlamla ilişkili olarak kolayca ya da zorlukla çıkarılmalarına göre parçalara açık ya da belirsiz diyorum. Parçaların doğruluğu değil, sadece anlamları üzerinde çalışıyoruz. Bir metnin anlamını araştırırken doğal bilginin ilkeleri üzerine kurulduğu kadarıyla aklımız tarafından saptırılmamaya özellikle dikkat etmeliyiz (önyargılardan söz etmiyorum bile). Bir parçanın anlamını doğruluğuyla karıştırmamak için onu sadece sözcüklerin anlamı aracılığıyla ya da Kutsal Kitap dışında hiçbir temel tanımayan bir akılla incelemeliyiz.

Ne anlatmak istediğimi bir örnekle göstereceğim. Musa'nın sözcükleri "Tanrı bir ateştir" ya da "Tanrı kıskançtır" sadece sözcük anlamıyla baktığımız sürece tamamen açıktır ve dolayısıyla akla ve doğruluğa ilişkin çok belirsiz olmalarına rağmen bunları açık parçalar arasında sayarız. Sözcük anlamı aklın doğal ışığıyla uyuşmamasına rağmen yine de Kutsal Kitap'a ait "tarihinden" edinilen temel ve ilkelerle açıkça

geçersiz kılınamıyorsa sözcük anlamı korunmalı. Ve tersi olarak, eğer harfi harfine yorumlanmış bu parçalar Kutsal Kitap'tan edinilen ilkelerle çatışıyor görünürse, böyle harfi harfine bir yorum akılla kesin bir uyum içinde olmasına rağmen, parçalar farklı bir biçimde yorumlanmalılar, mesela mecaz yoluyla.

Eğer Musa'nın Tanrı'nın bir ateş olduğuna inanıp inanmadığını bilseydik soruyu hiçbir zaman böyle bir düşüncenin akla yatkın olup olmadığı temelinde karara vurdurmamalı, sadece Musa'nın kaydedilmiş başka düşünceleriyle karşılaştırarak karar vermemiz gerekirdi.

Şimdiki örnekte Musa, başka birçok parçada da söylediği gibi Tanrı'nın toprakta, havada ya da suda görünen hiçbir şeye benzemediğini söylediğine göre bu parçalar, ya mecaz olarak kabul edilmeli ya da ele aldığımız örnek böyle açıklanmalı. Bununla birlikte sözcük anlamından olabildiğince az uzaklaşmamız gerektiği için, 'Tanrı bir ateştir' metninin sözcük anlamı dışında başka hiçbir anlama yer verip vermediğini sormalıyız – yani ateş sözcüğünün sıradan doğal ateş dışında başka bir anlama gelip gelmediğini. Eğer böyle ikincil bir anlam bulunamıyorsa akla ne kadar yatkın olmazsa olsun metin sözcük anlamıyla kabul edilmelidir. Ve diğer tüm parçalar akla tamamen uygun olmalarına rağmen onunla uyumlu hale getirilmelidir. Eğer sözlü ifadelerin böyle uyum içine konulması olanaksızsa, onları uyuşmayan ifadeler olarak kaydetmeliyiz ve onlarla ilgili kararımızı askıya almalıyız. Ancak ateş adı, öfke ya da kıskançlığa uygulandığı için (bkz. *Eyüp xxxi:12*) Musa'nın sözlerini böylece kolayca uyuşturabiliriz ve akla yatkın olarak 'Tanrı bir ateştir' ve 'Tanrı kıs-

kançtır' önermelerinin anlamca aynı olduğu sonucu-
na varabiliriz.

Dahası Musa açıkça Tanrı'nın kıskanç olduğunu öğrettiği ve hiçbir yerde Tanrı'nın tutkusuz ya da duygusuz olduğunu belirtmediği için onun bu öğreti-
ye inandığını ya da öyle veya böyle onu öğretmek istediğini çıkarsamalıyız. Böyle bir inanç akla ters düştüğu için ondan kaçınmamalıyız da. Gösterdiği-
miz gibi metinlerin anlamını aklımızın belirledikle-
rine ya da yerleşmiş düşüncelerimize uydurmak için saptıramayız. Kutsal kitap'ın tüm bilgisi sadece kendisinde aranmalıdır.

III. Son olarak böyle bir tarih günümüze kadar ge-
len tüm vahiy kitaplarının ortamını aktarmalıdır; yani her bir kitabın yazarının yaşamını, davranışını ve çalışmalarını, kim olduğunu, yazılmasına neyin neden olduğunu ve yazısının çağını, yazısını kim için ve hangi dilde yazdığını. Bundan öte her bir kitabın yazgısını soruşturmalıdır. İlk nasıl karşılandığını, kimin ellerine düştüğünü, kaç farklı baskısının olduğunu, kimin tavsiyesiyle Kutsal Kitap'a eklendiğini ve son olarak bugün evrensel olarak kutsal kabul edilen tüm kitapların nasıl bir bütün olarak birleşti-
rildiğini.

Bu tür bütün bilgiler, dediğim gibi, Kutsal Kitap'ın "tarihinde" saklanmalıdır. Hangi anlatımların yasa-
lar, hangi anlatımların ahlaki kurallar olarak ortaya konduğunu bilmek için yazarlarının yaşamı, davranışları ve uğraşlarını bilmek önemlidir; dahası onun dehası ve yapısının daha ayrıntılı bilgisine sahip olduğumuzda bir insanın yazılarını açıklamak kolaylaşır.

Bundan öte sonsuz olan kuralları sadece geçici bir

amaca hizmet edenler ya da sadece birkaç kişiye seslenenlerle karıştırmamak için kitaplarının her birinin hangi nedenle, hangi zamanda, çağda yazıldığını ve hangi ulusa yönelik yazıldığını bilmeliyiz. Son olarak belirttiğim gibi, kitabın özgünlüğüne ek olarak kutsal şeylere saygısız ellerce kurcalanmadığından ya da içinde yanlışlar olmadığından ya da eğer varsa yanlışların yeterince yetenekli ve güvenilir insanlarca düzeltilip düzeltilmediğinden emin olmak için diğer konularda da bilgi sahibi olmalıyız. Bizim kesin ve tartışmasız doğru olanlar yerine, dikkatimizin çekildiği her şeyi ani ve düşüncesiz içgüdüyle kabul ederek aldatılmamamız için tüm bunlar bilinmeli.

Şimdi Kutsal Kitap'ın bu tarihine sahip olduğumuzda ve sonuçta böyle bir tarihten gelmeyen ya da açıkça ondan çıkarılamayan hiçbir şeyi vahiy kaynaklı öğreti olarak ileri sürmemeye karar verdiğimizde, derim ki kendimizi peygamberlerin ve Kutsal Ruh'un düşüncelerini araştırmaya vermenin vakti gelmiştir. Ama bu daha ileri kanıtlamada, ayrıca doğayı kendi tarihinden yorumlamada kullandığımızı çok benzer bir yöntem gerektirir. Doğal olayların incelenmesindeki gibi önce tüm doğa için en evrensel ve ortak olanı araştırmaya çalışırız – örneğin, hareketlilik ve sabitliği ve bunların doğanın her zaman uyduğu yasa ve kurallarını ve sürekli olarak hangisi aracılığıyla çalıştığını araştırırız – ve sonra daha az evrensel olana geçeriz. Öyleyse Kutsal Kitap'ın tarihinde de önce en evrensel olanı ve Kutsal Kitap'ın bütününe temel ve kaynağına hizmet edeni, aslında tüm peygamberlerce tüm insanlık için sonsuz ve en yararlı olarak tavsiye edilen öğretiyi ararız.

Örneğin, Tanrı'nın bir ve O'nun her şeye gücü yeten olduğu, sadece O'na tapılması gerektiği, O'nun tüm insanlarla ilgilendiği ve O'nun özellikle O'na tapınan ve komşularını kendileri gibi sevenleri sevdiği...vs. Tekrar ediyorum bunlar ve benzer öğretileri Kutsal Kitap her yerde ve o kadar açık ve net şekilde öğretiyor ki hiç kimse onların anlamıyla ilgili kuşku duymuyor.

Kutsal Kitap, Tanrı'nın yapısını, O'nun şeyleri görme ve onları sağlama biçimini ve benzer öğretilerini hiçbir yerde kendi savına göre sonsuza kadar geçerli öğretiler olarak öğretmiyor. Tam tersi peygamberlerin kendilerinin bu konuda hemfikir olmadığını gösterdik; bu yüzden böyle konularda akla yatkın temellerde tamamen açık görünmelerine rağmen tüm öğretileri Kutsal Kitap'a ait olarak belirlememeliyiz.

Kutsal Kitap'ın bu evrensel öğretisinin uygun bir bilgisinden daha az evrensel olan; ama yine de yaşamın genel yönetimiyle ilgili olan ve Kutsal Kitap'tan derenin bir kaynaktan aktığı gibi akan diğer öğretilere geçmeliyiz. Gerçek erdem, uygulanmaları için belli bir fırsata gerek duyan, bütün özel dış göstergeleri işte böyledir. Kutsal Kitap'ta bu konularda belirsiz ve çok anlamlı olan her şey kitabın evrensel öğretisiyle açıklanmalı ve tanımlanmalıdır; çelişkili örneklerle gelince yazılma nedeni ve zamanına bakmalıyız. Örneğin, İsa : "Ne mutlu yaşlı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler." dediğinde ne tür yaşlıların kastedildiğini gerçek parçadan bilmiyoruz; ancak İsa ardından üstün iyilik olan Tanrı'nın egemenliği ve O'nun doğruluğu dışında hiçbir şeyi umursamamamız gerektiğini öğretiyor (bkz. *Matta vi:33*), yaşlı

olanlarla sadece insan tarafından ihmal edilen Tanrı'nın egemenliği ve doğruluğu için yas tutanları anlatmak istediğiyle devam ediyor. Çünkü bu sadece Tanrı'nın egemenliği ve doğruluğundan başka hiçbir şeyi sevmeyenlerin ve yazgının armağanlarından açıkça nefret edenlerin yas tutması için tek nedendir. O zaman İsa bunun ardından: "Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin."³³ dediğinde de aynı şey geçerlidir.

Eğer bir yasa koyucu olarak yargıçlara böyle bir buyruk verseydi böylece Musa'nın yasasını kaldırmış olurdu ama açıkça bunu yapmadığını söylüyor (*Matta* v:17). Bu nedenle konuşmacının kim olduğunu, konuşmanın nedeninin ne olduğunu ve sözlerin kime yöneltildiğini göz önünde bulundurmalıyız. Dış eylemleri, ruhsal durum kadar denetim altına almayı amaçlamadığı için İsa yasaları bir yasa koyucu gibi düzenlemediğini söyledi ama bir öğretmen gibi ahlak kuralları aşıladı. Dahası bu sözler baskı gören, adaletin tamamen boşlandığı, çökmek üzere olan, yoz bir devlette yaşayan insanlara söylenmişti. Burada şehrin yıkılmasından hemen önce İsa tarafından aşılanan öğreti ayrıca Yeruşalim'in ilk yıkılışından önce, yani Ağıtlar iii:25-30'dan gördüğümüz gibi benzer

³³ 'Öbür yanağı da çevirmek' *Matta* 5:39'dan alınan ünlü bir deyimdir. İsa, Tevrat'ın aksine: 'göze göz diş diş dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki kötüye karşı direnmeyin. Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki düşmanınızı sevin, size zulmedenler için dua edin.' der. Bu kendini savunma için bile olsa şiddet kullanmanın yanlış olduğunu öğreten bir öğretiler.

koşullarda Yeremya tarafından da öğretilmişti.

Böyle bir öğreti baskı zamanlarında sadece peygamberlerce ortaya konduğu ve o zaman bile bir yasa olarak ileri sürülmediği için ve diğer taraftan (baskı zamanında yazmamış olan ama – buna dikkat edin – iyi düzenlenmiş bir devlet kurmak için çabalayan) Musa'nın birinin komşusunu kıskanma ve nefret etmesini ayıplarken göze karşılık göz verilmesini buyurduğu için bu saf Kutsal Kitap temellerinden açıkça İsa ve Yeremya'nın zararlara karşı boyun eğmeyle ilgili bu kuralının sadece adaletin boşlandığı yerlerde ve baskı zamanında geçerli olduğu sonucu çıkar, yani iyi düzenlenmiş bir devlette geçerli değildir.

Adaletin sağlandığı iyi düzenlenmiş bir devlette, adil sayılacaksa herkes intikam için değil de (bkz. *Levililer* xix:17, 18) adaleti ve ülkesinin yasalarını savunmak ve kötünün kötülüklerinin tadını çıkarmasını engellemek için yargıç önünde ceza istemek zorundadır (*Levililer*:1). Bunların hepsi açıkça akla yatkın. Aynı biçimde birçok başka örneklerden alın- tılar yapabilirim ama bence yukarıda sözü edilenler ne anlatmak istediğimi ve bu yöntemin kullanımını açıklamak için yeterli ve benim şu andaki tüm amaç- cım bu. Şimdiye kadar sadece Kutsal Kitap'ın yöne- timi uygulamada işleyen ve bu yüzden böyle konu- larda Kutsal Kitap'ın yazarları arasında gerçekten hiç çelişki olmadığı için daha kolay incelenen parçaları- nın nasıl araştırılacağını gösterdik.

Tamamen kurgusal parçaların gerçek anlamlarına bu kadar kolay ulaşamaz. Peygamberler kendi ara- larında kurgusal konularda farklılık gösterdiği için ve anlatılar büyük ölçüde her çağın önyargılarına uyar-

lanmış olduğu için yöntem sınırlı kalıyor. Hiçbir zaman bir peygamberin niyetini başka bir peygamberin yazılarının kolay anlaşılır parçalarından çıkarsamamalıyız; ya da iki peygamberin de konuyla ilgili aynı düşüncede oldukları tamamen açık olmadığı sürece anlamlarını yine bu şekilde açıklamamalıyız.

Böyle durumlarda peygamberlerin niyetlerini nasıl bulacağımızı kısaca açıklayacağım. Burada da önce Kutsal Kitap'a ait en açık ifadelerden kehanet ve vahyin yapısının ne olduğunu ve neden oluştuğunu soruşturarak en evrensel önermeden başlamalıyız; sonra da mucizelere geçmeliyiz. Belli bir peygamberin görüşlerine ve en sonunda belli bir vahyin, kehanetin, öykünün ya da mucizenin anlamına gelene kadar bu şekilde en genel olana geçerek devam etmeliyiz. Bir peygamberin ya da bir tarihçinin düşüncesini Kutsal Ruh'un düşüncesi ve konunun doğruluğuyla karıştırmamak için büyük dikkat gerektiğini zaten belirtmiştik, bu yüzden bu konu üstünde daha fazla durmama gerek yok. Ancak burada vahyin anlamıyla ilgili olarak, şu anki yöntemin bize vahiylerin simgelerle neyi göstermek ya da temsil etmek istediklerini değil, sadece peygamberlerin ne gördüğünü ya da duyduğunu öğrettiğine dikkatinizi çekmek isterim. Neyi göstermek istedikleri tahmin edilebilir ama Kutsal Kitap'a ait öncüllerden kesin olarak çıkarsanamaz.

Böylece Kutsal Kitap'ı yorumlama yolunu gösterdik ve O'nun gerçek anlamını araştırmak için tek ve en kesin yol olduğunu kanıtladık. Aslında Ferisilerin ileri sürdüğü gibi peygamberlerin kendilerinden ya güvenilir bir gelenek ya da güvence alan insanların ya da Romalı Katoliklerin övündüğü gibi Kutsal Kitap'ın

yorumlanmasında yanılmazlık yeteneği olan rahiplere sahip insanların (eğer varsa) daha bütünüyle kesin olarak haklı olduklarını kabul etmeye istekliyim. Ama böyle bir gelenekten ya da rahibin yetkisinden hiçbir zaman tamamen emin olamayacağımız için, her ikisi üzerinde de kesin bir sonuç kuramıyoruz. Biri Hristiyanların en eski mezhebi tarafından, diğeri de Yahudilerin en eski mezhebi tarafından reddediliyor. Aslında bu sırada Ferisilerin hahamlarından teslim aldıkları geleneği Musa'dan beri kuşaktan kuşağa geçirdiklerini söyledikleri yıllar dizisini dikkate alırsak (başka bir konuyu anlatmak istemiyorum), başka bir yerde gösterdiğim gibi bunun doğru olmadığını buluruz. Bu yüzden böyle bir gelenek son derece büyük bir şüpheyle karşılanmalı ve bizim yöntemimize göre Yahudilerin geleneğini, yani onlardan teslim aldığımız İbranice sözcüklerin anlamlarını bozulmamış saymak zorunda olmamıza rağmen, geleneklerine karşı duyduğumuz kuşkuyu korurken, sözcüklerin bozulmadığını kabul edebiliriz.

Belli bir tümcenin anlamını birçok kişinin değıştirmesine rağmen sıradan kullanımda hiç kimse bir sözcüğün anlamını değıştiremedi. Böyle bir yöntem çok zor olurdu; çünkü bir sözcüğün anlamını değıştiren biri aynı zamanda onu kullanan tüm yazarların her birini karakterine ve niyetine göre açıklama yapmak ya da tamamen kurnazlıkla onları çarpıtmak zorunda kalardı.

Dahası kitleler ve benzer olarak eğitimliler de dili koruyorlar ama sadece eğitimliler belli tümce ve kitapların anlamını koruyorlar. Böylece eğitimlilerinin ellerinde bulunan, az rastlanan bir kitabın içindeki bir tümcenin anlamını değıştirebileceği ya da

bozabileceğini ama sözcüklerin anlamını değiştiremeyeceklerini düşünebiliriz. Dahası eğer biri sık kullanılan bir sözcüğün anlamını değiştirmek isteseydi, gelecek kuşaklarda ya da bugünkü anlatımda ya da yazıda değişikliği sağlayamazdı.

Bunlar ve benzer nedenlerden bir yazarın niyeti, genellikle onun deyimlerini değiştirerek ya da onları yanlış çevirerek çarpıtılabilmesine rağmen birinin aklına bir dili bozmanın hiçbir zaman gelmeyeceği sonucuna varabiliriz. Bizim yöntemimiz (Kutsal Kitap'ın bilgisinin sadece kendisinde aranması gerektiği) tek doğru olandır, Kutsal Kitap'ın tam olarak anlaşılmasını sağlayamayan tüm bilgileri açıkça reddetmeliyiz. Şimdi Kutsal Metnin tam ve güvenli bilgisini kazanmamıza engel olan bu zorluklara ve yetersizliklere dikkat çekeceğim.

Başta gelen büyük zorluk, İbrani dilinin derinlemesine bilgisinin gerekmesidir. Böyle bir bilgi nereden elde edilebilir? İbrani dilini kullanan eski insanlar, gelecek kuşaklara dillerinin hiçbir ilke ve esasını bırakmadılar; onlardan kalan sözlük, dilbilgisi ya da söz sanatı şeklinde kesinlikle hiçbir şeye sahip değiliz.

İbrani ulusu (atlattığı yenilgiler ve eziyetlerden sonra beklendiği gibi) tüm incelik ve güzelliğini kaybetti ve dilinin ve birkaç kitabın sadece belli parçalarını korudu. Meyvelerin, kuşların ve balıkların neredeyse tüm adları ve birçok başka sözcüğün anlamları zaman aşımına uğrayarak yok oldu. Dahası Kutsal Kitap'ta geçen birçok isim ve eylemin anlamları ya tamamen kayboldu ya da onlarla ilgili kuşku söz konusu. Ve sadece bunlardan değil, aynı zamanda İbranice deyiş biliminin de bilgisinden yoksunuz.

Zamanın yiyip bitiren dişleri İbranilere özgü ifade biçimlerini yok etti ve böylece biz artık onlardan habersiziz.

Bu yüzden bir tümcenin tüm anlamlarını dilin kullanımlarıyla araştıramayız ve onu oluşturan sözcükler tamamen açık olmasına rağmen, anlamının çok belirsiz ve bütünüyle anlaşılmaz olduğu birçok deyiş var.

İbrani dilinin tarihinin izini sürme olanaksızlığına dilin özel yapı ve oluşumu da eklenmelidir. Bunlar o kadar çok anlamlılığa neden olur ki Kutsal Kitap'taki tüm ifadelerin kesin bir bilgisini elde etmemizi sağlayacak bir yöntem bulmak olanaksızdır [Son Not 7]. Tüm dillerde ortak olan çok anlamlılık kaynaklarına ek olarak, İbraniceye özgü olan birçok çok anlamlılık kaynağı vardır. Bence bunları belirtme zahmetine değer.

İlk olarak çok anlamlılık Kutsal Kitap'ta genellikle bir harfi benzer başka bir harfle karıştırmaktan doğar. İbraniler onları seslendirirken kullanılan ağzın beş organına göre alfabenin harflerini dört sınıfa ayırırlar yani dudaklar, dil, dişler, damak ve boğaz. Örneğin, *Alpha*, *Ghet*, *Hgain*, *He*'ye gırtlaksı denir ve bildiğimiz tüm işaretlerden ve birbirlerinden zor ayırt edilirler. "-e, -a"³⁴ anlamında olan *El* genellikle "üstünde" anlamında olan *Hgal* ile karıştırılır ya da bunun tam tersi olur. Bu nedenle tümceler genellikle anlamsız ya da çok anlamlı hale gelirler.

İkinci bir zorluk bağlaçların ve belirteçlerin çoklu anlamından kaynaklanıyor. Örneğin, "*vau*" bir bütünü ya da parçanın eki için gelişigüzel bir görev

³⁴ Yaklaşma hal eki.

görür; yani "ve, ama, çünkü, ancak, o zaman" anlamlarına gelir. "Ki" yedi ya da sekiz anlama sahiptir yani "bu yüzden, rağmen, eğer, zaman, dolayısıyla, çünkü, bir yana... vs. anlamlarına gelir ve neredeyse diğer tüm ekler de aynı şekildedir.

Üçüncü çok verimli kuşku kaynağı, İbranice sözcüklerin bildirme kipindeyken şimdiki, geçmiş, -miş'li geçmiş zaman, gelecek zaman ve başka dillerde sıkça kullanılan diğer zaman kiplerinden yoksun olmasıdır; emir ve mastar kiplerinde şimdiki zaman dışında hepsinden yoksundurlar ve bir istek kipi yoktur. Şimdi dildeki tüm bu kip ve zaman eksiklikleri dilin kesin temel kuralları ve hatta inceliğiyle giderilebilmesine rağmen eski yazarlar böyle kuralları açıkça ihmal etti. Şimdiki ve geçmiş zaman için gelecek zamanı ve tam tersi olarak gelecek için geçmiş zamanı ve ayrıca emir ve istek kipleri yerine bildirme kipini kullanarak kafa karışıklığına yol açtılar.

Bu çok anlamlılık kaynaklarına ek olarak, biri çok önemli olmak üzere başka iki kaynak daha vardır. Öncelikle İbranicede hiç sesli harf yoktur; ikinci olarak tümceler anlamı açıklayan ya da yan tümceleri ayıran hiçbir işaretle ayrılmamıştır. Bu ikisinin yokluğu genellikle noktalar ve vurgularla giderilmiş olsa da, böyle yedekler daha sonraki bir çağın yetkisi hiçbir önem taşıyamaması gereken insanları tarafından bulunmuş ve tasarlanmış olduğu için bizim tarafımızdan kabul edilemez. Eskiler yeterince kanıtlandığı gibi nokta kullanmadan yazmışlardır (yani sesli harf ve vurgular olmadan); onlardan sonra gelenler eksik olanı kendi Kutsal Kitap yorumlama görüşlerine göre tamamladılar; bu yüzden var olan vurgu ve

noktalar sadece şimdiki yorumlardandır ve başka yorumlardan daha yetkili değıllerdir.

Bu gerçeğı bilmeyenler, *Yahudiler'e Mektup'un* (*El-çilerin İşleri*) yazarının (parça xi:21) sanki Havari Kutsal Kitap'ın anlamını noktaları ekleyenlerden öğrenmek zorunda kalmış gibi onun *Yaratılış'ı* (xlvi:31) şimdi nokta işaretleri olan İbranice metinde olandan çok daha farklı yorumlamasının gerekçesini gösteremiyorlar. Herkesin kendi adına karar verebilmesi ve uyumsuzluğun sadece sesli harflerin eksikliğinden kaynaklandığını görmesi için her iki yorumu da göstereceğim. Bizim yorumumuza sesli harf ekleyenler "Ve İsrail³⁵ (*Hqain*'i benzer bir harf olan *Aleph* ile değıştirerek) yatağın başına doğru eğildi" diye okurlar. Mektup'un yazarı sadece sesli harfler açısından değışen *Mita* yerine *Mate*'yi koyarak "Ve İsrail çalışanlarının sorumlusunun üstüne eğildi" diye okur. Şimdi bu anlatımda söz konusu olan, bir sonraki parçaya kadar değınilmeyen Yakup'un hastalığı değıl, çağı olduğı için tarihçi Yakup'un yatağının başına eğilmesinden çok işçilerinin sorumlusunun üzerine eğildiğini (yaşlı insanların destek almak için sıkça yaptığı bir şeyi) kastetmesi daha olası görünüyor, özellikle de ikinci tümcede harflerin değıştirilmesi gerekmediğı için. Bu örnekte sadece Mektup'taki parçayı *Yaratılış*'taki parçayla bağdaştırmaya değıl, aynı zamanda ve en başta şimdiki Kutsal Kitap'ımızda bulunan nokta ve vurgulara ne kadar az güvenebileceğimizi göstermek istedim. Böylece Kutsal Kitap'ı yorumlamada tarafsız birinin bu yorumu kabul etmede ne kadar kararsız kalması

³⁵ Yakup'a Tanrı tarafından İsrail adı verilmiştir.

gerektiğini ve kendisi için yeniden soruşturması gerektiğini göstermek istedim. İbrani dilinin doğası ve yapısı böyle olduğu için birçok zorluğun doğabileceği ve hiçbir olası yöntemin bunları çözemeyeceği kolaylıkla anlaşılabilir. Birçok benzer parçanın karşılaştırılmasıyla zorluklarımızı aşacağımızı ummak yararsız (bir parçanın gerçek anlamını birçok seçenek arasından keşfetmek için tek yöntemin, dilin kullanımlarının ne olduğunu görmek olduğunu göstermiştik). Çünkü peygamberlerin hiçbir zaman kendi ya da başkalarının deyişlerini açıklamak gibi kesin bir amaçla yazmadığını göz önünde bulundurursak ve ayrıca konu kuramsal ya da bir mucize ya da öykülenen bir öykü değil de, tamamen uygulamalı bir soruyla ilgili olmadıkça bir peygamberin ya da havarinin anlatmak istediğini başka bir tanesinin anlattığıyla çıkarsayamayacağımızı göz önüne alırsak benzer parçaların karşılaştırılması zor bir konuya sadece gelişigüzel ışık tutabilir. Savımı örneklerle gösterebilirim; çünkü Kutsal Kitap'ta açıklanamayan birçok deyiş var; ama tartışma konusu olan yöntemin zorlukları ve kusurlarını düşünmeye geçmeyi tercih ederim.

Kutsal Kitap'ın her kitabının başına gelenler çoğu kez bunların temin edemediğimiz tarihini gerektirmesi gerçeği nedeniyle yöntemde daha öte bir zorluk bulunuyor. Uzun uzadıya değineceğim gibi kitaplarının birçoğunun yaratıcılarından ya da (eğer tercih edilirse) yazarlarından ya tamamen habersiziz ya da genellikle kuşkuluyuz. Dahası yazarları bilinmeyen kitapların yazılmasına nelerin yol açtığını ya da tarihsel dönemi bilmiyoruz; kimlerin ellerine düşüklerini ya da çok sayıda değişik yorumlarının nasıl

ortaya çıktığını ya da son olarak şimdi kayıp olan başka yorumların olup olmadığını söyleyemeyiz. Kısaca böyle bir bilginin gerekli olduğunu gösterdim ama şimdi dikkat çekeceğim belirli etkenleri atladım.

Eğer olağanüstü ya da olanaksız anlatımlar içeren ya da çok belirsiz bir biçimde yazılmış bir kitap okursak ve yazarıyla ilgili ya da onun yazılmasının nedeni ya da zamanıyla ilgili hiçbir şey bilmiyorsak kitabın gerçek anlamının herhangi bir kesin bilgisini elde etmek için boşuna girişimde bulunuruz. Bu konularda bilgisiz olduğumuz için yazarın amacını ya da niyetlendiği amacı bilmemiz olanaksızdır. Eğer tümüyle bilgiliysek düşüncelerimizi onun anlatmak istediğinden az ya da fazlasını yazara ya da onun yazdığı kişiye yüklemede hiçbir yönden önyargılı olmayacak şekilde düzenlemeliyiz ve sadece yazarın aklında ne olabileceğini ya da zamanın ve olayın ne gerektirdiğini göz önünde bulundurmalıyız. Sanırım bu herkes için oldukça açık olmalı.

Genellikle farklı kitaplarda kendi içlerinde benzer olan ama yazarlarıyla ilgili olarak oluşturduğumuz görüşlere göre haklarında çok farklı kararlara vardığımız öyküler okuyoruz. Bir defasında bir kitapta, Orlando Furioso adlı bir adamın havada bir tür kanatlı yaratıkla istediği ülkelerin üzerinde uçtuğunu, yardım görmeden çok sayıda insan ve devi öldürdüğünü ve akıl yönünden açıkça saçma olan bu biçim hayalleri okuduğumu hatırlıyorum. Buna çok benzer bir öyküyü Ovid'in *Perseus*'unda ve ayrıca *Hâkimler* ve tek başına silahsız binlerce adamı öldüren Samson'un *Krallar*'ında ve havada uçan ve en sonunda ateşten atları olan ateşten bir at arabasıyla gökyü-

züne yükselen İlyas'ta okuduğumu hatırlıyorum. Tüm bu öyküler birbirine benziyor ama onları çok farklı değerlendiriyoruz. İlki sadece eğlendirmeyi amaçlıyordu, ikincisinin siyasi bir amacı vardı ve üçüncüsünün de dinsel. Bunu sadece daha önce yazarlarla ilgili oluşturduğumuz görüşlerden elde ediyoruz. Böylece eğer onların anlamını yorumlayacaksak belirsiz ya da anlaşılmaz yazıların yazarlarıyla ilgili bir şeyler bilmek açıkça gerekli ve aynı nedenden birçok tür arasından uygun okumayı seçmek için aralarında farklılıklar bulunan yorumlarla ve daha büyük yetkilere sahip insanlarca keşfedilen diğer okumaların olasılığıyla ilgili bilgiye sahip olmalıyız.

Kutsal Kitap'ın bazı kitapları konusunda, bu yöntemde ek bir zorluk vardır; artık özgün dillerinde var olmamaları. Matta'ya göre Kutsal Kitap'ın ve kesinlikle İbranilere Mektup'un (*Elçilerin İşleri*) artık o şekilde var olmamalarına rağmen İbranice yazıldıkları düşünülmektedir. İbn' Ezra, yorumlarında Eyüp'ün kitabının İbraniceye başka bir dilden çevrildiğini ve belirsizliğinin bu nedenden kaynaklandığını bildirmektedir. Doğruluğu kabul edilmeyen kitaplarla ilgili bir şey demiyorum; çünkü yetkileri ikinci derece bir temele dayanıyor.

Bu Kutsal Kitap'ı kendi tarihinden yorumlama yönteminin yukarıda sözü geçen zorluklarını o kadar büyük görüyorum ki Kutsal Kitap'ın birçok yerinin gerçek anlamının anlaşılamaz olduğunu ya da olsa olsa tahmin konusu olduğunu söylemede kararsız kalmıyorum. Ama yine belirtmeliyim ki, diğer taraftan böyle farklılıklar aklın açık bir düşünce oluşturabildiği, tek başlarına kavranabilen şeylerde değil de, biz bir peygamberin kavranamayan, sadece hayal

edilebilen şeylerde ne anlatmak istediğinin izini sürmeye giriştiğimizde doğuyor [Son Not 8]. "Erdemli olana bir sözcük yeter" atasözünün de dediği gibi yapılarından kolayca anlaşılan konular, açıklanamaz duruma gelecek kadar belirsiz ifade edilemez. Sadece çok basit ve kolayca anlaşılan konularla ilgili yazan Öklid³⁶ herhangi bir dili konuşan herhangi biri tarafından kolayca anlaşılabilir; yazdığı dilin kusursuz bilgisine sahip olmadan; aslında temel bir aşinalıkla yetinerek onun niyetini eksiksiz kavrayabiliriz ve gerçekten ne anlatmak istediğini anlayabiliriz. Yazarın yaşamıyla, uğraşlarıyla ya da alışkanlıklarıyla ilgili olarak hiçbir araştırma yapmamıza gerek yok; ya da hangi dilde ya da ne zaman yazdığı ya da kitaplarının geçirdikleri değişiklikleri ya da türlü yorumları ya da nasıl ya da kimin tavsiyesiyle kabul edildiğini soruşturmaya gerek duymuyoruz.

Burada Öklid'le ilgili sözünü ettiğimiz şey, şeyleri kendi algılanabilir yapılarıyla çözümleyen tüm kitaplar için eşit şekilde söylenebilir. Böylece Kutsal Kitap'ın ahlaki konulardaki amacının izini onunla ilgili sahip olduğumuz tarihten kolayca sürebileceğimiz ve onun gerçek anlamından emin olabileceğimiz sonucuna varabiliriz.

Gerçek dindarlığın kuralları çok sıradan bir dille ifade edilir ve eşit ölçüde basit ve kolay anlaşılır. Bundan öte gerçek kurtuluş ve kutluluk ruhun gerçek isteğinden oluştuğu – ve biz sadece açıkça anladığımız şeyleri istediğimiz için – Kutsal Kitap'ın

³⁶ Öklid M.Ö. 300 sıralarında yazdığı yapıtıyla ünlüdür. Bu yapıt geometriyi aksiyomatik bir dizge olarak işleyen ilk kapsamlı çalışmadır.

amacının izini kesinlikle kurtuluşla ilgili ve kutluluk için gerekli konulardan sürebileceğimiz çok açık. Bu yüzden geriye kalanlarla, yani genellikle akıl ve anlayışımızla kavrayamadığımız için öğretici olmaktansa tuhaf olan konularla ilgili çok da sıkıntıya girmemiz gerekmez.

Sanırım artık Kutsal Kitap'ın yorumlanmasının doğru yöntemini ortaya koymuş bulunuyorum ve yöntem üzerindeki düşüncelerimi yeterince açıkladım. Bunun yanında böyle bir yöntemin sadece doğal aklın yardımını gerektirdiğini herkesin göreceğinden kuşku duymuyorum. Doğal aklın yapı ve yararlığı bilineni bilinmeyenden çıkarma ve kanıtlama ya da onların akla yatkın sonuçlarına giden öncüller taşımasından oluşur ve bunlar da bizim yöntemimizin istediği işlemlerdir. Kutsal Kitap'taki her şeyi açıklamada yeterli olmadığını kabul etmememiz gerekse de böyle bir kusur kendi yapısından değil, aslında dikkat çektiğim zorluklarda gösterdiğim gibi, Kutsal Kitap'ın bize öğrettiği yola gerçekte insanların hiçbir zaman yönelmemesi ya da bu yolda yürümemesi ve böylece zamanın geçmesiyle bu yolun çok zorlaşması ve neredeyse geçilmez hale gelmesi olgusundan kaynaklanıyor.

Geriye sadece benden farklı olanların görüşlerini incelemek kalıyor. Dikkatimizi çeken ilki, doğanın ışığının Kutsal Kitap'ı yorumlama konusunda hiçbir erki olmadığı, bu iş için doğaüstü bir yeteneğin gerekli olduğudur. Bu doğaüstü yetenekle ne anlatmak istendiğini açıklamayı, görüşü öne sürenlere bırakıyorum. Kişisel olarak sadece Kutsal Kitap'ın gerçek anlamıyla ilgili bütün kuşkularını ifade etmek için çok belirsiz bir yöntem benimsediklerini tahmin

edebiliyorum. Eğer yorumlarına bakarsak, onların hiçbir doğaüstü şey, en azından en ufak varsayım içermediklerini görürüz.

Bunlar, dürüstçe doğal yeteneklerinden başka bir şeyleri olmadığını itiraf edenlerinkiyle yan yana konulsun; her ikisinin de benzer – insani, üzerinde iyice düşünülmüş, zahmetle icat edilmiş olduğunu göreceğiz. Doğal aklın böyle sonuçlar için yetersiz olduğunu söylemek öncelikle yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü açıkça yanlıştır; yani Kutsal Kitap'ı yorumlamanın zorluğu insan aklının eksikliğinden değil, sadece soruşturma için gereçler henüz varken, onun tarihine önem vermeyen insanların bu gereçleri boşlamasından (hem de kötü niyetlerinden) doğuyor. İkincisi (sanırım herkesin kabul ettiği gibi) bu doğaüstü yeteneğin sadece inananlara bağışlanmış bir Tanrısal yetenek olduğu olgusundan doğuyor. Ama peygamber ve havariler sadece inananlara değil, başta inançsız ve kötü ruhlulara vaaz verdiler. Bu yüzden böyle insanlar peygamberlerin ve havarilerin amaçlarını anlayabiliyorlardı, yoksa peygamberler ve havariler akıl bağışlanmış insanlara değil, küçük oğlanlara ve bebeklere vaaz veriyormuşlar gibi görünürlerdi. Musa da eğer sadece yasaya gerek duymayan inançlılarca anlaşılabilirlerse yasalarını boşuna vermiş olurdu. Aslında peygamberler ve havarilerin ne anlatmak istediğini anlamak için doğaüstü yetenekler talep edenler gerçekten doğal yeteneklerden yoksun görünüyorlar, böylece böyle insanların Tanrısal doğaüstü bir yeteneğe neredeyse sahip olmadıklarını varsaymalıyız.

Maymonides'in düşüncesi büyük ölçüde farklıydı. O, Kutsal Kitap'taki her parçanın çeşitli hatta zıt

anlamlara olasılık tanıdığını; ama yorumladığımız kadarıyla, o parçanın akla yatkın olmayan hiçbir şey içermediğini görene kadar özellikle herhangi bir parçadan emin olamayacağımızı ifade eder. Parça kendi içinde tamamen açık görünmesine rağmen eğer sözcük anlamı akılla çatışıyorsa bir tür mecaz anlama gelecek şekilde çevrilmelidir. Bu öğretiyi *More Nebuchim* kitabının xxv. parça ii. kısmında çok açık olarak ortaya koyuyor; çünkü diyor ki: "Kutsal Kitap'ın dünyanın yaratılmasıyla ilgili dediği şey yüzünden, dünyanın öncesiz olduğunu doğrulamaktan kaçınmadığımızı bilin." Çünkü dünyanın yaratıldığını öğreten metinler sayıca Tanrı'nın bir bedeni olduğunu öğreten metinlerden fazla değil; dünyanın yaratılması konusundaki yaklaşımlar bizim için kapalı ya da zorlaştırılmış da değil. Böylece ne yazıldığını, Tanrı'nın bir bedeni olmadığını gösterdiğimizdeki gibi açıklayamayız, hatta belki de dünyanın sonsuzluğu öğretisini, Tanrı'nın kutsal bir bedeninin olduğu öğretilerini açıkladığımızdan daha kolay açıklayabilir ve konuyu kesin bir şekilde kapatabildik. Ama iki şey beni dediğim gibi yapmaktan ve dünyanın sonsuz olduğuna inanmaktan alıkoyuyor. Tanrı'nın bir bedeni olmadığı açıkça gösterildiği için mecburen sözcük anlamının kanıtı uymayan tüm bu parçalarını açıklamalıyız; çünkü onlar ancak bu şekilde açıklanabilirler. Ama dünyanın bengiliği böyle gösterilmemiştir, bu yüzden aklın buyruğuyla tam tersini benimseyebileceğimiz bazı yaygın görüşlerin desteğiyle Kutsal Kitap'ı bozmak gereksizdir.

Maymonides'in sözleri işte böyledir ve savımızı temellendirmek için açıkça yeterlidir. Çünkü eğer dünyanın sonsuz olduğuna akılla ikna olmuş olsay-

dı, Kutsal Kitap'ın sözlerini bu öğretiyi öğretiyormuş gibi görünecek şekilde çarpıtmakta ve örtbas etmekte kararsız kalmazdı. Kutsal Kitap her yerde dünyanın bengiliğini açıkça reddetmesine rağmen, Maymonides Kutsal Kitap'ın gerçekten bunu öğretmeye eğilimli olduğundan, oldukça emin olacaktı. Böylece Kutsal Kitap'ın anlamı ne kadar açık olursa olsun yazılan şeyin doğruluğundan kuşku duyduğu sürece, onu kavradığından emin olmayacaktı. Çünkü bir şeyin doğruluğundan kuşkulu olduğumuz sürece onun akla uygun olup olmadığından ya da akla aykırı olup olmadığından ve sonuçta bir parçanın sözcük anlamının doğru olup olmadığından kuşku duyuyorduk.

Eğer böyle bir kuram sağlam olsaydı, Kutsal Kitap'ı yorumlamak için doğal aklın ötesinde bir yeteneğin gerekli olduğunu kesinlikle kabul ederdim. Kutsal Kitap'ta gördüğümüz neredeyse her şey doğal aklın bilinen ilkelerinden çıkarsanamaz. Bu yüzden onların doğruluklarıyla ya da Kutsal Kitap'ın anlamı ve amacıyla ilgili bir sonuca varamamalı, daha öte bir yardımın gereksinimini duymalıyız.

Bunun ötesinde bu kuramın doğruluğu, genellikle ayrıntılı kanıtlar için anlayışa ya da onlar için boş zamana sahip olmayan kitlelerin, Kutsal Kitap'la ilgili tüm bilgilerini filozoflardan edinmek zorunda kalmalarını ve sonuçta filozoflar tarafından yapılan yorumların yanlışsız olduğunu kabul etmeye zorlanmalarını gerektirirdi.

Gerçekte bu, dinsel yetkinin ve yeni bir tür rahip ya da papaların insanda saygıdan çok gülme uyandıran yeni bir biçimi olmuş olurdu. Bizim yöntemimiz kesinlikle kitlelerin onun için boş zamanı olmadığı

bir İbranice bilgisi gerektiriyor; ama karşımıza yukarıdaki gibi hiçbir itiraz da konulamaz. Çünkü peygamberlerin ve havarilerin vaaz verdiği ve onlar için yazdığı sıradan Yahudiler ya da Yahudi olmayanlar dili ve sonuçta onlara seslenen peygamber ya da havariyi anlıyorlardı; ama Maymonides'e göre vaaz edilen şeyin esas mantığını kavramıyorlardı ve bu da vaazı anlamak için gerekliydi.

O zaman yöntemimizde kitlelerin yorumcuların tanıklığını izlemelerini gerektiren hiçbir şey yok; çünkü Maymonides, peygamber ya da havariye ait anlama, şeylerin nedenlerine ilişkin bilgileri aracılığıyla ulaşabilen birilerine işaret edemiyorken, ben peygamberlerin ve havarilerin dilini anlayan birtakım insanlara işaret ediyorum.

Bizim zamanımızın halk yığına gelince biz, nedenleri bilinemese de kurtuluş için ne gereklyse herhangi bir dilde kolayca anlaşılabileceğini göstermiş bulunuyoruz; çünkü bu dil tamamen sıradan ve alışılmıştır; kitlelerin yorumcuların tanıklığına boyun eğmemesi bunun gibi bir anlayışta olur; diğer konularla ilgili de bilgisiz ve bilgililer benzer geçinirler.

Ama Maymonides'in düşüncesine geri dönelim ve onu daha yakından inceleyelim. En başta peygamberlerin birbirleriyle tam bir uyum içinde olduklarını ve onların kusursuz filozoflar ve tanrı bilimciler olduklarını varsayıyor; çünkü Maymonides onların sonuçlarını saltık doğruluk üzerinde temellendirdiklerini varsayıyordu. Bundan öte Kutsal Kitap'ın anlamının Kutsal Kitap'ın kendisinden açıklanamayacağını varsayıyor; çünkü şeylerin doğruluğu orada açıklanmıyor (yani kitap hiçbir şey kanıtlamıyor ya da sö-

zünü ettiği konuları, tanımları ve ilk nedenleri aracılığıyla öğretmiyor) bu yüzden Maymonides'e göre Kutsal Kitap'ın gerçek anlamı kendisinden çıkarılmaz ve orada aranmamalıdır.

Böyle bir öğretinin yanlışlığı bu bölümde gösteriliyor; çünkü Kutsal Kitap'ın anlamının sadece Kutsal Kitap'ın kendisinden açıklanabildiğini hem akıl hem de örneklerle gösterdik ve sıradan bilgiyle yanıtlanan soruların yanıtları bile başka bir kaynakta aranmalı.

Son olarak böyle bir kuram Kutsal Kitap'ın sözlerini çarpıtarak ve tersine çevirerek ya da ne kadar açık olsa da sözcük anlamını tamamen değiştirerek onları yerleşik görüşlerimize göre açıklayabileceğimizi var sayıyor. Böyle bir izin, bu ve gelecek parçaların öğretisine tamamen terstir ve dahası aceleci ve aşırı olduğu herkesçe görülecektir.

Ama tüm bu izni bağışlasak da, bu neyi değiştirir? Kesinlikle hiçbir şeyi. Kanıtlanamayan ve Kutsal Kitap'ın büyük bölümünü oluşturan bu şeyler akılla incelenemezler ve bu yüzden bu kuralla açıklanamaz ve yorumlanamazlar; oysa bunun tersi olarak kendi yöntemimizi izleyerek daha önce gösterdiğimiz gibi akıl ve örnekle bu yapıdaki birçok konuyu açıklayabilir ve onları kesin bir temel üzerinde tartışabiliriz. Yapılarından dolayı anlaşılır olan bu konuları belirtildiği gibi sadece bağlam aracılığıyla kolayca açıklayabiliriz.

Bu yüzden Maymonides'in yöntemi açıkça yarar-sız. Buna kitlelerin tarafsız yorumlarıyla ya da herhangi başka bir şekilde diğer insanlar aracılığıyla elde ettikleri tüm kesinliği ortadan kaldırmasını da ekleyebiliriz. O zaman sonuçta Maymonides'in yöntemi-

ni zararlı, yararsız ve saçma olarak ediyoruz.

Roma'nın papaları daha güvenilir kanıtla gereksinim duyarken, Ferisilerin geleneğinin tutarlı olmadığını zaten göstermiştik; aslında ilkinin sadece şu temelle reddediyorum; eğer papalar bize Kutsal Kitap'ın anlamını Yahudilerin hahambaşlıları kadar kesin olarak işaret edebilseydi kâfir ve dinsiz Romalı rahiplerin olması gerçeği beni papaların yetkisini kabullenmekten vazgeçirmezdi. Çünkü eski İbrani hahambaşlıları arasında hahambaşılığını uygun olmayan yollarla kazanan kâfir ve dinsiz insanlar vardı ama yine de yasayı yorumlamada üstün erkleri için Kutsal Kitap'ın onayına sahiptiler (Bkz. *Yasa'nın Tekrarı* xvii:11, 12 ve xxxiii:10, ayrıca *Malaki* ii:8.).

Ancak papalar böyle bir onay gösteremedikleri için onların yetkisi çok ciddi kuşkulara açık kalıyor, hiç kimse Yahudi hahambaşlıları örneğiyle aldatılıp Katolik dininin de bir rahip gereksinimi duyduğunu düşünmemeli; Musa'nın yasalarının ayrıca ülkenin sıradan yasaları olduğunu, onlara uyulmasını kesinleştirmek için zorunlu olarak bir tür kamusal yetki gerektiği akılda tutmalı; çünkü eğer herkes ülkesinin yasalarını istediği gibi yorumlasaydı hiçbir devlet ayakta kalamazdı, bu nedenden ötürü devlet hemen çözüldü ve kamusal haklar özel haklara dönüşürdü.

Din konusunda durum büyük ölçüde farklıdır. Dış hareketlerden çok özyapının saflığı ve doğruluğundan oluşması nedeniyle din, yasa ve kamusal yetkinin sınırları dışında kalıyor. Özyapının saflık ve doğruluğu yasalardaki zorlamalarla ya da devletin yetkisiyle ortaya çıkarılmıyor, dünyadaki hiç kimse kutlu bir duruma yasayla zorlanamaz; böyle bir yerine getirme

işi için gerekli olan araç vefakâr ve kardeşçe öğüt, sağlam eğitim ve hepsinin üstünde kişisel kararın özgür kullanımıdır.

Bu yüzden yüce özgür düşünce hakkı, dinde bile bütün insanların erkidir ve böyle bir erkin aktarılabilmesi anlaşılmalıdır ve bu yönden yüce hakkı ve özgür karar yetkisini kullanmak her insanın elindedir. Yasanın yorumlanmasında kamusal işlerde yüce yetkiyi ve kararı hâkimlerin eline vermek için tek neden bu işlerin kamusal konuları ilgilendirmesidir. Benzer şekilde dini açıklarken ve din üzerine karar verirken üstün yetki bireydedir çünkü bu bireysel haklar konusuyla ilgilidir. O zaman şimdiye kadar Maymonides'in yöntemi Romalı papaların yetkilerini, İbrani hahambaşlarının yetkileriyle onaylayarak dini yorumlamayı söylemekten çok, bireysel yargı gücünü temellendirmeye yönelik olurdu. Böylece bu yönden de Kutsal Kitap'ı yorumlamada bizim yöntemimizin en iyi olduğunu gösterdik. Kutsal Kitap'la ilgili en üstün erk tüm insanlara ait olduğu için böyle bir yorumlama için kural – herhangi bir doğaüstü ışık ya da dış yetki değil, herkeste bulunan aklın doğal ışığından başka bir şey olmamalı; dahası böyle bir kural sadece çok yetenekli filozoflarca uygulanabilecek kadar zor olmamalı, insanlığın sıradan yetenek ve anlayışına uyarlanmalı. Ve böylece insanın dikkatsizliğinden doğan böyle zorlukların yöntemimizin yapısının bir parçası olmadığını gösterdim.

VIII. Bölüm:

Tevrat'ın İlk Beş Kitabının³⁷ Yazarlığı ve Eski Antlaşma'nın Diğer Tarihi Kitapları Hakkında

Eski Antlaşmanın ilk beş kitabının Musa tarafından yazılmaması.

Musa'nın gerçek yazılarının farklı olması.

Diğer tarihi kitaplarda son zamanlardaki yazarlığın izleri.

Tüm tarihi kitapların tek bir adamın yapıtı olması.

Muhtemelen Ezra'nın yapıtı olması.

Yasa'nın Tekrar'ını kimin derlediği.

Ve sonra da kitapları konularının adlarıyla ayırt eden bir tarih.

Önceki bölümde Kutsal Kitap ile ilgili bilginin ilke ve kaynaklarını ele aldık ve onun sadece kutsal yazıların güvenilir bir tarihinden oluştuğunu gösterdik. Eskiler tarafından böyle bir tarihe gerekli olan önem gösterilmedi ya da öyle veya böyle ne yazmış ya da miras bırakmışlarsa zaman aşımıyla yok oldular, sonuç olarak böyle bir araştırma için ön hazırlıklardan büyük ölçüde yoksunuz. Eğer kalıtçı kuşaklar

³⁷ Musa'nın Beş Kitap'ı, Musa'nın Yasa'sı, Musa'nın *Zahir'i*.

kendilerini doğruluğun sınırları içine kapatsalardı ve özenle kendi kafalarından ekledikleri olmadan teslim aldıkları ve keşfettikleri az sayıdaki ayrıntıyı miras bıraksalardı buna katlanılabilirdi. Gerçekte Kutsal Kitap'ın tarihi güvenilemeyecek kadar eksik değil. Kaynaklar, üzerlerinde bilgi ve ilkeler yapılandırmak için fazla yetersiz olmakla birlikte sağlam da değil. Bu eksiklikleri düzeltmek ve yaygın dinsel önyargıları ortadan kaldırmak amacımın bir parçası. Ama korkarım ki işime çok geç girişiyorum; çünkü insanlar işi çelişkiyi çekememe, din adı altında neyi benimsedilerse inatla savunmaya kadar vardırıdılar. Bu önyargılar o kadar geniş ölçüde insanların aklını ele geçirdi ki bütününe oranla küçük bir kısmı aklı dinleyecek. Yine de girişimde bulunacağım ve hiçbir çabadan kaçınmayacağım; çünkü başarıdan ümidi kesmek için hiçbir kesin neden yok.

Konuyu düzenli olarak çözümlemek için kutsal kitapların gerçek yazarlarıyla ilgili kabul gören görüşlerle başlayacağım ve öncelikle neredeyse evrensel olarak Musa olduğu varsayılan Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nın yazarından söz edeceğim. Ferisiler onun kimliğine o kadar çok ikna olmuşlar ki, bu konuda kendilerinden farklı düşünen herkesi kâfir sayıyorlar. Bu yüzden aydın bir akla ve küçümsenemeyecek bilgiye sahip olan ve bildiğim kadarıyla bu görüşü çözümleyen ilk kişi olan İbn' Ezra ne anlatmak istediğini açıkça ifade etmeye cesaret edemedi, kendisini gizemli ipuçlarıyla sınırladı. Konuyu tümüyle açığa kavuşturmamak için bu gizemli ipuçlarını açıklamaktan kaçınacağım.

İbn' Ezra'nın *Yasa'nın Tekrarı* üzerine olan açıklamasındaki sözleri şöyledir: "Şeria'nın ötesinde...

Eğer on ikinin gizemini anlıyorsanız... dahası yasayı Musa yazdı... O günlerde orada Kenanlılar yaşıyordu... Tanrı'nın dağında belli edilecek... o zaman onun yatağına, demir yatağına da bakın, o zaman doğruyu bileceksiniz." Bu birkaç sözcükte Tevrat'ı yazanın Musa olmadığına, ondan çok sonra yaşayan biri olduğuna ve bundan öte Musa'nın yazdığının günümüze kadar gelenden farklı bir şey olduğuna işaret ediyor ve aynı zamanda gösteriyor.

Bunu kanıtlamak için şu gerçeklere dikkat çekiyor:

I. Hiçbir zaman Şeria'nın öbür tarafına geçmediği için *Yasa'nın Tekrarı*'nın önsözünün Musa tarafından yazılamayacağına.

II. Musa'nın kitabının tamamının Hahamlara göre sadece on iki taştan oluşan tek bir sunağın yöresinde (*Yasa'nın Tekrarı* xxvii ve *Yeşu* viii:37) uzun uzadıya yazıldığına. Bu yüzden Musa'nın kitabının Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'ndan az ya da çok uzun olması gerektiğine. Bence on ikinin gizemiyle, Musa'nın Levililere yasanın ezbere okumalarından sonra okumalarını buyurduğu ve böylece insanları onlara uymaya zorladığı için yasada yer alamayacağını düşündüğü, *Yasa'nın Tekrarı*'nın yukarıda alıntısı yapılan parçasında yer alan on iki laneti kastetmediği sürece yazarımızın anlatmak istediği budur. Ya da yine yazarımızın aklında Musa'nın ölümünü işleyen ve on iki dize içeren *Yasa'nın Tekrarı*'nın son parçası olabilir. Ama bunların ve benzer varsayımların üzerinde durmaya gerek yok.

III. *Yasa'nın Tekrarı* xxxi:9'da "ve Musa yasayı yazdı." ifadesi yer alıyor. O zaman bu sözcükler Musa'ya mal edilemez, başka bir yazar Musa'nın iş ve yazılarını anlatıyor olmalı.

IV. *Yaratılış* x.6'da tarihçi, İbrahim'in Kenan ülkesinden geçmesini anlattıktan sonra ekliyor: "O günlerde orada Kenanlılar yaşıyordu." ve böylece açıkça yazdığı zamanın dışında bir zamandan söz ediyor. O zaman bu parça Kenanlıların sürüldüğü ve artık o topraklara sahip olmadıkları bir zamanda, yani Musa'nın ölümünden sonra yazılmış olmalı.

Parçayla ilgili yorumunda İbn' Ezra sorundan üstü kapalı bir şekilde şöyle söz ediyor - : "Ve o günlerde orada Kenanlılar yaşıyordu: Nuh'un torunu Kenan, onun adını taşıyan toprağı, başka bir ülkeden almış görünüyor; eğer bu, parçanın gerçek anlamı değilse, parçada bir gizem saklıdır ve onu anlayan sessiz kalsın." Yani eğer o bölgeleri Kenan işgal ettiyse, anlam, başka biri tarafından sahip olunduğu zamanın tersine o günlerde orada Kenanlıların yaşadığı olurdu. Ama eğer *Yaratılış* x. parça'dan anlaşıldığı gibi ülkede ilk yaşayan Kenansa, metin, şimdiki zamanı; yani yazıldığı zamanı dışlıyor olmalı. Musa'nın zamanında Kenanlılar³⁸ hala bölgeye sahip olduğu için, yazı Musa'nın yapıtı olamaz. Hakkında sessiz kalınmasının önerildiği gizem budur.

V. *Yaratılış* xxii:14'te Moriya Dağı Tanrı'nın dağı olarak adlandırılıyor [Son Not 9]; yani Tapınak'ın yapılmasının sonrasına kadar almadığı bir adla; dağın seçimi Musa'nın zamanında yapılmamıştı

³⁸ Kenan'ın babası Ham'ın soyu, Nuh tarafından hizmetçinin hizmetçisi olmaları için (yani bilincin fiziksel seviyesinde kalmaları için) lanetlenmişti. Kenan halkı da Yahudi inancına göre Vaat Edilmiş Toprakları gasp etmiş olan bir halktı. Kenan illeri İsraililerin eline ancak Musa öldükten sonra geçmişti.

çünkü Musa, Tanrı tarafından seçilen herhangi bir yer belirtmemiştir. Tam tersine Tanrı'nın bu adı gelecek bir zamanda verilecek bir yer seçeceğini önceden haber verir.

VI. Son olarak *Yasa'nın Tekrarı* iii. parçada, Başan kralı Og ile ilgili bölüme şu sözler eklenmiştir: " – Refalılar'dan yalnız Başan Kralı Og sağ kalmıştı. Og'un Ammonlular'ın Rabba Kenti'ndeki yatağı demirdendi. O gün kullanılan arşın ölçüsüne göre uzunluğu dokuz, eni dört arşındı. – " Eklenen bu bilgi çok açık bir şekilde yazarının Musa'dan çok sonraları yaşadığını gösteriyor; çünkü bu konuşma kipi sadece geçmiş zamanda olan şeylerden söz ederken kullanılır ve güvenilirlik kazanmak için kanıtlara işaret ediyor. Dahası bu yatak neredeyse kesinlikle Rabba şehrini fetheden Davut tarafından keşfedilmişti.(2 *Samuel* xii:30) Yine tarihçi biraz daha ileride Musa'nın sözlerinden sonra ekliyor. "Manaşşe soyundan Yair gidip Amorlular'ın yerleşim birimlerini ele geçirdi ve bunlara Havvot-Yair adını verdi." Bu parça ondan önce gelen Musa'nın sözlerini açıklamak için eklenmiştir. "Gilat'ın geri kalan bölümünü ve Og'un ülkesi Başan'ı Manaşşe oymağının yarısına verdim. Başan'daki Argov bölgesi Refalılar ülkesi diye bilinirdi." Yazarın zamanındaki İbraniler kuşkusuz hangi bölgelerin Yahuda oymağına ait olduğunu biliyorlardı ama onları Argov bölgesi ya da Refalılar ülkesi adı altında bilmiyolarlardı. Bu yüzden yazar eski zamanlarda böyle şekillendirilmiş bu yerlerin ne olduğunu açıklamak ve aynı zamanda yazdığı çağda bu yerlerin neden Yahuda değil de Manaşşe oymağından olan Yair adıyla bilindiğine dikkat çekmek zorunda kalıyor. Böylece İbn' Ezra'nın ve savına

kanıt olarak alıntı yaptığı Tevrat'ın parçalarının ne anlatmak istediğini açıklamış oluyoruz. Ancak İbn' Ezra her örneğe, hatta en başta gelenlerine dikkat çekmiyor; geriye alıntı yapılabilecek daha büyük önemi olan birçokları kalıyor. Yani (I.) söz konusu kitapların yazarı Musa'dan üçüncü şahıs olarak söz ediyor ama aynı zamanda onunla ilgili birçok ayrıntıya tanıklık ediyor; örneğin, "Musa Tanrı'yla konuştu", "Tanrı Musa ile yüz yüze konuştu", "Musa yeryüzünde yaşayan herkesten daha alçakgönüllüydü." (*Çölde Sayım* xii:3); "Musa savaştan dönen ordu komutanlarına öfkeleni.", "Tanrı adamı Musa...", "Rab'bin kulu Musa... öldü.", "O günden bu yana İsrail'de Musa gibi... bir peygamber çıkmadı."...vs. Diğer taraftan *Yasa'nın Tekrarı*'nda Musa'nın insanlara açıkladığı ve yazdığı yasa açıklanıyor, Musa konuşuyor ve ne yaptığını birinci şahıstan anlatıyor: "Tanrı benimle konuştu" (*Yasa'nın Tekrarı* ii:1, 17...vs.), "Rab'be yakardım"...vs. Tarihçi, Musa'nın sözlerini aktarması dışında, kitabın sonunda Musa'nın insanlara yazıyla açıkladığı yasayı nasıl miras bıraktığını, onları yine uyardığını ve bundan öte hayatını nasıl noktaladığını anlatmak için yine üçüncü şahısta konuşmaya başlıyor. Tüm bu ayrıntılar, anlatım biçimi, tanıklık ve tüm öykünün bağlamı bu kitapların Musa'nın kendisi değil, başka biri tarafından yazıldığı açık sonucunu gösteriyor.

II. Aynı zamanda öykünün sadece Musa'nın ölüm ve gömülüş biçimini ve İbranilerin otuz günlük yasını anlatmadığına, bundan öte onu ondan sonra gelen peygamberlerle karşılaştırdığına ve onun hepsinden üstün olduğunu belirttiğine de dikkat etmeliyiz. "O günden bu yana İsrail'de Musa gibi Rab'bin yüz yüze

görüştüğü bir peygamber çıkmadı." Böyle bir tanıklık Musa'nın kendisi ya da ondan hemen sonra yaşamış biri tarafından edilmiş olamaz, özellikle de tarihçi geçmiş zamanlardan söz ettiği için bu tanıklık Musa'dan yüzyıllar sonra yaşayan biri tarafından edilmiş olmalı. Ve gömüldüğü yerle ilgili de şöyle diyor: "Bu güne kadar hiç kimse bilmiyor."

III. Bazı yerlerin Musa'nın yaşadığı zaman boyunca aldıkları adları taşımadıklarına, daha sonra aldıkları adları taşıdıklarına dikkat etmeliyiz. Örneğin, Musa'nın düşmanlarını Dan'a kadar kovaladığı söyleniyor, yani Yeşu'nun ölümünden çok sonraları şehre verilen bir ad olan Dan'a kadar (*Yaratılış* xiv;14, *Hâkimler* xviii;29).

IV. Anlatım Musa'nın ölümünden sonraya kadar uzatılıyor; çünkü *Yaratılış* xvi:34'te şöyle deniliyor: "İsrailliler yerleştikleri Kenan topraklarına varıncaya dek kırk yıl man yediler." diğer bir deyişle Yeşu vi:12'de adı geçen zamana kadar.

Yaratılış xxxvi:31'de de aynı şekilde belirtiliyor ki: "İsrailliler'i yöneten bir kralın olmadığı dönemde, Edom'u şu krallar yönetti." Tarihçi kuşkusuz, 2 *Samuel* viii:14'te okuduğumuz gibi Davut [Son Not 10] o bölgeyi fethetmeden ve askeri birliklerini bulundurmada önce orada olan İdumeya krallarını anlatıyor. Söylenenlerden Tevrat'ın Musa tarafından değil, Musa'dan çok sonra yaşayan biri tarafından yazıldığı gün gibi ortada. Şimdi dikkatimizi Musa'nın gerçekten yazdığı ve Tevrat'ın ilk beş kitabında alıntısı yapılan kitaplara yöneltelim; böylece onların Tevrat'ın ilk beş kitabından farklı olduklarını göreceğiz. Öncelikle *Mısır'dan Çıkış* xviii:14'te Musa'nın, Tanrı'nın buyruğuyla, Amalek'e karşı yapılan savaşın

bir açıklamasını yazdığı görülür. Yazdığı kitap biraz önce alıntısı yapılan parçada adlandırılmıyor ama *Çölde Sayım* xxi:12'de Tanrı'nın savaşları adlı bir kitaptan söz ediliyor ve *Çölde Sayım* xxxiii:2'de Musa tarafından yazıldığı söylenen Amelek'e karşı olan bu savaş ve ordu kampları kuşkusuz orada anlatılıyor. Ayrıca *Mısır'dan Çıkış* xxiv:4'te Musa'nın Tanrı'yla ilk kez anlaşma yaptıklarında İsraililerin önünde okuduğu *Sözleşmenin Kitap'ı* adlı başka bir kitabı görüyoruz. Ama bu kitap ya da yazı çok az şeyi içeriyordu yani bizim *Mısır'dan Çıkış* xx:22'de xxiv. parçanın sonlarına doğru gördüğümüz yasalar ve buyrukları içeriyordu ve bunu söz konusu parçayı akıllıca ve yansızca okuyan hiç kimse reddetmeyecektir. Orada Musa'nın, insanların Tanrı ile bir anlaşma yapılmasıyla ilgili hislerini öğrendikten hemen sonra Tanrı'nın yasalarını ve sözlerini yazdığı ve sabah bazı törenler yapıldıktan sonra antlaşmanın koşullarını bir insan topluluğuna okuduğu belirtiliyor. Bunlar yapıldıktan sonra ve kuşkusuz herkes tarafından anlaşıldıktan sonra tüm insanlar onaylarını verdiler.

Şimdi incelenmesinde harcanan kısa zamandan ve ayrıca sıkıştırılmış yapısından dolayı bu belge açıkça bizim biraz önce anlattığımızdan daha fazla bir şey içermiyordu. Bundan öte Musa'nın *Mısır'dan Çıkış*tan sonra kırkıncı yılda teslim aldığı bütün yasaları açıkladığı; ayrıca ikinci bir kez insanları onlara uymaları için yasaya bağladığı ve sonunda yasaları onları açıklayan ve yeni antlaşmayı içeren bir kitapta yazıya geçirdiği açık (*Yasa'nın Tekrarı* i:5; xxix:14; xxxi:9) ve bu kitap bu yüzden Tanrı'nın yasasının kitabı adını almıştı. Bu kitap, insanları yasalarla

bağladığı ve Tanrı'yla girdiği yeni yasayı ortaya koyduğunda, Yeşu tarafından eklemeler yapılan kitapla aynıydı (Yeşu xxiv:25, 26).

Aslında Keldani³⁹ yorumcu Jonathan'ın çılgın var-sayımlarını benimsemediğimiz ve Kutsal Kitap'ın sözcüklerini dilediğimizce çarpıtmadığımız sürece şimdi elimizde Musa'nın bu antlaşmasını ve Yeşu'nun antlaşmasını içeren günümüze kadar gelmiş bir kitap olmadığı için zorunlu olarak bunların yok olduğu sonucuna varmalıyız. Bu yorumcu, şimdiki sorunumuzun karşısında kendi bilgisizliğini itiraf etmektense kutsal metni bozmayı tercih etti. Yeşu'nun kitabında "Bunları Tanrı'nın Yasa Kitabı'na da geçirdi." diye geçen parçayı "Bunları yazdı ve onları Tanrı'nın yasasının kitabıyla sakladı" diye çevirdi. Sadece kendilerinin istediği gibi olan şeyleri gören insanlar için yapılabilir ki? Böyle bir işlem Kutsal Kitap'ı reddetmek ve kendi kafamızdan başka bir Kutsal Kitap uydurmak değil de nedir? Bu yüzden Musa'nın yazdığı Tanrı'nın yasası kitabının Tevrat'ın İlk Beş Kitabı olmadığı, Beş Kitap'ın yazarının, gerektiği gibi, kendi kitabına eklediği oldukça farklı bir şey olduğu sonucuna varabiliriz. Bu kadarı hem dediğim hem de eklemek üzere olduğum şeyden çok açıktır. Çünkü yukarıda alıntısı yapılan, Musa'nın yasa kitabını yazdığı aktarılan *Yasa'nın Tekrarı* parçasında, tarihçi, Musa'nın bu kitabı rahiplere miras bıraktığını ve onlara belli bir zamanda onu tüm insanlara okumalarını buyurduğunu ekliyor. Bu bir oturuşta herkes tarafından anlaşılacak şekilde okunabilen yapıtın Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'ndan çok

³⁹ Keldaniler: Bir Hristiyan mezhebi (Doğu Süryanileri).

daha az uzunlukta olduğunu gösteriyor; bundan öte, Musa'nın yazdığı tüm kitaplar içinden ikinci antlaşmanın bu kitabının ve (daha sonra tüm insanların öğrenmesi için yazdığı) Şarkının Musa'nın dinsel olarak korunması ve saklanmasına neden olduğu tek kitap olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Musa ilk antlaşmaya sadece orada bulunanları bağlamıştı ama ikinci antlaşmaya onların soyundan gelen herkesi bağladı (*Yasa'nın Tekrarı* xxxix:14) ve bu yüzden o bu antlaşmanın gelecek çağlarda özellikle gelecek kuşaklara seslenen Şarkı ile birlikte dinsel olarak saklanmasını buyuruyordu. O zaman Musa'nın bu antlaşma kitabı dışında herhangi bir kitap yazdığına dair hiçbir kanıt olmadığı için, gelecek kuşakların gözetmesi için başka hiçbir kitap bırakmadığından ve son olarak Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nda Musa'nın yazamayacağı birçok parça olduğu için Musa'nın Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nın yazarı olduğu inancı temelsiz ve mantıksız. Belki biri Musa'nın ona ilk bildirildiğinde başka yasalar yazıp yazmadığını soracak – başka bir deyişle kırk yıllık süreçte ilk antlaşmanın kitabında yer verildiğini belirttiğim birkaçı dışında yürürlüğe koyduğu yasaların herhangi birini yazıp yazmadığını soracak. Buna cevabım şu: Musa'nın yasaları insanlara iletmek istediği zaman yazıya geçirmiş olması mantıklı görünmesine rağmen bunu kanıtlanmış olarak kabul edemeyiz; çünkü yukarıda böyle konularda Kutsal Kitap'tan almadığımız ya da temel ilkelerinden akla yatkın sonuçlar olarak çıkmayan eklemeler yapmamamız gerektiğini gösterdim. Akla yatkın her şeyi olası olarak kabul edemeyiz. Ancak akıl bile bu durumda bizi böyle bir sonuca zorlamazdı. Çünkü ileri gelenler topluluğu Musa'nın

buyruklarını yazıya geçirmiş ve onları insanlara iletmiş olabilir ve tarihçi de bunları toplamış ve onları uygun olarak Musa'nın yaşamı kitabında ortaya koymuş olabilir. Musa'nın beş kitabı hakkında bu kadar yeterli. Şimdi bizim diğer kutsal yazılara geçme zamanımız geldi.

Biraz önce gösterdiğimiz nedenlere benzer nedenlerle Yeşu'nun kitabının onun el yazısı olmadığı kanıtlanabilir. Çünkü Yeşu'nun ününün tüm dünyaya yayıldığını, Musa'nın öğrettiği hiçbir şeyi atlamadığını (Yeşu vi:27; viii. son dize, xi:15), yaşlandığını ve halkın tümünden oluşan bir topluluğu çağırdığını ve sonuçta bu yaşamdan ayrıldığını anlatan Yeşu'dan farklı biri olmalı. Bundan öte, Yeşu'nun ölümünden sonra gerçekleşen olaylar anlatılıyor. Örneğin, onun ölümünden sonra İsraililerin onu hatırlayan yaşlı bir adam olduğu sürece Tanrı'ya taptıklarını; ve xvi:10. parçada: "Ne var ki, Efrayimoğulları ve Manaşse-oğulları Gezer'de yaşayan Kenanlılar'ı buradan sürmediler. Kenanlılar bugüne kadar Efrayimoğulları arasında yaşayıp onlara ücretsiz hizmet etmek zorunda kaldılar." diye yazıyor. Bu Hâkimler i. parçadaki aynı ifade ve "bugüne kadar" deyişi yazarın eski zamanlardan söz ettiğini gösteriyor. Bu metinlerle Yahuda'nın oğullarıyla ilgili olan xv. parçanın son dizesini ve aynı parçada v:14'teki Kalev'in öyküsüyle karşılaştırabiliriz. Bundan öte xxii:10 parçası ve devamında anlatılan iki buçuk oymak tarafından Şeria'nın ötesinde bir sunağın inşa edilmesi, Yeşu'nun ölümünden sonra gerçekleşmiş gibi görünüyor çünkü anlatım boyunca adı hiç geçmiyor, sadece insanların savaş ilan etmek için bir kurul topladığı, elçiler gönderdikleri, onların geri dönmele-

rini bekledikleri ve sonunda yanıtlarını kabul ettikleri belirtiliyor.

Son olarak x:14. parçadan kitabın Yeşu'nun ölümünden birçok kuşak sonra yazıldığı açık çünkü "Ne bundan önce, ne de sonra Rab'bin bir insanın dileğini işittiği o günkü gibi bir gün olmamıştır." diyerek tanıklık ediyor. Bu yüzden eğer Yeşu bir kitap yazdıysa şimdi önümüzdeki yapıtta alıntısı yapılandır. (Bkz. parça x:13)

Hâkimler kitabıyla ilgili olarak sanırım mantıklı olan hiç kimse onun gerçek hâkimler tarafından yazıldığına ikna olmamıştır. Çünkü tüm öykünün ii. parçasında bulunan sonucu açıkça hepsinin tek bir tarihçinin yapıtı olduğunu gösteriyor. Bundan öte yazar bize sık sık o zamanlar İsrail'de bir kralın olmadığını söylediği için kitabın monarşi kurulduktan sonra yazıldığı açıktır.

Samuel'in kitaplarının bizi uzun süre alıkoymasına gerek yok çünkü onlardaki anlatım Samuel'in ölümünden çok sonra da devam ettirilmiştir; ama kitabın Samuel'in ölümünden birçok kuşak sonra yazıldığı gerçeğine dikkat çekmeliyim. Çünkü i. kitap, ix:9. parçasında tarihçi bir parantez içinde şu açıklamayı yapıyor: "Eskiden İsrail'de biri Tanrı'ya bir şey sormak istediğinde, "Haydi, biliciye gidelim" derdi. Çünkü bugün peygamber denilene o zaman bilici denirdi."

Son olarak *Krallar* kitapları, içlerindeki kanıttan anladığımız kadarıyla Kral Süleyman'ın (I *Krallar* xi:41) kitaplarından, Yahuda'nın krallarının tarihlerinden (I *Krallar* xiv:19, 29) ve İsrail'in krallarının tarihlerinden derlenmişti.

Bu yüzden şimdiye dek ele aldığımız tüm kitapla-

nın derlemeler olduğu ve orada kaydedilen olayların eski zamanlarda gerçekleştiği sonucuna varabiliriz. Şimdi eğer dikkatimizi tüm bu kitapların bağlantısı ve tartışmasına verirsek hepsinin Yahudilerin başlangıçlarından şehrin ilk yok edilışine kadar eski tarihlerini aktarmak isteyen tek bir tarihçi tarafından yazıldığını kolayca görebiliriz. Birçok kitabın birbiriyle bağlanma şekli tek başına bize tek ve aynı yazarın anlatımları olduklarını göstermek için yeterli. Çünkü Musa'nın yaşamını aktardıktan hemen sonra tarihçi Yeşu'nun öyküsüne geçiyor: "Rab, kulu Musa'nın ölümünden sonra onun yardımcısı Nun oğlu Yeşu'ya şöyle seslendi... vs." böylece Yeşu'nun ölümü sonuca bağlandıktan sonra aynı şekilde aynı geçiş ve bağlantıyla Hâkimlerin öyküsüne geçiyor: "Yeşu öldükten sonra İsrail'in çocukları Tanrı'ya sordular..." Hâkimler kitabına Rut'un öyküsünü bir tür ek olarak şu sözlerle ekliyor: " Hâkimlerin egemenlik sürdüğü günlerde İsrail'de kıtlık başladı."

Samuel'in ilk kitabı ve ikinci kitabı da benzer bir deyişle tanıtılıyor. O zaman Davut'un öyküsü sonuca bağlanmadan önce tarihçi aynı şekilde *Krallar*'ın ilk kitabına geçiyor ve Davut'un ölümünden sonra da *Krallar*'ın ikinci kitabına geçiyor.

Birleştirmeler ve anlatımların sırası hepsinin yaratıcı bir amaçla yazan bir insanın yapıtı olduğunu gösteriyor; çünkü tarihçi İbrani ulusunun ilk kökenini aktararak başlıyor ve sonra sırayla Musa'nın yasalarını ileri sürdüğü ve öngörülerinde bulunduğu zamanları ve olayları açıklıyor. Sonra İsraililerin Musa'nın vahyi doğrultusunda söz verilmiş ülkeyi nasıl fethettikleri (*Yasa'nın Tekrarı* vii) ve ülke bastırıldıktan sonra yasalarına nasıl sırt çevirdikleri ve

böylelikle nasıl birçok felaketlere uğradıklarıyla devam ediyor (*Yasa'nın Tekrarı* xxxi:16, 17). Nasıl yöneticiler seçmek istediklerini ve yöneticilerin yasa-ya uydukları ölçüde de insanların nasıl geliştiğini ya da sıkıntı çektiğini (*Yasa'nın Tekrarı* xxviii:36); sonunda Musa'nın öngördüğü gibi ulusun nasıl yıkıldığını anlatıyor. Yasayı doğrulama işine yaramayan diğer konuları yazar ya sessiz kalarak atlıyor ya da okuyucuya bilgi edinmesi için başka kitapları öneriyor. Sahip olduğumuz kitaplarda anlatılan her şey Musa'nın söz ve yasalarını ortaya koyma amacına ve yasaları onlardan sonra gelen olaylarla kanıtlamaya yardımcı oluyor. Bu üç düşünceyi yani tüm kitapların konu birliğini, aralarındaki bağlantıyı ve aktardıkları olaylar gerçekleştikten birçok kuşaklar sonra yapılan derlemeler oldukları gerçeğini bir araya getirdiğimizde biraz önce belirttiğim sonuca yani hepsinin tek bir tarihçinin yapıtı olduğu sonucuna varıyoruz. Bu tarihçinin kim olduğunu göstermek o kadar kolay değil; ama ben Ezra olduğundan kuşkulaniyorum ve bu varsayımı benimsemek için birçok güçlü neden var.

Zaten tek bir birey olduğunu bildiğimiz tarihçi öyküsünü Yehoyakim'in serbest kalmasıyla sürdürüyor ve kendisinin hayatı boyunca kralın masasında oturduğunu ekliyor – yani ya Yehoyakim'in ya da Nebukadnessar'ın oğlunun; çünkü parça birden fazla anlama sahip. Bu nedenle bu kişinin Ezra'nın zamanından önce yaşamadığı sonucu çıkıyor. Ama Kutsal Kitap Ezra'nın dışında hiçbirine tanıklıkta bulunmuyor (Ezra vii:10): "Ezra kendini Rab'bin Yasası'nı inceleyip uygulamaya ve İsrail'de kuralları, ilkeleri öğretmeye adanmıştı." Bu yüzden Ezra dışında kutsal

kitapları mal edebileceğim birini bulamıyorum.

Bundan öte Ezra'yla ilgili bu tanıklıktan, onun kendisini sadece Rab'bin yasasını incelemeye değil, onu öğretmeye de adadığını görüyoruz ve *Nehemya* viii:8'de "Tanrı'nın Yasa Kitabı'nı okuyup açıkladılar, herkesin anlamasını sağlayacak biçimde yorumladılar." deniliyor.

Benzer şekilde *Yasa'nın Tekrarı*'nda da sadece Musa'nın yasası kitabını ya da büyük bir kısmını değil, aynı zamanda daha iyi açıklanması için araya sokulmuş birçok şey de buluyoruz. Sanıyorum ki bu *Yasa'nın Tekrarı*, yukarıda alıntısı yapılan metinde gönderme yapılan, Ezra tarafından yazılmış, öne sürülmüş ve açıklanmış Tanrı'nın yasasının kitabı. İbn' Ezra'nın görüşünden söz ederken *Yasa'nın Tekrarı* metnine daha geniş açıklama yapmak amacıyla konuların parantez kullanarak araya sokulma şeklinin iki örneğini zaten vermiştik. Başka birçokları daha yapıtın gidişatı boyunca bulunabilir. Örneğin, ii:12. parçada: " -Daha önce Seir'de Horlular yaşardı. Esavoğulları orayı onların elinden aldı. İsrailîlilerin Rab'bin mülk edinmek için kendilerine verdiği ülkede yaptıkları gibi, Esavoğulları da Horlular'ı yok edip yerlerine yerleştiler.-" Bu, Esavoğullarına mülk olarak gelen Seir Dağı'nın ellerine boş olarak geçmediğini, onların orayı fethettiklerini, tıpkı Musa'nın ölümünden sonra İsrailoğullarının Kenanlılara yaptığı gibi daha önce orada yaşayan Horluları sürüp yok ettiklerini belirtilen aynı parçanın 3. ve 4. dizelerini de açıklar.

Onuncu parçanın 6., 7., 8., 9. dizeleri de parantez aracılığıyla Musa'nın sözcükleri arasına sokulmuşlardır. 'O zaman Rab... için Levililer oymağını ayır-

dı." diyerek başlayan 8. dizenin zorunlu olarak 5. dizeye gönderme yaptığını herkes görmelidir; burada gönderme, Musa insanlar tarafından tapınılan altın buzağıdan söz ederken Harun için dua ettiğini belirttiğinden sadece Ezra tarafından belirtilen Harun'un ölümüne değildir.

Sonra Musa'nın konuştuğu zaman onların seçimlerinin ve mirastan pay almamalarının nedenine dikkat çekmek amacıyla Tanrı'nın Levi oymağını Kendi'si için seçtiğini açıklayan bu ara sözün ardından Musa'nın konuşma parçasına yeniden başlıyor. Bizim şimdi ayırt edemediğimiz ama kuşkusuz yazarın çağdaşları tarafından açıkça tanınacak olan birçok parçadan başka bu parantezlere, kitabın önsözünü ve Musa'nın üçüncü şahıs tarafından söz edildiği parçaları da eklemeliyiz.

Eğer yasanın kitabına Musa'nın onu yazdığı gibi sahip olsaydık, emirlerin sözcüklerinde, veriliş sıralarında ve desteklendikleri nedenlerde büyük bir fark bulacağımızdan kuşku duymuyorum.

Yasa'nın Tekrarı'ndaki On Emir ve tarihinin açıkça ortaya konduğu *Mısır'dan Çıkış*'taki On Emir'in bir karşılaştırması tüm bu üç özellikteki büyük uyumsuzluğu göstermek için yeterli olacaktır. Çünkü *Yasa'nın Tekrarı*'nda dördüncü emre uyulmasının nedeni *Mısır'dan Çıkış*'ta belirtilenden tamamen farklıyken, emir sadece farklı bir biçimde değil, çok daha büyük bir uzunlukta verilmiştir. Yine onuncu emrin açıklandığı sıra, iki versiyonda da farklıdır. Sanırım, başka yerlerdeki gibi buradaki değişiklikler de çağdaşlarına Tanrı'nın yasasını açıklayan ve her şeyden önce bu Tanrı'nın yasası kitabını yazan Ezra'nın yapıtı. Bunu, halkın en çok gereksinim

duyduğu ülke yasalarını içermesi gerçeğinden ve ayrıca ondan önce gelen kitaba herhangi bir bağlantı tmceciğiyle eklenmemesi ve "Musa'nın sözleri bunlardır" bağımsız tümcesiyle bağlamasından çıkartıyorum. Bu iş tamamlandıktan sonra sanırım Ezra kendisini dünyanın *Yaratılış*ından şehrin tamamen yıkılışına kadar İbrani ulusunun tarihinin tam bir hesabını vermeye adadı ve bu hesaba *Yasa'nın Tekrarı* kitabını ekledi ve belki orada esas olarak Musa'nın yaşamı bulunduğu ve kitapların başlıca konusunu oluşturduğu için ilk beş kitaba Musa'nın adını verdi; aynı nedenden altıncısına Yeşu, yedincisine Hâkimler, sekizincisine Rut, dokuzuncu ve belki onuncusuna Samuel ve son olarak on bir ve on ikincisine Krallar adlarını verdi. Ezra'nın bu yapıta son rötuşları yapıp yapmadığından ve yapıtı amaçladığı gibi bitirip bitirmediğinden bir sonraki bölümde söz edeceğiz.

IX. Bölüm:

Bu Kitaplarla İlgili Diğer Sorular; Yani Tamamen Ezra Tarafından Tamamlanıp Tamamlanmadıkları ve Bunun Ötesinde İbranice Metinlerde Bulunan Kenar Notlarının Değişik Okumalar Olup Olmadıkları

Bu kitapların tamamen değiştirilmiş ve
uyarlanmış olmaması.

Birçok kuşkulu yorum olması.

Var olan aykırı yazıların genellikle böyle olması.

Bu yazıların başka açıklamalarının çürütülmesi.

Ara.

On iki kitabın gerçek yazarıyla ilgili yaptığımız araştırmanın büyüklüğünün onların tam anlamını yakalamada bize ne kadar çok yardımcı olduğu sadece görüşümüzün doğrulanması için örnek verdiğimiz parçalardan görülebilir. Görüşümüz onlar olmasaydı belirsizleşecekti. Ama yazar sorusunun yanında yaygın batıl inancın çoğu insanın anlamasına engel olduğu başka konular var. Bunlardan başta geleni Ezra'nın orada bulunan anlatıma son rötuşları yapmaması, sadece değişik yazarlardan öyküler toplaması ve bazen incelemesini ve düzenlemesini gelecek

kuşaklara bırakarak onları sadece kaydetmesi.

Onu bu işin tüm parçalarını tamamlamaktan alıkoyan neden için (eğer zamansız bir ölüm değilse) bir varsayımda bulunamıyorum; ama eski İbrani tarihçilerinin yazılarını kaybetmemize ve günümüze kadar gelmiş olan birkaç parçadan karar verebilmemize rağmen gerçek çok açık. Çünkü Hizkiya'nın öyküsü (2 *Krallar* xviii:17) Yeşaya'nın görüşünde yazıldığı gibi Yahuda krallarının tarihlerinde bulunduğu gibi aktarılmış. Aynı öyküyü birkaç istisna dışında [Son Not 11] aynı sözcüklerle Yahuda krallarının tarihlerinde bulunan (2 *Tarihler* xxxii:32) Yeşaya'nın kitabında anlatılmış olarak okuyoruz. Kimse bunda da bir gizemin saklı olduğunu hayal etmediği sürece aslında bundan Yeşaya'nın anlatımının değişik versiyonları olduğu sonucunu çıkarmalıyız. Bundan öte 2 *Krallar* 27-30'un son parçası *Yeremya*'nın son parçasında, v:31-34 tekrarlanmıştır.

Yine 2 Samuel vii'yi 1 *Tarihler* xvii'de tekrar edilmiş buluyoruz; ama iki parçadaki ifadeler o kadar tuhaf bir şekilde çeşitli ki [Son Not 12] bu iki parçanın Nathan'ın öyküsünün iki farklı versiyonundan alındığını çok kolay görebiliriz.

Son olarak *Tarihler*'in yazarının belgelerini, Ezra'ya mal ettiğimiz on iki kitaptan değil, diğer tarihçilerden aldığını bilmemize rağmen *Yaratılış* xxxvi: 31'deki Edom'un krallarının soyağacı aynı sözcüklerle *Tarihler*'i de tekrarlanmış. Bu yüzden emin olabiliriz ki eğer hâlâ tarihçilerin yazılarına sahip olsaydık konu açıklığa kavuşturulurdu; ancak onları kaybettiğimize göre sadece günümüze kadar gelmiş olan yazıları inceleyebiliriz ve geri kalanı hakkında onların sıra ve bağlantısı, çeşitli tekrarlamaları ve son

olarak içerdikleri tarihlerdeki çelişkilerden karar verebiliriz.

O zaman bunları ya da bunların başta gelenlerini şimdi gözden geçireceğiz. Öncelikle Yahuda ve Tamar'ın öyküsünde tarihçi şöyle başlar (*Yaratılış* xxxviii): "O sıralarda Yahuda kardeşlerinden ayrılarak..." Bu tarih bundan hemen önce gelen tarihe gönderme yapıyor olamaz [Son Not 13]; ama zorunlu olarak başka bir şeye gönderme yapıyor olmalı; çünkü Yusuf'un Mısır'a satılmasından baba Yakup'un tüm ailesiyle o yöne doğru yola çıkmasına kadar geçen zaman dilimi yirmi iki yıldan fazla olarak tahmin edilemez; çünkü Yusuf kardeşleri tarafından satıldığında on yedi yaşındaydı ve Firavun tarafından hapisneden çağrıldığında otuz yaşındaydı; eğer buna yedi yıllık bolluk ve iki yıllık kıtlığı eklersek toplam yirmi iki yıl olur. Şimdi bu kadar kısa bir zamanda hiç kimse anlatıldığı kadar çok şeyin gerçekleştiğini varsayamaz; Yahuda'nın bu zamanın başında evlenmesi, bir eşinden ardı ardına üç çocuğunun dünyaya gelmesi, bu çocuklardan en büyüğünün evlenecek yaşa geldiğinde Tamar'la evlenmesi ve o öldükten sonra sıradaki kardeşinin Tamar'la evlenmesi; tüm bunlardan sonra Yahuda'nın bilmeden geliniyle cinsel ilişkiye girmesi ve ikiz çocuklarının olması ve son olarak bu ikizlerin büyüğünün söz konusu zaman içinde baba olması. Tüm bu olaylar *Yaratılış*'ta belirtilen zaman içinde gerçekleşemeyeceğine göre gönderme zorunlu olarak başka bir kitapta çözümlenen bir şeye olmalı. Ezra bu örnekte öyküyü aktarmış ve onu incelemenden diğer yazılarının arasına sokmuş olmalı.

Ancak sadece bu parça değil, Yusuf ve Yakup'un

tüm öyküsü de kendi içinde oldukça çelişkili olduğundan değişik kayıtlardan toplanmış ve öne sürülmüştür. Çünkü *Yaratılış* xlvii'de Yakup'un Yusuf'un buyruğuyla Firavun'u selamlamaya geldiği zaman 130 yaşında olduğu söyleniyor. Eğer bundan Yusuf'un yokluğu nedeniyle kederle geçirdiği yirmi iki yılı ve Yusuf'un satıldığı yaşını oluşturan on yedi yılı ve Yakup'un Rahel'e hizmet ettiği yedi yılı çıkarırsak çok yaşlı olduğunu buluruz; yani Şekem ırzına geçtiğinde Dina neredeyse yedi yaşındayken [Son Not 14] Yakup Lea'yı eş olarak aldığı anda seksen dört yaşındaydı. Şimon ve Levi, şehri yağmaladıklarında ve oradaki tüm erkekleri kılıçla öldürdüklerinde sırasıyla on bir ve on iki yaşındaydılar.

Tevrat'ın tümünü gözden geçirmeme gerek yok. Eğer bu beş kitaptaki tüm tarihlerin ve emirlerin tarihlere bakmaksızın, gelişigüzel ve sırasız yazılma şekline ve bundan öte aynı öykünün bazen farklı bir versiyonuyla sık sık nasıl tekrarlandığına dikkat ederseniz tüm belgelerin sonra daha kolayca incelenmek ve düzene sokulmak üzere gelişigüzel toplandığının ve derlendiğinin kolayca farkına varacaksınız. Sadece bu beş kitap değil, aynı zamanda geri kalan yedisinde yer alan, şehrin yıkılmasına kadar devam eden öyküler de aynı şekilde derlenmiştir. Çünkü Hâkimler ii:6'da Yeşu'nun işleriyle ilgili yazan yeni bir tarihçinin adının geçtiğini ve bu sözlerin kopyalandığını kim görmez ki? Çünkü tarihçimiz, *Yeşu'nun Kitabı*'nın son parçasında Yeşu'nun öldüğünü ve gömüldüğünü belirtmiş ve Hâkimler'in ilk parçasında ölümünden sonra ne olduğunu aktarmaya söz vermiştir, eğer öyküsünün parçasına devam etmek isteseydi burada Yeşu ile ilgili anlatımı daha

önce olan bitenle nasıl birleştirebilirdi?

Aynı şekilde Davut'un Şaul'un sarayına dadanması hakkında aynı kitapta xvi. parçada anlatılandan çok farklı bir neden gösteren 1 *Samuel* 17 ve 18'de başka bir tarihçiden alınmıştır. Çünkü tarihçi, Davut'un Şaul'a xvi. parçada anlatıldığı gibi Şaul'un hizmetkârının tavsiyesi sonucunda geldiğini değil, kampa babası tarafından bir mesajla şans eseri gönderildiğini, Şaul tarafından Golyat ve Filistin üzerinde yengisi nedeniyle ilk kez fark edildiğini ve sarayında alı koyulduğunu düşünmüştü.

Aynı şeyin aynı kitabın xxvi. parçasında da yer aldığından kuşkulaniyorum; çünkü tarihçi xxiv. parçada verilen anlatımı başka birinin yorumuna göre tekrarlıyor görünüyor. Ama bunu atlıyorum ve tarihlerin hesaplanmasıyla devam ediyorum.

1 *Krallar*'da vi. parçada Süleyman'ın Tapınağı *Mısır'dan Çıkışın* dört yüz sekseninci yılında inşa ettiği söyleniyor; ama tarihçilerin kendilerinden çok daha uzun bir zaman elde ediyoruz; çünkü:

	Yıllar
Musa çölde insanları yönetti	40
110 yıl yaşayan Yeşu, Josephus ve diğerlerinin görüşüne göre 26 yıldan fazla yönetmedi	26
Kuşan-Rişatayim insanları boyunduruğu altına aldı	8
Kenaz'ın oğlu Otniel 40 yıl boyunca hâkimlik yaptı. [Son Not 15]	40
Moav kralı Egnon insanları yönetti	18
Ehut ve Şamgar hâkimlik yaptılar	80
Kenan kralı Yakın insanları boyunduruğu	20

altına tuttu	
Daha sonra insanlar barış halindeydiler	40
Medli'nin boyunduruğu altındaydılar	7
Gidyon'un yönetimi altında özgürlüğe kavuştular	40
Avimelek'in yönetimi altına girdiler	40
Pua'nın oğlu Tola hâkimlik yaptı	23
Yair hâkimlik yaptı	23
Halk, Filistin ve Ammonlular'ın boyunduruğu altındaydı	.18
Yiftah hâkimlik yaptı	.6
Beytlehemli İvsan hâkimlik yaptı	7
Hititli Elon	10
Piratonlu Avdon	8
Halk yine Filistinlilerin boyunduruğu altındaydı	40
Şimşon hâkimlik yaptı [Son Not 16]	20
Eli hâkimlik yaptı	40
Halk Samuel tarafından kurtarılanaya kadar yine Filistinlilerin boyunduruğu altındaydı	20
Davut işbaşındaydı	40
Süleyman Tapınağı inşa etmeden önce işbaşındaydı	4

Tüm bu dönemler toplandığında 580 yıl ediyor. Ama bu yıllara İbrani cumhuriyetinin Yeşu'nun ölümünden sonra Kuşan Rışatayim tarafından fethe-dilene kadar geliştiği, çok sayıda olduğunu düşündüğüm yıllar da eklenmeli; çünkü Yeşu'nun ölümünden hemen sonra onun mucizelerine tanık olanların

hepsinin aynı zamanda öldüğüne ya da kalıtçılarının bir kalemde onların yasalarına veda ettiklerine ve en üstün erdemden günahkârlığın ve inatçılığın derinliklerine düştüklerine inanamıyorum.

Ya da son olarak Kuşan Rişatayim'in onları anında boyunduruk altına aldığına inanamıyorum; bu koşulların her biri neredeyse bir kuşak gerektirir ve Hâkimler ii:7, 9, 10'un sessiz kalarak atladığı birçok yılı içerdiği kuşkusuz. Ayrıca Kutsal Kitap'ta sayısı belirtilmeyen Samuel'in hâkim olduğu yılları da eklemeliyiz ve ayrıca kendi tarihinde açıkça gösterilmeyen Şaul'ün işbaşında olduğu yılları da eklemeliyiz. Aslında 1 *Samuel* xiii:1'de iki yıl işbaşında olduğu belirtilmiş ama o parçadaki metnin önemli kısımları çıkarılarak bozulmuş ve yönetiminin kayıtları bizi Şaul'ün egemenliğinin daha uzun bir dönem olduğunu varsaymaya itiyor. Metnin önemli kısımları çıkarılıp bozulduğundan sanırım İbrani dilinin eşiğine gelecek kadar ilerlemiş hiç kimse kuşku duymayacaktır; çünkü şöyle demektedir: "Hüküm sürmeye başladığında Şaul -- yılındaydı ve İsrail'de iki yıl hüküm sürdü." Şaul'ün işbaşına geçtiği zamanki yaşının atlandığını kim görmüyor ki? Egemenliğin kaydının daha fazla sayıda yılın varlığını gerektirdiği kuşkusuz; çünkü aynı kitapta xxvii:7. parçada Davut'un Şaul'den dolayı kaçtığı Filistinliler arasında bir yıl dört ay kaldığına böylece egemenliğin geri kalanının sekiz aylık bir süreden oluştuğuna bence hiç kimse inanmaz. Josephus'un antik çağlar kitabının altıncı kitabının sonunda metni şöyle düzeltir; Şaul Samuel yaşarken on sekiz yıl ve ölümünden sonra da iki yıl işbaşındaydı. Ancak xiii. parçadaki tüm anlatım daha önce anlatılanla tamamen uyum-

suzluk içinde. vii. parçanın sonunda Filistinlilerin İbranilerce Samuel'in yaşamı boyunca İsrail sınırlarına saldırma girişiminde bulunmayacak kadar ezildiklerini anlatıyor. Ama xiii. parçada bize İbranilerin Filistinliler tarafından Samuel yaşarken saldırıya uğradıkları ve İsraillilerin Filistinliler tarafından sadece kendilerini savunmada kullanacak silahlardan değil aynı zamanda yenilerini yapmaktan yoksun olacak kadar sefalet ve fakirlik durumuna indirildiği söyleniyor. Eğer Samuel'in bu ilk kitabının içerdiği tüm anlatımları, bunların hepsi bir tarihçi tarafından yazılmış ve düzenlenmiş görünecek şekilde uyumlu hale getirmeye çalışsaydım çok uğraşmam gerekirdi. Ama amacıma geri dönüyorum. O zaman Şaul'ün işbaşında olduğu yıllar yukarıdaki hesaba eklenmeli ve son olarak İbrani kargaşasının yıllarını saymadım; çünkü sayılarını Kutsal Kitap'tan çıkaramıyorum. *Hâkimler* xvii. parçadan sonra kitabın sonuna kadar aktarılan olayların aldığı zamanın miktarıyla ilgili emin olamıyorum.

Böylece tarihlerden yılların doğru bir hesabını yapamayacağımız ve bundan öte bu konuda tarihlerin kendilerinin çelişkili oldukları çok açık. Bu tarihlerin, önceden inceleme ve düzenleme olmaksızın çeşitli yazarlardan derlendiklerini itiraf etmek zorundayız. *Yahuda Krallarının Tarihleri* ve *İsrail Krallarının Tarihleri*'nde verilen tarihler arasındaki çelişkinin de bunlardan aşağı kalır yanı yoktur. İsrail Krallarının Tarihleri'nde Ahav'ın oğlu Yehoram'ın, Yehoşafat'ın oğlu Yehoram'ın egemenliğinin ikinci yılında işbaşına geçtiği belirtiliyor (2 *Krallar* i:17); ama *Yahuda Krallarının Tarihleri*'nde Yehoşafat'ın oğlu Yehoram'ın, Ahav'ın oğlu Yehoram'ın beşinci

yılında işbaşına geçtiğini okuyoruz (2 *Krallar* viii:16). Kralların kitabında Tarihler'deki anlatımları karşılaştıran herkes birçok benzer uyumsuzluklar bulacaktır. Bunları burada incelememe gerek yok ve onları uyumlu hale getirmeye çalışanların yorumlarını çözümlemeye çok daha az gerek var. Hahamların hayallerinin azmasına izin verdikleri açık. Okuduğum böyle yorumcular hayal ediyor, uyduruyor ve son çare olarak dili çarpıtıyor. Örneğin, 2 *Tarihler*'de Ahav'ın işbaşına geçtiğinde kırk iki yaşında olduğu söylendiğinde bu yıllar Ahav'ın doğumundan değil, Omri'nin egemenliğinden itibaren hesaplanmış gibi davranıyorlar. Eğer tarihler kitabının yazarının gerçekte bunu anlatmak istediği kanıtlanabilirse tüm diyebileceğim, yazarın bir tarih olgusunu nasıl belirteceğini bilmediği olur. Yorumcular bu çeşit birçok başka sav ileri sürüyorlar. Eğer doğruysa, bu savlar eski İbranilerin hem kendi dillerinden hem de sade bir anlatım aktarmadan habersiz olduklarını kanıtlıyor demektir. Böyle bir durumda Kutsal Kitap'ı yorumlamada hiçbir kural ya da uslamlama kabul etmemeliyim; çünkü bu durumda insanlar canlarının istediği kadar varsayımda bulunabilir.

Eğer çok genel ve yetersiz yetkiyle konuştuğumu düşünen varsa ondan tarihlerin diğer yazarlarının suçlamasına maruz kalmadan bu tarihlerde izlenebilecek bir tür sabit yöntem göstermesini ve uyumlandırma ve yorumlama çabalarında deyim ve ifadeleri, sırayı ve bağlantıları çok sıkı gözlemlemesini ve açıklamalarını istiyorum ki biz de yazılarımızda bunları örnek alabilelim. [Son Not 17] Eğer başarılı olursa ona hemen yardımcı olacağım ve benim için

Apollo⁴⁰ kadar yüce olacaktır; çünkü uzun çabalar-
dan sonra bu tür bir şey keşfedemediğimi itiraf edi-
yorum. Burada üzerinde uzunca düşünmediğim
hiçbir şey yazmadığımı ve çocukluğumdan beri Kut-
sal Kitap ile ilgili sıradan görüşlerle aşılammama
rağmen ileri sürdüklerimin çekimine karşı koyama-
dığımı ekleyebilirim.

Ancak okuyucuyu bu soruyla meşgul etmeye ve
onu olanaksız bir işe girişmeye sürüklemeye gerek
yok; gerçeği sadece amacıma ışık tutmak için belirt-
tim.

Şimdi bu kitapların ele alınmasıyla ilgili diğer ko-
nulara geçiyorum. Çünkü kanıtlanana ek olarak bu
kitapların onları miras alan kuşaklar tarafından
içlerine hiçbir hatanın sızmayacağı şekilde korun-
madıklarına dikkat çekmeliyiz. Eski yazıcılar birçok
kuşkulu yoruma ve çarpıtılmış bazı parçalara dikkat
çekiyorlar; ama var olanların hepsine değil. Hataların
yeterince önemli olup olmadığından okuyucuyu çok
sıkmamak için şimdi söz etmeyeceğim. Kutsal Kitap-
'ı aydınlanmayla okuyanlar için öyle veya böyle bun-
ların öneminin az olduğu düşüncesindeyim. Ve öğre-
ti aşıl原因an parçalarda onları belirsiz ya da kuşkulu
yapmaya yetecek herhangi bir hata ya da değişik
yorum görmediğimi gerçekten doğrulayabilirim.

Ancak diğer parçalarda bile bozulmanın olduğunu
kabul etmeyecek, benzersiz bir kayrayla Tanrı'nın
Kutsal Kitap'taki her bir sözcüğü bozulmadan koru-
duğu görüşünde olan bazı insanlar var. Bunlar deği-
şik yorumların en derin gizemlerin simgeleri oldu-

⁴⁰ Yunan mitolojisinde ışık ve güneş, doğruluk ve kehanet,
tıp, müzik, şiir ve sanat ve daha fazlasının Tanrı'sı.

ğunu ve bulunan yirmi sekiz boşlukta hatta harflerin şeklinde bile büyük sırların saklı olduğunu söylüyorlar.

Sadece kendilerinin Tanrı'nın gizemlerine sahip olması için akılsızlık ve bilinçsiz bir bağlılıkla ya da kibir ve kötü amaçla harekete geçip geçmediklerini bilmiyorum. Bildiğim tek şey, yazılarında Tanrısal gizemin havasını taşıyan hiçbir şey bulamadığım. Bulduğum tek şey çocukça yazılardı. Delilikleri ben de bitmeyen bir şaşkınlık uyandıran belli Kabalistik dalaverecileri okudum ve tanıdım. Sanırım hataların sızdığı, yukarıda alıntısı yapılan Şaul ile ilgili parçayı ve ayrıca 2 *Samuel* vi:2'yi okuyan hiçbir mantıklı insan tarafından reddedilmeyecek: "Böylece Davut'la ordusu, sandığın üzerindeki Keruvlar arasında taht kuran Her Şeye Egemen Rab'bin adıyla anılan Tanrı'nın Sandığı'nı getirmek için Baale-Yahuda'ya gittiler."⁴¹

Hiç kimse varış yerinin adının, yani Kiryat-Yearim'in [Son Not 18] atlandığını fark etmemiş olamaz: 2 *Samuel* xiii:37'nin de kurcalandığına ve çarpıtıldığına karşı gelemiz: "Avşalom Geşur Kralı Ammihut oğlu Talmay'ın yanına kaçtı. Davut ise oğlu Amnon için sürekli yas tutuyordu. Geşur'a kaçan Avşalom orada üç yıl kaldı." Daha önce aynı tür parçalara dikkat çektiğimi biliyorum; ama şu anda onları hatırlayamayacağım.

İbrani Kutsal Kitap'ının özgününde bulunan kenar

⁴¹ 1 *Tarihler* 13:6'da ise 'Böylece Davut'la İsraililer Keruvlar arasında taht kuran Rab Tanrı'nın adıyla anılan Tanrı'nın Antlaşma Sandığı'nı getirmek için Yahuda'daki Baala Kenti'ne - Kiryat-Yearim'e-gittiler' deniyor.

notların kuşkulu yorumlar olması, örneğin bence, bu yorumların genellikle *Kaph* ve *Beth*, *Jod* ve *Van*, *Daleth* ve *Reth*... vs. gibi İbrani harflerinin arasındaki büyük benzerlikten doğmaları, sanırım herkes için açık olacaktır. Örneğin, 2 *Samuel* v:24'teki metin "...sesi duyar duymaz..." diyor ve benzer olarak *Hâkimler* xxi:22'de: "Kızların babaları ya da erkek kardeşleri bize sık sık gelirse..." diyor, kenarda yazılı olansa "...bize yakınmaya gelirse..." diyor.

Çok çeşitli yorumlar da genellikle söyleyişte seslendirilmeyen sessiz adı verilen harflerin kullanılışından doğdu ve biri diğerinin yerine konularak karışık olarak kabul edildi. Örneğin, *Levililer* xxv:29'da "Surlu olmayan bir kentte evini satan adamın evi sattıktan tam bir yıl sonrasına kadar onu geri alma hakkı olacaktır." derken kenar notunda "Surlu bir kentte..." demektedir.

Bu konuların apaçık olmasına rağmen belli Ferisilerin bizi kenar notlarının bazı gizemlere işaret ettiğine ve kutsal kitapların yazarları tarafından eklenip yazıldığına ikna etmeye çabaladıkları gerekçelerine yanıt vermek gerek. Bence pek önemli olmayan bu gerekçelerin ilki, Kutsal Kitap'ı yüksek sesle okuma uygulamasından kaynaklanır.

Eğer bu notların, onları miras alan kuşakların hakkında karar veremeyeceği değişik yorumları göstermek için eklendiği ileri sürülüyorsa neden kenar notlarının her zaman devam ettirilmesi geleneği yürürlükte oldu? Tercih edilen anlam metinle birleştirilmeli ve yan notta verilmemeliyken neden kenara yazıldı?

İkinci gerekçe daha aldatıcı ve durumun yapısından çıkarılmış. Hataların kutsal yazılara tasarlana-

rak değil, yanlışlıkla sızdığı kabul edilmiş; ama beş kitapta "kız" için olan sözcük bir istisnayla tüm dilbilgisi kurallarına ters olarak "he" harfi olmadan yazılmış; ama kenar notunda dilbilgisinin evrensel kuralına uygun olarak doğru yazılmış. Bu yanlışlıkla olabilir mi? Bu sözcüğün her kullanılışında bir yazım hatası yapıldığını hayal etmek olası mıdır? Dahası düzeltmeyi sağlamak kolayken bunlar gerçek olabilir mi? Bu nedenle bu yorumlar kazara ve belli hataların düzeltmeleri olmadıkları zaman özgün yazarlar tarafından bile yazılmış olmaları ve bir anlam taşımaları gerektiği varsayılıyor. Ancak böyle savları yanıtlamak kolay; kenar versiyonlarının yorumlanmasında geleneğin devam etmesi sorusuna gelince, bunu düşünmek için çok zaman ayırmayacağım. Batıl inancı nelerin harekete geçirdiğini bilmiyorum ve belki de bu uygulama her iki yorumun da eşit olarak iyi ve kabul edilebilir olduğu düşüncesinden doğmuştur ve bu yüzden her ikisinin de ihmal edilmemesi için birinin yazılmasına diğersinin de okunmasına karar verilmişti. Özellikle de kenar yorumlarının kutsal kitaplarda yazılmadığı yerlerde böyle yapılabilirdi. Ya da gelenek, bazı şeylerin doğru yazılmış olmasına rağmen, bunların kenar versiyonuna göre başka türlü okunmasının istenmesinden ve bu yüzden Kutsal Kitap'ı okurken kenar versiyonunun da okunmasının genel kural kabul edilmesinden kaynaklanabilir. Yazıcıların özellikle belli parçaların kenar versiyonunun okunmasını tavsiye etmesinin nedenine şimdi değineceğim; çünkü tüm kenar notları değişik yorumlar değildir, bazıları yaygın kullanımdan çıkmış ifadeleri, eski sözcükleri ve o zamanki görgünün halka açık bir toplantıda okunmasına

izin vermediği terimleri belirtir. Eski yazarlar hiçbir kötü amaçları olmadan sarayda kullanılan sözcüklerle açıklamalar yapmayıp şeyleri kolay anlaşılır adlarıyla andılar. Sonra kötü düşüncelerin ve gösterişin yayılmasıyla, eskilerce hakaret anlamı içermeyen kullanılabilen sözcükler ağza alınmaz olarak düşünölmeye başladı. Bu nedenle Kutsal Kitap'ın metninin değıştirilmesine gerek yoktu. Buna rağmen halkın zayıflığına ayrıcalık tanınarak cinsel ilişk...vs. anlamına gelen sözcükler yerine daha görgölü sözcükler kullanmak ve onları kenar notta verilen gibi okumak gelenek haline geldi.

Öyle ya da böyle Kutsal Kitap'ı kenar versiyonuna göre okuma uygulamasının kaynağı ne olursa olsun, bu, doğru yorumun orada saklı olması değildi. Çünkü bunun yanında *Musevilerin Şeriat Kitabı*'nda Hahamlar sık sık Masoretlerle⁴² farklı görüşte oluyor ve onayladıkları başka yorumlar veriyorlar, biraz sonra göstereceğim gibi İbrani dilinin kullanımlarıyla daha az kesin görünen belli şeyler kenar notlarında bulunuyor. Örneğin, 2 *Samuel* xiv:22'de: "...çünkü kulunun isteğini yaptı..." diyen açıkça düzenli ve xvi. parçadakiyle uyan bir yapıyı görüyoruz. Ama kenar notu eylemin öznesiyle uymayan "...kulunun istediğini yaptın..." yapısına sahip. Öyleyse aynı kitabın xvi:25. parçasında da kenar notu eyleme yalın bir hal alması için "biri"yi ekliyor ve "...Tanrı sözünü ileten bir adamınki gibiydi." haline geliyor. Ama düzeltme görünüşte kesin değil; çünkü İbrani dilinde etken eylemin üçüncü tekil kişisini kişilik dışı kullanmak

⁴² Masoret: Masora uzmanı bilgin. Masora Tevrat'ın kesin metnini kararlaştırmada kullanılan gelenektir.

dilbilgisi uzmanlarınca iyi bilinen yaygın bir uygulamadır.

Ferisiler tarafından öne sürülen ikinci sav biraz önce söz edilen şeyle kolayca yanıtlanıyor; yani yazıcıların çeşitli yorumların yanında eski sözcüklere dikkat çekmeleriyle. Çünkü İbranicede diğer dillerde olduğu gibi kullanım değişiklikleri, birçok sözcüğü eski ve modası geçmiş yaptı ve kutsal kitaplardaki böyle sözcükler sonraki yazıcılarca bulundu ve onlar tarafından halk içinde geleneğe göre okunan kitaplar olmaları amacıyla kaydedildi. Bu nedenle *nahgar* sözcüğü her zaman işaretli olarak bulunur; çünkü cinsiyeti özgün halinde ortak⁴³ ve Latin *juvenis* (genç insan) sözcüğüyle aynı anlamı taşıyordu. Aynı şekilde İbrani başkenti Yeruslayim değil, Yerusalam adıyla anılıyordu. "Kendisi" adılına gelince sanırım sonraki yazıcılar dişil cinsi ifade etmek istediklerinde *vau*'yu *jod*'a çevirdiler (İbranicede çok sık rastlanan bir değişim); ama eskiler iki cinsiyeti bir sesli harf değişimiyle ayırırlardı. Belli eylemlerin kuralsız zamanları ayrıca eskiden bir incelik işareti olarak kulağa hoş gelen bazı harflerle kullanıldığı için eylemlerin modern biçimleri değişiklik gösterir.

Sözün kısası, eğer okuyucunun sabrını taşımaktan korkmasam bu tür kanıtların sayısını arttırabilirim. Belki tüm bu ifadelerin eski olduklarını gerçeğini nasıl bildiğim sorulacak. Bu soruya bu sözcükleri Kutsal Kitap'ın kendisindeki en eski İbrani yazarlar da bulduğum ve sonradan gelen yazarlarca taklit edilmedikleri ve böylece içinde bulundukları dilin

⁴³ Yani sözcük hem diş hem de erkek kişi için kullanılabilir. Örneğin; insan gibi.

ölü olmasına rağmen eski olarak kabul edildikleri cevabını veririm. Ama belki de biri, Kutsal Kitap'ın kenar notlarının genellikle çeşitli yorumları gösterdiği dediğim gibi doğruysa, üç ya da daha fazlası yerine, bir parçanın biri metinde biri kenarda olmak üzere neden hiçbir zaman birden fazla yorumunun olmadığını sorarak beni sıkıştırabilir. Ve bundan öte yazıcıların biri açıkça dilbilgisine ters düşen, diğeri de açık bir düzeltme olduğu halde nasıl iki yorum arasında kaldıkları sorulabilir.

Bu soruların yanıtı kolay. Bir zamanlar şimdi kaydedilenden daha değişik yorumlar olduğunun neredeyse kesin olduğunu önceden belirteceğim. Örneğin, *Musevi Şeriat Kitabı*'nda Masora'nın ihmal ettiği birçok şey bulunuyor ve birbirlerinden o kadar farklılar ki Bomberg Kutsal Kitabı'nın batıl inançlı editörü bile onları uyumlu hale getiremediğini itiraf ediyor. "Yukarıda dediklerimizin dışında, yani Musevi Şeriat Kitabı'nın genellikle Mosara ile çeliştiği dışında hiçbir şey diyemeyiz." diyor. Böylece herhangi bir parçanın hiçbir zaman ikiden fazla yorumu olmadığını kabul etmek zorunda değiliz; ama ikiden fazla yorumun hiçbir zaman bulunmadığını şu nedenlerden dolayı kabul etmeye istekliyim ve aslında olmadığına inanıyorum: (I.) Yorum farklılıklarının sadece iki taneyi kabul etmesinin nedeni genellikle bazı harflerin benzerliği olduğu için sorun, sürekli karşılaşılan bir durum olan ve hangi seçenek kullanılırsa kullanılsın sıkça yeterli ölçüde iyi bir anlam elde ederek hangisinin *Beth* ya da *Kaf*, *Jod* ya da *Vau*, *Daleth* ya da *Reth* olarak yazılması gerektiği kararlaştırarak kendi kendine çözüldü. Bazen de sorun sayının sessiz adı verilen harflerce belirlendiği bir hecenin uzun ya da

kısa olmasıdır. Dahası tüm kenar versiyonlarının istisnasız değişik yorumları gösterdiğini hiçbir zaman öne sürmedik; tam tersi çoğunun görgü ya da eski sözcükleri açıklama isteğine bağlı olduğunu belirtmiştik. (II.) İkiiden fazla yorumun hiçbir zaman bulunmadığı gerçeğini, yazıcılar tarafından bulunan iki ya da üçten fazla olamayan örneklerin yetersizliği nedenine bağlamaya eğilimliyim. Yazıcıların incelemesinin vi. bölümünde, kenar versiyonlarının Ezra'ya mal edilebilmesi için onun zamanında bulunan sadece üç versiyon varmış gibi gösteriliyor.

Bu nasıl olursa olsun, eğer yazıcılar kutsal kitabın sadece üç özgün haline sahip idiyeler verilen ikisinin bir parçada uyuştuğunu kolayca hayal edebiliriz çünkü üçünden her birinin aynı metnin farklı bir yorumunu vermesi olağan dışı olurdu.

Ezra'nın zamanından sonra kopyaların yokluğu, *Maccabees*'in ilk bölümünü ya da Josephus'un *Antiquities*'inin 12. Kitap 5. bölümünü okuyan hiç kimseyi şaşırtmayacaktır. Hatta şiddetli ve günlük eziyet düşünülünce bu birkaçının bile saklanmış olması olağanüstü görünüyor. Bu sanırım o zamanların tarihinin yüzeysel okuyucusu için bile açık olacaktır.

Böylece Kutsal Kitap'ta bir parçanın neden hiçbir zaman ikiden fazla yorumu olmadığını keşfetmiş olduk; ama bu, bu yüzden Kutsal Kitap'ın böyle parçaların birtakım gizemleri belirtmek için bilerek yanlış yazıldığını varsaymaktan çok uzak. İkinci sav ise bazı parçaların tüm dilbilgisiyle açıkça uyumsuz olacak kadar hatalı yazıldığı ve kenarda değil, metinde düzeltilmesi gerektiğidir. Bu sava az önem veriyorum; çünkü yazıcıların hangi dinsel nedenle bu şe-

kilde hareket ettiklerini söylemek beni ilgilendirmiyor. Belki keşfettikleri farklılıkları kuşkulu yorumlar değil, basit farklılıklar olarak kenarda işaretleyerek Kutsal Kitap'ın kesinlikle özgün durumunu buldukları az sayıdaki örneğini iletmeyi içtenlikle istedikleri için. Kendim onları kuşkulu yorumlar olarak andım çünkü; genellikle iki versiyondan hangisinin tercih edilir olduğunu söylemek olanaksızdı.

Son olarak, bu kuşkulu yorumların yanında yazıcılar (paragrafın ortasında bir boşluk bırakarak) birçok parçayı çarpıtılmış olarak işaretledi.

Masoretler böyle durumları saydı ve bu durumlar toplam yirmi sekizi buldu. Bu sayıda herhangi bir gizemin saklı olduğunun düşünülüp düşünülmediğini bilmiyorum, öyle ya da böyle Ferisiler belli bir miktarda boş yeri dinsel olarak koruyorlar.

Böyle boşlukların biri (örnek olarak) "Kayın kardeşi Habil'e tarlada birlikteyken... dedi" de bizim Kayın'ın dediği şeyi duymayı beklediğimiz yerde bir boşluk bırakılan *Yaratılış* iv:8'de bulunuyor.

Benzer olarak (dikkat çektiğimiz bu konuların yanında) yazıcılar tarafından bırakılan yirmi sekiz boşluk var. Bunların çoğu eğer boşluk bırakılmış olmasaydı çarpıtılmış olarak kabul edilmeyecekti. Ama bu konudan yeterince söz ettim.

X. Bölüm:

Eski Antlaşma'nın Geriye Kalan Kitaplarının Yukarıda Gösterilen Yönteme Göre İncelenmesi

Tarihler, Mezmurlar, Deyişler.

Yeşaya, Yeremya.

Hezekiel, Hoşea.

Diğer peygamberler, Yunus, Eyüp.

Daniel, Ezra, Nehemya, Ester.

Yazarın Yeni Antlaşma'nın benzer bir ayrıntılı
incelemesine girişmeyi geri çevirmesi.

Şimdi Eski Antlaşma'nın geriye kalan kitaplarına geçiyorum. *Tarihler* I'deki iki kitapla ilgili, bunların kesinlikle Ezra'nın zamanından sonra ve belki de Tapınağın Yahuda Makabe⁴⁴ tarafından onarılıp eski durumuna getirilmesinden sonra [Son Not 19] yazıldıkları dışında özellikle ya da önemli olarak belirteceğim hiçbir şeyim yok. Çünkü ilk kitabın ix. parçasında Yerusâlim'de ilk olarak yaşayan ailelerin bir hesaplamasını ve 17. dizede ikisi *Nehemya*'da tekrarlanan kapıcıların adlarını buluyoruz. Bu, kitapla-

⁴⁴ Yahudi tarihinde Yeşu, Davut ve Gideonla birlikte en büyük savaşçılar arasında sayılır. Uzun yıllar süren çatışmalardan sonra düşmanlarını Yerusâlim'in dışına sürmüş ve Tapınak'ta tapınmayı geri getirmiştir.

rın kesinlikle şehrin yeniden inşa edilmesinden sonra derlendiğini gösteriyor. Gerçek yazarları, yazarların yetkisi, yararlılığı ve öğretisine gelince hiçbir sonuca varamıyorum. Wisdom'ın, Tobit'in ve diğer sahte biçimli kanun kitaplarının Kutsal Kitap'a girmesine izin vermeyen insanlar tarafından bu kitapların Kutsal Kitap'a dâhil edilmelerine her zaman şaşmışımdır. Onların yetkisini aşağılamayı amaçlamıyorum ama evrensel olarak kabul edilmiş oldukları için onları oldukları gibi bırakacağım.

Mezmurlar ikinci tapınağın zamanında toplanmış ve beş kitaba bölünmüşlerdi, çünkü *Mezmurlar* lxxxviii, Philo-Judaeus'a⁴⁵ göre kral Yehoyakin hala Babil'de bir tutsakken yayınlanmıştı ve *Mezmurlar* lxxxix'a göreyse aynı kral özgürlüğünü elde ettiğinde yayınlanmıştı. Bu, onun zamanında kabul edilen bir görüş olmadığı ya da ona güvenilir insanlar tarafından söylenmediği sürece, Philo'nun bu bildiride bulunacağını sanmıyorum.

Süleyman'ın Özdeyişleri'nin aynı zamanda ya da en azından kral Yoşiya zamanında toplandığına inanıyorum; çünkü xxv:1 parçasında "Bundan sonrakiler de Süleyman'ın özdeyişleri'dir. Bunları Yahuda Kralı Hizkiya'nın adamları derledi." yazıyor. Burada kutsal yasadan hem *Özdeyişleri* hem de *Vaizleri* dışlamak ve onları Apokrif'e⁴⁶ koymak isteyen Ha-

⁴⁵ Philo Judaeus (M.Ö. 20-M.S. 50): İskenderiye, Mısır doğumlu Helenistik dönem Yahudi filozofu.

⁴⁶ Musevi-Hristiyan Tanrıbilimde bu terim Kutsal Kitap'ın dışında kalan metinler anlamına gelir. Kutsal metin listesine 1546'da eklenmişlerdir. Yahudilerin İsa'dan önceki yaşantısı hakkında önemli bilgiler verir.

hamların saygısızlığı karşısında sessiz kalamayacağım. Aslında eğer tesadüf eseri Musa'nın yasasının övüldüğü bazı parçalara rastlamasalar idi gerçekten de böyle yapacaklardı. Aslında Kutsal yasanın yerleştirilmesinin böyle adamların elinde olduğunu düşünmek acı verici; ancak onları tamamen iyi niyetle iletip iletmediklerinden kuşku duymama rağmen bu örnekte söz konusu kitapları görmemize izin verdikleri için onları kutluyorum; ama şimdi bu konunun üstünde durmayacağım.

O zaman vahiy kitaplarına geçiyorum. Bunun bir incelemesi beni orada yer alan vahiylerin başka kitaplardan derlenmiş olduklarına ve her zaman tam olarak peygamberler tarafından yazıldığı ya da söz edildiği sırada yazılmadıklarına, sadece şurada burada toplanmışlar gibi bölük pörçük olduklarına ikna ediyor.

Yeşaya yazarın kendisinin ilk dizede belirttiği gibi Azarya işbaşındayken kehanette bulunmaya başlamıştı. O, o zamanlar sadece kehanette bulunmadı, bundan öte şimdi kayıp olan bir ciltte o kralın tarihini yazdı (bkz. 2 *Tarihler* xxvi:22). Sahip olduğumuz Tarihlerin Yahuda ve İsrail krallarının tarihinden alındığını göstermiştik.

Hahamların bu peygamberin, sonunda onu ölümle cezalandıran Manaşe işbaşındayken kehanette bulunduğunu öne sürdüklerini ekleyebiliriz ve bu, bir efsane gibi görünmesine rağmen yine de onların Yeşaya'nın tüm vahiylerinin kaybolduğunu düşündüklerini gösterir.

Tarihsel şekilde aktarılan Yeremya'nın kehanetleri de çeşitli tarihlerden alınmıştır; çünkü sadece tarihleri göz önüne alınmadan karışık olarak toplanma-

mışlar, aynı zamanda aynı öykü, değişik sayfalarında değişik şekillerde anlatılmış. Örneğin, xxi. Parçada Yeremya'nın tutuklanma nedeninin, ona başvuran Sidkiya'ya şehrin yıkılacağı kehanetinde bulunması olduğu söyleniyor. Bu anlatım birden xxii. parçada peygamberin (Sidkiya'nın kalıtçısı) Yehoyakim'e yakınmasına ve o kralın tutsaklığıyla ilgili öngörüsüne geçiyor; sonra xxv. Parçada peygambere daha önce bağışlanan vahiyler geliyor, yani Yehoyakim'in dördüncü yılında ve daha da ilerisinde aynı egemenliğin ilk yılında alınan vahiyler geliyor. Yeremya'nın takipçisi (sanki araya giren parçalar birer ayrıaımış gibi) en sonunda xxxviii. parçada vahiyleri toplamaya devam ediyor, xxi. parçada bırakılan anlatıma devam ediyor.

Aslında xxxviii. parçanın başladığı bağlaç xxi. parçanın 8., 9. ve 10. dizelerine gönderme yapıyor. Yeremya'nın son tutuklanması o zaman çok farklı anlatılıyor ve tutukevinin mahkemesinde alıkoyulması için tamamen ayrı bir neden gösteriliyor.

Böylece kitabın bu parçalarının çeşitli kaynaklardan derlendiğini ve parçaların sadece bu bakış açılarından anlaşılır olduklarını açıkça görebiliriz. Yeremya'nın birinci şahışta konuştuğu geri kalan parçalarda yer alan vahiyler Baruk tarafından Yeremya'nın dikte etmesiyle yazılmış bir kitaptan alınmış gibi görünüyor. Ancak bunlar sadece (xxxvi:2'den görüldüğü kadarıyla) kitabın başladığı dönem olan Yoşiya'nın zamanından Yahoyakim'in dördüncü yılına kadar peygambere bildirilen vahiylerle yer veriyor. xlv:2'den li:59'a kadar olan içerik aynı ciltten alınmış gibi görünüyor.

Hezekiel'in kitabının sadece bir parça olduğu ilk

dizede açıkça belirtiliyor. Çünkü birlikte başladığı bağlacın zaten söylenmiş bir şeye gönderme yaptığını ve takiptekini onunla bağladığını herkes görebilir. Ancak sadece bu bağlaç değil, aynı zamanda konuşmanın tüm metni başka yazıları ima ediyor. Şimdiki yapıtın on üçüncü yılda başlaması olgusu peygamberrin devam ettiğini, bir söyleve başlamadığını gösteriyor ve bu, 3. dizede ayraç içinde sanki aktarmak üzere olduğu vahiylerin daha önce Hezekiel tarafından Tanrı'dan alınan vahiylerin devamı olduğu "Kil-dan ülkesinde... Rab Buzi oğlu Kâhin Hezekiel'e seslendi." tümcesiyle belirtilerek yazar tarafından da doğrulanıyor. Bundan öte Josephus 11 *Eski Çağlar* x:9'da Hezekiel'in Sidkiya'nın Babil'i görmemesi gerektiği kehanetinde bulunduğunu söylerken şimdi elimizde bulunan kitap sadece böyle bir ifade içermiyor, tam tersi olarak xvii. parçada Babil'e bir tutsak olarak götürülmesi gerektiğini öne sürüyor [Son Not 20].

Hoşea'yla ilgili olarak onun şu anda onun adını taşıyan kitapta bulunandan daha fazla yazdığını kesin olarak belirtemiyorum. Ama kutsal yazar peygamberrin seksen yılı aşkın kehanette bulunduğunu ileri sürdüğü için sahip olduğumuz miktarın küçüklüğüne şaşıyorum.

Genel anlamda vahiy kitaplarının derleyicisinin ne tüm peygamberleri ne de sahip olduğumuz yazıların hepsini topladığını ileri sürebiliriz; Manaşşe'nin egemenliğinde kehanette bulduğu söylenen ve 2 *Tarihler* xxxiii:10, 18'de genel olarak sözü edilen peygamberlerden açıkça günümüze kadar gelmiş hiçbir vahyimiz yok; adlarını kitaplara veren peygamberlerin on ikisinin tüm vahiylerine de sahip

değiliz. 2 *Krallar* xiv:25'ten öğrendiğimiz üzere İsrailoğullarına da kehanetlerde bulunmasına rağmen, Yunus'tan sadece Ninovalılarla ilgili olan vahiye sahibiz.

Eyüp'ün kitabı ve kişiliği çok tartışma yarattı. Bazıları kitabın Musa'nın yapıtı olduğunu ve tüm anlamının sadece mecazi olduğunu düşünüyorlar. *Musevilerin Şeriat Kitabı*'nda Hahamların kaydedilen görüşü böyle ve *More Nebuchim*'de Maymonides tarafından da destekleniyorlar. Diğerleri onun gerçek bir tarih olduğuna inanıyorlar, bazıları Eyüp'ün Yakup'un zamanında yaşadığını ve onun kızı Dina ile evlendiğini varsayıyorlar. Ancak İbn' Ezra zaten belirttiğimiz gibi yorumlarında yapıtın başka bir dilden İbraniceye bir çeviri olduğunu doğruluyor. Ezra'nın daha ikna edici savlar öne sürmesini istedim; çünkü o zaman Yahudi olmayanların da kutsal kitapları olduğu sonucuna varabilirdik. Kendim konuyu askıda bırakacağım; ama Eyüp'ün Musevi olmadığını ve çok sağlam karakterli olduğunu sanıyorum, önce zengin olduğunu sonra da korkunç felaketlerle karşı karşıya kaldığını ve sonunda büyük bir mutluluğa kavuştuğunu sanıyorum (Hezekiel tarafından diğerleri arasında böyle adlandırılıyor, xiv:12). Yazgısının cilveleri arasında düşüncesinin değişmezliğinin birçok insanın Tanrı'nın kayrasını tartışmasına ya da en azından kitabın söz konusu yazarının konuşmalarını eklemesine neden olduğunu kabulleniyorum; çünkü içerik ve ayrıca biçim de rahat bir şekilde çalışma odasında düşünen bir adamdan çok, perişan şekilde hasta ve küller arasında yatan bir adamın elinden çıkmışa benziyor. Ayrıca kitabın bir çeviri olduğu konusunda İbn' Ezra ile

hemfikir olmam gerek; çünkü şiirselliği Yahudi olmayanlarınkine benzer; böylece Tanrıların Babası bir meclis topluyor ve burada Şeytan adı verilen Momus en büyük özgürlükle Tanrısal emirleri eleştiriyor. Ama bunlar sağlam kaynağı olmayan varsa-yımlardan başka bir şey değil.

viii. parçadan itibaren kuşkusuz Daniel'in kendi yazısını içeren Daniel'in kitabına geçiyorum. İlk yedi parçanın nereden geldiğini söyleyemiyorum; ancak ilk Kildani'de yazıldıkları için onların Kildani tarihle-rinden alındıklarını varsayabiliriz. Eğer bu kanıtla-nabilseydi Kutsal Kitap'ın kutsallığının, içinde belir-tilen öğretilerin ve bu öğretiler bize aktarılırken kul-lanılan sözcüklerin, dilin ve deyişlerin bizim anlayı-şımıza bağlı olduğu gerçeğinin çok çarpıcı bir kanıtı-nı oluştururdu ve bize bundan da öte hangi dilde yazılmış ya da hangi ulusa ait olursa olsun en yüce ve en iyi olanı öğreten ve anlatan kitapların eşit şekilde kutsal olduğunu gösterirdi.

Ancak bu durumda biz, söz konusu parçaların sa-dece Kildani dilinde yazıldığını ve yine de Kutsal Kitap'ın geri kalanı kadar kutsal olduğunu belirtebili-riz.

Ezra'nın ilk kitabı Daniel'in kitabıyla o kadar ya-kından bağlı ki her ikisi de açıkça ilk tutsaklıktan itibaren Yahudi tarihini yazan aynı yazarın yapıtı olarak tanınabilir. Bu kitaba Ester'in kitabını ekle-medekararsız bile kalmıyorum; çünkü birlikte baş-ladığı bağlaç başka hiçbir şeye gönderme yapıyor olamaz. Mordekay tarafından yazılan yapıtla aynı olamaz; çünkü ix:20-22. parçalarda başka biri Mordekay'ın mektuplar yazdığını aktarıyor ve bu mektupların içeriğini anlatıyor;. Bundan öte kraliçe

Ester'in Purim günlerinin belirlenen tarihte kutlanmasını onayladığını ve buyruğun kitapta yazılı olduğunu, yani (bir İbrani göreneğiyle) o zaman yaşayan herkes tarafından bilinen, İbn' Ezra ve geri kalanının şimdi yok olduğunu itiraf ettiği bir kitapta yazıldığını anlatıyor. Son olarak Mordekay'ın geriye kalan işleriyle ilgili tarihçi bize İran krallarının tarihlerine başvurmamızı söylüyor. Böylece bu kitabın Daniel ve Ezra'nın tarihlerini anlatan ve bazen Ezra'nın ikinci kitabı diye anılan *Nehemya*'yı yazan [Son Not 21] aynı kişi tarafından yazıldığı kuşku götürmez. O zaman bu kitapların tek elden çıktığını doğrulayabiliriz; ama yazarın kişiliğiyle ilgili hiçbir fikrimiz yok. Ancak her kimse, onun sahip olduğu, büyük ölçüde kendisinin yazdığı tarihlerin bilgisini nereden aldığına karar vermek için Tapınak'ın yeniden inşasından sonra Yahudilerin yönetici ve başkanlarının onların tarihsel olaylarını ve tarihlerini yazan yazıcılar ve tarihçiler tuttuklarını belirtebiliriz. Kralların kitabında sık sık Kralların tarihlerinden söz ediliyor; ama başkan ve rahiplerin tarihlerinden ilk kez *Nehemya* xii:23'te ve tekrar 1 *Makabeler* xvi:24'te söz ediliyor. Bu kuşkusuz Ester'in buyruğunu ve Mordekay'ın işlerini içerdiği işaret edilen ve İbn' Ezra'nın dediği gibi şimdi kayıp olan kitaptır. Bu dört kitabın tüm içeriği ondan alınmıştı; çünkü yazarı tarafından başka hiçbir yetkiliden söz edilmiyor ya da bir yetkili bildirilmiyor.

Bu kitapların ne Ezra ne de *Nehemya* tarafından yazıldığı, *Nehemya* xii:9'da hahambaşı Yeşu'nun soyundan gelenlerin izinin, Pers İmparatorluğu neredeyse boyunduruk altına alındığında Büyük İskender'le buluşmaya giden (Josephus, *Eski Çağlar* ii.108)

ya da Philo-Judaeus'a göre İranlıların boyunduruğu altındaki altıncı ve son haham olan altıncı hahambaşı Yaddua'ya kadar takip edilebilmesinden belli. *Nehemya*'nın aynı parçasında 22. dizide bu konu açıkça ortaya çıkarılıyor: "Levililer'den Elyasıv, Yoyada, Yohanan ve Yaddua'nın yaşadığı günlerde, Pers Kralı Darius'un döneminde, Levili aile başlarının ve kâhinlerin kaydı tutuldu." –yani, tarihlerde. Sanırım hiç kimse [Son Not 22] *Nehemya* ve *Ezra*'nın yaşamının Pers'in on dört kralından daha fazla yaşayacak kadar uzun olduğunu düşünmüyordur. Tapınaklarını yeniden inşa etmeleri için Yahudilere izin veren ilk kral Koreş'ti. Bu tarih ve Pers'in son ve on dördüncü kralı Darius arasındaki süre 230 yılı geçiyor. Bu yüzden bu kitapların Yahuda Makabe'nin Tapınak'ta tapınmayı geri getirmesinden sonra yazıldığından kuşku yok. Çünkü o tarihte Daniel'in, *Ezra*'nın ve Ester'in kitapları, yazılar bildiğim kadarıyla Ferisiler tarafından hiçbir zaman kabul edilmediği için neredeyse kesin olarak Saddukiler olan kötü niyetli insanlar tarafından yayınlanmıştı ve *Ezra*'nın dördüncü kitabındaki bazı efsaneler *Musevilerin Şariat Kitabı*'nda tekrarlanmış olmasına rağmen Ferisilere yazılmış olamazlar; çünkü en bilgisiz kişi bile bunların bazı alçaklar tarafından eklendiğini kabul ediyor. Bence aslında biri mezhebin tüm gelenekleriyle alay etmek amacıyla böyle eklemeler yapmış olmalı.

Belki de bu dört kitap belirttiğim zamanda insanlara Daniel'in vahiylerinin gerçekleştiğini göstermek ve böylece dindarlıklarını alevlendirmek ve felaketle-

rinin ortasında içlerinde bir kurtuluş⁴⁷ umudu uyardırmak amacıyla tam olarak yazılmış ve yayınlanmıştı. Daha yeni ortaya çıkmalarına rağmen elimizdeki kitaplar sanırım aceleyle yazıldıkları için birçok yanlışlık içeriyor. Önceki bölümde belirttiğim gibi kenar yorumları başka yerlerde olduğu gibi burada da, hatta daha da fazla miktarda bulunuyor; dahası nedeni sadece aceleyle yazıldığı varsayılarak açıklanabilecek belli parçalar var.

Ancak kenar yorumlarına dikkat çekmeden önce eğer Ferisiler onları eski ve özgün yazıcıların yapıtları varsaymakta haklılarsa zorunlu olarak bu yazıcıların (eğer birden fazlalarsa) onları kopyaladıkları metni yanlış bulduklarını ve yine de atalarının ve onlardan üstün olanların yazdıklarını değiştirmeye girişmediklerini kabul etmeliyiz. Yine konuya uzun uzadıya girmeme gerek yok ve bu yüzden kenarda fark edilmeyen birkaç uyumsuzluğa dikkat çekerek devam edeceğim.

I. Ezra'nın ikinci parçasının metnine bir yanlışlık sızmış; çünkü 64. dizede bize parçanın geri kalanında sözü edilenlerin hepsinin sayısının 42,360'a vardığı söyleniyor; ama çeşitli parçaları topladığımızda sonuç sadece 29,818 oluyor. Bu yüzden ya toplamda ya da ayrıntılarda bir yanlışlık olmalı. Toplam büyük ihtimalle doğru; çünkü umulur ki kutsal metin herkesçe dikkate değer olarak tanınan bir şeydi; ama ayrıntılara gelince iş başka olurdu. O zaman eğer toplama herhangi bir yanlışlık sızmışsa bir zamanlar işaretlenmiş olurdu ve kolayca düzeltilirdi. Bu görüş

⁴⁷ Hristiyan kurtuluş düşüncesi İsa Mesih'in insanları günahlarından nasıl kurtardığı üzerinde odaklanır.

Ezra'nın bu parçasını belirten *Nehemya* vii ile doğrulanıyor ve ona açık uygunlukta bir toplam veriliyor; ama ayrıntıların hepsi farklı – bazıları Ezra'dakilerden daha büyük ve bazıları daha az ve hepsi birlikte 31,089'u buluyor. Bu yüzden hem Ezra da hem de *Nehemya*'da ayrıntıların yanlış verildiği sonucuna varabiliriz. Bu açık çelişkileri uyumlu hale getirmeye girişen yorumcuların her biri hayal güçlerini kullanabilecekleri en iyi şekilde kullanıyorlar ve Kutsal Kitap'ın her bir harf ve sözcüğüne hayranlıklarını itiraf ederken, sadece kutsal yazıcıları sanki sade bir anlatımı yazmayı ya da aktarmayı bilmiyorlarmış gibi gülünç duruma düşürmeyi başarıyorlar. Böyle insanlar Kutsal Kitap'ın açıklığını belirsizleştirmekten başka hiçbir işe yaramıyorlar. Eğer onların yöntemindeki gibi Kutsal Kitap'ın her yeri yorumlanabilir olsaydı anlamı güvenilir olan mantıklı önerme diye bir şey olmazdı. Ancak bu konu üstünde durmaya gerek yok; sadece eğer herhangi bir tarihçi Kutsal Kitap'ın yazarlarına rahatça mal edilen tutanakları taklit etmeye kalksaydı yorumcuların onu küçümsemeyle gözaltında tutacaklarına ikna oldum. Eğer Kutsal Kitap'ta birçok yanlışlık olduğunu belirtmek saygısızlıksa O'na kendi hayallerini yamayan, kutsal yazıcıları karmaşık saçmalık yazacak kadar alçaltan ve en sade ve açık anlamları reddedenler için hangi adı kullanmalıyız? Kutsal Kitap'ta Ezra ve arkadaşlarının kitabın ona mal edilen ikinci parçasında onlarla Yeruşalim'e doğru yola çıkan tüm İbranileri ayrıntılı olarak saydıkları gerçeğinden daha açık ne olabilir ki? Bu sadece kökenini söyleyenlerin değil aynı zamanda söyleyemeyenlerin de sayılmasıyla kanıtlanıyor. Yazarın sadece Ezra'da verilen listeyi

kopyaladığı *Nehemya* vii:5'ten de eşit şekilde belli değil mi? Bu yüzden bu parçaları tersi olarak açıklayanlar, Kutsal Kitap'ın sade anlamını reddediyorlar – hatta Kutsal Kitap'ı reddediyorlar. Kutsal Kitap'ın bir parçasını bir diğeriyle birleştirmeyi dindarlık sayıyorlar – açık parçaları belirsizleştiren, doğruyu yanlış hale getiren, sağlamı bozan gerçekten de hoş bir dindarlık.

Eğer iyi bir amaçları varsa böyle yorumcuları saygısız olarak adlandırmak bana düşmez. Çünkü yanlış yapmak insana özgüdür. Ama konuma geri dönüyorum.

Sayısal ayrıntıların bu yanlışlıkların yanında soy ağacında, tarihte ve korkarım ki vahiylerde de başka yanlışlıklar var. Yeremya'nın (xxii. parça) Yehoyakin ile ilgili kehaneti I *Tarihler* iii:17-19'da verildiği üzere onun tarihiyle ve özellikle de parçanın son sözcükleriyle açıkça uyuşmuyor. Ayrıca "esenlikle öleceksin" kehaneti, gözü önünde oğulları öldürüldükten sonra gözleri yerinden çıkarılan Sidkiya'ya nasıl uygulanır anlamıyorum. Eğer vahiyler konularıyla yorumlanırlarsa bir ad değişikliği yapmalıyız ve Sidkiya yerine Yehoyakin diye ve tersi olarak okumalıyız. Ancak bu fazla çelişkili bir işlem olurdu; öyleyse eğer varsa, özellikle de yanlışlık yetkililere değil de, tarihçiye mal edilmeliyse konuyu açıklamasız bırakmayı tercih ediyorum.

Diğer zorluklara sadece okuyucuyu yoracağı ve dahası diğer yazarların açıklamalarını tekrarlayacağım için değinmeyeceğim. Çünkü R.Selomo yukarıda belirtilen belli soyağacı çelişkisi karşısında şu sözleri açıklamak zorunda (bkz. I *Tarihler* viii üzerinde yaptığı yorumu): "(Tarihler kitabının yazarı varsaydı-

ğ) Ezra özgün uyumsuzluklar bulduğu için Benyamîn'in oğullarına *Yaratılış*'ta gördüğümüzden farklı isimler ve soyağaçları veriyor ve Levililerin çoğunu Yeşu'dan farklı olarak anlatıyor." Ve yine biraz sonra: "Givon'un ve diğerlerinin soyağacı iki kez farklı yollarla, her bir soyağacının farklı tablolarından anlatılıyor ve Ezra onları yazarken metinlerin çoğunluğunda bulunan versiyonu benimsedi ve yetki eşit olduğundaysa her ikisini de verdi." diyor. Böylece bu kitapların özgün olarak yanlış ve kesin olmayan kaynaklardan derlendiğini kabul ediyor.

Aslında yorumcular uyumsuzlukları uyumlu hale getirmeyi amaçlarken genellikle onların nedenlerini belirtmekten başka bir şey yapmıyorlar. Çünkü sanırım akli başında hiçbir insan, kutsal tarihçilerin kendileriyle açıktan açığa çeliştiklerini göstermek amacıyla yazdıklarını varsaymaz. Belki bana Kutsal Kitap'ın yetkisini yıktığım söylenecek, bu bakımdan bana göre herkes herhangi bir parçadaki yanlışlıktan yola çıkarak kuşku duyabilir; ama tam tersi olarak amacımın açık ve bozulmamış parçaların yanlış olanlara uydurulmasını ve bozulmasını önlemek olduğunu göstermiştim. Bazı parçaların bozulmuş olması gerçeği bize hepsinden kuşku duyma hakkını da vermez. Hiçbir kitap tamamen yanlışsız olamaz. Yine de sorarım; kim bütün kitapların her yerinin yanlış olduğundan kuşku duyar? Kesinlikle hiç kimse, özellikle de sözcük seçimi ve yazarın amacı açık olduğunda.

Şimdi Eski Antlaşma'nın kitaplarıyla ilgili olarak kendim için belirlediğim görevi tamamladım. Söylenenlerden Makabelerin zamanından önce kutsal kitapların hiçbir ölçütü olmadığı [Son Not 23], şimdi

sahip olduklarımızın Tapınak'ın yeniden inşası döneminde, kabul edilmeleri sadece onların sorumluluğu olan (ayrıca duaların belirlenmiş biçimini kuran) Ferisiler tarafından diğer kitap yığınları içinden seçtikleri sonucunu kolayca çıkarabiliriz. Bu yüzden Kutsal Kitap'ın yetkisini kanıtlamak isteyen biri her bir kitabın ayrı ayrı yetkisini de göstermek zorundadır; geri kalanının Tanrısal kaynağını çıkarsamak için tek bir kitabın Tanrısal kaynağını kanıtlamak yeterli değildir. Bu durumda Ferisi kurulunun kitap seçiminde yanılmaz olduğunu varsaymalıydık ve bu hiçbir zaman kanıtlamazdı. Sadukilerin reddettiği Diriliş öğretisinin *Daniel* ii'de bildirilmesi olgusu ve *Musevilerin Şeriat Kitabı*'nda Ferisilerin onları kendilerinin seçtiklerini açıkça belirtmeleri beni, Eski Antlaşma'nın kitaplarını sadece Ferisilerin seçtiğini ve onları kutsal kitaba onların soktuğunu belirtmeye yöneltiyor. Çünkü Sabbathus'un incelemesinde 2. bölüm, 30. yaprak, 2. sayfada: Rabbi soyadlı R. Jehuda, içinde yasaya (yani, Musa'nın yasası kitabına) karşı sözler bulunduğu için uzmanların Vaizlerin kitaplarını gizlemek istediklerini bildiriyor. Onu neden gizlemediler? Çünkü yasayla uyumlu olarak başlıyor ve bitiyor ve biraz sonra : "Ayrıca Özdeyişler kitabını saklamaya çalıştılar" diyor. Ve aynı incelemenin ilk bölümünde 13. yaprak, 2. sayfada: 'Gerçekten daima bir adamın adını verin, hatta Neghunga adı verilen Hizkiya'nın oğlu: O olmasaydı yasanın sözleriyle uyuşmadığı için Hezekiel'in kitabı gizlenecekti.'

Böylece yasada uzman olan insanların hangi kitapların Kutsal Kitap'a alınacağı ve hangisinin alınmayacağına karar vermeleri için bir kurul topladıkları

çok açık. Bu yüzden tüm kitapların yetkisini sağlama almak isteyen biri, yeni bir kurul toplansın ve her üyeye gerekçelerini sorsun.

Şimdi Yeni Antlaşma'daki kitapları aynı biçimde incelemenin zamanı geldi; ama öğrendiğim kadarıyla bu iş zaten bilim ve dillerde çok usta insanlarca yapıldığı ve kendim bu iş için tam olarak yeterli Grekçe bilgisine sahip olmadığım, son olarak bu kitapların İbranice yazılan özgünlerini kaybettiğimiz için bu girişimi reddetmeyi tercih ediyorum. Ancak konumla en çok ilgili olan bu noktalara sonraki bölümde değineceğim.

2. Kısımın Sonu.

Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye *Yazarın Son Notları*

2. Kısım – VI. Bölümden X. Bölüme

VI. BÖLÜM

Son Not 6 Tanrı'nın varlığından ve sonuçta başka her şeyin varlığından kuşku duyduğumuz sürece açık seçik bir Tanrı görüşümüz yoktur, sadece karışık bir görüşümüz vardır. Üçgenin doğasını doğru olarak bilmeyen, onun üç açısının iki dik açiya eşit olduğunu bilmez, o zaman Tanrısal doğayı karışık düşünen biri onun var oluşunun Tanrı'nın doğasına bağlı olduğunu görmez. Şimdi Tanrı'nın doğasını açık seçik olarak düşünmek için genel kavramlar denilen belli sayıda çok basit kavramlara dikkat etmek ve onların yardımıyla Tanrısal doğanın özelliklerinden oluşturduğumuz kavramları, Tanrı'nın doğasıyla ilişkilendirmek gerekir. O zaman ilk kez Tanrı'nın zorunlu olarak var olduğu, her yerde olduğu ve tüm kavramlarımızın içinde Tanrı'nın doğasını barındırdığı ve onun aracılığıyla kavrandığı bizim için açık olur. Son olarak tüm upuygun bilgilerimizin⁴⁸ gerçek

⁴⁸ Upuygun Bilgi: Nesne ile ilişkisi olmadan kendi başına göz önüne alınınca doğru bir düşüncenin bütün içsel özellikleri ya da adlandırmaları olan düşünce. Şeylerin özünü bilme, doğru bilgi. (Spinoza, Etika, Çev. H. Ziya Ülken, İstanbul 1984, s.82)

olduğunu görürüz. Bu konuyu "Descartes'ın felsefesinin ilkelerinin geometrik olarak açıklanması" kitabının önsözü ile karşılaştırın.

VII. BÖLÜM

Son Not 7 "Kutsal Kitap'taki tüm ifadelerin kesin bir bilgisini elde etmemizi sağlayacak bir yöntem bulmak olanaksızdır." Anlatmak istediğim dili alışkanlıkla kullanmayan ve deyiş biliminin tam anlamını kaybetmiş bizler için olanaksızdır.

Son Not 8. "Aklın açık bir düşünce oluşturabildiği şeylerde değil de kendileri aracılığıyla kavranabilen şeylerde ne anlatmak istediğinin izini sürmeye giriştiğimizde doğuyor" Kavranabilenle, sadece katı olarak kanıtlanmış şeyleri değil, aynı zamanda kanıtlanamaz olsalar da ahlaki olarak emin olduğumuz ve şaşkınlık duymadan duymaya alışkın olduğumuzu da anlatmak istiyorum. Herkes Öklid'in önermelerinin doğruluğunu kanıtlanmadan önce kavrayabilir. Matematiksel olarak kanıtlanamamasalar da insan inancını, yasalarını, kurumlarını, görgülerini aşmayan hem gelecek hem geçmiş şeylerin tarihini de ben kavranabilir ve açık olarak adlandırıyorum. Ama inancın sınırını aşıyor görünen hiyeroglif ve tarihlere kavranamaz adını veriyorum; yine de bu sonuncuların arasında yöntemimizin bizi araştırabilir ve yazarlarının ne anlatmak istediğini keşfedebilir hale getirdiği birçok şey var.

VIII. BÖLÜM

Son Not 9 "Moriya Dağı Tanrı'nın dağı olarak adlandırılıyor." Yani İbrahim tarafından değil, tarihçi tarafından böyle adlandırılıyor çünkü tarihçi şimdi

"Rab'bin dağında belli edilecektir," diye andığı bu yerin İbrahim tarafından "Tanrı sağlayacaktır." diye anıldığını söylüyor.

Son Not 10 "Davut o bölgeyi [İdumeya] fethetmeden önce." Bu tarihten yine Yahudi krallığından ayrıldıkları Yehoram'ın egemenliğine kadar (2 *Krallar* viii:20) İdumeyanlıların kralı yoktu, Yahudiler tarafından atanan prensler kralların yerini tutuyordu (1 *Krallar* xxii:48), aslında İdumeya prensi kral olarak anılıyor (2 *Krallar* iii:9).

İdumeya krallarının sonuncusunun Şaul'ün göreve gelmesinden önce işbaşına geçip geçmediğinden ya da *Yaratılış*'ın bu parçada sadece bağımsız kralları belirtmek istediğinden kuşku duyulabilir. Bir monarşiden tamamen farklı bir egemenlik kuran Musa'nın adını İbrani kralları arasına yazmak istemek açıkça boş bir şey.

IX. BÖLÜM

Son Not 11 "Birkaç istisna." Bu istisnalardan birini 2 *Krallar* xviii:20'de: "...söylüyorsun, (ama bunlar boş sözler)..." derken ikinci şahsın kullanılmasında buluyoruz. *Yeşaya* xxxvi:5'te: "Savaş tasarıların ve gücün boş laftan başka bir şey değil diyorum." ve *Krallar*'daki parçanın yirmi ikinci dizesinde: "Yoksa bana... diyeceksiniz?" diyerek çoğul sayı kullanılırken *Yeşaya* tekil sayı kullanıyor. *Yeşaya*'daki metin 2 *Krallar* xxxii:32'de bulunan sözcükleri içermiyor. Böylece çeşitli yorumların en iyisini ayırt etmenin olanaksız olduğu birçok çeşitli yorum durumu vardır.

Son Not 12 "...iki parçadaki ifadeler o kadar tuhaf bir şekilde çeşitli ki..." Örneğin 2 *Samuel* vii:6'da: "Bir çadırda orada burada konaklayarak dolaşıyordum." deniyor. Oysa 1 *Tarihler* xvii:5'te: "Bir çadırdan öbür çadıra, orada burada konaklayarak dolaştım." deniliyor. 2 *Samuel* vii:10 "onlara baskı yapmasınlar" derken 1 *Tarihler* vii:9'da farklı bir ifade buluyoruz. Daha da büyük farklılıkları belirtbilirdim ama parçaların bir kez okunması ya kör ya da akıldan yoksun olmayan herkese onları göstermede yeterli olacaktır.

Son Not 13 "Bu tarih bundan hemen önce gelene gönderme yapıyor olamaz." Bağlamdan bu parçanın Yusuf'un kardeşleri tarafından satıldığı tarihi kasdetmesi gerektiği açık. Ama bu hepsi değil. Biraz önce anlatılan kendi tarihini hesaplamanın temeli kabul ederek aynı sonucu o zaman en fazla yirmi iki yaşında olan Yahuda'nın yaşından da çıkarabiliriz. Aslında *Yaratılış* xxx'un son dizesinden de Yahuda'nın Yakup'un Lavan'a olan tutsaklığının onuncu yılında ve Yusuf'un da on dördüncü yılında doğduğu söyleniyor. Şimdi Yusuf'un kardeşleri tarafından satıldığında on yedi yaşında olduğunu bildiğimize göre, o zaman Yahuda yirmi bir yaşından fazla değildi. Bu yüzden Yahuda'nın babasının evindeki uzun yokluğunun Yusuf'un satılmadan önce olduğunu belirten bu yazarlar sadece kendilerini kandırmaya ve korumaya meraklı oldukları Kutsal Kitap'ın yetkisini kuşku konusu yapmaya çalışıyorlar.

Son Not 14 "Dina, Şekem ırzına geçtiğinde neredeyse yedi yaşındayken..." Bazıları tarafından kabul

edilen Yakup'un Mezopotamya ve Beytel arasında sekiz ya da on yıl gezindiği düşüncesi, İbn' Ezra'ya saygı bunu söylememe izin verirse saçmalığın belirtisidir. Çünkü Yakup'un acele etmesi için iki nedeni olduğu açık. İlk olarak yaşlı ebeveynlerini görme arzusu; ikinci olarak ve daha çok, kardeşinden kaçtığına edilen yemini yerine getirmek için (*Yaratılış* xxviii:10 ve xxxi:13 ve xxxv:1) (*Yaratılış* xxxi:3) Tanrı'nın ona yeminini yerine getirmesini buyurduğunu ve ona ülkesine geri dönmesinde yardımcı olma sözü verdiğini görüyoruz. Eğer bu düşünceler akıl yürütmekten çok varsayım gibi görünüyorsa bu konudan vazgeçeceğim ve Odiseus'tan⁴⁹ daha şanssız olan Yakup'un bu kısa yolculukta sekiz ya da on yıl hatta daha da fazlasını harcadığını kabul edeceğim. Şöyle ya da böyle Benyamin'in gezisinin son yılında doğduğu reddedilemez yani itirazcıların hesabıyla Yusuf on altı ya da on yedi yaşındayken çünkü Yakup Lavan'ı Yusuf doğduktan yedi yıl sonra terk etti. Şimdi Yusuf'un on yedinci yaşından ata Yakup Mısır'a gidene kadar bu bölümde gösterdiğim gibi yirmi iki yıldan fazlası geçmedi. Sonuçta Benyamin Mısır'a olan yolculuk zamanında en fazla yirmi üç ya da yirmi dört yaşındaydı. Bu yüzden genç yaşında büyükbaba olacaktı (*Yaratılış* xlv:21, *Çölde Sayım* xxvi:38 ile 40 ve *Tarihler* viii:1'i karşılaştırın) çünkü Benyamin'in en büyük oğlu Bala'nın o zamanlar Adday ve Naaman adında iki oğlu vardı. Bu, Dina'nın yedi yaşında ırzına geçildiği deyişi kadar saçma, anlatı-

⁴⁹ Odiseus, Homerus'un aynı adlı kitabında Poseidon tarafından lanetlenerek 10 yıl boyunca evine dönemeyen kraldır.

mın doğru kabul edilmesiyle çıkacak diğer olanaksızlıklardan söz etmiyorum bile. Böylece uyumsuzlukları çözmek için beceriksizce girişimler sadece yeni uyumsuzluklara neden oluyor ve aklı daha çok karıştırıyor.

Son Not 15 "Kenaz'ın oğlu Otniel 40 yıl boyunca işbaşındaydı." Haham Levi Ben Gerson ve diğerleri, Kutsal Kitap'ın bağımsız geçtiğini söylediği bu kırk yılın Yeşu'nun ölümünden itibaren sayılması gerektiğine inanıyorlar. Ve sonuç olarak bu kırk yılın insanların Kuşan Rişatayim'in boyunduruğu altında oldukları sekiz yılı içermesi gerekirken, bunu izleyen on sekiz yılın Ehut ve Şamgar'ın hâkimliklerinin seksen yılına eklenmesi gerektiğine inanıyorlar. Bu durumda bağımlılığın diğer yıllarını Kutsal Kitap tarafından bağımsızlıkla geçtiği söylenen yıllar arasında saymak gerekirdi. Ama Kutsal Kitap bağımlılık ve bağımsızlık yıllarının sayısına özellikle dikkat ediyor ve bundan öte (Hâkimler ii:18) İbrani devletinin hâkimlerin bütün zamanı boyunca zengin olduğunu bildiriyor. Bu yüzden (kesinlikle bilgili bir adam olan) Levi Ben Gerson ve takipçileri Kutsal Kitap'ı yorumlamaktan daha çok, düzeltiyorlar.

Aynı yanlışlık, Kutsal Kitap'ın yılların bu genel hesaplamasını yapmasının amacının, kargaşa ve bağımlılık yıllarını, felaket ve yönetimin kanunen çalışmadığı dönem olarak atlayarak, İbrani devletinin sadece düzenli yönetim dönemini belirtmek olduğunu söyleyenler tarafından yapılıyor. Kutsal Kitap kargaşa dönemlerini kesinlikle sessiz kalarak atlıyor ama onların hayal ettiği gibi onları hesaplamayı reddetmiyor ya da ülkenin tarihsel olaylarından

silmiyor. 1 *Krallar* vi'de Ezra'nın Mısır'dan kaçıştan sonraki tüm yılları hesaplamayı istediği açık. Bu o kadar açık ki Kutsal Kitap bilgisi olan hiç kimse bundan kuşku duyamaz. Çünkü metnin sözlerine tam olarak geri dönmeden Rut'un kitabının sonunda verilen Davut'un soyağacının ve 1 *Tarihler* ii'nin bu kadar çok sayıda yılı güçlükle açıkladığını görebiliriz. Yahuda oymağının (*Çölde Sayım* vii:11) prensi olan Nahşon ise *Mısır'dan Çıkış*'tan iki yıl sonra çölde öldü ve oğlu Salmon, Şeria'yı Yeşu ile geçti. Şimdi bu Salmon, soyağacına göre Davut'un büyük-büyük babasıydı. O zaman toplam 480 yıldan Süleyman'ın egemenliği için dört yıl, Davut'un yaşamı için yetmiş ve çölde geçirilen zaman için kırk yıl çıkarırsak Davut'un Şeria'dan geçişten 366 yıl sonra doğduğunu buluruz. Bu yüzden Davut'un babasının, büyükbabasının, büyük-büyük babasının ve büyük-büyük-büyük babasının doksan yaşlarındayken çocuk sahibi olduklarına inanmalıyız.

Son Not 16 "Şimşon kırk yıllığına hâkimdi." Şimşon İbraniler Filistinlilerin boyunduruğu altına girdikten sonra doğmuştu.

Son Not 17 Yoksa Kutsal Kitap'ı açıklamaktan çok düzeltmiş olurlar.

Son Not 18 "Kiryat-Yearim" Kiryat Yearim aynı zamanda Baale Yahuda adıyla da anılıyor. Bu yüzden Kimçi ve diğerleri benim "Yahuda halkı" olarak çevirdiğim Baale Yahuda'nın sözlerini bir yerleşim biriminin adı olduğunu düşünüyorlar. Ama bu öyle değil; çünkü 'Baale' sözcüğü çoğul halde. Dahası

Samuel'deki bu metni 1 *Tarihler* xiii:5 ile karşılaştırarak Davut'un kalkıp Baale'nin dışına çıkmadığını, oraya gittiğini buluyoruz. Eğer Samuel'in kitabının yazarı Davut'un gemiye bindiği yeri adlandırmak isteseydi, eğer İbraniceyi doğru konuşuyorsa "Davut kalktı, Baale Yahuda'dan çıktı ve oradan gemiye bindi." derdi.

X. BÖLÜM

Son Not 19 "Tapınağın Yahuda Makabe tarafından onarılıp eski durumuna getirilmesinden sonra." Bu varsayım, öyleyse, 1 *Tarihler* iii'te kral Yehayakin'in doğrudan soyunda on üçüncü olan Elyoenay'ın oğullarında biten soyağacı temel alınarak ileri sürülmüş. Bunun üzerine Yehoyakin'in tutsaklığından önce hiç çocuğu olmadığına dikkat etmeliyiz; ama eğer onlara verdiği adlardan bir çıkarsama yaparsak tutukevindeyken iki çocuk sahibi olması olası. Torunlarına gelince, eğer adlar yol gösteriyorsa onların kurtuluşundan sonra doğdukları açık çünkü bu parçaya göre torunu Pedaiah (Tanrı beni kurtardı anlamındaki bir ad) Zerubbabil'in babasıydı, Yehoyakin'in yaşamının otuz yedi ya da otuz sekizinci yılında doğmuştu yani Koreş tarafından özgürlüğün Yahudilere geri verilmesinden otuz üç yıl önce. Bu yüzden Koreş'in Yahudiye'nin prensliğini verdiği Zerubbabel on üç ya da on dört yaşındaydı. Ama araştırmayı bu kadar derine indirmemiz gerekmiyor. Biz sadece Yehoyakin'in tüm kuşağının anıldığı zaten alıntısı yapılan 1 *Tarihler* parçasını dikkatlice okuyoruz ve onu Devlet başkanlık esasının artık Yehoyakin'in hanedanlığına ait olmadığı, Makabe'nin Tapınak'ı yeniden inşa ettiği zamana kadar bu kitapların yayınlanmadığını açıkça

görmek için Septuagint⁵⁰ versiyonuyla karşılaştırıyoruz.

Son Not 20 "Sidkiya'nın Babil'e bir tutsak olarak götürülmesi gerektiğini öne sürüyor" O zaman hiç kimse Hezekiel'in kehanetinin Yeremya'nınkiyle çeliştiğinden kuşku duyamazdı, ama Josephus'un öyküsünü okuyan herkes bundan kuşku duyar. Olay her iki peygamberin de sağ tarafta olduğunu kanıtladı.

Son Not 21 "*Nehemya*'yı yazan" Nehemya'nın kitabının büyük kısmının peygamber Nehemya'nın kendisi tarafından oluşturulmuş yapıttan alındığı, yazarının tanıklığından çıkıyor. (Bkz. i. parça) Ama viii. parça ve xii. parça 26. dize arasındaki parçanın tamamının Nehemya'nın sözlerine bir parantez oluşturan xii. Parçanın son iki dizesiyle beraber, Nehemya'dan çok yaşayan tarihçinin kendisi tarafından eklendiği ortada.

Son Not 22 "...sanırım hiç kimse... düşünmüyordur." Ezra'nın Yeşu adındaki (bkz. *Ezra* vii. ve 1 *Tarihler* vi:14) Zerubbabil ile Babil'den Yeruşalim'e giden ilk hahambaşının amcası olduğunu düşünmüyordur. Ama Yahudilerin bir karmaşa içinde olduklarını gördüğünde diğerlerinin de yaptığı gibi (*Nehemya* i:2) Babil'e geri döndü ve isteklerinin yerine getirildiği zaman olan Artahşasta'nın egemen-

⁵⁰ Yahudi kutsal metinlerinin Grekçe derlemi. M.Ö. 3. ve 1. yüzyıllarda İskenderiye'de çevrilmiştir. Tevrat'ın en doğru çevirisi sayılır.

liğine kadar orada kaldı ve ikinci bir kez Yerus alim'e gitti. Koreş'in zamanında Yerus alim'e Zerubbabil ile Nehemya da gitti (*Ezra* ii:2 ve 63 karşılaştırm x:9 ve *Nehemya* x:1). "Büyükelçi" olarak çevrilen, İbranice sözcüğün verilen versiyonu herhangi bir yetkiyle destekli değılken saraya sık sık giden Yahudilere yeni adlar verildiğı kesin. Böylece Daniel, 'Balteshazzar' ve Zerubbabil 'Sheshbazzar' adını aldı (*Daniel* i:17). Nehemya görevi nedeniyle yönetici ya da başkanken Atırsana olarak anıldı (*Nehemya* v. 24, xii:26).

Son Not 23 "Makabelerin zamanından önce kutsal kitapların hiçbir  l t  yoktu" 'Büyük' adı verilen Sinagog, Asya'nın Makedonyalılar tarafından zapt edilmesinden önce ortaya çıkmadı. Maymonides, Haham Abraham, Ben-David ve diğ rlerinin bu sinagog'un başkanlarının Ezra, Daniel, Nehemya, Hagay, Zekeriya olduğı savı, haham geleneğine dayanan saf bir kurgu. Perslilerin egemenliğinin sadece otuz dört yıl sürdüğünü ve (Sadukilerce reddedilen ama Ferisilerce kabul edilen) onları önceki peygamberlerden ve böylece Tanrı'nın Kendi'sinden alan Musa'dan doğrudan sırayla teslim alan peygamberlerce onaylanmasının, "büyük sinagog"un ya da synod'un⁵¹ buyruklarını savunmaları için en başta gelen neden olduğunu belirtiyorlar. Ferisilerin her zamanki inat ılıklarıyla savundukları öğreti i te böyle. Ancak kurulların ya da synodların toplantıya çağırılma nedenini bilen aydın insanlar Ferisi ve Sadukiler arasındaki farklılıklara yabancı değıller ve bu büyük sinagog'un toplanmasına neden olan olay-

51 Synod: Birkaç sinagog'un birleşik kurulu.

ları kolayca sezebilirler. Orada hiçbir peygamberin hazır bulunmadığı ve geleneklerini biçimlendirdikleri Ferisi buyruklarının tüm yetkisini büyük sinagog'dan aldığı çok kesin.

*II. Kısımın Son Notlarının Sonu –
VI. Bölümden X. Bölüme.*

XI. Bölüm:

Havarilerin Mektuplarını Havariler ve Peygamberler ya da Sadece Öğretmenler Olarak Yazıp Yazmadıklarının Bir Araştırması ve Havari ile Ne Denmek İstendiğinin Bir Açıklaması

Mektupların kehanet biçeminde olmaması.

Havarilerin belli yerlerde yazmalarının ya da vaaz vermelerinin emredilmemiş olması.

Havarilerce benimsenen farklı öğretme yöntemleri.

Yeni Antlaşma'nın hiçbir okuyucusu Havarilerin peygamber olduğundan kuşku duyamaz; ama I. Bölümün sonunda gösterdiğimiz gibi peygamberler vahiylerle her zaman değil, sadece seyrek aralıklarla konuştukları için, özellikle de *Korintliler* xiv:62'de Pavlus iki tür vaaz etme belirttiği için, Havarilerin mektuplarını Musa, Yeremya ve diğerlerinin yaptığı gibi vahiy ve kesin buyruklarla peygamberler ya da özel bireyler ya da öğretmenler olarak yazıp yazmadıklarını yansızca araştırabiliriz.

Eğer Mektupların biçimini incelersek peygamberlerce kullanılan biçemden tamamen farklı olduğunu buluruz.

Peygamberler sürekli olarak Tanrı'nın buyruğuyla konuştuklarını belirtiyorlar: "Rab diyor ki", "Her Şeye Egemen Rab diyor ki", "Rab'bin buyruğu"...vs. ve "Rab diyor ki" ile başlayan 2 *Tarihler* xxi:12'de İlyas'ın Yehoram'a olan mektubundan görüldüğü gibi bu onların sadece peygamberleri derlemede değil, aynı zamanda vahiyleri içeren mektuplarında da söz konusu olan bir alışkanlığıydı.

Havarilere ait mektuplarda bu tür hiçbir şey bulunmuyoruz. Ters olarak I *Korintliler* vii:40'da Pavlus kendi düşüncesine göre konuşuyor ve *Romalılar* iii:28: "Çünkü... kanısındayız.", *Romalılar* 8:18: "Şimdi düşünüyorum" [Son Not 24] gibi birçok parçada bunlar gibi kuşkulu ve karışık ifadelere rastlıyoruz. Bunların yanında peygamberler tarafından kullanılanlardan çok farklı ifadelere rastlanıyor. Örneğin, 1 *Korintliler* vii:6: "Bunu bir buyruk olarak değil, bir uzlaşma yolu olarak söylüyorum", "Rab'bin merhameti sayesinde güvenilir biri olarak düşündüklerimi söylüyorum." (1 *Korintliler* vii:25) ve birçok parçada benzer şeyler görüyoruz. Daha önce sözü edilen parçada Havarî, Tanrı'nın buyruk ya da emrine sahip olduğunu ya da olmadığını söylediğinde, onun kendisine belli edilen buyruk ya da emri değil, sadece İsa tarafından Dağdaki Öğüdünde söylenen sözleri anlatmak istediğini de açıklamalıyız. Bundan öte Havarîlerin İsa'nın öğretisini yayma biçimini incelersek peygamberlerce benimsenen yöntemden maddeten farklı olduğunu göreceğiz. Havarîler her yerde sanki kehanette bulunmaktan çok tartışıyor-muş gibi akıl yürütüyorlar; diğer taraftan vahiyler sadece dogma ve buyrukları içerir. Vahiyde Tanrı sanki akla seslenmek için konuşuyormuş gibi değil,

kesin emriyle buyruklar veriyormuş gibi ortaya konuluyor. Peygamberlerin yetkisi, tartışmaya razı olmuyor çünkü savları için akla dayalı bir temel bulmak isteyen herkes, bu isteğin ta kendisi nedeniyle savlarını herkesin özel yargısına sunar. Pavlus aklını kullandığı için bunu yapmış görünüyor çünkü 1 *Korintliler* x:15'te diyor ki: " Aklı başında insanlarla konuşur gibi konuşuyorum. Söylediklerimi kendiniz tartın." I. Bölümün sonunda gösterdiğimiz gibi peygamberler belli edileni doğal akılları nedeniyle kavramadılar ve Tevrat'ın ilk beş kitabında tümevarıma başvurur gibi görünen belli parçalar olsa da daha yakından incelendiğinde bunların saltık buyruklardan başka bir şey olmadıkları ortaya çıkıyor. Örneğin; Musa, *Yasa'nın Tekrarı* xxxi:27'de: "Bugün ben sağken, aranızdayken bile Rab'be karşı geliyorsunuz; ölümümünden sonra daha ne kadar çok başkaldıracaksınız." dediğinde hiçbir şekilde Musa'nın İsrailileri ölümünden sonra Tanrı'ya tapınmadan muhakkak çekileceklerine akılla ikna etmek istediği sonucuna varmamalıyız; çünkü Kutsal Kitap'ın kendisinin gösterdiği gibi sav yanlış olur. İsraililer, Yeşu ve ileri gelenlerin yaşamları boyunca ve sonra da Samuel, Davut ve Süleyman'ın zamanları süresince inanmaya devam ettiler. Bu yüzden Musa'nın sözleri, sadece insanların hayal güçlerinde canlı kalması için sözle onların gelecekteki dinden dönmesinin öndeyisinde bulunduğu ahlaki bir yargı. Musa'nın vahiy aracılığıyla, bir peygamber olarak değil, öndeyisine olasılık katmak için kendisinden söz ettiğini söylüyorum çünkü aynı parçanın 21. dizesinde Tanrı'nın aynı şeyi farklı sözcüklerle Musa'ya belli ettiği söyleniyor ve Musa'nın emin olması için Tanrı'nın öndeyisini

ve buyruğunu kanıtlamasına gerek yoktu; sadece onun hayal gücüne canlı olarak kalması gerekiyordu ve bu, insanların onun çok iyi bildiği dik başlılığının gelecekte sürmesinin olasılık dâhilinde olduğunu hayal etmesini sağlamaktan daha iyi bir şekilde başarılamazdı.

Musa tarafından beş kitapta kullanılan tüm savlar böyle anlaşılmalı; bu savlar aklın deposundan çıkarılmış degiller, sadece Tanrı'nın buyruklarını etkinlikle aşmak ve hayal gücüne canlı bir biçimde sunmak için hesaplanmış anlatım biçimleri. Ancak peygamberlerin vahiyden sonuç çıkardıklarını tamamen reddetmek istemiyorum; sadece bilgilerinin sıradan bilgiye yaklaştığı oranda, peygamberlerin kanıtlamayı daha geçerli şekilde kullandıklarını savunuyorum ve bununla onların saltık dogmalar, buyruklar ya da yargılar ilan ettikleri için sıradan olandan üstün bir bilgiye sahip olduklarını biliyoruz. Böylece peygamberlerin başı Musa hiçbir zaman yasal sav kullanmadı ve diğer taraftan Romalılara Mektup'ta gördüğümüz gibi Pavlus'un uzun tümdengelim ve savları hiçbir şekilde doğaüstü vahiyden yazılmamıştır.

Havarilerce benimsenen ifade ve söylem biçimleri mektupların vahiy ve Tanrısal buyrukla yazılmadığını sadece yazarların doğal erkleri ve kararıyla yazıldığını çok açıkça gösteriyor. Mektuplar kehanette hiçbir zaman kullanılmayacak kardeşçe öğüt ve nazik ifadelerden oluşuyorlar, örneğin, *Romalılar* xv:15'te Pavlus'un bahanesi: "Yine de Tanrı'nın bana bağışladığı lütufla bazı noktaları yeniden anımsatmak için size yazma cesaretini gösterdim." şeklindedir.

Aynı sonuca, Havarilerin hiçbir zaman yazmaları için değil, sadece her yere vaaz vererek gitmeleri ve sözlerini işaretlerle doğrulamaları için buyruk aldıklarını gözlemleyerek varabiliriz. Yahudi olmayanların dine döndürülmesi ve dini kabul etmeleri için onların kişisel varlığı ve işaretleri kesinlikle gerekliydi; Pavlus'un da *Romalılar* i:11'de özellikle ifade ettiği gibi: "Çünkü ruhça pekişmeniz için size ruhsal bir armağan ulaştırmak üzere sizi görmeyi çok istiyorum." Aynı yöntemle, Havarilerin peygamberlerin yaptığı gibi Tanrı'nın buyruğuyla belli yerlere gitmedikleri için peygamberler olarak vaaz vermediklerini kanıtlayabilmemize karşı çıkılabilir. Eski Antlaşma'da Yunus'un vaaz vermek için Ninova'ya gittiğini aynı zamanda özellikle oraya gönderildiğini ve ona vaaz vermesi gerektiğinin söylendiğini görüyoruz. Aynı şekilde uzun uzadıya Musa'nın Tanrı'nın bir elçisi olarak Mısır'a gitmesi ve aynı zamanda İsrailoğullarına ve kral Firavun'a ne demesi gerektiği ve sözlerini güvenilir hale getirmek için gözlerinin önünde hangi mucizeleri gerçekleştirmesi gerektiği aktarılıyor. Yeşaya, Yeremya ve Hezekiel'den özellikle İsraililere vaaz vermeleri buyrulmuştu. Son olarak peygamberler vaaz vermeye gittiklerinde sadece Tanrı'dan aldıkları Kutsal Kitap'ın bizi ikna ettiği şeyleri vaaz verdiler. Tersine olarak özellikle Havarilerin nerede kendi sorumlulukları altında vaaz vermeleri gerektiğini seçtiklerini ima eden parçalar buluyoruz çünkü bu konuda Pavlus ve Barnaba arasında tartışmaya varan bir uyuşmazlık vardı (*Elçilerin İşleri* xv:37, 38). Sık sık bir yere gitmek istediler ama Pavlus'un yazdığı gibi onlara engel olunuyordu, *Romalılar* i:13: "...çalışmalarımın sizin aranızda da

ürün vermesi için yanınıza gelmeyi birçok kez amaçladığımı, ama şimdiye dek hep engellendiğimi bilmenizi istiyorum." ve 1 *Korintliler* xvi:12: "Kardeşimiz Apollos'a gelince, kardeşlerle birlikte size gelmesi için ona çok ricada bulundum, ama şimdilik gelmeye hiç de istekli değil. Fırsat bulunca gelecek."

Bu ifadelerden ve Havariler arasındaki görüş farklılıklarından ve ayrıca Kutsal Kitap'ın onlara hiçbir yerde, eski peygamberlerin Tanrı'nın buyruğuyla gittiklerine tanıklık ettiği gibi tanıklık etmemesinden, onlara peygamberlik değil, öğretmenlik sıfatlarıyla vaaz verdikleri, böyle de yazdıkları sonucunu çıkarılabilir. Ama bir Havari'nin ve bir Eski Antlaşma peygamberinin görevi arasındaki farklılığı gözlemlediğimizde sorun kolayca çözülüyor. Eski Antlaşma peygamberleri tüm uluslara değil, belirli uluslara vaaz vermek ve kehanette bulunmak için çağrılmışlardı ve bu yüzden her biri için kesin ve özel bir buyruk gerekiyordu; diğer taraftan Havariler kesinlikle tüm insanlara vaaz vermek ve tüm insanları dine döndürmek için çağrılmışlardı. Bu yüzden nereye gittilerse İsa'nın buyruğunu yerine getiriyorlardı; onlara neyi vaaz vermeleri gerektiğini önceden belli etmeye gerek yoktu çünkü onlar Efendilerinin Kendi'sinin "Sizleri mahkemeye verdiklerinde, neyi nasıl söyleyeceğinizi düşünerek kaygılanmayın. Ne söyleyeceğiniz o anda size bildirilecek." (*Matta* x:19, 20) dediği İsa'nın havarileriydi. Bu yüzden biz Havarilerin sadece sözlü olarak vaaz ettikleri ve işaretle doğruladıkları şeyleri özel vahye borçlu olduklarını (bkz. 11. parçanın başlangıcı); doğrulayıcı herhangi bir işaret ve mucize olmaksızın, konuşma ve yazmayla öğrettikleri şeyleri kendi doğal bilgilerinden öğrettik-

leri sonucuna varabiliriz. (Bkz. 1 *Korintliler* xiv:6) Tüm mektupların Havarilik izninin alıntısıyla başlaması bizi yıldırmmamalı; çünkü biraz sonra göstereceğim gibi Havarilere sadece kehanet yeteneği değil, aynı zamanda öğretme yetkisi de bağışlanmıştı. Bu yüzden Mektuplarını Havariler olarak yazdıklarını kabul edebiliriz ve bu nedenle belki de inançlılar arasında vaazlarıyla böyle bir damga vuran ve birçok olağanüstü yapıtla gerçek dini ve kurtuluş yolunu öğreten insanlar olduklarını belirterek, okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla her birinin mektuplara Havarilik izninin alıntısını yaparak başladığını kabul edebiliriz. Havarilere özgü çağrı ve onlara ilham veren Tanrı'nın Kutsal Ruhu ile ilgili Mektuplarda söylenen şeylerin, Tanrı'nın Ruhu ve Kutsal Ruh'un ifadelerinin saf, dürüst ve Tanrı'ya adanmış bir aklı dile getirdiği parçalar dışında, havarilerin daha önceki vaazına gönderme yaptığını gözlemliyorum. Örneğin 1 *Korintliler* vii:40'da Pavlus diyor ki: "Ama dul kadın, olduğu gibi kalırsa daha mutlu olur. Ben böyle düşünüyorum ve sanırım bende de Tanrı'nın Ruhu vardır." Tanrı'nın Ruhuyla Havari burada bağlamdan da görebileceğimiz gibi kendi aklına gönderme yapmaktadır. Anlatmak istediği şudur: "İkinci bir kocayla evlenmek istemeyen dul bir kadını kutlu sayıyorum; benim görüşüm böyle çünkü ölene kadar evlenmemeye karar verdim ve kutlu olduğumu düşünüyorum." şimdi alıntısını yapmama gerek olmayan başka benzer parçalar da var.

Havarilerin Mektuplarını sadece doğal aklın ışığıyla yazdıklarını gördüğümüz için doğal aklın kapsamı dışında kalan konuları öğretmeye nasıl yeterli olduklarını soruşturmaliyiz. Ancak, bu incelemenin VII.

Bölümünde söylediklerimizi aklımızda tutarsak sorunumuz ortadan kalkacak. Kutsal Kitap'ın içeriği bizim aklımızı tamamen aşsa da, onda bize söylenmeyen hiçbir şeyi kabul etmediğimiz sürece onlardan güvenle söz edebiliriz. Aynı yöntemle Havariler duydukları ve gördüklerinden ve onlara belli edilenden, izin verilseydi insanlara öğretebilecekleri birçok sonuç oluşturmaya ve çıkarmaya yeterli hale getirilmişlerdi.

Bundan öte Havarilerce vaaz edildiği üzere, İsa'nın yaşam öyküsünden oluştuğu kadarıyla din aklın alanı içinde olmasa da, İsa'nın tüm öğretisi gibi, onun en başta ahlaki olan özü herkesin doğal yetenekleriyle kolayca anlaşılabilir.

Son olarak Havariler kolayca anlaşılması için herkesin anlayışına göre işaretlerle açıkladıkları dini uyarılama ya da bu konuda tavsiyeler verme amacı için doğaüstü bir aydınlanmadan yoksun değillerdi. Aslında Mektupların amacı, Havarilerin her birinin insanları dine üye etmek için en iyisi olduğuna karar verdikleri o yaşam biçimini yaşamalarını onlara öğretmek ve tavsiye etmek. Burada daha önce dikkat çektiğimiz noktayı, yani Havarilerin peygamberler olarak sadece İsa'nın tarihini vaaz etme ve işaretlerle doğrulama yeteneğini değil, aynı zamanda her birinin en iyisi olduğuna karar verdiği şekilde öğretme ve tavsiye etme yetkisini aldıklarını tekrarlayabiliriz. Pavlus (2 *Timoteos* i:11): "Ben İncil'in habercisi, elçisi ve öğretmeni atandım." ve yine (1 *Timoteos* ii:7) "Ben bunun habercisi ve elçisi atandım – gerçeği söylüyorum, yalan söylemiyorum – uluslara imanı ve gerçeği öğretmeye atandım." der. Bu parçalar hem havariliğin hem de öğretmenliğin işaretini açıkça

gösteriyor. Kime isterse ve nerede isterse tavsiye etme yetkisi Pavlus tarafından Filimon'a Mektupta, v:8 belirtilmiştir: "Bu nedenle, gerekeni sana buyurmaya Mesih'te büyük cesaretim olduğu halde..." Burada dikkat edebileceğimiz gibi eğer Pavlus bir peygamber olarak Filimon'a buyurmak istediği şeyi Tanrı'dan almış olsaydı ve peygamberlik yeteneğiyle konuşmak zorunda olsaydı Tanrı'nın buyruğunu dileğe çeviremeyecekti. Bu yüzden Pavlus'un bir peygamber olarak değil, bir öğretmen olarak tavsiye etme iznine gönderme yaptığını anlamalıyız. Henüz Havarilerin her birinin kendi öğretme biçimini seçebileceğini ama sadece Havariliklerinden dolayı peygamberler oldukları gibi öğretmenler oldukları konusunu aydınlatmadık; ancak eğer akli yardıma çağırırsak, bir öğretme yetkisinin yöntem seçme yetkisi anlamına geldiğini açıkça görebiliriz. Belki yine de tüm kanıtlarımızı Kutsal Kitap'tan çıkarmak daha tatmin edici olacaktır; orada bize Havarilerin her birinin kendi özel yöntemini seçtiği söyleniyor (*Romalılar* xv:20): "Bir başkasının attığı temel üzerine inşa etmemek için Müjde'yi⁵² Mesih'in adının duyulmadığı yerlerde yaymayı amaç edindim." Eğer tüm Havariler aynı öğretme yöntemini benimsemiş ve Hristiyanlık dinini aynı temel üstüne inşa etmiş olsalardı Pavlus'un bir Havari-dostunun işini, bu iş kendisinininkiyle aynı olacağından "başkasının attığı temel" olarak anması için hiçbir nedeni olmazdı. Onu 'başkasının' olarak adlandırması her Havarinin dini öğretimini farklı temeller üzerine inşa ettiğini, böylece her birinin kendi yöntemine sahip olan baş-

⁵² Müjde: İncil.

ka öğretmenlere benzediğini ve konu bilim, diller ya da matematiğin tartışılmaz doğrulukları bile olsa başka bir öğretmenden öğrenmemiş oldukça bilgisiz insanlara öğretmeyi tercih ettiğini kanıtladı. Bundan öte eğer Mektupların tümünü dikkatlice gözden geçirirsek, Havarilerin dinin kendisi ile ilgili aynı görüşteyken, dayandığı temellerle ilgili çelişkili olduklarını göreceğiz. İnsanların dinini güçlendirmek ve onlara kurtuluşun sadece Tanrı'nın kayrasına dayandığını göstermek için Pavlus insanların işleriyle değil, sadece inançlarıyla övünebileceğini ve hiç kimsenin işleriyle aklanamayacağını öğretir (*Romalı-lar* iii:27, 28), aslında tamamen alinyazısı öğretisini vaaz eder. Diğer taraftan Yakup insanın sadece inançla değil işleriyle amlandığını (bkz. Mektubu ii.24) belirtir ve Pavlus tüm tartışmalarını göz ardı ederek dini birkaç öğeye hapseder.

Son olarak din için Havariler tarafından seçilen bu farklı temellerden kaynaklanan birçok tartışmanın ve bölünmenin eski zamanlarda bile Kilise'yi meşgul ettiği ve kuşkusuz O'nu sonsuza kadar ya da en azından din, felsefi kurgulardan ayrılana kadar ve İsa Mesih tarafından Havarilerine öğretilen birkaç basit öğretiye indirgenene kadar böyle meşgul edeceği tartışma götürmez. Havariler için böyle bir iş olanaksızdı çünkü İncil o zaman insanoğlunca bilinmiyordu ve yeniliği insanların kulaklarını rahatsız etmesin diye çağdaşlarının yapısına uyarlanması ve o zaman kabul edilen ve en tanıdık temel üzerine inşa edilmesi zorunluydu. (2 *Korintliler* ix:19, 20) Böylece Havarilerin hiçbiri Yahudi olmayanlara vaaz vermek için çağrılan Pavlus'un düşündüğü kadar filozofça düşünmedi, felsefeden nefret eden Yahudilere vaaz

veren Havariler benzer olarak kendilerini dinleyicilerinin doğasına uydurdular (bkz. *Galatyalılar* ii:11) ve tüm felsefi kurgulardan arınmış bir dini vaaz verdiler. Çağımız ayrıca batıl inancın da tüm tuzaklarından arınmış bir dine tanıklık etseydi ne kadar mutlu bir çağ olurdu!

XII. Bölüm:

Gerçek Özgün Tanrısal Yasa'nın ve Kutsal Kitap'ın Neden Kutsal ve Tanrı'nın Söz'ü Olarak Anıldığı Hakkında. Tanrı'nın Söz'ünü İçerdiği İçin Kutsal Kitap'ın Bizim Elimize Nasıl Bozulmadan Ulaştığı Hakkında

Kutsal Kitap'a Gök'ten Tanrı tarafından insanlara gönderilen bir ileti gözüyle bakanlar kuşkusuz Tanrı'nın Söz'ünün hatalı, bozulmuş, kurcalanmış ve çelişkili olduğunu, ona sadece bölük pörçük sahip olduğumuzu ve Tanrı'nın Yahudilerle yaptığı antlaşmanın özgününün kaybolduğunu belirttiğim için benim Kutsal Ruh'a karşı günah işlediğimi haykıracaklar. Ancak biraz düşünmeleri kuşku yok ki gereksiz telaşlarından vazgeçmelerine neden olacak. Çünkü sadece akıl değil, aynı zamanda peygamberler ve havariler, Tanrı'nın sonsuz Söz'ü ve antlaşmasının dinden aşağı kalmayan bir biçimde Tanrısal olarak insanların yüreğine yani aklına yazıldığını açıkça bildiriyor. Ve bunun Tanrı düşüncesiyle yani sanki Tanrı'nın Tanrılığının imgesiyle mühürlendiği Tanrı'nın antlaşmasının gerçek özgünü olduğunu söylüyorlar.

Din eski İbranilere yazılı bir yasa olarak bildiril-

mişti çünkü onlar o zamanlar çocuk gibiydiler ama daha sonra Musa (*Yasa'nın Tekrarı* xxx:6) ve *Yeremya* (xxxi:33) Tanrı'nın yasasını onların yüreğine yazacağı gelecek bir zamanı haber verdiler. Böylece sadece Yahudiler ve onların arasında başta Sadukiler, tabletler üzerine yazılan yasa için mücadele ettiler; yarışa katılmaya en az gereksinim duyanlar yasayı yüreklerine yazılmış olarak taşıyanlardı. Bu yüzden düşünenler, yazdıklarında ne Tanrı'nın Söz'üne, ne gerçek din ve inanca ters ne de bunlardan birini zayıflatmak için tasarlanmış bir şey bulacaklar. Tersi olarak X. Bölümün sonunda gösterdiğim gibi dini güçlendirdiğimi görecekler; aslında öyle olmasaydı kesinlikle sesiz kalmaya karar vermiş olurdum. Hatta tüm zorlukları aşmak için Kutsal Kitap'ın en derinde saklı gizemleri barındırdığını belirtirdim; ancak bu öğreti, kaba batıl inanca ve V. Bölümün başında sözü edilen diğer zararlı sonuçlara neden olduğundan, özellikle de din, batıl süslemelere gereksinim duymazken, tersi olarak böyle tuzaklarla görkeminin birazından yoksun bırakıldığı için böyle bir yöntemi gereksiz gördüm.

Tanrı'nın yasasının yüreğe yazılmış olmasına rağmen Kutsal Kitap'ın yine de Tanrı'nın Söz'ü olduğu ve Tanrı'nın Söz'ündense Kutsal Kitap'ın bozulduğu ve çürütüldüğünü söylemenin daha geçerli olacağı söylenecektir. Korkarım böyle itirazcılar dindar olmak için fazla kuruntulular ve dini batıl inanca çevirme ve Tanrı'nın Söz'ü yerine kâğıt ve mürekkebe tapınma tehlikesi içindeler.

Şu kadarından eminim; Kutsal kitap ya da Tanrı'nın Söz'üne yakışmayan hiçbir şey demedim ve en açık savla gerçek olduğunu kanıtlayamadığım hiçbir

şey belirtmedim. Bu yüzden dine karşı saygısız ya da dinsizlik tadı veren tek bir şey bile ileri sürmediğimden emin olabilirim.

Dinin onlara yük olduğu bazı dinsiz insanların dediğim şeyden günaha izin çıkarabileceklerini itiraf ediyorum. Ve hiçbir neden olmadan onlar şehvetlerinin en basit buyruğuyla Kutsal Kitap'ın her yerinin hatalı ve saptırılmış olduğunu ve bu yüzden yetkisinin olmadığı sonucuna varabilirler; ama böyle insanlara yardım edilemez çünkü atasözünün dediği gibi hiçbir şey yanlışla çevrilemeyecek kadar doğru söylenemez. Şehvetinin dizginlerini salıvermek isteyenler bir bahane bulma konusunda çaresiz değiller, özgün Kutsal Kitap'a, antlaşmanın sandığına sahip olan hatta aralarında canlı olarak peygamber ve havariler bulunan eski insanlar da bugünkü insanlardan daha iyi değillerdi. Yahudi olan gibi Yahudi olmayan insan doğası da her zaman aynı olmuştur ve her çağda erdeme fazlasıyla seyrek rastlanmıştır.

Yine de her türlü kararsızlığı ortadan kaldırmak için burada Kutsal Kitap'ın ya da cansız her şeyin hangi anlamda kutsal ya da Tanrısal olarak anılması gerektiğini göstereceğim; ayrıca Tanrı'nın yasasının nasıl oluştuğunu ve belli bir sayıda kitapta nasıl barındırılmayacağı ve son olarak Kutsal Kitap'ın boyun eğme ve kurtuluş için gerekli olanı öğrettiği için çürütülemeyeceğini göstereceğim. Bu etmenlerden herkes ne Tanrı'nın Söz'üne karşıt bir şey söylediğim ne de dinsizliğe dayanak sağladığım kararına varabilecek.

Bir şey dindarlığı yüceltmek üzere tasarlandığında kutsal ve Tanrısal olarak anılır ve dinsel olarak kullanıldığı sürece kutsal olmaya devam eder. Eğer kul-

lanıcılar dindar olmayı bırakırlarsa, bu şey kutsal olmaktan çıkar. Eğer alçakça kullanımlara yönlendirilirse daha önce kutsal olan, ahlaksız ve bayağı hale gelir. Örneğin, belli bir yer ata Yakup tarafından Tanrı'nın evi olarak adlandırılmıştı çünkü ona orada bildirilen Tanrı'ya tapınıyordu. Peygamberlerce aynı nokta günah evi olarak adlandırılmıştı (bkz. *Amos* v:5 ve *Hoşea* x:5) çünkü İsraililer Yerovam'ın özendirmesiyle orada putlara kurban kesmeye alışkındılar. Başka bir örnek konuyu çok iyi aydınlatıyor. Sözcükler anlamlarını sadece kullanımlarından kazanırlar ve eğer onları okuyanları bağlılığa yöneltmek için kabul edilmiş anlamlarına göre düzenlenirlerse kutsal olurlar ve böyle yazılan kitap da kutsal olacaktır. Ama eğer daha sonra kullanımları sözcükler anlam taşımayacak şekilde kaybolursa ya da uygun-suz amaçlar nedeniyle veya artık gerek duyulmadığı için kitap tamamen boşlanır hale gelirse, o zaman sözcükler ve kitap hem kullanımını hem de kutsallığını kaybeder. Son olarak aynı sözcükler başka türlü düzenlenirse ya da alışılmış anlamları tam tersi anlamına saptırılsa, o zaman onları içeren hem sözcükler hem de kitaplar, kutsal olmak yerine ahlaksız ve adi hale gelir.

Bundan bir şeyin kendi içinde akıldan ayrı olarak değil, sadece akla oranla tamamen kutsal ya da adi ve kirli olduğu sonucu çıkar. Bu kadarı Kutsal Kitap'taki birçok parçadan bellidir. Yeremya (birçok durumdan birini seçmek gerekirse) kendi zamanının Yahudilerinin (vii:4. parça) Süleyman'ın Tapınağını, Tanrı'nın Tapınağı olarak adlandırmada haksız olduklarını çünkü aynı parçada söylediği gibi, Tanrı'nın adının Tapınak'a sadece ona tapınan ve adaleti

savunan insanlar tarafından uğranıldıkça verileceğini ama eğer katillerin, hırsızların, putperestlerin ve diğer kötü insanların gittiği bir yer haline gelirse suçluların yatağı haline dönüşeceğini söyler.

Kutsal Kitap, tuhaf olarak, İbranilerin daha kutsal saydığı ya da daha derin saygı duyduğu başka bir şey olmasa da yok edildiği ya da Tapınak'la birlikte yakıldığı kuşkusuz olmasına rağmen Antlaşma'nın Sandık'ına ne olduğunu hiçbir yerde söylemiyor. Böylece insanlığı Tanrı'ya karşı bağlılığa doğru etkilediği sürece Kutsal Kitap kutsaldır ve sözcükleri tanrısalıdır. Ama eğer daha önce Yahudilerce edildiği gibi tamamen ihmal edilirse kâğıt ve mürekkepten başka bir şey olmaz hale gelir ve kutsallığı bozulmaya ya da çürümeye bırakılır. Yine de Kutsal Kitap böyle çürütülür ya da yok edilirse Tanrı'nın Söz'ünün buna benzer bir biçimde değerinin düştüğünü söylememeliyiz yoksa o zaman Tanrı'nın Tapınak'ı olacak olan Tapınak'ın alevler arasında yok olduğunu söyleyen Yahudiler gibi oluruz. Yeremya bunu bize yasa ile ilgili olarak anlatır çünkü o, onun zamanındaki tanrısızları şöyle azarlar: "Nasıl, biz bilge kişileriz, Rab'bin Yasası bizdedir, diyebiliyORSUnuz? İşte, bilginlerin yalancı kalemi Yasayı yalana çevirmiş." – yani Kutsal Kitap'ın egemenliğiniz altında olduğunu ve Tanrı'nın yasasına sahip olduğunuzu söylemeniz yanlış çünkü onun etkisini yok ettiniz.

Öyleyse Musa yasanın ilk tabletlerini kırdığında öfkeyle herhangi bir şekilde Tanrı'nın Söz'ünü atıp kırmamıştı – böyle bir hareketle hem Musa hem de Tanrı'nın Söz'ü anlaşılabilir olurdu – o sadece daha önce aracılığıyla kendilerini Tanrı'ya boyun eğme konusunda bağlayan, buzağıya tapınma yüzünden

antlaşma çiğnendiğindeyse tüm kutsallığını kaybeden ve bu yüzden antlaşmanın sandığı kadar yok olmaya tabi olan antlaşmayı içerdikleri için, kutsal olmalarına rağmen taş tabletleri kırmıştı. Böylece Musa'nın özgün belgelerinin artık var olmadığı ya da sahip olduğumuz kitapların anlattığımız akıbet uğramaları en kutsal nesne olan Tanrısal antlaşmanın gerçek özgününün tamamen yok olduğunu düşündüğümüzde şaşılacak şeyler değildir.

Bu yüzden, Tanrı'nın Söz'üne ters hiçbir şey söylemediğimiz ya da onu çürütmediğimiz için bizi dinsizlikle suçlayanlar dursun; ama hırslarını alırken adil olurlarsa hırslarını taşısınlar; çünkü kötülükleri Sandık, Tapınak ve Tanrı'nın yasasını ve kutsal sayılan her şeyi çürümeye maruz bırakan eski insanlar saygısızlıkta bulundu. Bundan öte 2 *Korintliler* iii:3'te Havarinin "...mürekkeple değil, yaşayan Tanrı'nın Ruhu'yla, taş levhalara değil, insan yüreğinin levhalarına yazılmış Mesih'in mektubu olduğunuz açıktır." deyişine göre mektuba bu şekilde sahiplerse mektuba tapınmayı ve onunla ilgili endişelenmeyi bıraksınlar.

Sanırım Kutsal Kitap'ın hangi anlamda kutsal ve Tanrısal sayılması gerektiğini yeterince gösterdim; şimdi Rab'in Söz'ü ifadesiyle doğru olarak neyin anlaşılması gerektiğini görebiliriz. *Debar* (özgün İbranicede) sözcük, buyruk, konuşma ve şey anlamına gelir. İbranicede bir şeyin Tanrı'nın olduğunun söylenmesi ya da O'na mal edilmesi için yapılan işlemi zaten I. Bölümde ayrıntılı olarak anlatmıştık ve oradan kolayca Kutsal Kitap'ın Tanrı'nın ifadelemesine, sözcüğüne, konuşmasına, buyruğuna ya da şeylerine ne anlam yüklediğini anlayabiliriz. Bu

yüzden söylediği şeyi ya da bölümde üçüncü başlık altında mucizeler hakkında söylediğim şeyi tekrarlamama gerek yok. Söylemek üzere olduğum şeyin daha iyi anlaşılması için tekrarı belirtmek yeterli – yani, Kendisi dışında hiç kimseye gönderme yapmadığında Rab'bin Söz'ü IV. Bölümde çözümlenen Tanrısal yasa anlamına gelir. Başka bir deyişle Rab'bin Söz'ü, Yeşaya'nın betimlediği gibi (parça i:10) tüm insanlık için evrensel ve genel, doğru yaşam biçiminin törenlerden değil, yardımseverlikten ve doğru bir yürekten oluştuğunu öğreten ve onu fark etmeden Tanrı'nın Yasa'sı ve Tanrı'nın Söz'ü olarak anan din anlamına gelir.

Bu ifade (aslında Tanrısal doğanın sonsuz buyruğundan kaynaklanan ve ona dayanan) doğanın ve yazgının düzeni için ve peygamberlerce öngörüldüğü üzere özellikle de böyle bir düzenin böyle parçaları için de mecaz anlamda kullanılabilir. Çünkü peygamberler gelecekteki olayları aklın doğal ışığıyla değil, özel yetenek ya da kehanet yeteneğiyle gördükleri için bunları doğal nedenlerin sonuçları olarak değil, Tanrı'nın karar ve buyrukları olarak gördüler. Bu kullanım başta IV. Bölümde dikkat çektiğimiz gibi peygamberlerin Tanrı'yı bir yasa yapıcı olarak kavramalarından kaynaklanıyor. O zaman Kutsal Kitap'ın Tanrı'nın Söz'ü olarak anılması için üç neden var: Gelecek olayları sanki Tanrı'nın buyruğuymuş gibi anlattığı için ve gerçek yazarlarının şçyleri genellikle sıradan doğal yetenekleriyle değil, onlara özel bir güçle gördükleri ve görülen bu şeyleri Tanrı söylemiş gibi ortaya koydukları için.

Kutsal Kitap sadece tarihi ve doğal akılla görülebilenleri içermesine rağmen yine de adını başta gelen

konusundan almıştır.

Böylece Tanrı'nın Kutsal Kitap'ın yazarı olduğunun nasıl söylenebildiğini kolayca görebiliriz. Bunun nedeni Tanrı'nın insanlara belli bir sayıda kitap iletmek istemesi değil, gerçek dinin orada barınmasıdır. Oradan onun Eski ve Yeni Antlaşma'ya ayrılmasının nedenini de öğrenebiliriz. İsa'dan önce dini vaaz eden peygamberler Kutsal Kitap'ı Musa'nın buyruğu altındayken girilen antlaşmanın sonucu olan ulusal bir yasa olarak vaaz ederken, İsa'dan sonra gelen Havariler onu tüm insanlara sadece İsa'nın Çile'sinin sonucu olan evrensel bir din olarak vaaz ettiler. Ayrılığın nedeni iki kısmın öğretide farklı olmaları ya da antlaşmanın özgünleri olarak yazılmış olmaları ya da son olarak (doğamızla tamamen uyum içinde olan) evrensel dinin onu bilmeyenlere ilişkin olarak yeni olması değildi. İncil yazarı Yahya'nın dediği gibi "O⁵³ dünyadaydı ve dünya onu tanımıyordu."

Böylece Eski ve Yeni Antlaşma'yla ilgili sahip olduğumuzdan daha az kitaba sahip olsaydık bile (dediğimiz gibi gerçek dinle aynı olan) Tanrı'nın Söz'ünden yoksun olmazdık. Var olan Eski Antlaşma'nın alındığı ve derlendiği, Tapınak'ta Antlaşma'nın özgünü olarak dinsel anlamda korunan Yasa'nın Kitabı ayrıca Savaşlar Kitabı, Tarihler Kitabı ve diğer birçokları gibi nice esas yazıdan yoksun olmamıza rağmen şimdi bile kendimizi Tanrı'nın Söz'ünden yoksun saymıyoruz. Bu sonuç birçok uslamlamayla desteklenebilir.

I. Çünkü her iki Antlaşmanın da kitapları kesin

⁵³ Eski ve Yeni Antlaşma; Kutsal Kitap.

bir buyrukla, bir yerde, tüm çağlar için yazılmamıştı, her biri kendi döneminin ve düzeninin gerektirdiği gibi yazan insanların yapıtlarının rastlantısal bir derlemiydi. Bu kadarı, zamanlarının dinsizlerini uyarmaları emredilen peygamberlerin çağrısıyla ve ayrıca Havarilerin Mektupları ile açıkça gösteriliyor.

II. Çünkü Kutsal Kitap ve peygamberlerin ne anlatmak istediğini anlamak bir şey ve Tanrı'nın ne anlatmak istediğini ya da gerçek doğruluğun anlamını anlamak başka bir şey. Bu II. Bölümde dediğimizden kaynaklanıyor. VI. Bölümde tarihsel öykülerde ve mucizelerde kullanıldığını göstermiştik. Ama bu, hiçbir şekilde gerçek din ve erdemle ilgili sorularda kullanılmaz.

III. Eski Antlaşma'nın kitapları birçok kitap arasından seçildiği ve X. Bölümde gösterdiğimiz gibi bir Ferisiler kurulu tarafından derlendiği ve onaylandığı için, Yeni Antlaşma'nın kitapları da birçok insanın kutsal saydığı diğer kitapları sahte olarak reddeden kurul tarafından birçok kitap arasından seçilmişti. Ama hem Ferisi hem Hristiyan bu kurullar peygamberlerden değil, sadece bilgili insan ve öğretmenlerden oluşuyordu. Yine de onlara seçimlerinde Tanrı'nın Söz'ünü dikkate alarak yol gösterildiğini ve bu yüzden onların Tanrı'nın Yasası'nın ne olduğunu bildiklerini varsaymalıyız.

IV. Havariler peygamberler olarak değil, öğretmenler olarak yazdıkları için (bkz. son Bölüm) ve seslendiklerine en iyi uyarlanmış yöntemi seçtikleri için. Ve sonuç olarak Mektuplarda (son Bölümün sonunda gösterdiğimiz gibi) kurtuluş için gerekli olmayan birçok şey olduğu için.

V. Son olarak Yeni Antlaşma'da dört İncil yazarı

bulunduğu için ve Tanrı'nın İsa'nın yaşamını dört kez anlatmayı ve insanlığa onu böyle iletmeyi tasarlaması zor inanılır bir şey olduğu için. Bir İncil'de bir diğerinde olmayan bazı ayrıntılar anlatılmasına ve diğerini anlamamıza yardımcı olmasına rağmen bundan yazılan her şeyin bizim için hayati önem taşıdığı ve Tanrı'nın dört Kutsal Kitap yazarını İsa'nın yaşamı daha iyi anlaşılabilir diye seçtiği sonucunu çıkaramayız; çünkü her biri İncil'ini ayrı bir yerleşim biriminde vaaz etti. Her biri İncil'i Kutsal Kitap yazarı arkadaşlarına açıklamak amacıyla değil, İsa'nın tarihi açıkça anlatılabilsin diye vaaz ettiği gibi basit bir dille yazdı.

Eğer türlü versiyonları karşılaştırarak daha kolay ve iyi anlaşılabilen bazı parçalar bulunursa bunlar tesadüf sonucudur ve sayıları fazla değildir. Onların belirsizliklerini sürdürmeleri ne anlatımın açıklığını bozardı ne de insanlığın mutluluğunu.

Kutsal Kitap'ın dini ya da Tanrısal yasayı etkilediği kadarıyla Tanrı'nın Söz'ü olarak anılabileceğini gösterdik; şimdi bu sorularla ilgili olarak onun ne hatalı, ne kurcalanmış ne de çürük olduğuna dikkat çekmeliyiz. Hatalı, kurcalanmış ve çürükle burada parçanın, anlamının diliyle ilgili bir çalışmayla ya da Kutsal Kitap'ın yetkisinden çıkarılamayacak kadar yanlış yazılmasını anlatmak istiyorum. Kutsal Kitap'ın Tanrısal Yasa'yı içerdiği kadarıyla her zaman bazı harf vurgularını, aynı harfleri ya da aynı sözcükleri koruduğunu söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim (bunu, kanıtlanması için Masoretlere ve diğer harfe tapınanlara bırakacağım). Ben sadece özgün anlatım biçemi düşündüğümüzden daha sık değiştirilebilmiş olsa bile bir ifadenin, ona Tanrısal olarak anılma

hakının verilmesine aracılık eden anlamının tek başına bize bozulmadan geldiğini savunuyorum. Böyle değişiklikler yukarıda söylediğim gibi Kutsal Kitap'ın Tanrısallığından hiçbir şey azaltmaz çünkü Kutsal Kitap başka sözcüklerle ve başka bir dille yazılsaydı daha az Tanrısıl olmazdı. Bu anlamda Tanrısıl Yasa'nın bize bozulmadan ulaştığı kuşku götürmeyen bir savdır. Çünkü Kutsal Kitap'ın kendisinden en ufak zorluk ya da belirsizlik olmadan, genel kuralının, her şeyden çok Tanrı'yı ve insanın komşusunu kendisi gibi sevmesi olduğunu öğreniyoruz. Bu sahte bir parça olamaz, ya da aceleci ve hatalı bir yazıcının işi de olamaz; çünkü eğer Kutsal Kitap farklı bir öğreti ortaya koysaydı öğretisinin tümünü değiştirmek zorunda kalırdı çünkü bu öğreti, o olmadan tüm örüntünün pervasızca yıkılacağı dinin köşe taşıdır. O olmadan Kutsal Kitap şimdiye kadar incelediğimiz şey değil, oldukça farklı bir şey olurdu.

O zaman bunun, her zaman Kutsal Kitap'ın öğretisi olduğu konusunda ve sonuç olarak O'nun etkisini bozacak bir hatanın herkes tarafından anında fark edilmeden sızamayacağı ya da birinin onu kurcalamada başarılı olup kötülüğü keşfedilmeden kaçamayacağı inancımızda sabit kalıyoruz.

Bu köşe taşı sağlam olduğuna göre zorunlu olarak aynı şeyi ona tartışmasız dayanan ve ona en çok gerek duyan diğer tüm parçalar için de kabul etmeliyiz. Örneğin, bir Tanrı'nın var olduğu, her şeyi gördüğü, her şeye kadir olduğu, O'nun buyruğuyla iyilerin işlerinin iyi gittiği ve kötülerinkinin boşa çıktığını ve sonuçta kurtuluşumuzun sadece O'nun kayrasına dayandığını kabul etmeliyiz.

Bunlar Kutsal Kitap'ın baştan sona açıkça öğrettiği

ve öğretmek zorunda olduğu öğretilerdir, yoksa geriye kalan her şey boş ve asılsız olurdu; açıkça bu evrensel temel üzerine kurulan diğeri ahlaki öğretiler konusunda da aynı ölçüde emin olabiliriz – örneğin, adaleti desteklemek, zayıfın yanında olmak, cinayet işlememek ve hiç kimsenin malına göz dikmemek... vs. Tekrarlıyorum bu gibi buyrukları yok etmek için insanın kötü niyeti ve çağların geçişi yetersiz çünkü eğer onların herhangi bir parçası kaybolursa eksikliği anında temel ilkelere, özellikle de her iki antlaşmada da her yerde, her şeyden çok övülen yardımseverlik öğretisiyle giderilirdi. Dahası düşünülebilir suçlar içinde hiçbir zaman işlenmeyecek kadar iğrenç bir suç olmadığı doğru olsa da, yasayı yok etme ya da sonsuz ve yararlı olan yerine dinsiz bir öğreti sunma suçları için bahaneyle girişimde bulunacak hiç kimse yok. İnsan doğası (kral ya da kul olsun) öyle oluşturulmuştur ki adi bir eylemde bulunan, eylemini adil ve doğru olmayan bir şey yapmamış gibi görünene kadar sahte bahanelerle süslemeye çalışır.

Bu yüzden Kutsal Kitap'ta öğretildiği üzere tüm Tanrısal yasanın bize bozulmadan geldiği sonucuna varabiliriz. Bunun yanında güvenle iletildiklerinden emin olabileceğimiz kesin doğruluklar vardır. Örneğin, İbrani tarihinin herkesçe çok iyi bilinen ana gerçekleri. Yahudi halkı daha önceki zamanlarda uluslarının eski tarihini mezmurlarla söylemeye alışkındı. İsa'nın yaşamının ve tutkusunun ana gerçekleri de anında tüm Roma imparatorluğunda yayılmıştı. Bu yüzden –varsayamayacağımız gibi – neredeyse herkes izin vermediği sürece, peş peşe gelen kuşakların İncil'in öyküsünün genel dış hatlarını teslim aldıklarının tersine miras bıraktığı az

manılır bir şeydir.

Bu yüzden sahte ya da hatalı olan her şey sadece ayrıntılara gönderme yapıyor olabilir – yani birinde ya da diğerindeki tarih ya da vahiyde insanları daha büyük bağlılığa yöneltmek üzere ya da bir mucizede filozofları şaşırtma amacıyla ya da son olarak bazı bireylerin Tanrısal yetkinin bahanesiyle kendi uydurmalarını dayandırabilmesi için dinle karıştırıldıktan sonra kuramsal konulardaki bazı koşullara gönderme yapıyor olabilir.

Ama soru, bence zaten özellikle II. Bölümde söylediğimden yeterince açık olsa bile, az ya da çok bozulmuş olsun böyle konuların, kurtuluşla pek ilgisi olmadığını ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde göstereceğim.

XIII. Bölüm:

Kutsal Kitap'ın Örneğin, Sadece Doğru Davranış İçin Yeterli Çok Basit Öğretiler Öğrettiği Gösteriliyor

Kuramsal öğretilerde yanlışlığın dinsizlik olmaması – ya da bilginin dindarlık olmaması. Dindarlığın davranıştan oluşması.

Bu incelemenin ikinci bölümünde peygamberlere sıra dışı akıl değil, hayal gücü yetenekleri bağışlandığına; ayrıca Tanrı'nın onlara – felsefi gizemler değil – çok basit olan şeyleri belli ettiğine ve iletilerini onların daha önceki görüşlerine uyarladığına dikkat çekmiştik. V. Bölümde bunun ötesinde Kutsal Kitap'ın herkes tarafından kolayca anlaşılabilir gerçekler ilettiğini ve öğrettiğini; sonuçlarını tanım ve aksiyomlardan çıkarmadığını ve sıralamadığını, sadece çok basitçe anlattığını ve inanç aşlamak amacıyla anlatımlarını mucizeler ve tarihte örnekleri verilen deneyime başvurarak doğruladığını ve doğrularını herkesçe sahip olunan düşüncelere seslenecek bir anlatım biçimiyle ileri sürdüğünü göstermiştik. (karşılaştırınız: VI. Bölüm, üçüncü kısım).

Son olarak VIII. Bölümde Kutsal Kitap'ı anlamamanın zorluğunun savların anlaşılmazlığından değil, sadece dilden kaynaklandığını göstermiştik.

Bu etkenlere Peygamberlerin sadece bilgililere değil aynı zamanda istisnasız tüm Yahudilere vaaz verirken Havarilerin İncil'in öğretisini halka açık toplanmaların olduğu kiliselerde öğretmeye alışkın olduklarını ekleyebiliriz; buradan Kutsal Kitap öğretisinin debdebeli tartışmalar ya da felsefi uslamlamalar içermediği, sadece en yavaş zekâyla bile anlaşılabilircek çok basit konuları içerdiği sonucu çıkıyor.

Daha önce sözünü ettiğim kişilere; yani Kutsal Kitap'ta insan diliyle açıklanamayacak kadar derin gizemler tespit eden ve dine, Kilise'nin bir akademi ve dinin de bir bilim ya da daha çok bir tartışma gibi görünmesine yol açacak kadar çok felsefi tartışma getirenlerin ustalıklarına bu nedenle şaşıyorum.

Doğaüstü zekâ taşıdığıyla övünen insanların bilginin en yüksek düzeyini sadece sıradan yetenekleri olan filozoflara teslim etmede isteksiz olmaları şaşılacak bir şey değil; yine de onları, her şeye rağmen kör olarak damgaladıkları Yahudi olmayan filozoflar için sıradan olmayan herhangi yeni bir kuramsal öğreti öğretirken bulsaydım şaşırdım; çünkü eğer biri Kutsal Kitap'ta saklı gizemlerin ne olabileceğini soruşturursa, Eflatun ve Aristo'nun ya da benzerlerinin düşüncelerinden başka bir şeye rastlamayacaktır. Bunlar ise, genellikle bilgisiz bir adamın onları hayal etmesinin, en başarılı bilginin onları Kutsal Kitap'tan zorla çıkarmasından daha kolay olduğu düşüncelerdir.

Ancak Kutsal Kitap'ın felsefenin alanında olan hiçbir öğreti içermediğini tamamen doğrulamak istemiyorum çünkü son bölümde temel ilkeler olarak bu tür bazı düşüncelere dikkat çektim; ama böyle öğretilerin çok az ve basit olduğunu söyleyecek kadar

ileri gidiyorum. Bu öğretilerin tam yapı ve tanımını şimdi ortaya koyacağım. İşlem kolay olacak çünkü Kutsal Kitap'ın bilimsel bilgiyi bildirmeyi amaçlamadığını biliyoruz ve bu yüzden insandan boyun eğmeden başka hiçbir şey istemiyor ve bilgisizliği değil, inatçılığı kınıyor.

Bundan öte Tanrı'ya boyun eğme sadece komşu-muza olan sevgimizden oluştuğu için – Aziz Pavlus'un dediği gibi (*Romalılar* xiii:8) Tanrı'ya bir boyun eğme aracı olarak başkalarını seven, Kutsal Yasa'yı yerine getirmiş olur, – tüm insanları Kutsal Kitap'ta belirtilen biçimde Tanrı'ya boyun eğebilir hale getirmek için gerekli olan bilgi ve bu bilgi ya da boyun eğme sıkı düzeni olmadan insanların baş kaldıracı hale geleceği bilgisi dışında hiç bir bilgi övülmüyor.

Bu amaçla doğrudan ilgili olmayan ya da doğal olayların bilgisiyle ilgili olan diğer kuramsal sorular Kutsal Kitap'ı etkilemez ve dinden tamamen ayrılmalıdır.

Şimdi, dediğimiz gibi, herkes bu doğruluğu kendi başına görebilmesine rağmen Din'in tamamının ona bağlı olduğunu göz önünde bulundurarak yine de bütün soruyu daha doğru ve açık açıklamak istiyorum. Bu amaç için önce, Tanrı'nın anlama yetisiyle elde edilen ve doğru bilgisinin, boyun eğme gibi, tüm iyi insanlara bağışlanmış bir yetenek olmadığını ve bundan öte O'nun tarafından peygamberleri aracılığıyla istisnasız herkesten bilinmesi istenen Tanrı'nın bilgisinin sadece O'nun Tanrısal adalet ve yardımseverliğinin bir bilgisi olduğunu kanıtlamalıyım. Her iki konu da Kutsal Kitap'tan kolayca kanıtlanıyor. İlki Tanrı'nın Musa'ya bağışlanan eşsiz onuru gös-

termek için ona : "İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a *El Sadai* (Her Şeye Gücü Yeten Tanrı) olarak göründüm, ama onlara kendimi Yehova adıyla tanıtmadım." dediği *Mısır'dan Çıkış* vi:2'den açıkça çıkarılıyor. Parçanın daha iyi anlaşılması için *El Sadai*'nin İbranice'de 'Yeterli olan Tanrı' anlamına geldiğine, yani 'her insana onun için yeterli olanı veren Tanrı' olduğuna dikkat çekebilirim ve Tanrı anlamına gelmesi için *Sadai* genellikle yalnız kullanılmasına rağmen her yerde *El* sözcüğünün (Tanrı, {güç, kuvvet}) anlaşıldığından kuşku duyamayız. Bundan öte, Yehova'nın, Kutsal Kitap'ta, yaratılan şeylere gönderme yapmadan Tanrı'nın saltık Öz'ü anlamında bulunan tek sözcük olduğuna dikkat etmeliyiz. Bu nedenle Yahudiler bunun kesinlikle Tanrı'nın tek adı olduğuna; kullanılan diğer sözcüklerin sadece sanlar olduğuna ve gerçekte Tanrı'nın diğer adlarının ad ya da sıfat olsunlar sadece niteleyici ve yaratılmış şeylerle ilgili olarak düşünüldüğü ya da onlar aracılığıyla gösterildiği kadarıyla O'na ait olduklarına inanırlar. Böylece '*El*' ya da '*Eloah*' iyi bilindiği gibi güçlü anlamına gelir ve Tanrı için sadece O'nun üstünlüğüyle ilgili olarak kullanılır, Pavlus'u bir havari olarak andığımızda erkinin yetenekleri '*El*', büyük, müthiş, adil...vs. gibi ona eşlik eden sıfatla ileri sürülür, diğer türlü Kutsal Kitap'ta sıkça benimsenen bir ifade olarak *El*'in çoğul sayıda kullanılmasıyla bu sıfatların hepsi bir kerede tekil bir anlamda anlaşılır.

Şimdi Tanrı Musa'ya atalarca Yehova adıyla tanınmadığını söylediğine göre, ataların Tanrı'nın saltık Öz'ünü ifade eden özelliklerinden değil, sadece O'nun işlerinden ve verdiği sözlerden yani görünür şeylerde gösterildiği gibi O'nun gücünden haberdar

oldukları sonucu çıkar. Tanrı Musa'yla ataları sadakatsizlikle suçlamak için değil, tam tersi onların inanç ve imanını övmek amacıyla böyle konuşuyor. (Musa'nın sahip olduğu gibi) Tanrı'nın sıra dışı hiçbir bilgisine sahip olmamalarına rağmen yine de verdiği sözleri sabit ve kesin olarak kabul ettiler; ama Tanrı ile ilgili düşünceleri onlarınkinden daha üstün olmasına rağmen Musa yine de Tanrısal sözlerden kuşku duydu ve Tanrı'ya söz verilen kurtuluş yerine İsraililerin umutlarının karardığından yakındı.

Atalar Tanrı'nın özel adını bilmediklerine göre ve Tanrı bu gerçekten Musa'ya onların inanç ve saf kalpliliklerini överek ve Musa'ya bağışlanan sıra dışı kayranın tersi olarak söz ettiğine göre, ilkinde belirttiğimiz gibi, böyle bir bilgi inananların sadece birkaçına bağışlandığından insanların Tanrı'nın özelliklerinin bilgisine buyrukla sahip olmaya zorunlu olmadıkları sonucu çıkıyor. Kutsal Kitap'tan daha fazla örnek verme zahmetine değmez; çünkü herkes Tanrı'nın bilgisinin tüm insanlar arasında eşit olmadığına farkında olmalı. Dahası bir insana yaşaması ve var olması emredilemediği gibi akıllı olması da emredilemez. Erkek, kadın ve çocukların hepsi buyruk aracılığıyla boyun eğbilmede birbirleriyle benzer ama akıllı olmada değil. Eğer biri bize Tanrısal özellikleri anlamının gereksiz olduğunu, onlara kanıtlar olmadan basitçe inanmamız gerektiğini söylerse açıkça dalga geçiyor demektir. Çünkü Tanrısal özellikler⁵⁴ görünmeyen ve sadece akılla görülebilen kanıtlar dışında başka bir araçla anlaşılamaz; eğer

⁵⁴ Tanrı'nın her yerde olması, cisimsiz olması, her şeyi gücünün yetmesi, her şeyi görmesi ve bilmesi.

kanıtlar yoksa amaç anlaşılmaz kalır; böyle konular hakkında duyulan şeylerin tekrarı onların anlamlarına bir papağanın ya da bir kuklanın anlamsız sözcüklerinden daha fazla ulaşmaz.

Devam etmeden önce yukarıda alıntısı yapılan metinle açıkça çelişkili olarak, *Yaratılış*'ta sıklıkla ataların nasıl Yehova'nın adına vaaz verdiklerinin anlatıldığını açıklamalıyım. VIII. Bölümde söylenene bir gönderme, zorluğu kolayca açıklayacak. Orada, Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nın yazarının şeylerin ve yerlerin her zaman yazdığı zamanda taşıdıkları adlarını değil, çağdaşlarınca en iyi bilinen adlarını kullandığı gösterilmişti. Böylece Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nda Tanrı'dan atalarca Yehova adıyla söz edildiği söylenir. Bu, ataların O'nu tanıdıkları ad olduğundan değil, Yahudilerce en saygı duyulan ad olduğu için böyledir. Bu konuya ister istemez dikkat edilmeli çünkü *Mısır'dan Çıkış*'ta Tanrı'nın atalarca bu adla bilinmediği özellikle belirtiliyor ve iii:13. parçada Musa'nın Tanrı'nın adını bilmek istediği söyleniyor. Şimdi bu ad zaten bilinseydi Musa tarafından da bilinirdi. Bu yüzden gösterilen sonucu, yani inançlı ataların Tanrı'yı bu adla bilmedikleri ve Tanrı'nın bilgisinin Tanrı tarafından buyrulmadığını ama bağışlandığını çıkarmalıyız.

Şimdi ikinci konumuza geçme ve peygamberleri aracılığıyla Tanrı'nın insanlardan Kendi'siyle ilgili, adaletinin ve yardımseverliğinin - yani, Tanrı'nın belli bir yaşam biçimi sayesinde insanların örnek alıdırabileceği niteliklerinin bilgisinde bulunandan başka bilgi istemediğini göstermenin zamanı geldi. Yeremya bunu birçok sözcükle belirtiyor (xxii:15, 16): "Baban doyasıya yiyip içti, Ama iyi ve doğru

olanı yaptı; onun için de işleri iyi gitti. Ezilenin, yoksulun davasını savundu, onun için de işleri iyi gitti. Beni tanımak bu değil midir? diyor Rab." Aynı kitabın ix:24. parçasındaki sözcükler eşit ölçüde açıktır. "Dünyada iyilik yapanın, Adaleti, doğruluğu sağlayanın Ben Rab olduğumu anlamakla ve beni tanımakla övünsün övünen. Çünkü ben bunlardan hoşlanırım diyor Rab." Aynı öğreti Tanrı'nın sadece Musa'ya Tanrısal adalet ve yardımseverliği gösteren özelliklerini belli ettiği *Mısır'dan Çıkış* xxxiv:6'dan da anlaşılabilir. Son olarak bundan sonra uzun uza-dıya ele alacağımız Havari'nin Tanrı'nın doğasını (O'nu hiç kimse görmediği için) sadece yardımseverlikle açıkladığı ve yardımseverliğe sahip olanın Tanrı'ya sahip olduğu ve gerçekten O'nu tanıdığı sonucuna vardığı Yahya'daki bir parçaya dikkat çekebiliriz.

Böylece Musa, Yeremya ve Yahya'nın Tanrı'nın bilgisini herkes için gerekli olduğunu pek dar bir sınır içinde özetlediğini ve Tanrı'nın bilgisinin tam olarak bizim dediğimiz şeyden yani Tanrı'nın üstün olarak adil ve merhametli olmasından – diğer bir deyişle doğru yaşamın mükemmel örneğinden oluştuğunu belirttiklerini gördük. Kutsal Kitap'ın hiçbir yerde Tanrı'nın kesin bir tanımını vermediğini ve bunlar dışında anlaşılması gereken özelliklerinden diğer herhangi birine dikkat çekmediğini ya da diğerlerini öven terimler ortaya koymadığını ekleyebiliriz. Buradan gerçekte olduğu kadarıyla Tanrı'nın doğasını göz önüne alan ve insanoğlu tarafından hiçbir yaşam biçimiyle örnek alınamayacak Tanrı'nın anlama yetisiyle elde edilen bilgisinin inancın ya da belli edilen dinin yaşanmasının doğru kurallarıyla

hiçbir ilgisi olmadığı, sonunda da insanın bu konuda günahın yükü altında kalmadan tamamen hatalı olabileceği genel sonucuna varabiliriz. Artık II. Bölümde gösterdiğimiz gibi Tanrı'nın Kendi'sini peygamberlerin var olan görüş ve hayal güçlerine uydurmasını ya da inananların Tanrı ile ilgili farklı düşüncelere inanmalarını ya da Kutsal Kitapların Tanrı'ya eller, ayaklar, gözler, kulaklar, bir akıl ve bir yerden başka bir yere hareketi mal ederek O'ndan çok yanlış söz etmesini; ya da O'na kıskançlık, merhamet...vs. duygular mal etmesini ya da son olarak O'nu gökte sağ elinde Mesih ile bir kraliyet tahtında oturan bir Hâkim olarak betimlemelerini şaşkınlıkla karşılamamıza gerek yok. Böyle ifadeler Kutsal Kitap'ın amacı insanları bilgili değil, itaatli hale getirmek olduğu için çoğunluğun aklına uyarlanmıştır.

Buna rağmen tanrı bilimcilerin çoğunluğu Tanrısal doğayla mantıklı şekilde uyumlu hale getiremedikleri bu ifadelerden herhangi birine rastladıklarında onların mecaz niteliğinde yorumlanmaları gerektiğine inanıyorlar, anlamadıkları parçaların da sözcük anlamıyla çevrilmesi gerektiğini söylüyorlar. Ama eğer Kutsal Kitap'taki bu tür her ifadenin zorunlu olarak mecaz niteliğinde yorumlanması ve anlaşılması gerekiyorsa, Kutsal Kitap insanlar ve bilgisiz kitleler için değil, başta yetenekli uzman ve filozoflar için yazılmış olmalı.

Biraz önce Tanrı'yla ilgili andığımız düşüncelere dindar ve sade bir şekilde inanmak aslında bir günah olsaydı, peygamberler insanların kolay etkilendiklerini görerek böyle ifadeleri kullanmaktan sıkı şekilde kaçınılmalıydı ve diğer taraftan, her şeyden önce Tanrı'nın anlaşılması gereken özelliklerini tam olarak ve

açıkça ileri sürmeliydiler.

Bunu hiçbir yerde yapmadılar; bu yüzden, düşüncelerin, eylemlere bakmadan, kendi başlarına ele alındığında dindar ya da dinsiz olduklarını düşüncemeyiz ama bir insanın inançlarında dindar ya da dinsiz olduğunu sadece onlarla boyun eğmeye özendirildiği ya da onlardan günah ve isyan için izin çıkardığı kadarıyla savunmalıyız. Eğer bir adam doğru olana inanarak başkaldırıcı olursa inancı dinsizdir; eğer yanlış olana inanarak itaatli olursa inancı dindardır; çünkü Tanrı'nın doğru bilgisi buyrukla değil, Tanrısal armağanla gelir. Tanrı insandan Tanrısal adalet ve yardımseverliğinin bilgisi dışında başka bir şey istemedi ve bunu bilimsel doğruluk için değil boyun eğme için gerekli gördü.

XIV. Bölüm:

İlk ve Son Kez Felsefeden Ayrılan İnancın, Gerçek İnancın ve İnancın Kaynaklarının Tanımları

Halkın inanç düşüncesinden kaynaklanan tehlike.
İnancın tek sınamasının söz dinleme ve iyi
eylemler olması.

Farklı insanlar farklı düşüncelere uymaya eğilimli
oldukları için evrensel inancın sadece en basit
öğretileri içerebilir olması.

İnanç ve felsefe arasındaki temel ayrım –
sunulan incelemenin temel düşüncesi.

İnancın doğru bir bilgisi için her şeyden öte Kutsal
Kitap'ın sadece peygamberlerin değil, aynı zamanda
değişken ve kararsız Yahudi halk yığınının anlayışı-
na da uyarlandığını anlamak gereklidir. Bu, bu ko-
nuda düşünen herkes tarafından farkına varılacaktır
çünkü Kutsal Kitap'ta karşısına çıkan her şeyi Tan-
rı'nın evrensel ve saltık Öğreti'si olarak kabul eden
biri, halkın anlayışına uyarlanmış olanı doğru bi-
çimde tanımlamadan, insan yorum ve kararlarını
Tanrı'nın öğretisi diye överek ve Kutsal Kitap'ın
yetkisini hatalı kullanarak kitlelerin görüşlerini,
Tanrısal öğretilerle karıştırmaktan kaçınamayacak-
tır. Bunun birçok mezhebin Tanrısal belgeler olarak
çelişkili görüşler öğretmesinin ve savlarını Kutsal

Kitap'a ait birçok metinle desteklemelerinin başlıca nedeni olduğunu kim görmez ki? Bu, Belçika'da bir atasözü bile olmuştur, *geen ketter sonder letter* metin olmadan kâfir olmaz – Kutsal kitaplar bir tek insan tarafından, tek bir dönemin insanları için değil, ilkinden sonuncusuna yaklaşık iki bin yıla uzanan ve belki de daha uzun bir zamana yayılan farklı yaradılışlardaki birçok yazar tarafından yazılmıştı. Ancak Kutsal Kitap'ın sözlerini kendi görüşlerine uyarladıkları için mezhepleri dinsizlikle suçlamayacağız; bu sözler özgün olarak kitlelerin aklına böyle uyarlanmıştı, ve herkes eğer adalet ve yardımseverlik konularında daha bütün bir istekle Tanrı'ya böyle boyun eğebileceğini düşünüyorsa bu sözcükleri böyle çözümlemeye özgür. Ama bu özgürlüğü akranlarına bağışlamayıp kendilerinden farklı olanları yaşamları ne kadar onurlu ve erdemli olursa olsun Tanrı'nın düşmanları olarak kabul ederken, diğer taraftan kendileriyle aynı düşüncede olanları ne kadar aptal olursa olsun sevip Tanrı'nın seçilmişisi olarak kabul edenleri suçluyoruz. Böyle bir tavır, devlete karşı düşünülebileceklerin en kötü ve zararlısıdır.

Bu yüzden bireysel özgürlüğün uzanması gereken sınırları belirlemek ve görüşlerinin farklılığına rağmen hangi insanların inançlı olarak kabul edileceğine karar vermek için inancı ve inancın gerekliliklerini tanımlamalıyız. Bu işi ve ayrıca tüm incelemenin amacı olan inancı felsefeden ayırmayı şimdiki bölümde başarmayı umuyorum.

Kanıtla hakkıyla devam etmek için Kutsal Kitap'ın başlıca amacını özetleyelim; bu, inancı tanımlayabileceğimiz bir ölçütü gösterecek.

Daha önceki bir bölümde Kutsal Kitap'ın amacının sadece boyun eğmeyi öğretmek olduğunu söylemiş-tik. Sanırım bu kadarını kimse sorgulayamaz. Her iki Antlaşmanın da bu amaç için yöntemlerden başka bir şey olmadığını ve her ikisinin de insanoğluna gönüllü boyun eğmeyi aşılaktan başka amaçlarının olmadığını kim görmüyor ki? Çünkü (en sonuncu bölümde söylediğimi tekrarlırsam) Musa'nın Yahudileri akılla ikna etmenin yollarını aramadığına, onları bir antlaşmayla, yeminlerle ve çıkarlar sağlayarak bağladığına; bundan öte yasayı çiğnemeleri durumunda insanları cezayla tehdit ettiğine ve yasa-ya uydukları takdirde ödüllendirilecekleri sözünü verdiğine dikkat çekeceğim. Tüm bunlar bilgiyi öğretme yöntemleri değil, boyun eğmeyi aşılamanın yöntemleridir. İncillerin öğretisi, sade inanç, yani O'na boyun eğmekle aynı şey olan Tanrı'ya inanmak ve onu onurlandırmaktan başka hiçbir şey buyurmuyor. Her iki Antlaşma'da da çok sayıda bulunabilen boyun eğmeyi emreden Kutsal Kitap metinlerinin alıntısını yaparak bir soruyu iyice gün ışığına kavuşturma fırsatım yok. Dahası Kutsal Kitap birçok parçada çok açıkça insanların Tanrı'ya boyun eğmesi için ne yapmaları gerektiğini öğretiyor; tüm görev, birinin komşuna olan sevgisi olarak özetleniyor. Bu yüzden Tanrı'nın buyruğuyla komşusunu seven kişinin yasaya göre gerçekten itaatli ve mutlu olduğu ama komşusundan nefret eden ya da boşlayanın dik başlı ve inatçı olduğuna karşı çıkılamaz.

Son olarak Kutsal Kitap'ın sadece bilgililer için değil, her çağdan ve soydan insan için yazılmış ve yayılmış olduğu herkes için açıktır, buradan Kutsal Kitap'ın buyruğuyla ana kurallarını yerine getirmek

için mutlaka gerekli olandan öte şeylere inanmaya zorunlu olmadığımızdan emin olabiliriz.

O zaman bu kural, tüm Katolik inancının tek ölçütüdür ve inanılması gereken tüm dogmalar sadece onun aracılığıyla kararlaştırılmalıdır. Bu kadarı ve benzer olarak inancın diğer tüm öğretilerinin de geçerli olarak oradan sadece akılla çıkarsanabileceği bolca ortaya konmuş olduğundan Kilise'de bu kadar çok ayrılığın ortaya nasıl çıktığı konusunda karar vermeyi bireylere bırakıyorum. VIII. Bölümün başında öne sürülenlerden başka bir nedenden olabilir mi? Beni inancın dogmalarını, keşfettiğimiz temelden çıkararak belirleme yöntemini açıklamaya zorlayan bu aynı nedenlerdir, çünkü eğer bunu yapmayı boşlarsam ve soruyu düzenli bir temel üstünde açıklarsam, haklı olarak fazla cömertçe söz verdiğim söylenbilir çünkü benim gösterdiğimle, herkes boyun eğme için gerekli olduğu bahanesiyle istediği herhangi bir öğretiyi dine sunabilir. Bu, özellikle de Tanrısal özellikler bakımından sorun çıkarır.

Bu yüzden, tüm konuyu düzenli olarak ortaya koymak için, yukarıda verilen ilkeye göre inancın aşağıdaki gibi olması gereken bir tanımıyla başlayacağım: -

İnanç, o olmadan Tanrı'ya boyun eğmenin olanaksız olacağı ve O'na boyun eğme gerçeğini içeren Tanrı'nın bilgisinden oluşur. Bu tanım o kadar açık ve bizim zaten kanıtladığımızdan o kadar net çıkar ki hiçbir açıklamaya gerek yoktur. Onda barınan sonuçları şimdi kısaca göstereceğim.

(I.) İnanç kendi başına yararlı değildir, sadece içerdiği boyun eğme bakımından ya da Yakup'un da Mektup'unda dediği gibi: "eylemsiz iman da ölüdür".

(bkz. alıntısı yapılan parçanın tümü).

Gerçekten, boyun eğen, zorunlu olarak doğru ve kurtarıcı inanca sahiptir; çünkü Havarî'nin de şu sözlerle dediği gibi "Eylemlerin olmadan sen bana imanını göster, ben de sana imanımı eylemlerimle göstereyim." eğer boyun eğme kabul edilmişse inanç da kabul edilmiş olmalıdır. Yuhanna'nın da I Yuhanna 4:7'de dediği gibi: "Seven herkes Tanrı'dan doğmuştur ve Tanrı'yı tanır. Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımaz. Çünkü Tanrı sevgidir." Tekrarlıyorum bu metinlerden bir insanın inançlı ya da inançsız olduğuna sadece eylemlerine bakarak karar verebileceğimiz sonucu çıkar. Eğer eylemleri iyiye inançlıdır ancak öğretilerinin çoğu diğer inançlılarınkinden farklı olabilir. Eğer eylemleri kötüyse öğretilere sözlü olarak uysa bile inançsızdır. Çünkü boyun eğme inancı içerir ve eylem olmadan inanç ölüdür.

Yukarıda alıntısı yapılan parçada Yuhanna, 13. dizide özellikle aynı öğretiyi öğretmektedir. Der ki: "Tanrı'da yaşadığımızı ve O'nun bizde yaşadığını bize kendi Ruhu'ndan (yani sevgisinden) vermiş olmasından anlıyoruz." Daha önce Tanrı'nın sevgi olduğunu söyledi ve bu yüzden (teslim aldığı kendi ilkeleriyle) kim sevgiye sahipse Tanrı'nın Ruh'una sahiptir sonucuna varıyor. Hiç kimse Tanrı'yı görmediği için, Yuhanna hiç kimsenin birinin komşusuna sevgi beslemesi dışında Tanrı'nın bilgi ya da bilincine sahip olmadığını ve ayrıca hiç kimsenin ortak olduğumuz kadarıyla bu sevgi dışında Tanrı'nın hiçbir özelliğinin bilgisine sahip olmadığını çıkarıyor.

Bu savlar kuşkuları ortadan kaldırmıyorsa bile öyle veya böyle Havarî'nin ne anlatmak istediğini gösteriyor ama aynı Mektup'un ii:3,4. dizelerindeki sözler

çok daha açık çünkü birçok sözle tüm savımızı belirliyorlar: "Buyruklarını yerine getirirsek, O'nu tanıdığımızdan emin olabiliriz. O'nu tanıyorum" deyip de buyruklarını yerine getirmeyen yalancıdır, kendisinde gerçek yoktur."

Tekrarlıyorum, tüm bunlardan, kendilerinden farklı oldukları ve kendileriyle aynı dinsel dogmaları desteklemedikleri için onurlu ve adaleti – gözeten insanları baskı altına alanların Mesih'in gerçek düşmanları olduğu sonucu çıkar. Çünkü adalet ve yardımseverliği seven herkesin bu nedenle inançlı olduğunu biliyoruz. İnançlıyı baskı altına alan herkes Mesih'in bir düşmanıdır.

Son olarak inancın, dogmaların dindar oldukları gibi doğru olmasını gerektirmediği – yani doğruluğun kısıntısını barındırmayan birçok dogma olmasına rağmen yüreği boyun eğmek için canlandıracak iyi niyetle inanıldıkları sürece dogmaların doğru olması gerekmediği sonucu çıkıyor. İyi niyetle inanılmıyorsa bu dogmaların yandaşları itaatsizdir, çünkü adaleti sevmek ve Tanrı'ya boyun eğmek isteyen biri Tanrısal doğaya karşıt olduğunu bildiği bir şeye Tanrısal diye nasıl tapınabilir? Ancak insanlar aklın sağlığı nedeniyle yanlış yapabilirler ve Kutsal Kitap gördüğümüz gibi bilgisizliği değil, inatçılığı ayıplıyor. Bu bizim inanç tanımımızın gerekli sonucudur ve tüm dalları, yukarıda verilen evrensel kuraldan ve kendi uydurmalarımızı onunla karıştırmak istemediğimiz sürece Kutsal Kitap'ın açık amacından çıkmaktadır. Böylece Kutsal Kitap, doğru öğretileri, boyun eğme için gerekli öğretiler ve yüreklerimizde, yani (Yahya'nın sözlerini kullanmak gerekirse) Tanrı'da olduğumuz ve Tanrı'nın bizde olduğu yerde,

komşumuzun sevgisini pekiştirmek kadar özellikle önememekte.

O zaman her insanın inancının doğruluğuna göre değil, sadece boyun eğme ya da inatçılık göstermesi-ne göre dindar ya da dinsiz olarak yargılanması gerektiği için ve insanların eğilimlerinin fazlasıyla çeşitli olduğunu, hepsinin aynı şeyleri kabul etmediğini, birinin başka diğerinin bir başka görüşün egemenliği altında olduğunu, böylece birini bağlılığa sevk edenin diğerini kahkaha ve aşağılamaya sevk ettiğini kimse tartışmayacağı için Katolik ya da evrensel dinde iyi insanlar arasında çelişki yaratacak hiçbir öğreti olamayacağı sonucu çıkar. Böyle öğretiler bazılarına göre dindar ve diğerlerine göre dinsiz olabilir ama bunlar hakkında sadece ürünlerine göre karar verilmelidir.

O zaman, Tanrı'ya itaati elde etmek için tamamen gerekli olan ve onsuz böyle bir itaatin olanaksızlaşacağı dogmalar evrensel dine ait olmalıdır; geriye kalanlara gelince her insan –yapısına en iyi kendisi karar verdiğini görerek adalet sevgisinin güçlenmesi için en iyi uyarlanan şeyi benimsemelidir. Eğer bu böyle olsaydı bence Kilise'deki tartışmalar için başka nedenler olmazdı.

Şimdi (söylenenden görüldüğü üzere) hepsi bu tek öğretiye eğilimli oldukları için, evrensel dinin dogmaları ya da Kutsal Kitap'ın tümünün temel dogmalarını sıralama konusunda başka korkum yok. Bu tek öğretiye, adalet ve yardımseverliği seven ve kurtarılacak herkes tarafından boyun eğilmesi gereken bir Tanrı'nın olduğu, yani bir Üstün Varlık'ın olduğu, bu Varlık'a tapınmanın adaletin yerine getirilmesi ve insanın komşusuna karşı sevgisinden oluştuğu ve

aşağıdaki öğretilerden başka hiçbir şey içermemiştir.

I. Tanrı ya da Üstün Varlık vardır, egemenlikle adil ve merhametlidir, doğru yaşamın örneğidir. Her kim O'ndan habersizse ya da varlığına inanmıyorsa O'na boyun eğemez ya da O'nu bir hâkim olarak göremez.

II. Dogma O'nun Tek olduğudur. Hiç kimse bu öğretinin Tanrı'ya karşı mutlak bağlılık, hayranlık ve sevgi için gerekli olduğunu tartışmayacaktır. Çünkü bağlılık, hayranlık ve sevgi birinin diğerleri üzerindeki üstünlüğünden kaynaklanır.

III. O'nun her yerde olduğu ya da her şeyin O'nun için açık olduğudur; çünkü eğer herhangi bir şey ondan gizlenebilir ya da O'nun tarafından fark edilemeyebilir varsayılabilseydi her şeyi yöneten karar verme yetisinin varlığından kuşku duyabilir ya da ondan habersiz olabilirdik.

IV. Her şeyin üstünde üstün hakkı ve egemenliği olduğu ve zorlamayla hiç şey yapmadığı, her şeyi saltık buyruk ve kayrasiyla yaptığı. Her şey O'na boyun eğmekle zorundadır, O hiç bir şeye boyun eğmek zorunda değildir.

V. Tanrı'ya tapınmanın sadece adalet ve yardımseverlikten ya da birinin komşusuna beslediği sevgiden oluştuğu.

VI. Yaşam biçimleriyle Tanrı'ya boyun eğenlerin tümü ve sadece boyun eğenler kurtarılmıştır; zevklerinin etkisi altında yaşayan insanoğlunun geri kalanı kayıptır. Eğer buna inanmasaydık zevktense Tanrı'ya uymanın hiçbir nedeni kalmazdı.

VII. Son olarak Tanrı'nın pişmanlık duyanların

günahlarını affettiği. Hiç kimse günahsız değildir böylece bu inanç olmasaydı herkes kurtuluştan ümidi keserdi ve Tanrı'nın merhametine inanmak için bu neden kalmazdı. Tanrı'nın her şeyi yönettiği merhamet ve kayrasıyla insanların günahlarını affetmesine inanan ve bu nedenle Tanrı'ya olan sevgisinin uyandığını hisseden, gerçekten Mesih'i Ruh'a göre biliyordur ve Mesih onun içindedir.

Hiç kimse istisnasız herkesin Tanrı'ya yukarıda açıklanan Yasa'nın buyurduğu gibi boyun eğebilmesi için her şeyden önce tüm bu öğretilere inanılması gerektiğini reddedemez; çünkü eğer bu ilkelere biri göz ardı edilirse boyun eğme yok olur.

Tanrı'nın ya da doğru yaşamın örneğinin ateş, ya da ruh ya da ışık ya da düşünce ya da başka bir şey olup olmadığının artık doğru yaşamın örneği olduğu sorusu kadar inançla ilgisiz olduğunu söylerim. Adil ve merhametli bir akli olduğu ya da her şey O'nun aracılığıyla var olduğu ve hareket ettiği için ve sonuç olarak O'nun aracılığıyla anladığımız ve gerçekten doğru ve iyi olanı gördüğümüz için doğru yaşamın örneği olmuş olması da inançla ilgisiz olmasını değiştirmez. Bu sorular hakkında herkes istediğini düşünebilir.

Bundan öte inanç, Tanrı'nın her yerde bulunmasının onun özünde olduğuna ya da bir potansiyel olduğuna inanmamızdan etkilenmez; her şeyi saltık buyruğuyla ya da doğasının gerekliliğiyle yönettiğine; bir prens gibi yasalar buyurduğuna ya da onları sonsuz gerçekler olarak ileri sürdüğüne; insanın O'na özgür iradesi nedeniyle ya da Tanrısal buyruğun zorunluluğu nedeniyle boyun eğdiğine son olarak iyinin ödülünün ve kötünün cezasının doğal ya da

doğüstü olduğuna inanmamızdan da etkilenmez. Bu ve böyle soruların daha fazla günaha girmek ya da Tanrı'ya daha az boyun eğmek için bahane olarak kullanılmaları dışında inançla hiçbir ilgisi yoktur. Daha ileri gidip her insanın böylece Tanrı'ya tüm kalbiyle daha kolay boyun eğebileceği için bu dogmaları kendi düşünce yöntemine uyarlamak ve onları en bütün ve kararlı onayını verebildiğini hissettiği şekilde yorumlamak zorunda olduğunu ileri süreceğim.

İnancın, eski zamanda dönemin peygamberleri ve insanların aklı ve görüşlerine göre bildirildiği ve yazıldığı biçem gösterdiğimiz gibiydi; öyleyse benzer yöntemle her insan, kararsız kalmadan ve kafasında bir çelişki yaşamadan kabul etmek için onu kendi görüşlerine uyarlamak zorundadır. İnancın dindarlık kadar doğruluğu gerektirmediğini ve inancın boyun eğme aracılığıyla sadece saygılı ve dindar olduğunu, sonuç olarak herkesin sadece boyun eğerek inançlı olduğunu göstermiş bulunuyoruz. En iyi inanca ille de en iyi uslamaları gösteren tarafından değil, adalet ve yardımseverliğin en iyi ürünlerini gösteren tarafından sahip olunur. Bu öğretinin bir devlet için, insanların birlikte huzur ve uyum içinde yaşaması için ne kadar yararlı ve gerekli olduğu ve suç ve karışıklığın kaç tane ve ne kadar büyük nedenlerinin böylece engelleneceği konusunda karar vermeyi herkesin kendisine bırakıyorum!

Daha öteye gitmeden biraz önce kanıtladığımız aracılığıyla I. Bölümde, Tanrı'nın Sina Dağı'nda İsraililerle konuşmasından söz ederken ileri sürülen itirazları kolayca yanıtlayabileceğimize dikkat çekebilirim. Çünkü İsraililerce duyulan ses, bu insanlara

Tanrı'nın varlığının herhangi bir felsefi ya da matematiksel kesinliğini verememesine rağmen yine de zaten O'nu bildiklerinden onları Tanrı'ya karşı hayranlıkla heyecanlandırmak ve onları boyun eğme konusunda harekete geçirmek için yeterliydi. Ve gösterinin amacı da buydu. Tanrı İsraililere (o zaman belli etmediği) özünün saltık özelliklerini öğretmek değil, yüreklerinin sertliğini kırmak ve onları boyun eğmeye çekmek istiyordu. Bu yüzden onlara uylamlamalarla değil, boru sesi, gök gürlemesi ve yınışık çakmasıyla seslendi.

Bana, inanç, tanrıbilim ve felsefe arasında hiçbir bağlantı ya da ilgi olmadığını göstermek kalıyor. İki konunun amacının ve temellerinin bilgisine sahip olan hiç kimse bu gerçeğe itiraz etmeyecektir çünkü onlar kutuplar kadar birbirlerinden uzaktır.

Felsefenin görünürde doğruluk dışında hiçbir amacı yoktur. Bolca kanıtladığımız üzere, inanç da boyun eğme ve dindarlıktan başka hiçbir şey aramaz. Yine felsefe sadece doğada aranması gereken aksiyomlar üzerine kurulmuştur. İnanç tarih ve dil üzerine kurulmuştur ve VII. Bölümde gösterdiğimiz gibi sadece Kutsal Kitap ve vahiylerde aranmalıdır. Bu yüzden inanç, felsefi düşünmede suçlama olmadan her şey hakkında istediğimizi düşünmemize izin vererek en büyük özgürlüğü verir. İnatçılık, nefret, kavga ve kızgınlık doğurmaya eğilimli görüşleri öğretenleri kâfir ve bölücüler olarak ayıplarken diğer taraftan akılları ve yetenekleri el verdiğince bizi adalet ve yardımseverliği takip etmeye ikna edenleri inançlı olarak ele alır.

Son olarak şimdi ileri sürdüklerimiz incelememin en önemli konuları olduğu için devam etmeden önce

okuyucudan ısrarla bu iki bölümü özel dikkatle okumasını ve onları aklında tartma zahmetine katlanmasını dileyeceğim. Yenilikler sunma amacıyla değil, umarım gelecek bir zamanda en sonunda düzeltilmiş görebileceğim kötüye kullanmalardan kurtulmak için yazdığımı doğal karşılamasını isteyeceğim.

XV. Bölüm:

'Tanrıbilim Aklın Hizmetinde ya da Akıl Tanrıbilimin Hizmetinde Gösterilmemiştir. Aklın Kutsal Kitap'ın Yetkisini Kabul Etmemizi Sağlayan Bir Tanımı

Kutsal Kitap'ın Akılla uzlaştırılması gerektiği
Kuramı – Maymonides tarafından savunulan –
vii. Bölümde zaten çürütölmüş olan.

Aklın Kutsal Kitap'a uzlaştırılması gerektiği Ku-
ramı –Alpakhar tarafından savunulan – incelendi.
Ve çürütöldü.

Kutsal Kitap ve Aklın birbirinden bağımsız olması.
Temel inancın matematiksel değil, ahlaki
kesinliği.

Vahiylerin büyük yararı.

Felsefe ve aklın ayrı olduğunu bilmeyenler Kutsal
Kitap'ın mı aklın hizmetinde ya da aklın mı Kutsal
Kitap'ın hizmetinde olması gerektiğini, yani Kutsal
Kitap'ın anlamının akla uygun kılınmasının gerekip
germediğini tartışır. İkinci durum aklın kesinli-
ğini reddeden kuşkucular tarafından varsayılırken,
ilki dogmacılarca varsayılır. Her iki taraf da gösterdi-
ğim gibi tamamen yanlışlık içindedir çünkü her iki
öğreti de bizim ya aklı ya da Kutsal Kitap'ı değiştir-

memizi gerektirir.

Kutsal Kitap'ın felsefe değil, sadece boyun eğmeyi öğrettiğini ve içerdği her şeyin halk yığınının görüşleri ve anlayışına göre uyarlandığını göstermiştik. Bu yüzden onu felsefeye uyarlamak isteyenlerin zorunlu olarak onların hayalini bile kurmadıkları birçok düşünce mal etme ve sözlerine aşırı ölçüde zorlanmış yorumlar getirmeleri gerekir. Diğer taraftan akıl ve felsefeyi tanrıbilimc hizmet eder haile getirecekler de Tanrısal sözler olarak eski Yahudilerin önyargılarını kabul etmek ve akıllarını onlarla doldurmak ve karıştırmak zorunda kalacaklardır. Kısaca bir taraf aklın yardımıyla diğer taraf da aklın yardımı olmadan sınırları aşacak.

Ferisiler arasında Kutsal Kitap'ın akla uydurulması gerektiğine açıkça inanan VIII. Bölümde görüşünü gördüğümüz ve bol bol çürüttüğümüz Maymonides'ti. Şimdi bu yazar çağdaşları arasında büyük yetkisi olmasına rağmen bu konuyla ilgili neredeyse hepsi tarafından yüzüstü bırakılmıştı ve çoğunluk doğruca Maymonides'in yanlışından kaçınma heyecanı ile onun tam tersi olan başka bir hataya düşen belli bir R. Jehuda Alpakhar'ın görüşüne geçmişti. O aklın Kutsal Kitap'ın hizmeti altına alınması gerektiği ve O'na tamamen boyun eğmesi gerektiğini düşünüyordu. Bir parçanın, akla ters olduğu için değil, sadece Kutsal Kitap'ın kendisiyle – yani açık öğretile-riyle çelişkili olduğu durumlarda – mecaz niteliğinde yorumlanması gerektiğini düşünüyordu. Bu yüzden Kutsal Kitap neyi dogmatik olarak öğretiyorsa ve özellikle doğruluyorsa onun biricik yetkisine dayanarak mutlaka doğru kabul edilmesi gerektiği, yani Kutsal Kitap'ta bütünün genel gidişatıyla doğrudan

çelişen hiçbir öğreti olmadığı evrensel kuralını koydu. Yalnız Kutsal Kitap'ın ifadelerinin, genellikle açıkça öğretilenlerle çelişir bir şey kasteder görüldüğü için farklılık içeriyormuş gibi görünen bazı parçaları bunun dışındadır. Böyle ifadeleri ve sadece böyle ifadeleri mecaz niteliğinde yorumlayabiliriz.

Örneğin, Kutsal Kitap açıkça Tanrı'nın birliğini öğretir (bkz. *Yasa'nın Tekrarı* vi:4), tanrıların çoğulluğunu açıkça belirten herhangi bir metin de yoktur; ama birçok parçada Tanrı Kendi'sinden ve peygamberler de O'ndan çoğul sayıda söz ederler; böyle ifadeler sadece bir konuşma biçimidir ve aslında birçok tanrı olduğu anlamına gelmezler. Onlar, tanrının çoğulluğu akla ters olduğu için değil, Kutsal Kitap açıkça sadece bir tane olduğunu belirttiği için mecaz niteliğinde açıklanmalıdır.

Öyleyse yine (Alpakhar'ın düşündüğü gibi) Kutsal Kitap'ın, *Yasa'nın Tekrarı* iv:15'te belirttiği gibi Tanrı cisimsizdir. Biz de aklın değil, sadece bu metnin verdiği yetkiyle Tanrı'nın bir bedeni olmadığına inanmak zorundayız. Sonuç olarak Tanrı'ya eller, ayaklar... vs. mal eden tüm parçaları sadece Kutsal Kitap'ın yetkisiyle mecaz niteliğinde açıklamalı ve onları mecaz olarak kabul etmeliyiz. Alpakhar'ın görüşü işte böyledir. Kutsal Kitap'ı Kutsal Kitap ile açıklamak istediği için onu övüyorum ama akıl bağışlanmış bir adamın bu akli alçaltmak istemesine şaşıyorum. Peygamberlerin ne anlatmak istediği ve eğilimleriyle ilgili zorluk çektiğimiz sürece Kutsal Kitap'ın Kutsal Kitap ile açıklanması gerektiği doğru ama doğru anlamı çıkardığımızda zorunlu olarak onu anlamak için karar yeteneği ve aklımızı kullanmalıyız. Ancak eğer akıl (isyan ettiği ölçüde) tama-

men Kutsal Kitap'ın hizmeti altına alınacaksa, Kutsal Kitap'a itaatini onun kendi yardımıyla mı yoksa o olmadan körü körüne mi yerine getirmeliyiz? Eğer körü körüne olacaksa kesinlikle aptalca ve mantıksızca hareket edeceğiz; ama eğer aklın yardımıyla olacaksa Kutsal Kitap'ı aklın egemenliği altında kabul ederiz ve onu akıl olmadan kabul etmemeliyiz. Dahası şimdi bir insan aklına ters düşen her şeyi kabul etmek zorunda mıdır? Yadsıma aklın kabul etmeyi reddetmesi değil de nedir? Kısaca, birinin yeteneklerin en yücesi ve Tanrı'dan bir ışık olan aklı, insanın kötü niyetiyle bozulmuş olabilecek geçersiz yasaya bağımlı hale getirmek istemesine; Tanrı'nın Söz'ünün gerçek el yazısından, akıldan saygısızlıkla söz etmenin hiçbir suç teşkil etmediği düşünülüp onu bozuk, kör ve kayıp olarak anarken aynı şeyi sadece Tanrı'nın Söz'ünün yansıması ve görünümü olan yasa için söylemenin suçların en büyüğü olarak düşünülmesine şaşıyorum. İnsanlar hiçbir şeyi aklın ve kendi yargılarının güvencesi altına almamayı dindarlık ve bize kutsal kitapları iletenlerin inancından kuşku duymayı dinsizlik sayıyorlar. Böyle bir tutum dindarlık değil sadece aptallıktır. Ve her şeye rağmen neden bu kadar tedirginler? Neden korkuyorlar? İnanç ve dinin insanlar kendilerini bilerek bilgisiz tutmadıkları ve akla sırtlarını çevirmediikleri sürece desteklenemeyeceğini mi sanıyorlar? Eğer öyleyse Kutsal Kitap'a çekinerek güveniyorlar demektir.

Ancak dinin aklı ya da aklın dini kölesi yapmaya çalışması gerektiğini ya da her ikisinin de egemenliklerini mükemmel uyum içinde tutamayacağını söylemek benden uzak olsun. Bu soruya daha sonra geri

döneceğim çünkü şimdi Alpakhar'ın kuralından söz etmek istiyorum.

Belirttiğimiz gibi Kutsal Kitap tarafından öne sürülen ve reddedilen her şeyi ya doğru kabul etmeli ya da yanlış olarak reddetmeliyiz. Alpakhar bundan öte Kutsal Kitap'ın başka bir yerde savlarıyla ya da inkârlarıyla çelişen bir şeyi hiçbir zaman açıkça öne sürmediğini ya da reddetmediğini belirtiyor. Böyle bir koşulun ve bildirinin aceleciliği hiç kimseden kaçmaz. Çünkü o (Kutsal Kitap'ın farklı zamanlarda, farklı insanlar için, farklı yazarlarca yazılan farklı kitaplardan oluştuğunu dikkate almadığı ve ayrıca koşulunun akıl ya da Kutsal Kitap'tan hiçbir doğrulama almaksızın kendi yetkisi üzerine ortaya çıktığı gerçeğini atlayarak) geriye kalan parçalarla dolaylı olarak çelişkili olan tüm parçaların, dilin doğası ve bağlam aracılığıyla mecaz olarak başarıyla açıklanabileceğini, bundan öte, Kutsal Kitap'ın bize değiştirilmeden geldiğini göstermek zorunda kalacaktı. Ancak bu konuya uzun uzadıya gireceğiz.

Öncelikle aklın boyun eğmez olduğu ortaya çıkarsa ne yapacağız? Yine de Kutsal Kitap'ın doğruladığı her şeyi doğrulamak zorunda mıyız? Belki de Kutsal Kitap'ın akla ters hiçbir şey içermediği cevabı verilecektir. Ama O'nun açıkça Tanrı'nın kıskanç olduğunu (yani On Emir'de ve *Mısır'dan Çıkış* xxxiv:14 ve *Yasa'nın Tekrarı* iv:24 ve birçok yerde) doğruladığını ve öğrettiği konusunda ısrar edeceğim ve böyle bir öğretinin akla ters olduğunu belirteceğim. Sanırım her şeye rağmen doğru olarak kabul edilmelidir. Eğer Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın kıskanç olmadığını kasteden herhangi bir parça olursa, bunların bu biçim bir şeyi anlatmak istemeyen mecazlar olarak anlaşılması

gerekir. Böylece Kutsal Kitap ayrıca doğrudan hiçbir yerde böyle hareket etmediğini belirtmeden açıkça Tanrı'nın Sina Dağı'na indiğini belirtiyor (*Mısır'dan Çıkış* xix:20...vs.) ve O'na bir yerden başka bir yere hareketler yüklüyor. Bu yüzden parçayı ve Süleyman'ın sözlerini gerçek anlamıyla anlamalıyız (1 *Krallar* viii:27): "Tanrı gerçekten yeryüzünde yaşar mı? Sen göklere, göklerin göklerine bile sığmazsın." Tanrı'nın bir yerden başka bir yere hareket ettiğini açıkça belirtmedikleri, sadece ima ettikleri için bu sözler, Tanrı'nın hareket ettiğinin yadsınmasına başka bir benzerliği kalmayacak şekilde çarpıtılmalıdır. Öyleyse ayrıca Kutsal Kitap açıkça öyle dediği için gökyüzünün Tanrı'nın yaşadığı yer ve tahtı olduğuna inanmalıyız ve benzer şekilde Kutsal Kitap'ın değil ama aklın ve felsefenin bize yanlış olduğunu söylediği, peygamberlerin ya da halk yığınının görüşlerini ifade eden birçok parça, eğer yazarımızın kılavuzluğunu izlersek, doğru olarak anlaşılmalıdır; çünkü ona göre aklın bu konuyla hiçbir ilgisi yoktur. Bundan öte Kutsal Kitap'ın kendisiyle sadece imayla çeliştiği, doğrudan çelişmediği doğru değildir. Çünkü Musa birçok sözle der ki (*Yasa'nın Tekrarı* iv:24): "Çünkü Tanrınız Rab yakıp yok eden bir ateştir..." ve başka bir yerde açıkça Tanrı'nın görünen şeylere bir benzerliğinin olduğunu reddeder. (*Yasa'nın Tekrarı* iv.12.) Eğer ikinci parçanın ilk parçaya sadece imayla ters düştüğü ve ona ters görünmemesi için ona uyarlanması gerektiği kararına varılırsa, Tanrı'nın bir ateş olduğunu kabul edelim ya da daha çok aklımızı yitirme korkusuyla bu konuyu geçelim ve başka bir örneği ele alalım.

Samuel açıkça Tanrı'nın vazgeçtiğini reddediyor (1

Samuel xv:29): "O insan değil ki, düşüncesini değiştirsin" Diğer taraftan Yeremya Tanrı'nın yapmaya kalktığı hem iyilik hem de kötülükten vazgeçtiğini belirtir (*Yeremya* xviii:8-10). Ne? Bu iki metin doğrudan çelişkili değil mi? O zaman yazarımız bu ikisinden hangisini mecaz olarak açıklamak isterdi? Her iki ifade de genel ve ikisi birbirinin tam tersi – birinin kesinlikle kabul ettiğini diğeri kesinlikle reddediyor. Öyleyse yazar kendi kuralıyla ya hepsini yanlış bularak reddetmek ya da doğru bularak kabul etmek zorunda kalacaktı.

Yine eğer ima açıksa ve parçanın yapı ve bağlamı mecaz olarak yoruma izin vermiyorsa, başka biriyle doğrudan değil sadece imayla çelişir şekilde parçanın anlamı ne olur? (peygamberlerin farklı ve çelişkili görüşlere sahip olduklarına dikkat çektiğimiz) II. Bölümde ve ayrıca tarihi öykülerdeki çelişkilere dikkat çektiğimiz IX. ve X. Bölümlerde gördüğümüz gibi Kutsal Kitap'ta böyle birçok örnek vardır. Tüm bunları yeniden anlatmama gerek yok; çünkü daha önce söylediğim şeyler, sözünü ettiğimiz gibi bir görüş ve kuraldan kaynaklanacak saçmalıkları yeterince açığa çıkarıyor ve ileri süren kişinin düşüncesizliğini gösteriyor.

Bu yüzden bu kuramı Maymonides'inki gibi tamamen reddedebiliriz ve tanrıbilimin akla ya da aklın tanrıbilime hizmet etmek zorunda olmadığını tartışılmaz olarak ve her birinin kendi etki alanına sahip olduğunu kabul edebiliriz.

Dediğimiz gibi aklın kapsamı doğruluk ve erdemdir; tanrıbiliminse dindarlık ve boyun eğmedir. Aklın erki bizim için insanların akıl olmadan sade boyun eğme aracılığıyla mutlu olabileceklerine karar vere-

cek kadar uzanamaz. Tanrıbilim bize başka bir şey söylemez, bize boyun eğme dışında hiçbir buyruğun zorunluluğunu yüklemeyi ve akla karşı gelecek ne isteği ne de gücü vardır. Tanrıbilim sadece boyun eğme için gerekli oldukları kadarıyla inancın dogmalarını tanımlar (son bölümde dikkat çektiğimiz gibi) ve onların kesin doğruluğunu belirlemeyi akıl yürütmeye bırakır; çünkü düşünme aklın ışığıdır ve o olmadan her şey rüya ve hayaletlerdir.

Burada tanrıbilimle, sözün tam anlamıyla Kutsal Kitap tarafından hedeflenen amacı; yani boyun eğmenin tasarısı ve biçimini ya da dindarlık ve inancın gerçek dogmalarını gösterdiği kadarıyla vahyi kastediyorum. Bu gerçekten belli bir sayıda kitaptan oluşmayan Tanrı'nın Söz'ü olarak anılabilir (bkz. XII. Bölüm). Böyle anlaşılabilir, eğer buyruklarını ya da yaşam kurallarını göz önünde bulundurursak tanrıbilimin akılla uyum içinde olduğu bulunacaktır ve eğer amacına bakarsak tanrıbilimin hiçbir şekilde akla ters olmadığı bu yüzden tüm insanlar için evrensel olduğu görülecektir.

Kutsal Kitap ile olan ilgisine gelince, VII. Bölümde Kutsal Kitap'ın anlamının genel olarak felsefenin temeli olan doğanın tarihinden değil, kendi tarihinden çıkarılması gerektiğini göstermiştik.

Kutsal Kitap'ın anlamı konusundaki araştırmamızın böyle yürütülmesi bize şurada burada anlamın akla ters olduğunu gösterirse bizi engellememesi gerekir; çünkü Kutsal Kitap'ta insanın habersiz olabileceği ve bulabileceğimiz bu tür her şeyin, emin olabiliriz ki tanrıbilim ya da Tanrı'nın Söz'ünü zedelemeyi ve bunlarla hiçbir ilgisi yoktur ve bu yüzden de bunlar sorumluluk almadan herkes tarafından iste-

mıldığı gibi anlaşılabilir.

Özetlersek ne Kutsal Kitap'ın akla ne de aklın Kutsal Kitap'la uygun hale getirilmesi gerektiği saltık sonucuna varabiliriz.

Şimdi tanrıbilimin temeli olduğu için – insanın sadece boyun eğme ile kurtarılabilceği öğretisi – ister doğru isterse yanlış olsun akılla kanıtlanamaz, ‘() zaman neden ona inanmalıyız?’ sorusu sorulabilir. Eğer aklın yardımı olmadan inanırsak onu körü körüne kabul etmiş oluruz ve aptalca ve düşüncesizce hareket ederiz; diğer taraftan eğer akılla kanıtlanabileceğine karar verirsek tanrıbilim felsefenin bir parçası olur ve ondan koparılamaz hale gelir. Ama buna, tanrıbilimin bu temelinin aklın doğal ışığıyla araştırılamayacağını kesinlikle temellendirdim diye cevap veririm ya da öyle veya böyle hiç kimsenin bunu bu yolla kanıtlamadığı ve bu yüzden vahyin gerekli olduğunu kesinlikle temellendirdim diye cevap veririm. Ancak belli edileni ahlaki kesinlikle kavramak için aklımızı kullanmalıyız – ahlaki kesinlikle diyorum çünkü peygamberlerden daha fazla kesinlik kavramayı umut edemeyiz. Yine de II. Bölümde gösterdiğim gibi onların kesinliği sadece ahla-kiydi.

Bu yüzden Kutsal Kitap'ın yetkisini matematiksel kanıtlarla ileri sürmeye çalışanlar tamamen hatalı- lar. Çünkü Kutsal Kitap'ın yetkisi peygamberlerin yetkisine dayanır ve eski zamanlarda peygamberlerin insanları kendi yetkilerine ikna etmek için kullanıldığı kanıtlardan daha güçlü bir şeyle desteklenemez. Aynı konudaki kesinliğimiz, peygamberlerin kesinliği için temel görevi gören temelden farklı bir temel üzerine kurulamaz.

Şimdi peygamberlerin kesinliği (dikkat çektiğimiz gibi) şu öğelerden oluşuyordu:

I. Farklı ve canlı bir hayal gücü.

II. Bir işaret.

III. Son olarak ve en başta adil ve iyi olana yönlendirilmiş bir düşünce yapısı. Bundan başka hiçbir uslamlamayı temel almıyordu ve sonuç olarak kendi yetkilerini ne sözlü olarak seslendikleri halk yığınına ne de yazıyla seslendikleri bizlere başka bir uslamlamayla kanıtlayamazlardı.

Bu nedenlerin ilki yani canlı hayal gücü sadece peygamberler için geçerli olabilirdi; bu yüzden vahiyle ilgili kesinliğimiz geriye kalan ikisi yani işaret ve öğretiyi temel almalıdır. Musa'nın kesin öğretisi böyledir; çünkü (*Yasa'nın Tekrarı* xviii'de) insanlara Rab adına doğru bir işaret veren peygambere uymayı emrediyor ama eğer yanlış öndeyide bulunursa Rab adına bile olsa yetkisini işaret ve belirtilerle doğrulasa bile insanları gerçek dinden uzaklaştırmaya çalışanlar gibi öldürülmesi gerektiğini buyuruyor. Gerçek bir peygamberin yalancı bir peygamberden hem öğretilerle hem de yarattığı mucizelerle ayırt edilebileceğini anlatan yukarıdaki *Yasa'nın Tekrarı* xiii ile karşılaştırma yapabiliriz. Çünkü Musa, böyle birinin gerçek bir peygamber olduğunu bildirir ve insanlara aldatılma korkusu olmadan ona güvenmesini buyurur. Rab adına bile olsa herhangi bir yanlış öndeyide bulunanların ya da mucizeleri gerçek bile olsa yalancı tanrıları vaaz edenlerin yalancı peygamber olduğunu ve onların ölmeyi hak ettiğini söyler.

O zaman Kutsal Kitap ve peygamberlerin yazdıkları için sahip olduğumuz tek uslamlama orada buldu-

ğımız öğreti ve doğrulanan işaretlerdir. Çünkü peygamberlerin her şeyden önce adalet ve yardımseverliği övdüğünü ve başka amaçları olmadığını gördüğümüze göre uygunsuz nedenlerle yazmadıkları, insanların gerçekten boyun eğme ve inanç aracılığıyla mutlu olabileceklerini düşündükleri sonucuna varırız. Bundan öte onların öğretilerini işaret ve mucizelerle doğruladıklarını gördüğümüze göre rasgele konuşmadıklarına ya da kehanetlerinde sınırları aşmadıklarına ikna oluruz. Sonucumuz öğrettikleri ahlakın akılla açık bir uyum içinde olduğu gerçeğiyle daha fazla güçlenir çünkü peygamberlerde bulduğumuz Tanrı'nın Söz'ünün yüreklerimizde yazan Tanrı'nın Söz'ü ile uyuşması bir tesadüf değildir. Bu sonuca, eski Yahudilerin, peygamberlerin yaşayan seslerinden vardıkları gibi, biz de kutsal kitaplardan varabiliriz. Çünkü XII. Bölümde Kutsal Kitap'ın bize öğretileri ve ana öyküleri açısından bozulmamış olarak kaldığını göstermiştik.

Bu yüzden, tanrıbilimin ve Kutsal Kitap'ın tüm bu temeli, matematiksel kanıtı kabul etmese de, yargı gücümüzün uygun bulmasıyla kabul edilebilir. Peygambere özgü tanıklıkla böyle bol bol doğrulanan ve akılcı daha güçsüz olanlara böyle bir rahatlık ve devlete böyle bir yarar sağlayan şeyi; dahası en ufak tehlike ya da zarara uğramadan inanabileceğimiz ve sadece matematiksel olarak kanıtlanamayacağı için reddetmemiz gereken bir öğretiyi kabul etmemek aptallık olurdu. Sanki olanaklı herhangi bir yolla sorgulanamayan hiçbir şeyi doğru ya da yaşamın bilgece bir kuralı saymamamız gerekiyor ya da eylemlerimizin çoğu belirsizlikle, tehlikelerle dolu değil.

Tanrıbilim ve felsefenin karşılıklı olarak ters düş-tüğü ve bu yüzden birinin tahtından indirilmesi gerektiğine inananları kabul ediyorum – böyle insan-ların tanrıbilimi sağlam bir temele oturtmaya çalış-makta ve doğruluğunu matematiksel olarak kanıt-lamakta mantıksız olmadıklarını kabul ediyorum diyorum. Çaresiz ya da deli olmayan kim akla veda etmek ya da sanat ve bilimlerden nefret etmek ya da aklın kesinliğini reddetmek ister? Ama bu arada, aklın yanılabilir olduğunu yanılmadan kanıtlamak ve aklın yenilgisi için aklın yardımına başvurdukların-dan onların suçunu tamamen bağışlayamayız. Ma-tematiksel olarak tanrıbilimin doğruluğu ve yetkisini kanıtlamaya ve doğal aklın yetkisini elinden almaya çalışırken aslında sadece tanrıbilimi aklın egemenliği altına sokuyorlar ve arkasında doğal akıl olmadığı sürece tanrıbilimin yetkisinin hiçbir önemi olmadı-ğını kanıtlıyorlar.

Eğer kendilerinin Kutsal Ruh'un içsel tanıklığıyla anladıklarıyla ve inanamayanlar yüzünden akli yar-dıma çağırdıklarıyla övünüyorlarsa, onları bunun, böyle bile bizim onayımızı alamayacağına ikna et-mek için, onların ya duygusallıktan ya da kendini beğenmişlikten ötürü konuştuklarını kolayca kanıt-layabiliriz. Son bölümden Kutsal Ruh'un, Pavlus tarafından ruhun ürünleri olarak anılan (*Galatyalılar* v:22) eylemlerden, yani kendi içinde gerçekte ruhla-rımızdaki iyi bir eylemi izleyen akılsal kabullenme-den başka bir şey olmayan eylemlerden yana tanıklık ettiği sonucu çok açıkça çıkıyor. Yalnız akıl bunun dışındadır, gösterdiğimiz gibi o doğruluğun tüm alanının sahibidir. Eğer onların doğruluktan emin olmalarını sağlayan bu ruha sahip olduklarını ileri

sürerlerse yanlış ve duygunun önyargılarına göre konuşuyorlar ya da filozoflar tarafından yenilmek ve halkın alayına maruz kalmaktan korkuyorlar ve bu yüzden bir bakıma sunağa kaçıyorlar demektir; ama sığınakları boştur çünkü hangi sunak öfkeli bir aklı barındırır? Ancak böyle insanları geçiyorum çünkü amacıma ulaştığımı ve felsefenin tanrıbilimden nasıl ayrılması gerektiğini ve her ikisinin de neden oluştuğunu; hiçbirinin diğerinin hizmetinde olmaması gerektiğini, her birinin rakipsiz egemenliklerini ellerinde tutmaları gerektiğini gösterdiğimi düşünüyorum. Son olarak koşullara göre gerektiği gibi ayrılmadıkları için iki konu arasında geçerli olan sıra dışı karmaşıklıktan kaynaklanan saçmalıklara, zorluklara ve kötülöklere dikkat çektim. Daha ileri gitmeden önce (daha önce bunu söylemiş olmama rağmen) özellikle Kutsal Kitap'ın ya da Vahyin kullanımının ve gereksiniminin çok büyük olduğunu düşündüğümü belirtiyorum. Aklın doğal ışığıyla sadece boyun eğmenin kurtuluşa giden yol olduğunu göremeyeceğimiz için [Son Not 25] ve aklımızın erişemeyeceği bu yola vahiyle sadece Tanrı'nın özel kayrasıyla gidildiği öğretildiği için Kutsal Kitap'ın insanoğluna çok büyük bir teselli verdiği sonucu çıkıyor. Herkes boyun eğebilir ama insanlığın toplamıyla karşılaştırıldığında sadece aklın kılavuzluğuyla erdem alışkanlığını kazanabilecek çok az insan var. Böylece eğer Kutsal Kitap'ın tanıklığı olmasa neredeyse tüm insanların kurtuluşundan kuşku duymamız gerekirdi.

3. Kısımın Sonu

Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye

Yazarın Son Notları

– XI.'den Bölümünden XV. Bölüme.

XI. BÖLÜM

Son Not 24 "Şimdi düşünüyorum." Çevirmenler {Grekçe} sözcüğü "anlıyorum" diye çeviriyorlar ve Pavlus'un bu sözcüğü {Grekçe bir sözcükle} eş anlamlı kullandığını belirtiyorlar. Ama ilk sözcüğün Grekçede anlamı İbranicede "düşünmek, saymak, karar vermek" sözcüğü ile aynıdır. Ve bu anlam, Süryani çeviriyle tamamen uyum içinde olur. Bu Süryanice çeviri (bir çeviri olduğu çok kuşkulu çünkü ne ortaya çıktığı zamanı ne de çevirmenleri biliyoruz ve Süryanice Havarilerin ana diliydi) önümüzdeki metnin anlamını, Tremellius tarafından "düşünüyoruz öyleyse" diye çok iyi açıklanan bir biçimde çeviriyor.

XV. BÖLÜM

Son Not 25 "sadece boyun eğmenin kurtuluşa giden yol olduğunu..." Diğer bir deyişle Tanrısal emirleri yasalar ya da buyruklar olarak kabul etmemiz kurtuluş ve mutluluk için yeterli; onları sonsuz doğruluklar olarak görmemiz gereksiz. Bu bize IV. Bölümdeki kanıtlamalardan görüldüğü gibi akıl değil, vahiyle öğretilir.

3. Kısımın Sonu – XI.'den Bölümünden XV. Bölüme.

XVI. Bölüm:

Bir Devletin Temelleri Hakkında; Bireylerin Doğal ve Yurttaşlık Hakları ve Egemen Erkin Hakları Konusunda

Doğada hakkın erkle aynı yeri kaplaması.

Bu ilke doğa durumundayken insanoğluna uyar.

Bu durumdan yurttaşlık durumuna bir geçişin
nasıl olası olduğu.

Köle değil, yurttaş.

Özel yurttaşlık hakkının – ve haksızlığın tanımı.

Anlaşma hakkında.

Vatana ihanet hakkında.

Yöneticilerin hangi anlamda tanrısal yasayla bağlı
oldukları.

Milli yönetimin dinle uyumsuz olmaması.

Şimdiye kadar ilgimiz felsefeyi tanrıbilimden ayırmak ve böyle bir ayrılığın her ikisine de sağladığı düşünce özgürlüğünü göstermek oldu. Şimdi sıra, böyle bir düşünce özgürlüğünün sınırlarını belirlemede ve tartışma kendiliğinden ideal devlette genişleyebilir. Bu sorunun hak ettiği gibi ele alınması için; önce dikkatimizi bireylerin doğal haklarına ve daha sonra dine ve bir bütün olarak devlete çevirerek bir devletin temellerini incelemeliyiz.

Ben, doğanın hakkı ve kuralı derken, yalnızca bir

bireyi belli bir biçimde yaşayıp eyleyecek biçimde doğayla koşullanmış olarak kavramamıza aracılık eden doğal yasaları anlatmak istiyorum. Örneğin, balıklar doğal olarak yüzmeye ve büyüğünün küçüğünü yemesine koşullanmışlardır; bu yüzden balıklar sudan hoşlanırlar ve doğal egemenlik hakkıyla büyük küçüğü yer. Çünkü doğanın, soyut anlamda göz önüne alındığında, her şeyi yapma konusunda egemenlik hakkı vardır, başka bir deyişle hakkı erkiyle eş-sürelidir. Doğanın gücü, her şey üzerinde egemenlik hakkı olan Tanrı'nın gücüdür ve doğanın gücü sadece tüm bireysel bileşenlerinin güçlerinin topluluğu olduğu için, her bireyin yapabileceği her şeyi yapma konusunda egemenlik hakkı olduğu sonucu çıkar; başka bir deyişle bir bireyin hakları koşullandığı üzere erkinin yettiği yere uzanır. Şimdi her bireyin kendisinden başka hiçbir şeye aldırmadan kendisini olduğu gibi korumaya çalışması, doğanın egemenlik yasa ve hakkıdır; bu yüzden her birey bu egemen yasa ve hakka, yani doğal koşullarına göre var olma ve hareket etme hakkına sahiptir. Burada insanoğlu ve diğer bireysel doğal varlıklar ya da akıl bağışlanmış bir insan ve akıl nedir bilmeyen insan ya da aptallar, deliler ve akıllı insanlar arasında herhangi bir fark gözetmiyoruz. Doğa tarafından koşullandığı gibi eylediği ve başka türlü eyleyemeyeceği için, birey doğasının yasalarıyla ne yaparsa, onu yapmaya egemenlik hakkı vardır. Bu yüzden doğanın egemenliği altında yaşadıkları düşünüldüğü sürece insanlar arasında akli bilmeyen biri ya da henüz erdem yeteneğini kazanmamış olan biri yaşamını tamamen aklın yasalarıyla düzenlemiş olan biri kadar egemenlik hakla sadece isteğinin yasalarına göre hareket

eder.

Yani akıllı insanın aklın buyurduğu her şeyi yapmaya ya da aklın yasalarına göre yaşama konusunda egemenlik hakkı olduğu gibi bilgisiz ve aptal insanın da arzusunun buyurduğu her şeyi yapmaya ya da arzusunun yasalarına göre yaşama konusunda egemenlik hakkı vardır. Bu, Paul'ün öğretileriyle özdeştir, o yasadan önce – açıkçası insanlar, doğanın buyruğu altında sayıldığı sürece – günah olmadığını kabul eder.

Bireysel insanın doğal hakkı sağlam akılla değil, arzu ve erkle böyle belirlenir. Herkes doğal olarak aklın yasa ve kurallarına göre hareket edecek şekilde koşullanmamıştır; hatta tam tersi tüm insanlar bilgisiz doğar ve iyi yetiştirilmiş olsalar bile doğru yaşam biçimini öğrenemeden ve erdem yeteneğini kazanmadan yaşamlarının en büyük bölümünü geride bırakır. Yine de bu sırada kendi başına arzusunun güdülerıyla yaşayabildikleri kadar yaşamak ve kendilerini korumak zorundadırlar. Doğa onlara başka bir kılavuz sunmamıştır ve sağlam akla göre yaşama erki armağanını esirgemiştir; böylece artık bir kedinin bir aslanın doğasının yasalarıyla yaşamak zorunda olmaması gibi, onlar da aydınlanmış bir aklın buyruklarıyla yaşamak zorunda değillerdir.

Bu yüzden bir birey (doğanın etkisi altında düşünüldüğünde) ister sağlam akılla isterse tutkularla zorlanmış olsun, kendisi için elinden gelen en iyisini zorla, kurnazlıkla, yakarıyla ya da diğer yollarla olsun bulup almak için egemenlik hakkına sahip olmayı yararlı bulur; sonuç olarak amacının başarıya ulaşmasına engel olan herkesi bir düşman olarak görer.

Dediğimiz şey nedeniyle, tüm insanların etkisi altında doğduğu ve çoğunlukla yaşadığı doğanın hak ve düzeni, sadece hiç kimsenin arzulamadığı ve hiç kimsenin erişemeyeceği şeyleri yasaklar; çekişme ya da nefret ya da aldatma ya da aslında arzu tarafından akla getirilen hiçbir yolu yasaklamaz.

Biz buna şaşmayız; çünkü doğa insanın gerçek yarar ve korunmasını amaçlayan insan aklının yasalarıyla sınırlanmamıştır; onun sınırları son derece geniştir ve insanın ona oranla bir zerre kadar küçük olduğu doğanın sonsuz düzenine ilişkindir; sadece bu zorunluluk yüzünden tüm bireyler belli bir şekilde yaşamak ve hareket etmeye koşullanmıştır. Bu yüzden eğer doğada bir şey bize saçma, anlamsız ya da kötü gelirse bu sadece doğanın bizim tarafımızdan kısmen bilindiği ve bizim doğanın bir bütün olarak düzen ve yorumundan neredeyse tamamen habersiz olduğumuz ve ayrıca her şeyin bizim insan aklımıza göre düzenlenmiş olmasını istediğimiz içindir; aslında aklın kötü bulduğu bir şey doğanın bir bütün olarak düzen ve yasalarına göre kötü değildir, sadece bizim aklımızın yasalarına göre kötüdür.

Yine de hiç kimse aklın yasaları ve sağlama alınmış buyruklarına göre yaşamının bizim için çok daha iyi olduğundan kuşku duyamaz; çünkü dediğimiz gibi bu yasa ve buyrukların amaçları insanın gerçek iyiliğidir. Dahası herkes olabildiğince korkudan uzak, güvenli şekilde yaşamayı ister ve bu herkes istediğini yaptığı ve aklın isteği nefretin ve öfkeninle eşit düzeye düşürüldüğü sürece oldukça olanaksızdır; düşmanlığın, nefretin, öfkenin ve aldatmanın ortasında huzursuz olmayan ve elinden geldiğince onlardan kaçınmayan hiç kimse yoktur. V.

Bölümde açıkça kanıtladığımız gibi karşılıklı yardım ya da aklın yardımı olmadan insanların çok acınacak şekilde yaşamak zorunda kalacaklarını göz önüne aldığımızda, insanlar bireyler olarak doğal yoldan kendilerine ait hakları eğer bir bütün halinde kullanmak istiyorlarsa ve yaşamları, bireylerin arzusu ve zorlamasıyla değil, bütünün erk ve isteğiyle koşullanacaksa olabildiğince güvenli ve iyi yaşamak üzere birlikte yaşamak için insanların zorunlu olarak bir anlaşmaya varmaları gerektiğini açıkça göreceğiz. Eğer arzu onların tek kılavuzu olursa bu amaca ulaşamazlar (çünkü arzunun yasalarıyla her insan ayrı yöne çekilir); bu yüzden her şeyde (deli sayılma korkusu ile kimsenin açıkça reddetmeye kalkışamayacağı) aklın kılavuzluğuyla yönlendirilmeyi ve bir insanın akranlarına zararlı olan tüm arzularını sınırlandırmayı, herkese kendisine davranıldığı gibi davranmayı ve komşularının haklarını kendi hakları gibi savunacaklarını çok sıkı bir şekilde buyurmalı ve tcmellendirmeliler.

Böyle bir anlaşmaya nasıl girişileceği, bunun nasıl onaylanacağı ve kurulacağını şimdi soruşturacağız.

Şimdi hiç kimse daha büyük bir yarar sağlama ümidi ya da daha büyük bir zarar görme korkusu içinde olmadığı sürece yararlı olduğuna karar verdiği herhangi bir şeyi boşlamaması ya da hiç kimsenin daha büyük bir kötülükten kaçınmak ya da daha büyük bir yarar sağlamak adına olmadığı sürece bir kötülüğe katlanmaması insan doğasının evrensel bir yasası. Yani herkes iki yararlı şeyden daha yararlı olduğunu düşündüğünü ve iki kötü şeyden daha az zararlı olduğunu düşündüğünü seçer. Tedbirli olarak daha büyük ya da az olduğunu düşündüğünü söylü-

yorum; çünkü mutlaka doğru yargı verdiği sonucu çıkarılamaz. Bu yasa insan aklına o kadar derin aşılanmıştır ki sonsuz doğruluk ve aksiyomlardan sayılmalıdır.

Biraz önce belirtilen ilkenin zorunlu bir sonucu olarak, hiç kimse, her şey üstünde sahip olduğu haktan vazgeçme sözünü dürüstçe veremez [Son Not 26], ve genelde hiç kimse, daha büyük bir kötülüğün korkusu ya da daha büyük bir iyiliğin umudu içinde olmadığı sürece, sözünü tutmaz. Bir örnek, konuyu daha da açacak. Bir soyguncunun beni isteği üzerine tüm mallarımı vereceğim sözünü vermeye zorladığını varsayın. (Gösterdiğim gibi benim doğal hakkım olduğu ve erkimle eş süreli olduğu için) bu soyguncudan kendimi onun isteklerini kabul ederek hile ile kurtarabilirsem böyle yapmaya ve koşullarını kabul etmiş gibi davranmaya doğal bir hakkım vardır. Ya da yine birine gerçekten yirmi gün boyunca yiyecek ya da besin tüketmeyeceğim sözünü verdiğimi varsayın ve sonra bunu saçma bulduğumu ve kendime büyük bir zarar vermeden bu sözü tutamayacağımı düşündüğümü varsayın; doğal yasa ve hakla iki kötü şeyden daha az zararlı olanı seçme zorunluluğunda olduğum için anlaşmamı bozmak ve hiçbir zaman söz vermemiş gibi hareket etmek için tüm hakka sahibimdir. İster doğru ve açık mantıkla ya da aceleci bir karar verdiğim düşüncesiyle isterse uslamlamalarım doğru ya da yanlış olduğu için ya da doğanın buyruğuyla elimdeki tüm gücümle kaçınmaya çalışmam gereken daha büyük bir zararın korkusuyla harekete geçmiş olayım, böyle yapmak için tüm haklara sahip olduğumu söylüyorum.

Bu yüzden bir anlaşmanın yararıyla geçerli olabile-

ceği o olmadan geçersiz olacağı sonucuna varabiliriz. Bu yüzden, bir insandan sonsuza kadar bize verdiği sözü tutmasını istemek, biz de, yaptığımız anlaşmanın bozulmasının bozan kişi için yarardan çok zarar vermesini sağlamadığımız sürece aptalcadır. Bu etkenin bir devlet oluştururken çok büyük bir önemi olmalıdır. Ancak eğer tüm insanlar sadece akılla kolayca yönetilebilselerdi ve bir devlet için en iyi ve yararlıının farkına varabilselerdi, hileden yeminle vazgeçmeyecek hiç kimse olmazdı; çünkü herkes en başta gelen iyiye, yani devletin korunması isteğiyle en dindar şekilde anlaşmaya sadık kalırdı. Ancak tüm insanların kolayca sadece akılla yönetilebilmesi gerçekten çok uzak; herkes zevkine göre ilerlerken hırs, ihtiras, kıskançlık, nefret ve benzerleri akla o kadar çok egemen oluyor ki orada mantığa yer kalmıyor. Bu yüzden insanlar iyi niyet görünümü altında söz vermelerine ve sözlerini tutmayı kabul etmelerine rağmen hiç kimse ardında başka bir şey olmadığı sürece başka bir adamın sözüne tamamen güvenemez. Daha büyük bir iyiliğin umuduyla ya da daha büyük bir kötülüğün korkusuyla sınırlandırılmadığı sürece herkesin doğal olarak, hilecilikle hareket etme ve anlaşmalarını bozma hakkı vardır.

Ancak bireyin doğal hakkının sadece kendi erkiyle sınırlandırıldığını gösterdiğimizize göre birey ister isteyerek ister zorla olsun bu erki başkasının ellerine bırakarak zorunlu olarak hakkının bir bölümünü teslim etmiş olur. Ve bundan öte tüm insanlar üzerindeki egemenlik hakkı, aracılığıyla insanları erkle zorlayabileceği ya da evrensel olarak korkulan ölüm cezasıyla tehdit ederek sınırlayabileceği egemenlik erkine sahip olana aittir; o, böyle bir egemenlik hak-

kına sadece isteğini zorla yaptırma erkini elinde tutabildiği sürece sahip olacaktır yoksa egemenliği sarsılacaktır ve ondan daha güçlü olan hiç kimse istemeyerek ona uymak zorunda kalmayacaktır.

Bu biçimde, doğal hak çiğnenmeden bir toplum oluşturulabilir ve anlaşmaya her zaman sıkıca sadık kalınabilir – yani eğer her birey tüm erkini siyasi örgüte bırakırsa o zaman halk kitlesi her şey üstünde doğal egemenlik hakkına sahip olur; yani tek ve kuşkusuz egemenliğe sahip olur ve aksi takdirde herkes en ağır cezayı alma korkusuyla buna boyun eğmek zorunda olur. Bu tür bir siyasi örgüte, tüm erkini, bir bütün olarak kullanabilen bir toplum olarak tanımlanabilen demokrasi adı verilir. Egemen erk herhangi bir yasayla sınırlandırılmaz, herkes her şeyde ona uymak zorundadır; insanlar ya sözsüz ya da sözlü bir şekilde tüm kendini savunma güçlerini başka bir deyişle tüm haklarını ona devrettiğinde ifade edilen şeylerin durumu böyle olur. Çünkü eğer kendileri için hakkı ellerinde bulundurmamak isteselerdi haklarını savunmak ve korunmak için tedbirler almaları gerekirdi; böyle yapmadıkları için ve aslında devleti bölmeden ve sonuç olarak yıkmadan böyle yapamayacakları için kendilerini tamamen egemen erkin merhametine bıraktılar. Bu yüzden mantık ve zorunluluğun gerektirdiği gibi hareket ederek ne kadar saçma olursa olsun egemen erkin buyruklarını yerine getirmek zorundadırlar. Yoksa bu insanlar halk düşmanı olacak ve birincil görev olarak devletin korunmasını özendiren akla aykırı hareket edeceklerdir. Çünkü akıl bize iki kötünden en zararsızını seçmemizi buyurur.

Bundan öte başkasının egemenlik ve istemesine

boyun eğme tehlikesi kaygısızca karşılanacak bir şeydir. Çünkü yöneticilerin bu hakka, onu uygulamaya için tüm erkleri olduğu sürece, sadece kendi istemelerini dayatmak için sahip olduklarını göstermiştik. Eğer böyle bir erk kaybolursa buyurma hakları da kaybolur ya da erki üstlenip koruyabilenlere geçer. Böylece yöneticilerin tamamen mantıksız buyruklar dayatmasına seyrek rastlanır çünkü kendi çıkarlarını hesaba katmak ve erklerini kamu iyiliğini hesaba katarak ellerinde tutmak ve aklın buyruklarına göre hareket etmek zorundadırlar. Seneca'nın dediği gibi "*Violenta imperia nemo continuit diu.*" yani hiç kimse uzun süre zorba bir devlet başkanını yerinde tutamaz.

Bir demokraside mantıksız buyruklardan daha da az korkulmalı. Çünkü bir halkın çoğunluğunun özellikle de kalabalıkta mantıksız bir tasarıya onay vermesi neredeyse olanaksızdır ve dahası demokrasinin temeli ve amacı arzulardan mantıksız oldukları için kaçınmak ve huzur ve uyum içinde yaşayabilmeleri için insanları olabildiğince aklın denetimi altına sokmaktır. Eğer bu temel ortadan kaldırılırsa tüm yapı yıkılır.

Egemen erk için görünürde amaçlar böyle olduğunda yurttaşın görevi, dediğim gibi onun buyruklarına uymak ve onun onayladıkları dışında hiçbir hakkı tanımamaktır.

Belki de yurttaşları köleye çevirdiğimiz düşünülecektir. Çünkü köleler buyruklara uyarlar ve özgür insanlar istedikleri gibi yaşarlar; ama bu düşünce bir yanlış anlamaya dayanır; çünkü gerçek köle, zevkleri tarafından yönetilendir ve kendisi için iyi olanı ne görebilir ne de buna göre hareket edebilir. Sadece

özgür rıza ile aklın tam kılavuzluğu altında yaşayan özgürdür.

Buyruklara göre eylemde bulunmak belli bir anlamda özgürlüğü götürür ama bu yüzden bir insanı köle yapmaz, her şey eylemin amacına dayanır. Eğer eylemin amacı devletin iyiliği ise ve eyleyenin iyiliği değilse, eyleyen bir köledir ve kendisi için yararlı bir şey yapmıyordur. Ama bir devlet ya da krallıkta yöneticinin değil, tüm halkın mutluluğu üstün yasadır, egemen erke boyun eğmek bir insanı kendine yararı olmayan bir köle yapmaz, yurttaş yapar. Bu yüzden, yasaları sağlam akla dayanan devlet en özgür devlettir, böylece her üyesi isterse özgür olabilir [Son Not 27]; yani gönül rızasıyla aklın tam kılavuzluğu altında yaşayabilir.

Çocuklar ana babalarının tüm buyruklarına uymak zorunda olmalarına rağmen yine de köle değildirler. Çünkü ana babalarının buyrukları genellikle çocuğun yararı içindir.

Bu yüzden bir köle ve bir çocuk ve bir yurttaş arasında büyük bir fark tanımalıyız; durumları böyle tanımlanabilir. Bir köle sadece efendisinin çıkarları için verilmesine rağmen efendisinin buyruklarına uymak zorunda olan biridir. Bir çocuk babasının kendi çıkarları için verdiği buyruklara uyan biridir; bir yurttaş kendisinin de dâhil, egemen erkin ortak çıkarı için verdiği buyruklara uyar.

Sanırım bir demokrasinin temelini yeterince açık gösterdim. Özellikle böyle yapmak istedim çünkü onun tüm yönetim şekillerinden en doğal ve bireysel özgürlükle en uyumlusu olduğuna inanıyorum. Demokraside hiç kimse doğal hakkını, devlet işlerinde daha fazla söz hakkı olmayacak kadar tümüyle ak-

almaz, hakkını sadece kendisinin de bir parçası olduğu bir toplumun çoğunluğunun eline verir. Böylece tüm insanlar doğal durumda oldukları gibi eşit kalırlar.

Bu, uzun uzadıya çözümlediğim tek yönetim biçimi; çünkü bir devlette özgürlüğün yararlarını gösterme amacına en benzer olanı.

Diğer yönetim şekillerinin ilkelerini atlayabilirim çünkü bu yönetim şekillerinin kaynaklarına inmeden haklarının nereden doğduğunu anlatılanlardan anlayabiliriz. Egemenlik erkinin sahibi ister tekil ya da çoğul, ister bütün bir siyasi örgüt olsun istediği her buyruğu dayatma konusunda egemenlik hakkına sahiptir. Gönüllü ya da zorla kendini savunma hakkını başka birine aktaran kişi böyle yaparak doğal haklarından vazgeçer ve bu yüzden her şeyde egemen erkin buyruklarına boyun eğmek zorundadır ve kral ya da asiller ya da insanlar özgün aktarımın temelini oluşturan egemenlik erkini ellerinde tuttukları sürece böyle yapmak zorunda olacaklardır. Daha fazla eklememe gerek yok.

Egemenliğin temelleri ve hakları böyle gösterildiğince göre kolayca devletle ilgili olarak özel yurttaşlık hakkını, haksızlığı, adaleti ve adaletsizliği tanımlayabiliriz ve ayrıca bir dostu ya da bir düşmanı ya da ihanet suçunu neyin oluşturduğunu kararlaştırabiliriz.

Özel yurttaşlık hakkıyla sadece her insanın varlığını koruması için sahip olduğu, egemen erkin buyruklarıyla sınırlanan ve sadece onun yetkisiyle korunan bir özgürlüğü kastedebiliriz. Çünkü bir insan bir başkasına sadece kendi erkiyle sınırlanan istediği gibi yaşama hakkını aktarınca; yani özgürlük ve

kendini savunma erkini aktarınca, bir başkasının buyurduğu gibi yaşamak ve savunma konusunda tamamen ona güvenmek zorundadır. Haksızlık, bir yurttaş yasanın yetkisine ya da egemen erkin buyruğuna ters olarak başka bir yurttaş tarafından bazı zararlara uğramaya ya da acı çekmeye zorlandığında gerçekleşir.

Haksızlık sadece örgütlü bir toplumda düşünülebilir. Ne isterse yapma hakkına sahip olan yöneticinin herhangi bir eylemiyle de yurttaşlara haksızlık yapılamaz. Bu yüzden haksızlık sadece birbirlerine zarar vermemeleri için yasalarca sınırlandırılmış özel kişiler arasında doğabilir. Adalet, her insana yasal hakkını her zaman vermekten oluşur. Adaletsizlik, doğru yorumlandığında yasaların yurttaşın izin verdiğinden onu yasallık kisvesi altında yoksun bırakmaktan oluşur. Sonuncular aynı zamanda eşitlik ve eşitsizlik olarak da anılır; çünkü yasaları yönetenler, kişileri dikkate almamak, tüm insanları eşit saymak ve her insanın hakkını ne zengini kıskanarak ne de fakiri küçümseyerek eşit ölçüde savunmak zorundadırlar.

İki devletin insanları savaştan kaçınmak adına ya da başka bir yarar için her ikisi de bağımsızlığını koruyarak birbirlerine hiçbir zarar vermeme, tam tersi eğer gerekli olursa birbirlerine yardımda bulunma anlaşması yaptıklarında dost olurlar. Böyle bir anlaşma dayandığı tehlike ya da yarar temeli geçerli olduğu sürece geçerlidir. Hiç kimse gerçekleşecek bir iyilik umudu ya da birtakım kötülük görme korkuları olmadığı sürece bir sözleşmeye katılmaz ya da anlaşmalarına sadık kalmak zorunda kalmaz. Eğer bu temel çıkarılırsa anlaşma bu nedenle boş

hale gelir. Bu deneyimle bol bol görölmüştür. Çünkü farklı devletler birbirlerine zarar vermemek için anlaşmalar yapmalarına rağmen her zaman daha güçlü olan yan tarafından böyle anlaşmaların bozulmasına karşı olası her önlemi alırlar ve anlaşmaya uyan her iki taraf için de yeterince açık bir amaç ve yarar olmadığı sürece anlaşmaya güvenmezler. Yoksa güvenin kötüye kullanılmasından ya da herhangi bir haksızlığın yapılmasından korkarlar. Çünkü istediği şeyi yapma isteği ve erki olan ve sadece egemenliğinin güvenlik ve yararını amaçlayan birine, akli bağında ve egemen erkin haklarının farkında olan hangi insan güvenirdi? Dahası eğer sadakat ve dine başvurursak erke sahip olan hiç kimsenin, egemenliğinin zararı pahasına sözlerini tutmak zorunda olmadığını görürüz; çünkü yurttaşlarıyla yaptığı, çok ciddi biçimde her iki tarafın da bağımlı olduğu sözleşmeyi bozmadan böyle sözleri yerine getiremez. Devletten ayrı yaşayan ve onun yetkisini ne bir yurttaş ne de bir dost olarak tanımayan kişi düşmandır. Bir insanı düşman yapan nefret değil, devletin haklarıdır. Hiçbir anlaşmayla devlet yetkisini tanımayan kişiye gelince devletin hakları ona göre, devlete zarar verininkiyle aynıdır. Devletin elinden geldiğince onu ya boyun eğmeye ya da bir dostluk kurmaya zorlama hakkı vardır.

Son olarak ihanet sadece sözlü ya da yazılı anlaşmayla tüm haklarını devlete aktaran yurttaşlar tarafından edilebilir. Bir yurttaşın bu suçu ne nedenle olursa olsun, egemenlik erkini ele geçirmeye ya da onu farklı ellere verme girişiminde bulunduğu işlediği söylenir. Girişiminde diyorum çünkü eğer bunu başarana kadar cezalandırılmadıysa genellikle

geç kalınmış, egemenlik hakları elde edilmiş ya da çoktan aktarılmıştır.

Ayrıca ne nedenle olursa olsun egemenlik erkini ele geçirmeye kalktığında diyorum ve böyle bir girişimin halkın zararına ya da yararına sonuçlanması arasında hiçbir fark görmüyorum. Bu eylem için nedeni ne olursa olsun, suç ihanettir ve ihanet eden doğru şekilde suçlanmıştır. Savaş durumunda herkes onun giydiği ihanet hükmünün adilliğini kabul ederdi. Eğer bir insan konumunu korumaz, düşmana komutanının bilgisi olmadan yaklaşırsa amacı ne olursa olsun kendi önergesiyle hareket ettiği süreçte düşmanı yenme amacıyla yaklaşıyor olsa bile haklı olarak ölümle cezalandırılır çünkü yeminini bozmuş ve komutanının haklarını çiğnemiştir. Barış zamanında tüm yurttaşların bu yasalarla sınırlandırılmış olduğu genellikle bilinmez ama boyun eğme için amaç her iki durumda da aynıdır. Devlet sadece yöneticinin yetkisiyle korunmalı ve yönetilmelidir ve böyle bir yetki ve hak evrensel izinle sadece ona verilmiştir. Bu yüzden eğer onun izni olmadan biri bir kamusal girişimi yerine getirmeye kalkarsa (dediğimiz gibi) devlet bundan yarar bile sağlasa böyle insanlar yine de yöneticinin haklarını çiğnemişlerdir ve ihanet nedeniyle haklı olarak cezalandırılırlar.

Tüm kuşkuların giderilmesi için şimdi daha önceki, akıl yürütme alışkanlığı olmayan herkesin doğal durumda arzularının yasalarına göre doğal egemenlik hakkıyla yaşadığı savımızın Tanrı'nın bildirilen yasa ve hakkına doğrudan ters olup olmadığı sorusunu yanıtlayabiliriz. Tüm insanlar (onlara daha fazla akıl bağışlanmış olsun ya da olmasın) Tanrısal buyrukla komşularını sevmeye zorlandıkları için, haksızlık

olmadan birine zarar veremeyecekleri ya da arzularına göre yaşayamayacakları söylenebilir.

Doğal durumla ilgili olduğu kadarıyla bu itiraza kolayca yanıt verilebilir; çünkü doğal durum, hem doğada hem de zamanda dinden önce gelir. Hiç kimse doğal olarak ne Tanrı'ya herhangi bir boyun eğme borcu olduğunu bilir [Son Not 28] ne de aklını kullanarak bu sonuca varabilir, bunu sadece işaretlerle doğrulanan vahiyle bilir. Bu yüzden vahiyden önce hiç kimse, zorunlu olarak habersiz olduğu Tanrısal bir yasayla ve hakla sınırlandırılmamıştır. Doğal durum hiçbir şekilde dinin olduğu durumla karıştırılmamalı, ya din ya da yasa olmaksızın ve sonuç olarak günah ya da haksızlık olmaksızın kavranmalıdır. Bu doğal durumun tanımladığımız halidir ve Pavlus'un yetkisi bizi doğrulamaktadır. Doğal durumu belli edilen Tanrısal yasa ve haktan yoksun ve ondan önce gelen biçimde kavramamız sadece bilgisizlikle ilgili değildir, aynı zamanda tüm insanlara doğuştan bağışlanan özgürlükle ilgilidir.

Eğer insanlar Tanrısal yasa ve hakla sınırlandırılmış olsalardı ya da Tanrısal yasa ve hak doğal bir zorunluluk olsaydı, Tanrı'nın insanlarla bir anlaşma yapmasına ve insanları ona bir yemin ve anlaşmayla bağlamasına hiç gerek kalmazdı.

O zaman biz Tanrısal yasa ve hakkın, insanların açık anlaşmayla her şeyde Tanrı'ya boyun eğmeyi, bir devletin kurulmasından söz ederken belirtilen biçimde, haklarını Tanrı'ya aktarmayı doğal özgürlükleriymiş gibi kabul ettikleri zaman başladığını varsayabiliriz.

Ancak bu konuları birazdan daha uzun uzadıya ele alacağım.

Yöneticilerin Tanrısal yasayla yurttaşlar kadar sınırlandırıldığı konusunda ısrar edilebilir. Ama biz onların doğal haklarını koruduklarını ve ne isterlerse yapabileceklerini belirtmiştik.

Doğal durumdan çok doğal hakla ilgili ortaya çıkan zorlukların tümünü ortadan kaldırmak için herkesin doğal durumunda sağlam aklın buyruğuna göre yaşamak zorunda olduğu gibi Tanrısal yasaya göre de yaşamak zorunda olduğu düşüncesini koruyorum; yani onun yararına olduğu ve kurtuluşu için gerekli olduğu için, ama eğer böyle yaşamayacaksa riski kendisine ait olmak üzere tam tersini de yapabilir. Böylece başkasının değil, kendi yasalarına göre yaşamak zorundadır ve hiçbir insanı yargıç olarak ya da dinde bir üst olarak tanımak zorunda değildir. Benim düşüncemde bir yöneticinin durumu böyledir çünkü benzerlerinden öğütler alabilir ama Tanrı tarafından açıkça gönderilen ve görevini kuşku götürmeyen işaretlerle kanıtlayan bir peygamber olmadıkça hiç kimseyi bir yargıç olarak ya da kendisiyle birlikte herhangi bir hak konusunda bir hâkim olarak tanımak zorunda değildir. Bir peygamber olduğu zaman bile bir insanı değil, Tanrı'nın Kendi'sini hâkim olarak tanır.

Eğer bir yönetici yasasında belli edildiği üzere Tanrı'ya boyun eğmeyi reddederse, bunu sorumluluğu kendisine ait olmak üzere ama herhangi bir yurttaşlık hakkını ya da doğal hakkı çiğnemenen yapar. Çünkü yurttaşlık hakkı onun buyruğuna dayanır ve doğal hak doğanın yasalarına dayanır. Doğanın yasaları amacı insanlığın iyiliği olan dine değil, doğanın düzenine uyarlanmıştır – yani Tanrı'nın bizim tarafımızdan bilinmeyen sonsuz buyruğuna.

Bu doğruluk insanların, O'nun her şeyi aracılığıyla düzenlediği sonsuz emre karşı değil ama Tanrı'nın vahyine karşı günah işleyebileceğine inananlar tarafından biraz belirsiz bir şekilde tanımlanmış gibi görünüyor.

Egemenler dine ve açıkça Tanrı'ya yeminini ettiğimiz boyun eğmeye ters bir şey buyururlarsa ne yapmamız gerektiği sorulabilir. Tanrısal yasaya mı uymalıyız yoksa insan yasasına mı? Bu konuyu ileride daha uzun uzadıya çözümleyeceğim ve bu yüzden şimdi sadece her şeyden önce O'nun kesin bir imgesine sahip olduğumuz zaman, Tanrı'ya boyun eğilmesi gerektiğini söyleyeceğim. Ama insanlar dinsel konularda hata yapmaya çok eğilimli ve eğilimlerinin çeşitliliklerine göre deneyimin yeterinden fazla kanıtladığı gibi, hatırı sayılır karışıklıkla kendi uydurmalarını ileri sürmeye alışkınlar, böylece eğer hiç kimse kendi düşüncesine göre dinle ilgili olan konularda devlete uymak zorunda olmasaydı devletin hakları her insanın kendi karar ve tutkularına dayanırdı. Hiç kimse kendini inancına ya da batıl inancına karşı oluşturulmuş yasalara boyun eğmek zorunda sayılamazdı ve bu bahaneyle, kendisinin sınırsız bir özgürlüğü olduğunu kabul edebilirdi. Bu yönden milli yetkililerin hakları tamamen hiçe sayılabilir, böylece tek başına egemen erkin hem Tanrısal hem de doğal hakla devletin yasalarını korumak ve kollamak zorunda olduğu, dinle ilgili uygun olduğunu düşündüğü herhangi bir yasayı yapmak için üstün yetkiye sahip olması gerektiği sonucuna varmalıyız; herkes bu konuda Tanrı'nın tutmalarını buyurduğu sözleri doğrultusunda, devletin buyruklarına uymak zorundadır.

Ancak eğer egemen erk dinsizse ya devletle hiçbir anlaşmaya girmemeliyiz ve haklarımızdan herhangi birini ona aktarmak yerine canlarımızı vermeliyiz ya da eğer anlaşma yapıldıysa ve haklarımız aktarılmışsa (kendimizi ve dinimizi koruma hakkını aktarmış olmamız gerektiği için) onlara uymak ve sözümüzü tutmak zorunda olmalıyız. Tanrı'nın tartışma götürmez vahiyle zorbalığa karşı özel yardımını verdiği ya da bize boyun eğme konusunda ayrıcalık tanıdığı durumlar dışında, haklı olarak bile dinsiz yönetime uymak zorunda olabiliriz. Böylece Babil'deki tüm Yahudiler içinde Tanrı'nın yardımından emin olan ve bu yüzden Nebukadnessar'a boyun eğmeyi reddeden sadece üç genç vardı. İstisnai olarak sadece kral tarafından sevilen Daniel dışında, geriye kalanların hepsi haklı olarak, belki de kralın ellerine Tanrı tarafından teslim edildiklerini ve kralın egemenliğini Tanrı'nın tasarısıyla elde ettiğini ve koruduğunu düşünerek boyun eğmeye zorlanmışlardı. Diğer taraftan Elazar, ülkesi tamamen yıkılmadan önce, haklarının ve erklerinin Greklere aktarılmasındansa ya da dinsizlere bağlılık yemini etmektense her türlü işkenceye göğüs germeleri için yurttaşlarına kendisinin adımlarını takip edebilmeleri ve her yola başvurebilmeleri için bağlılığının bir kanıtını sunmak istedi. Burada ileri sürdüğümü doğrulayan örnekler her gün gerçekleşiyor. Hristiyan krallıklarının yöneticileri egemenliklerini güçlendirmek amacıyla Türklerle ve dinsizlerle anlaşmalar yapmakta ve böyle insanlar arasına yerleşen yurttaşlarına dinsel ve dinsel olmayan konularda anlaşmada yazılan ya da yabancı yönetim tarafından izin verilenden daha fazla özgürlük ele geçirmeme buyruğu vermede kararsız kalmı-

yorlar. Bunun örneğini daha önce belirttiğim Hollandalıların Japonlarla olan anlaşmasında görebiliriz.

XVII. Bölüm:
Hiçkimsenin Tüm Haklarını Yönetici
Erke Aktaramayacağı ya da
Aktarmasının Gerekli Olmadığının
Gösterilmesi. Musa'nın Yaşamı
Sırasındaki ve Ölümünden Sonra
Monarşi Kurulana Kadar Olan İbrani
Cumhuriyeti ve Üstünlüğü Hakkında.
Son Olarak Teokratik Cumhuriyetin
Çöküş Nedenleri ve Anlaşmazlık
Olmadan Neden Zaten Zor Devam
Edebileceği

Egemenlik ülküsünün saltık kuramı –
Aslında hiç kimsenin tüm haklarını egemen
erke aktaramayacağı. Bunun kanıtı.
Tüm Devletlerdeki dıştaki değil, içteki en büyük
tehlike.
Mısır'dan çıktıktan sonra Yahudilerin başlangıç-
taki bağımsızlığı.
Önce tamamen demokratik teokrasiye
dönüşmesi.
Sonra Musa'ya kul olmaya dönüşmesi.
Sonra erkin hahambaşı ve komutanlar arasında
ayrıldığı bir teokrasiye dönüşmesi.

Oymakların devletler oluşturması.

Milli erk üzerindeki sınırlamalar.

Halk üzerindeki sınırlamalar.

Levililerin papazlığının oluşumundaki bozulmanın nedenleri.

En son bölümde ileri sürölen egemen erkin evrensel haklarıyla ve bireyin ona aktarılan doğal haklarıyla ilgili kuram, birçok yönden gerçek uygulamayla uyuşmasına ve uygulama gitgide ona uyacak şekilde düzenlenebilmesine rağmen yine de birçok yönden tamamen ölkösel kalmak zorundadır. Ne hiç kimse başkasına insan olmayı bırakacak kadar erkini ve sonuçta haklarını tamamen devredebilir ne de olası bütün istekleri gerçekleştirebilecek kadar egemen bir erk olabilir. Bir yurттаřa ona yarar sağlayan bir şeyden nefret etmesini ya da onu zarara uğratan bir şeyi sevmesini ya da hakaretlerden rahatsız olmamasını ya da korkusuz bir yaşamı istememesini ya da zorunlu olarak insan doğasından kaynaklanan bu tür yüzlerce şeyi buyurmak her zaman boş olacaktır. Bence bu kadarı deneyimle yeterince gösterilmiştir. Çünkü insanlar şimdiye kadar hiçbir zaman erklerini, böyle bir erki ve hakkı alan yöneticilere karşı bir korku nesnesi olmayı sona erdirecek ölçüde teslim etmediler ve kendi yurттаřları egemenler için her zaman dış düşmanlarla aynı ölçüde tehlike unsuru oluşturmuştur. İnsanlar egemenin isteğine karşı çıkamayacak biçimde, devlet işlerine başka etkileri olmayacak kadar bütünöyle doğal haklarını yitirserlerdi [Son Not 29], sanırım hiç kimsenin bir anlığına kabul etmeyeceği en şiddetli zorbalığı ceza olarak

görmeden sürdürmek o zaman olası olurdu.

Bu yüzden her insanın hakkının bir kısmını hiç kimsenin değil, kendi kararına dayanarak elinde tuttuğunu kabul etmeliyiz.

Ancak yönetici erkin hakkının ve erkinin kapsamını doğru anlamak için sadece insanları korkuyla zorlayabileceği eylemleri değil, insanları, yerine getirmeleri için ikna edeceği mutlaka her eylemi kapsadığına dikkat edebiliriz. Çünkü insanı yurttaş yapan boyun eğme nedeni değil, boyun eğme gerçeğidir.

Bir insanı yöneticinin buyruklarına uyması için yönlendiren neden korku ya da umut ya da ülke sevgisi ya da başka bir duygu ne olursa olsun – insanın kendisine danıştığı ve yine de egemen erkin buyurduğu gibi hareket ettiği gerçeği değişmez. Bu yüzden, bir insanın kendi kendine düşünüp taşınmasından kaynaklanan tüm eylemlerin, yöneticiden-se bireyin haklarına uyularak yapıldığını öne süremeyiz. Aslında tüm eylemler belirleyici neden sevgi ya da ceza korkusu olsun bir insanın kendiyle düşünüp taşınmasından kaynaklanır. Bu durumda ya egemenlik yoktur ve kulları üzerinde hiçbir hakka sahip değildir ya da egemenlik ona uymaya karar vermeleri için insanları ikna edebileceği her durumu kapsar. Sonuçta bir yurttaşın sevgi ya da korku ya da (genelde olduğu gibi) aynı anda hem umut hem korkudan ya da korku ve hayranlıktan ileri gelen saygıdan ya da aslında her türlü nedenden, yöneticinin erkleri doğrultusunda yapacağı her eylem kendi yetkisi nedeniyle değil, yöneticiye boyun eğmesi nedeniyle gösterilir.

Bu nokta şu olguyla daha fazla açıklık kazanıyor.

Boyun eğme, boyun eğen kişinin dışa dönük eylemlerinden çok zihinsel durumudur. Böylece en çok tüm kalbiyle başka birinin buyruklarına uymaya karar veren başka birinin egemenliği altındadır ve sonuçta en sıkı egemenlik yurttaşlarının düşünceleri üzerinde etkisi olan yöneticiye aittir; eğer en çok korkulanlar en sıkı egemenliğe sahip olsaydı en sağlam egemenlik bir zorbanın yurttaşlarına ait olurdu çünkü onlar yöneticileri için her zaman bir korku unsuru oluştururlar. Bundan öte, düşünceyi konuşma kadar bütünüyle yönetmek olanaksız olmasına rağmen yine de düşünceler belli bir yere kadar yöneticinin denetimi altındadır; çünkü o birçok yoldan yurttaşlarının büyük bölümünün inançlarında, sevgilerinde ve nefretlerinde onun isteklerine uymalarının gerekmesine neden olabilir. Böyle duygular yöneticinin kesin buyruğuyla ortaya çıkmamalarına rağmen genellikle (deneyimin gösterdiği gibi) erkinin yetkisinin ve yönünün sonucunda; başka bir deyişle hakkı nedeniyle oluşurlar. Bu yüzden anlayışımızı çiğnemedi, inançlarında, sevgilerinde, nefretlerinde, küçümsemelerinde ve diğer tüm duygularında yöneticilerinin önerilerini izleyen insanları anlayabiliriz.

Yönetimin erkleri, böyle düşünüldüğünde, yeterince büyük olmasına rağmen, hiçbir zaman sahiplerinin olası her isteğini yerine getirecek kadar büyüye-
mezler. Bence bunu yeterince açık gösterdim. Dediğim gibi sonsuz bir egemenlik kurmanın yöntemin-
den söz etmeyi tasarlamıyorum. Tersine göz önüne
aldığım amacıma ulaşmak için, egemenliklerini
arttırmak ve bunun güvencesini sağlamak amacıyla
yöneticilerce yurttaşlarına verilecek başlıca ayrıcalık-

ların ne olması gerektiğini çıkarmak için Musa'ya gelen Tanrısal vahye değineceğim ve Yahudilerin tarihi ile başarısını ele alacağız.

Bir devletin korunmasının en başta yurttaşların sadakati ve aldıkları buyrukları yerine getirmelerine bağlı olduğunun hem akıl hem de deneyim açıkça öğretir; yurttaşlara sadakatlerini ve erdemlerini korumada nasıl kılavuzluk edilmesi gerektiği o kadar da açık değildir. Hem yöneticiler hem de yönetilenler arzularını izlemeye eğilimlidir. Halk yığınının kararsız tutumu, bu deneyimine sahip olanları neredeyse umutsuzluğa düşürür; çünkü bu tutum akılla değil, tamamen duygularla yönetilir. O her girişime aceleyle koşar ve açgözlülük ya da şatafatla kolayca bozulur. Herkes kendisinin her şeyi bildiğini zanneder ve her şeyi kendi isteğine göre biçimlendirmeyi ister, bir şeyin adil ya da adaletsiz, yasal ya da yasadışı olduğuna ona kâr ya da zarar getirmesi doğrultusunda karar verir. Kibir, akranlarından nefret etmesine ve kılavuzluklarını reddetmesine öncülük eder. Daha üstün ün ve zenginlik (böyle armağanlar hiçbir zaman eşit verilmediği için) komşusunun düşüşünü istemesine ve buna sevinmesine öncülük eder. Baştan aşağı tüm listeyi gözden geçirmeme gerek yok, herkes zaten şimdilerde ne kadar çok suçun nefretten kaynaklandığını neredeyse biliyor – değişim isteği, çabucak öfkelenme ve yoksulluğu küçümseme – insanların kafalarını bunlar dolduruyor, böylece kafaları karışıyor.

Bu kötülüklere karşı korunmak için ve aldatmaya yer olmayan bir egemenlik oluşturmak için; kurumlarımızı, konumu ne olursa olsun herkesin kamusal hakkı kişisel yarara tercih edebileceği şekilde oluş-

turmak görevimiz ve işimizdir. Gerekliklik, genellikle buluşun annesidir ama açık düşmanlardansa kendi yurttaşlarından daha az tehlikede olan ya da yöneticilerinin kendi yurttaşlarındansa düşmanlardan daha az korktuğu bir egemenlik yaratmada hiçbir zaman başarılı olamamıştır. Düşmanları karşısında yenilmez olan ama özellikle de Vespasian ve Vitellius arasındaki savaşta⁵⁵ kendi yurttaşlarınca birçok kez fethedilmiş ve şiddetle baskı görmüş Roma devletine tanıklık edin. (Bkz. Şehrin acınası durumunun bir betimlemesi için Tacitus⁵⁶, *Tarihler* iv.)

İskender yurtdışında saygınlık kazanmanın yurtta saygınlık kazanmaktan daha kolay olduğunu düşünüyordu ve büyüklüğünün kendi takipçileri tarafından yok edilebileceğine inanıyordu. Böyle bir çöküşten korkarak arkadaşlarına şöyle seslendi: "Beni içten ihanet ve yerel entrikalardan koruyun ve ben korkusuzca savaş tehlikelerine göğüs gereceğim. Philip, savaş düzeninde tiyatrodan olduğundan daha güven-deydi. Genellikle düşmanın elinden kaçtı, kendi kullarından kaçamadı. Eğer kralların ölümlerini düşünürseniz açık düşmandansa suikastla ölenlerin sayısının daha fazla olduğunu göreceksiniz." (Q. Curtius, bölüm vi.)

Kendilerini güvence altına almak adına eski za-

⁵⁵ Vitellius, Dört İmparator Yılı olarak bilinen M.S. 69'da görev yapan Roma İmparatorlardan biridir. Aynı yıl görev yapan diğer imparatorlardan biri de Vespasian'dır. Vitellius taraftarlarınca terk edikten sonra bazı illerin desteğiyle Vespasian imparator olmuştur.

⁵⁶ Tacitus (56-117): Roma İmparatorluğunun senatör ve tarihçisi.

manlarda tahtı ele geçiren krallar eğer yurttaşları ve insanoğlunun geri kalanı onları akranları olarak görmez, onların tanrılar olduklarına inanırlarsa, yönetimlerine isteyerek boyun eğeceklerini ve buyruklarına uyacaklarını düşünerek ölümsüz tanrıların soyundan geldikleri düşüncesini yaymaya çalışırlardı. Böyle Augustus Romalıları, Venüs'ün oğlu olan Aeneas'ın soyundan geldiğine ve tanrılar arasında sayıldığına ikna etmişti. "Kendisine, tanrılar gibi rahipler eşliğinde tapınaklarda tapınılmasını istemişti." (Tacitus, Ann. i.10.)

İskender gurur değil, politika nedeniyle Hermolaus'un hakaretine karşılık olarak Jüpiter'in⁵⁷ oğlu olarak selamlanmak istemişti: "Hermolaus'un benden kehanetiyle tanındığım Jüpiter'e karşı olmamı istemesi neredeyse komik. Tanrı'ların yanıtları benim sorumluluğumda mı? O bana oğul adını teklif etti; kabullenmek hiçbir şekilde benim şimdiki tasarılarıma ters değil. Keşke Hintliler de benim bir tanrı olduğuma inansalardı! Savaşlar saygınlık aracılığıyla sürdürülüyor, inanılan yalanlar genelde doğruluğun gücünü kazanıyorlar." (Curtious, viii, *Para*, 8.) Bu birkaç sözcükle bilgisizlere bir uydurmayı zekice yutturmayı başarıyor ve aynı zamanda bu aldatmanın nedene işaret ediyor.

Cleon⁵⁸, Makedonyalıların krallarına boyun eğmeleri için yaptığı konuşmasında benzer bir hile benimsedi. Çünkü hayranlıkla İskender'in övgülerini göz-

⁵⁷ Roma mitolojisinde karşılığı Jüpiter olan, Yunan mitolojisindeki tanrıların kralı Zeus.

⁵⁸ Cleon (M.Ö. 422) Kendisi aristokrat olmasına rağmen Atina siyasetinde ticari sınıfın ilk temsilcisidir.

den geçirdikten ve niteliklerini hatırlattıktan sonra "İranlılar sadece dindar değil, krallarına tanrı gibi tapınmada dikkatli; çünkü krallık kamusal güvenliğin kalkanıdır." diyerek devam ediyor ve konuşmasını şöyle sonlandırıyor "Ben, kendim kral bir şölen salonuna girdiğinde yüzükoyun yere yatmalıyım; diğer insanlar, özellikle de erdemli olanlar böyle yapmalı" (Curtius, viii. Para. 66). Ancak Makedonyalılar daha sağduyuluydular – aslında sadece tamamen barbar olanlar bu kadar açıkça kandırılabilirler ve kendi çıkarları olmaksızın kendilerinin yurttaştan köleye dönüştürülmesine katlanabilirler. Bununla birlikte diğerleri daha kolayca krallığın kutsal olduğu ve dünyada tanrı rolünü oynadığı, insanın oyu ve izniyle değil de Tanrı tarafından kurulduğu ve özel Tanrısal takdir ve yardımla korunduğu inancını yayabildiler. Benzer kurgular, egemenliklerini güçlendirmek amacıyla devlet başkanlar tarafından ilan edildi ama bunları geçeceğim ve esas amacıma varmak için eski zamanlarda Musa'ya gelen Tanrısal vahyin bu konuda öğrettiklerinden söz edeceğim.

V. Bölümde İbranilerin Mısır'dan çıktıktan sonra başka bir ulusun yasa ve hakkıyla sınırlandırılmadıklarını, istedikleri herhangi yeni bir geleneği kurmada ve seçtikleri herhangi bir bölgede yaşamada özgür olduklarını söylemiştik. Mısırlıların dayanılmaz köleliğinden kurtulduktan sonra hiçbir anlayışla hiçbir insana bağlı değillerdi ve bu yüzden her insan doğal hakkını aldı ve onu elinde tutma ya da ondan vazgeçmede ve başkasına aktarmada özgürdü. O zaman doğal durumda olduklarından başlıca güvendikleri Musa'nın tavsiyesini dinlediler ve haklarını herhangi bir insana değil, sadece Tanrı'ya aktarma

kararı aldılar; çok geçmeden hepsi bir ağızdan Tanrı'nın tüm buyruklarına uymaya ve kehanetle duyurmadığı hiçbir hakkı tanımamaya söz verdi. Tanrı'ya bu söz ya da hak aktarımı, insanlar kendilerini doğal haklarından yoksun bırakmaya karar verdikleri zaman sıradan toplumlarda olduğunu düşündüğümüzle aynı şekilde yerine getirilmişti. Aslında Yahudilerin zorlama ve tehdit altında değil, özgürce haklarını teslim etmeleri ve Tanrı'ya aktarmaları koşullanmış bir antlaşmanın ve yeminin (bkz. *Mısır'dan Çıkış* xxxiv:10) sonucudur. Dahası bu antlaşmanın onaylanması ve yerleştirilmesi için ve tüm aldatılma kuşkularından arındırılması için Yahudiler, sadece O'nun mükemmel gücünün aracılığıyla başarı durumunda kaldıklarının ya da kalabileceklerinin (*Mısır'dan Çıkış* xix:4, 5) deneyimini yaşayana kadar Tanrı bu antlaşmaya girişmedi. Tanrı'nın gücünün dışında hiçbir şeyin koruyamayacağına inandıkları için, belki de daha önce sahip olduklarını düşündükleri tüm kendini koruma doğal erkini Tanrı'ya teslim ettiler ve sonuçta tüm doğal haklarını da teslim etmiş oldular.

Bu yüzden sadece Tanrı, antlaşma nedeniyle Tanrı'nın krallığı olarak anılan İbraniler üzerinde egemenlik kurdu ve Tanrı'nın onların kralı olduğu söylendi; sonuçta Yahudilerin düşmanlarının Tanrı'nın düşmanları olduğu söylendi ve egemenliği ele geçirmek isteyen yurttaşlar Tanrı'ya karşı ihanetle suçluydular ve son olarak devletin yasaları Tanrı'nın yasa ve buyrukları olarak anıldı. Böylece İbrani devletinde her ikisi de sadece Tanrı'ya boyun eğmeden oluşan milli ve dinsel yetki aynıydı. Dinin dogmaları buyruk değil, yasa ve düzendi; dindarlık bir tür sada-

kat gibi görülüyordu, dinsizlik de muhalefetle aynı görülüyordu. Dinden uzaklaşan herkes yurttaş olmaktan çıkıyor ve sadece bu nedenle düşman sayılıyordu. Din uğruna ölenlerin ülkeleri için ölmüş oldukları düşünülüyordu; aslında milli ve dinsel yasa arasında hiçbir ayırım yoktu. {Kutsal Kitap'a ait İbranicede Din adını verdiğimiz hiçbir sözcük yoktu. Yeniçağda Yahudiler kökü bilgi olan bir sözcük seçtiler.} Bu nedenle, yurttaşlar Tanrı'nın vahiyleri dışında hiçbir şeyle sınırlı olmadıkları için, yönetime Tecokrasi denilebilirdi.

Ancak şeylerin bu durumu uygulamadansa kuramdaydı, çünkü söylemek üzere olduğumuz şeyden ötürü İbranilerin aslında egemenlik erkini tamamen kendi ellerinde bulundurdıkları görülecek. Şimdi açıklayacağım gibi, yönetilme yöntemi ve yolu bunu gösteriliyor.

İbraniler haklarını başka bir insana aktarmadıklarından demokrasideki gibi hepsi haklarını eşit olarak teslim etti ve bir ağızdan haykırdı: "Tanrı ne derse (bir aracı ya da sözcü adı verilmeden) onu yapacağız." Buradan hepsinin eşit şekilde antlaşmayla sınırlandırıldığı ve hepsinin Tanrı'ya danışmak, O'nun yasalarını kabul etmek ve yorumlamak için eşit hakkı olduğu, böylece hepsinin yönetimde eşit bir payı olduğu sonucu çıkıyor. Böylece ilk olarak hepsi Tanrı'ya birlikte yaklaştı, böylece buyruklarını öğrenebilirlerdi ama bu ilk selamlaşmada Tanrı'yı konuşurken duydukları için o kadar çok korkmuş ve şaşırmışlardı ki ölümlerinin yakın olduğunu düşünmüşlerdi. Korkuyla dolu, yeniden Musa'ya gittiler ve dediler ki: "Ateşin içinden seslenen Tanrı'nın sesini duyduk ve ölmek istememiz için bir neden de yok:

Bu büyük ateş bizi kesinlikle yok edecek: Eğer Tanrı'nın sesini tekrar duyarsak kesinlikle öleceğiz. Bu yüzden sen yaklaş ve Tanrı'mızın tüm sözlerini duy ve sen (Tanrı değil) bizimle konuşacaksın: Tanrı'nın bize söyleyeceği her şeyi dinleyeceğiz ve yerine getireceğiz."

Böylece onlar açıkça daha önceki antlaşmalarına son verdiler ve Tanrı'ya danışma ve buyruklarını yorumlama haklarını tamamen Musa'ya aktardılar. Çünkü burada Tanrı'nın söylediği her şeyi yerine getirme sözünü vermiyorlar, Tanrı'nın Musa'ya söylediği her şeyi yerine getirme sözünü veriyorlar (bkz. On Emir'den sonra *Yasa'nın Tekrarı* v:20 ve xviii:15, 16. parça.) Bu yüzden Musa Tanrısal yasaların tek duyurucu ve yorumcusu ve sonuçta ayrıca suçlanamayacak ve Yahudiler arasında Tanrı rolünü oynayacak tek yönetici hâkim olarak kaldı; başka bir deyişle yönetici krallığı elinde tuttu. Sadece o Tanrı'ya danışma, insanlara Tanrısal yanıtları verme ve onların yerine getirilmesini denetleme hakkına sahipti. Sadece o diyorum çünkü Musa'nın yaşamı sırasında herhangi biri Rab adına bir şeyler vaaz etme isteğinde bulunursa, gerçek bir peygamber olsa bile suçlu ve egemenlik erkini eline geçiren biri sayılırdı (*Çölde Sayım* xi:28) [Son Not 30]. Burada insanların Musa'yı seçmelerine rağmen Musa'ya Tanrı'ya danışma haklarını aktardıkları ve onu Tanrı'nın kâhini olarak tanıyacaklarına tamamen söz verdikleri için açıkça haklarının tamamını kaybettiklerinden ve Musa tarafından kalıtıcı olarak öne sürülen herhangi birinin Tanrı tarafından seçilmiş olduğunu kabullenmek zorunda olduklarından, haklı olarak Musa'nın kalıtıcısını seçemediklerine dikkat edebili-

riz. Eğer Musa onun gibi Tanrı'ya danışma hakkına sahip olarak yönetim ve sonuçta yasa yapma ve yürürlükten kaldırma, barış ya da savaşıa karar verme, elçiler gönderme, bilirkişiler atama – aslında bir yöneticinin tüm işlevlerini yerine getirme hakkına tek başına sahip olacak kalıtçısını seçseydi devlet, diğer monarşilerden, sadece Tanrı'nın, devlet başkanını tarafından bile bilinmeyen buyrukları doğrultusunda yönetilmesi ya da böyle yönetilmesinin gerekmesi farkıyla ayrılırdı; diğer monarşilerden farklı İbrani devlet başkanının buyruğun bildirildiği tek kişi olması olurdu. Bu, devlet başkanının yetkisini azaltmaktansa arttıran bir fark. Her iki durumda halkları ilgilendirdiği kadarıyla, her iki halk da eşit ölçüde yurttaş olurdu ve eşit ölçüde Tanrısal buyruktan habersiz olurdu çünkü her ikisi de devlet başkanının sözleriyle bağlı olurdu ve neyin yasal neyin yasadışı olduğunu sadece ondan öğrenirdi. Halkın devlet başkanının sadece ona bildirilen Tanrı'nın buyruğuna göre buyruklar verdiğine inanması onları daha az değil, daha da fazla bağımlı yapardı. Ancak Musa böyle bir kalıtçı seçmedi, egemenliği ondan sonra gelenlere halka ait bir yönetim olmayan bir şekilde ne bir soylular yönetimi ne de bir monarşie değil, bir teokrazi bıraktı. Çünkü birine devleti böyle yorumlanan yasalar doğrultusunda yönetme hak ve erki verilirken başka birine yasaları yorumlama hakkı verilmişti (bkz. *Çölde Sayım* xxvii:21) [Son Not 31].

Konunun bütünüyle anlaşılması için tüm devletin yönetimini tam olarak anlatacağım.

Öncelikle halka Tanrı'nın – yani devletin egemen yetkilisinin sanki konutu olacak bir tapınak inşa

edilmesi buyrulmuştu. Bu tapınak Tanrı'ya danışılan yerin kamu malı olması için tek bir yurttaşın değil, tüm halkın gideriyle inşa edilmeliydi. Levililer, bu kraliyet konutunun adamları ve yöneticileri olarak seçilirken, kralları olan Tanrı'nın görevini, sanki meşru oğluymuş gibi devralan Musa'nın kardeşi Harun da onların başı ve yardımcısı seçilmişti.

Tanrı'ya en yakın olarak o, Tanrısal yasaların egemen yorumcusuydu; Tanrı'nın peygamberinin yanıtlarını halka iletliyordu ve Tanrı'ya onları bağışlaması için yakarıyordu. Eğer bu ayrıcalıklara ek olarak yönetme hakkına sahip olsaydı aşağı yukarı mutlak bir devlet başkanı olurdu; ama yönetim açısından o sadece özel bir yurttaştı. Tüm Levi oymağı egemenlik haklarından o kadar bütünüyle yoksun bırakılmıştı ki bölgenin paylaşılmasında diğerleriyle birlikte payını almamıştı bile. Musa, oymağın dayanağını, halka ona karşı büyük saygı aşilayarak sağlamıştı çünkü o Tanrı'ya adanılan tek oymaktı.

Bundan öte geriye kalan on iki oymaktan oluşturulan orduya, Kenanlıların ülkesini işgal etmeleri, toprağı on iki bölüme ayırmaları ve bunu kurayla oymaklar arasında dağıtmaları buyrulmuştu. Bu iş için her biri bir oymaktan olmak üzere on iki komutan seçilmişti ve komutanlara Yeşu ve hahambaşı Elazar ile birlikte toprağı on iki eşit parçaya bölme ve onu kurayla dağıtma yetkisi verilmişti. Tehlike anlarında, Musa gibi çadırında ya da tapınakta yalnız başına değil, Tanrı'nın yanıtları bildirilen hahambaşı aracılığıyla Tanrı'ya danışabildiğı için Yeşu ordunun başkumandanı olarak seçilmişti. Bundan öte ona, insanların hahambaşı aracılığıyla aktarılan Tanrı'nın buyruklarına uymasına neden olma ve bu buyrukları

yerine getirme, onları uygulama yolları bulma ve yararlanma, istediği sayıda ordu komutanları seçme; en iyisi olduğunu düşündüğü seçimi yapma; kendi adına elçiler gönderme ve kısaca savaşın tüm denetimine sahip olma yetkisi verilmişti. Onun görevi için hiçbir yasal kalıtçı yoktu – aslında konum kamusal tehlike zamanlarında Tanrı'nın doğrudan buyruğuyla dolduruluyordu. Sıradan zamanlarda barış ve savaşın tüm yönetimi yakında dikkat çekeceğim gibi, oymakların komutanlarındaydı.

Son olarak yirmi ve altmış yaşları arasındaki her adama silah taşıma ve başkomutanına ya da hahambaşına değil, din ve Tanrı'ya bağlı bir yurttaş ordusu oluşturma buyruğu verilmişti. Ordu ya da kalabalık Tanrı'nın ordusu ya da Tanrı'nın kalabalığı olarak anılıyordu. Bu nedenle Tanrı İbraniler tarafından, orduların Tanrı'sı olarak anılıyordu ve önemli savaşlarda, tüm halkın güvenliği ya da yok oluşu buna bağlı olduğunda, antlaşmanın sandığı ordunun ortasında taşınıyordu böylece halk bir bakıma Krallarını aralarında görerek tüm gücünü ortaya koyuyordu.

Musa tarafından kalıtçılara bırakılan bu yönergelere, onun zorbalardan çok ardından gelen yöneticiler seçtiğini açıkça görüyoruz; çünkü hiç kimseye, istediği yerde ve tek başına Tanrı'ya danışma erkini bırakmadı, sonuçta yasalar düzenleme ve yürürlükten kaldırma, savaş ya da barışa karar verme, hem dinsel hem de dinsel olmayan görevleri alacak insanları seçme erkine hiç kimse tek başına sahip olmadı. Bunların hepsi bir yöneticinin ayrıcalıklarıydı. Aslında hahambaşı yasaları yorumlama ve Tanrı'nın yanıtlarını iletme hakkına sahipti ama bunu Musa'nın yaptığı gibi istediği zaman değil, sadece ordunun

başkomutanı, yönetim kurulu ya da benzer bir yetkili istediğinde yapıyordu. Başkomutan ve yönetim kurulu istedikleri zaman Tanrı'ya danışabiliyorlardı ama yanıtlarını sadece hahambaşı aracılığıyla alabiliyorlardı. Böylece Tanrı'nın ifadeleri hahambaşının bildirdiği haliyle Musa'nın bildirdiği gibi buyruklar değil, sadece yanıtlardı; Yeşu ve yönetim kurulu tarafından onaylanırlardı ve sadece onaylandıkları zaman emir ve buyruk erkine sahip olurlardı {Amerika Birleşik Devletleri'nde gücün ayrılması gibi.}

Hahambaşı Hem Harun'un durumunda hem de oğlu Elazar'ın durumunda Musa tarafından seçilmişti; Musa'nın ölümünden sonra hiç kimse kalıtsal hale gelen bu görev için seçim yapma hakkına da sahip değildi. Ayrıca ordunun başkomutanı da Musa tarafından seçilmişti ve işlevini hahambaşının değil Musa'nın buyruklarına dayanarak üstleniyordu. Aslında Yeşu'nun ölümünden sonra hahambaşı, onun yerine başka birini atamadı ve komutanlar yeni bir başkomutan için Tanrı'ya yeniden danışmadı, her biri Yeşu'nun erkini kendi oymağının askeri gücüne göre elinde bulundurdu ve hepsi bu gücü tüm ordu açısından ortak olarak ellerinde bulundurdu. Bu sabit bir konutlarının olmadığı ve her şeye ortak sahip oldukları Yeşu'nun zamanında çok sık gerçekleşti. Tüm oymaklar alanlarını, fethetme hakkıyla kazandıktan ve kurayla belirlenmiş kazançlarını böldükten sonra artık mallarına ortak sahip olmaya ayrı hale geldiler böylece tek bir komutan gereksinimi sona erdi; çünkü farklı oymaklar yurttaşlar topluluğundansa birleşmiş devletler ışığında ele alınmalıdır. Tanrılarına ve dinlerine göre yurttaşılar ama birinin diğeri açısından sahip olduğu haklara

göre sadece birleşiktiler. Aslında (eğer Tapınağı herkes için ortak kabul edersek) Hollanda Birleşik Devletleriyle {ya da Amerika Birleşik Devletleriyle} aynı durumdaydılar. Ortak tutulan malların bölünmesi, sahiplerin paylarına tek başlarına sahip olması ve diğerlerinin böyle bir pay üzerinde haklarını teslim etmesi için bu, sadece başka bir deyim. Musa'nın oymakların komutanlarını seçmesinin nedeni buydu -- yani, egemenlik bölündüğünde oymağının işleriyle ilgili hahambaşı aracılığıyla Tanrı'ya danışarak, kendi ordusunu yöneterek, şehirler yapılandırarak ve güçlendirerek, bilirkişiler atayarak, kendi egemenliğinin düşmanlarına saldırarak ve tüm milli ve askeri işlerde tüm denetime sahip olarak her biri kendi bölgesiyle meşgul olabilirdi. Tanrı dışında [Son Not 32] herhangi bir hâkim ya da Tanrı'nın açıkça göndereceği bir peygamberi tanımak zorunda değillerdi. Eğer Tanrı'ya tapınmadan ayrılırsa oymakların geri kalanı onu bir yurttaş olarak suçlamıyorlardı, ona bir düşman olarak saldırıyorlardı. Kutsal Kitap'ta bunun örneklerini görüyoruz. Yeşu öldüğünde (yeni bir başkomutan değil) İsrailoğulları Tanrı'ya danıştılar; düşmanlara ilk saldıracak olanın Yahuda oymağı olduğuna karar verilerek söz konusu oymak, Şimon oymağıyla güçlerini birleştirmek ve ortak düşmanlarına saldırmak için diğer oymaklar anlaşmaya dâhil olmadan (*Hâkimler* i:1, 2, 3) tek bir anlaşma yaptı. Her oymak kendi düşmanlarına karşı ayrı ayrı savaştı ve onların hiçbir koşulla canlarının bağışlanmaması, tamamen yok edilmeleri emredilmesine rağmen isteğine göre onları kul ya da dost olarak teslim aldı. Böyle bir itaatsizlik, oymakların geri kalanlarınca eleştiriyi karşılandı ama suç işleyen oymağın

suçlanmasına neden olmadı. Bir iç savaş ilan etmek ya da birbirlerinin işlerine karışmak için yeterli bir neden olarak düşünülmedi. Ama Benyamin oymağı diğerlerine karşı suç işlediğinde ve birleşmiş oymakların hiçbirinin sınırları içinde sığınamayacağı şekilde barış bağını kopardığında ona bir düşman olarak saldırdılar ve üç savaş sonra ona karşı zafer kazanarak savaşın kurallarına göre hem suçlu hem de masumu ölümle cezalandırdılar. Bu sonradan pişmanlıkla yerindikleri bir eylem oldu.

Bu örnekler her bir oymağın haklarıyla ilgili söylediklerimizi açıkça doğruluyor. Belki de bize her bir oymağın komutanlığının kalıtçılarını kimin seçtiği sorulacak; bu konuda Kutsal Kitap'ta hiçbir eksiksiz bilgi bulamıyorum, ama oymakların ailelere ayrıldığını, her birine yaşça büyük bir üyenin başkanlık ettiğini, Musa bu yaşça büyükler arasından kendisiyle birlikte üstün yönetim kurulunu oluşturan yetmiş yardımcısını seçtiği için, ailelerin tüm yaşça büyük başkanlarının haklı olarak komutanlık görevine geldiklerini varsayıyorum. Yeşu'nun ölümünden sonra hükümeti yönetenlere ileri gelenler adı verilmişti ve sanırım herkesin bildiği gibi ileri gelen İbranicede yaygın olarak hâkim anlamında kullanılan bir ifadedir. Ancak bu konuda bir karara varmamız çok önemli değil. Musa'nın ölümünden sonra işlerin hepsi tek bir insan ya da yönetim kurulu tarafından ya da herkesçe verilen oyla değil de kısmen bir oymak tarafından, kısmen eşit paylarda geriye kalan oymaklar tarafından yönetildiği için, Musa'nın ölümünden sonra yönetimin ne monarşik ne aristokratik ne de halka ait olduğu ama dediğimiz gibi teokratik olduğu çok açık.

Bu adın kullanılmasının nedenleri:

I. Yönetimin kraliyet merkezi Tapınak'tı ve sadece buna göre, gösterdiğimiz gibi, tüm oymaklar yurttaş-
tı.

II. Tüm insanlar, her şeyde tam boyun eğme sözü verdikleri üstün hâkimleri olan Tanrı'ya bağlılık borçluydu.

III. Başkomutan ya da diktatör, gerekli olduğunda, Tanrı'dan başka hiç kimse tarafından seçilmiyordu. Bu Musa tarafından Tanrı adına özellikle buyrulmuştu (*Yasa'nın Tekrarı* xix:15) ve Gidyon, Şimşon ve Samuell'in gerçek seçimiyle tanıklık edilmişti; buradan, bize özellikle söylenmese de, diğer inançlı liderlerin aynı biçimde seçildiği sonucuna varabiliriz.

Bu öncüller belirtildiğine göre şimdi sıra bu plana dayalı bir egemenlik oluşturmanın sonuçlarını sorgulamakta ve bu egemenliğin hem zorba olmayan yöneticileri hem de dik başlı olmayan yönetilenleri etkili olarak sınırlar içinde tutup tutmadığını görmekte.

Yönetenler ya da egemenlik erkine ona sahip olanlar, zorba tutumlarını her zaman yasallık kisvesi altında tutmaya ve insanları iyi niyetle yola çıkıtklarına ikna etmeye çalışırlar; yasaı yalnızca onlar yorumladığında bunu kolayca uygularlar; çünkü yasanın yorumunun başkasına bırakılmasındansa ya da yasaların, hiç kimsenin anlamlarından kuşku duymayacağı kadar açık olmasındansa, bu şekilde isteklerini ve arzularını yerine getirmek için çok daha fazla özgürlük kazandıkları açık. Böylece yasanın tüm yorumunun, kendileri açısından yönetimde hiçbir payları olmayan ve tüm destekleri ve saygınlıkları bakımından onlara teslim edilen yasaların

doğru bir yorumuna bağımlı olan Levililere bırakılmasıyla (*Yasa'nın Tekrarı* xxi:5) İbrani komutanlarının günaha girme erkinin azaltıldığını görüyoruz. Dahası tüm insanlara her yedi yılda bir belli bir yerde bir araya gelme ve hahambaşı tarafından yasayla ilgili bilgilendirilme buyruğu verilmişti; bundan öte her bireye titiz dikkatle yasanın kitabının tamamen okuması buyrulmuştu. (*Yasa'nın Tekrarı* xxxi:9, 10 ve vi:7.) Böylece eğer onları Tanrı'nın egemenliğinin yöneticileri ve O'nun temsilcileri olarak görecektir halk tarafından kendilerine karşı büyük saygı beslenmesini istiyorlarsa, komutanlar kendileri için her şeyi yazılan ve herkesçe iyi bilinen yasalara göre yönetmeye büyük özen göstermek zorundaydılar; yoksa tanrı bilimsel nefretin tüm zehrinden kaçamazlardı. Komutanların kimsenin denetiminde olmayan yetkilerinde başka bir önemli kısıtlama daha vardı, aslında ordu istisnasız yirmi ve altmış yaşları arasındaki tüm yurttaşların topluluğundan oluşuyordu ve komutanlar herhangi bir yabancı asker satın alamıyorlardı. Bu bence çok önemli, prensler halklarını satın aldıkları askerlerin yardımıyla baskı altına alabilecekken onlar için, büyük kahramanlıkları, zahmetleri ve kanlarıyla ülkelerinin özgürlük ve görkemini kuran yurttaş askerlerin özgürlüğünden daha korkunç bir şey olmadığı iyi bilinir. Böylece İskender, Parmenio'nun⁵⁹ tavsiyesini

⁵⁹ Parmenio (M.Ö. 400-330): İskender'in hizmetinde olan Makedonyalı bir generaldi.

duyduktan sonra Darius'a⁶⁰ ikinci kez saldırmak üzereyken tavsiyeyi vereni değil, destek sağlayan Polyspercon'u⁶¹ azarladı. Çünkü Curtius'un dediği gibi (iv. Para. 13) Parmenio'yu daha önce kısaca çok keskin azarladıktan sonra yeniden azarlama girişiminde bulunmadı. İskender çok korktuğu Makedonyalıların bu özgürlüğünü, orduya kaydolana tutsakların sayısı kendi insanların sayısını geçene kadar boyunduruk altına alamadı. O zamana kadar değil ama tam o zaman, uzun zamandır başlıca yurttaşlarının bağımsızlığıyla denetim altında tutulmuş öfkelerinin dizginini salıverdi.

Eğer yurttaş askerlerin bu bağımsızlığı sıradan devletlerin zaferlerin tüm görkemini ele geçirmeye alışkın prenslerini sınırlandırabiliyorsa, askerleri bir prensin görkemi değil, Tanrı'nın görkemi için savaşan ve Tanrısal onay verilmeden savaşa gitmeyen İbrani komutanlar için daha da etkili olmuş olması gerek.

İbrani komutanların aynı zamanda sadece dinin bağlarıyla birleştiğini hatırlamalıyız. Bu yüzden eğer içlerinden biri sınırı aşar ve Tanrısal hakkı çiğnemeğe başlarsa geriye kalanlar tarafından ona bir düşman olarak davranılabilir ve yasal olarak boyunduruk altına alınabilirdi.

Ek bir kısıtlama, yeni bir peygamberin doğuşunda bulunabilir. Çünkü lekesiz bir yaşamı olan bir insan kesin işaretlerle gerçekten bir peygamber olduğunu

⁶⁰ III. Darius (M.Ö. 380-330): İran Akhun İmparatorluğunun son devlet başkanıydı. İskender'in fethi sırasında tahttan indirilmişti.

⁶¹ Polyperchon (M.Ö. 394-303): İskender'in hizmetinde olan Makedonyalı bir generaldi.

gösterirse, komutanların durumunda olduğu gibi hahambaşı aracılığıyla değil, daha önce sadece kendisine bildirilerek Musa'ya verildiği gibi, ona verilen Tanrı adına yönetme egemenlik hakkını fiilen elde ederdi. Böyle birinin davası için baskı görmüş halkın yardımını kolayca alabileceğinden ve önemsiz işaretlemlerle onları istediği şeye ikna edebileceğinden kuşku yok. Diğer taraftan eğer işler iyi düzenlenmişse, komutan peygamberin gerçekten lekesiz bir yaşamı olup olmadığının ve görevinin kuşku götürmez işaretlerine sahip olup olmadığının, ayrıca Tanrı adına ileri sürmeye niyetlendiği öğretinin kabul edilmiş öğretilere ve ülkenin genel yasalarına uyup uymadığının incelenmesi ve peygamberin onun onayına sunulması için zamanında hazırlık yapabilir. Eğer kanıtları yetersizse ya da öğretileri yeniyse yasal olarak ölümle cezalandırılabilir ya da komutanın biricik sorumluluğu ve yetkisine alınabilir.

Komutanlar soyluluk bakımından ya da doğuştan diğerlerine göre ayrıca daha üstün değillerdi, hükümeti sadece yaşları ve kişisel özellikleri nedeniyle yönetiyorlardı. Son olarak ne komutanların ne de ordunun savaşı barışa tercih etmek için bir nedenleri vardı. Belirttiğimiz gibi ordu tamamen yurttaşlardan oluşuyordu böylece işler hem savaş hem de barışta aynı kişiler tarafından yönetiliyordu. Kampta bir asker olan adam pazaryerinde bir yurttaştı, kampta bir lider olan adam mahkemede bir hâkimdi, kampta bir komutan olan adam devlette bir yöneticiydi. Böylece hiç kimse kendi hatırı için savaş isteyemezdi, sadece barışı ve özgürlüğü korumak için isteyebilirdi; büyük olasılıkla komutanlar hahambaşına danışmak zorunda kalmamak ve onun huzurunda

bulunmanın küçük düşürücülüğünün etkisinde kalmamak için değişimden olabildiğince kaçındılar.

Komutanları sınırlar içerisinde tutmak için olan kısıtlamalar hakkında bu kadar yeterli. Şimdi halk üzerinde olan sınırlamaları araştırmalıyız. Ancak bunlar sosyal yapının temelinde çok açıkça gösterilmişlerdir.

Konuya en ufak dikkatini veren herkes devletin yurttaşların yüreklerinde en ateşli vatanseverlikle dolduracak şekilde düzenlendiğini böylece yurttaşların ülkelerine ihanet etmek için çok zor ikna edileceğini ve yabancı boyunduruğu altında kalmaktansa her şeye katlanmaya hazır olduğunu görecektir. Haklarını Tanrı'ya aktardıktan sonra krallığın Tanrı'ya ait olduğunu ve kendilerinin de Tanrı'nın çocukları olduklarını düşündüler. Diğer uluslara Tanrı'nın düşmanları gözüyle ve (bkz. *Mezmurlar* cxxxix:21, 22. dindarlık olarak algıladıkları) şiddetli nefretle baktılar. Onlar için bir yabancıya bağlılık için yemin etmekten ve ona boyun eğme sözü vermekten daha iğrenç bir şey olamazdı. Taptıkları Tanrı'nın krallığı olan ülkelere ihanetten daha büyük ve berbat bir suç da düşünemezlerdi.

Bağlı oldukları Tanrı'ya tapınma, başka bir yerde yerine getirilemeyeceği için yurtdışına yerleşmek herkes için günah olarak düşünülüyordu. Çünkü sadece onların ülkesi kutsal sayılıyordu, dünyanın geri kalanı pis ve kutsal şeylere karşı saygısız olarak düşünülüyordu.

Sürgünde yaşamaya zorlanan Davut, Şaul'a şöyle şikâyetinde bulundu: "Eğer seni bana karşı kışkırtan Rab ise, bir sunu O'nu yatıştırır. Ama bunu yapan insanlarsa, Rab'bin önünde lanetli olsunlar! Çünkü

'Git, başka ilahlara kulluk et diyerek, Rab'bin mirasından bana düşen paydan bugün beni uzaklaştırdılar." (1 *Samuel* xxvi:19) Aynı nedenden özellikle açıklayacağımız gibi hiçbir yurttaş sürgüne gönderilmemişti. Günaha gireni cezalandırmakla sorumluydular ama küçük düşürülmekle değil.

Böylece İbranilerin ülkeleri için olan sevgisi sadece vatanseverlik değil aynı zamanda dindarlıktı ve diğer uluslara olan nefretleri gibi doğalarına işleyene kadar günlük törenlerle yaşatıldı ve büyütüldü. Günlük tapınmaları diğer uluslarınkinden sadece farklı değil, (tuhaf insanlar olmaları ve diğerlerinden tamamen farklı olmaları göz önünde bulundurulduğunda farklı olabilir) onlarınkinin tam tersiydi. Öteki ulusların böyle her gün lanetlenmesi doğal olarak yüreğin derinliklerine aşılana bitmeyen bir nefreti doğurdu. Çünkü aşırı dindarlıktan doğan ve dindarlık olarak yaşatılana daha derin ve güçlü bir nefret yoktur. Etraftaki uluslar da Yahudilere, onlarınki kadar şiddetli bir nefretle bakarak karşılık verdiği için böyle bir nefreti git gide daha çok tutuşturacak genel bir neden de eksik değildi.

Tüm bu nedenlerin, yani insanın egemenliğinden kurtulmanın; ülkelerine olan bağlılıklarının; diğer tüm insanların üzerindeki saltık haklarının; sadece izin verilen değil, aynı zamanda dindarlık olan bir nefretin; akranlarına karşı bir küçümsemenin; gelenek ve dinsel törenlerinin tuhaflığının Yahudilerin yüreklerini, ülkeleri uğruna sıra dışı sabır ve kahramanlıkla her şeye katlanmaları için güçlendirmede etkisinin ne kadar büyük olduğu akılla hemen fark edilecek ve deneyimle de kanıtlanacaktır. Şehir ayakta durduğu sürece yabancı egemenlik altında kalma-

ya hiçbir zaman katlanamazlardı ve bu yüzden Yerus alim'i "başkaldırıcı bir şehir" olarak adlandırdılar (Ezra iv:12). Yeniden kurulmasından sonra (hahambaşılar oymak komutanlarının haklarını ele ge çirdikleri için ilkinin sadece gölgesi olan) devletleri Romalılar tarafından büyük zorlukla yok edilmişti. Tacitus'un tanıklık ettiği gibi (*Hist.* ii:4): – "Vespasian, kuşatılanların gereksinimlerini karşılamak için kalan g  ten çok halkın karakteri ve batıl inançlarının inatçılığı nedeniyle zor ve yorucu bir girişim olduğunu düşündüğü için Yerus alim kuşatmasından vazgeçerek Yahudilere karşı olan savaşı sonlandırdı." Ama sadece kişisel görüşle mal edilen bu özelliklerin yanında bu devlete özgü olan ve yurttaşların sevgisini yerinde tutan ve tüm ülkeyi terk etme ya da ülkeden vazgeçme düşüncelerini denetim altına alan çok önemli bir özellik daha vardı. Tüm insan eylemlerinin gücü ve yaşamı olan kişisel çıkar. Bu İbrani devletinde özellikle kullanılıyordu çünkü başka hiçbir yerde yurttaşlar bu devletin kulları kadar mallarına güvenle sahip olmadılar, çünkü bu devletin yurttaşları toprakta ve arazide başkanları kadar büyük paylara sahipti ve toprak parsellerine her zaman için sahiptiler; çünkü herhangi biri fakirlik nedeniyle çiftliğini ya da otlağını satmak zorunda kalsalardı, ellinci yıl şenliğinde onu tekrar eksiksiz geri alıyorlardı. Gerçek mülkiyeti yabancılaştırma olasılığına karşı diğer benzer yasalar da vardı.

Yine fakirlik, Kral Tanrı'nın bağışlamasını kazanmak için birinin komşusuna yani yurttaşına karşı olan görevinin elden gelen en büyük gayretle uygulandığı başka hiçbir yerde daha katlanılır olamazdı. Böylece İbrani yurttaşlar kendi ülkelerinden oldukla-

nından başka hiçbir yerde bu kadar iyi durumda olamazlardı; ülkelerinin sınırları dışında kayıp ve gözden düşme dışında hiçbir şeyle karşılaşmazlardı.

Sıradaki düşünceler sadece onları yurtlarında tutmada değil aynı zamanda iç savaşı önleme ve çekişme nedenlerini ortadan kaldırmada önem taşıyordu; yardımseverlik ve akranlarına karşı sevgi en büyük dindarlık sayılırken hiç kimse akranına hizmet etmek zorunda değildi, sadece Tanrı'ya hizmet etmek zorundaydı; bu son duygu yabancı uluslara baktıkları ve onların da bu ulusa baktıkları nefretle bol bol besleniyordu. Bundan öte içinde yetiştirildikleri boyun eğmenin sıkı disiplini çok önemli bir etkendi; çünkü tüm eylemlerini yasanın konulmuş kurallarına göre sürdürmek zorundaydılar. Bir insan istediğinde saban sürmeyebilir ama sadece belli yıllarda belli zamanlarda ve sürdüğündeysen her seferinde bir tür hayvanla olmak üzere sürebilir; aynı şekilde sadece belli bir yöntem ve mevsimde ekebilir ve biçebilir – aslında tüm yaşamı uzun bir boyun eğme okuluydu (bkz. törenlerin kullanılması üzerine V. Bölüm); uymacılığın, özgürlük yerine kölelik gibi görüldüğü ve insanın yasaklanandan çok emredilene istediği bir alışkanlık böyle oluşturuluyordu. Bu sonuç insanların yılın belli dönemlerinde kendi zevkleri için değil, Tanrı'ya neşeli bir şekilde tapınmak için dinlenmek ve sevinmek zorunda oldukları gerçeğiyle de çok destekleniyordu.

Yılda üç sefer Rab'bin önünde bayram yaptılar; haftanın yedinci gününde çalışmadan uzak durmaları ve dinlenmeleri emredilmişti; bunların yanında masum sevincin ve bayram yapmanın sadece izin verildiği değil aynı zamanda buyrulduğu başka olay-

lar da vardı. İnsanların aklını etkileyecek daha iyi bir yöntemin geliştirilebileceğini sanmıyorum; çünkü bir hayranlık ve sevgi karışımı olan bağlılıktan doğan sevinçten, daha güçlü bir çekicilik yoktur. İnsan sürekli tekrardan kolay kolay usanmıyordu çünkü türlü bayramlardaki törenler çeşitliydi ve seyrek olarak yineleniyorlardı. Oraya yaklaşımdan yerine getirmek zorunda oldukları tuhaf tören ve görevlere herkesin tapınak için büyük inançla geliştirdiği derin saygıyı da ekleyebiliriz. Şimdi bile Yahudiler, Tapınak'a bir put yerleştirme cesaretini gösteren Manaş-ş'e'nin suçunu korku duymadan okuyamıyorlar. İç tapınakta titizlikle korunan yasalar insanlar için eşit ölçüde saygı gösterilen nesnelerdi. Bu yüzden halka özgü söylenti ve yanlış düşünceler bu yönden çok az korkulacak şeylerdi; çünkü kutsal konular üzerinde hiç kimse bir karara varmaya cesaret demezdi, hepsi kendilerini Tanrı'nın Tapınakta teslim alınan yanıtlarıyla verilen buyruklarına ve Tanrı'nın buyurduğu yasalara akıllarına danışmadan, boyun eğmek zorunda hissediyordu.

Sanırım şimdi İbrani ulusunun ana özelliklerini kısa olmasına rağmen açıkça açıkladım. Şimdi bu halkı böyle sık sık yasadan uzaklaştıran, sık sık boyun eğmelerine neden olan ve son olarak da egemenliklerinin tamamen yok olmasına yol açan nedenleri soruşturmalıyım. Belki de yüreklerinin katılığından kaynaklandığı söylenecek ama bu çocukça; çünkü bu insanlar neden diğerlerinden daha katı yürekli olsunlar ki; bu doğalarından mı kaynaklanıyordu?

Ama doğa bireyler oluşturur, halklar değil; halklar sadece dillerinin farklılığıyla, gelenekleriyle ve yasa-

larıyla ayırt edilirlerken, son ikisinden – yani gelenek ve yasalardan – onların tuhaf bir tavırları, tuhaf bir yaşam biçimleri ve tuhaf önyargıları olduğu çıkarılabilir. O zaman, eğer İbranilerin yürekleri diğerlerinden katıysa, hata yasa ve geleneklerindeydi.

Bu şu anlamda kesinlikle doğrudur. Eğer Tanrı'nın egemenliklerinin daha kalıcı olmasını isteseydi, onlara başka tören ve yasalar verirdi ve farklı bir yönetim şekli kurardı. Bu yüzden Tanrı'larının onlara Yeremya'nın dediği gibi sadece şehrin kurulması nedeniyle değil, yasalarının yapılması nedeniyle bile kızgın olduğunu söyleyebiliriz.

Buna Hezekiel tarafından da tanıklık ediliyor xx:25: "Ben de onlara iyi olmayan kurallar, yaşam vermeyen ilkeler verdim. Her ilk doğan çocuğu ateşte kurban ederek sundukları sunularla kendilerini kirletmelerine izin verdim. Öyle ki, onları dehşete düşüreyim de benim Rab olduğumu anlasınlar."

Bu sözleri ve İbrani ulusunun yıkılışını anlamamız için önce hahamlığın tüm görevlerinin Levililere değil, ilk doğanların sorumluluğuna verilmesinin tasarlandığını aklımızda tutmalıyız. (*Çölde Sayım* viii:17). Sadece Levililer dışında tüm oymaklar altın buzağıya tapındıkları zaman, ilk doğanlar reddedilmiş ve ona saygısızlıkta bulunulmuş ve onların yerine Levililer seçilmiştir (*Yasa'nın Tekrarı* x:8). Bu değişim üzerinde düşündüğümde Tacitus'un sözleriyle açıklamak istiyorum. O zamanlar Tanrı'nın amacı Yahudilerin güvenliği değil, intikamdı. Kutsal aklın her zaman bir halkın saygısının, esenliğinin ve güvenliğinin gelişmesine yardımcı olması gereken yasaları ceza adına, intikam alma nedeniyle düzenleyecek kadar öfkeyle alevlenmesine çok şaşıyorum;

böylece yasalar çok da yasa gibi – yani, halkın koruyucusu gibi görünmüyor – daha çok acı ve cezası gibi görünüyor.

Halkın Levililere ve hahamlara bağışlamak zorunda olduğu armağanlar – ilk doğanların kurtarılması, Levililere oy kullanma vergisi, kutsal törenlerin gerçekleştirilmesi için biricik ayrıcalığın Levililerde olması – tüm bunlar halka yönelik sürekli bir azarlamaydı, onların kirliliği ve reddedilmelerinin sürekli bir hatırlatıcısıydı. Dahası Levililerin durmadan halkın üstüne lanet yağdırdığından emin olabiliriz. Çünkü binlercesi arasında ısrarla tanrıbilimle ilgilenen birçokları olmalı. Bu nedenle halk sadece insan olan Levililerin eylemlerini izleme; bir üyenin tüm hatası nedeniyle bütünü suçlama ve sürekli olarak söylenme alışkanlığı kazandı.

Bunun yanında onlardan nefret eden ve hiçbir kan bağıyla bağlı olmayan insanları işsiz tutma zorunluluğu vardı. Bu özellikle de erzakın az olduğu zamanlarda keder verici görünürdü. O zaman barış zamanlarında, dikkat çekici mucizeler sona erdiğinde ve üstün yetkili hiç kimse gelmediğinde halkın sinirli ve açgözlü yapısı sertleşmeye başlıyorsa ve en sonunda Tanrısal olmasına rağmen aynı zamanda küçük düşürücü, hatta düşmanca bir tapınmadan uzaklaşıyorsa ve yeni bir şey arıyorsa, bunda şaşılacak ne var; her zaman halka özgü gidişatı benimseyen komutanlar, insanların yakınlığını kazanarak kendileri için egemenlik erki elde etmek ve hahambaşını yabancılaştırmak için halkın isteklerine teslim oluyor ve yeni bir tapınma sunuyorsa, bunda şaşılacak ne var? Eğer devlet özgün amaç doğrultusunda oluşturulmuş olsaydı, tüm oymakların hak ve

onurları eşit olurdu ve her şey sağlam bir temele dayanırdı. Akrabasının dinsel haklarını isteyerek kim çiğner? Bir insan kendi kardeşlerini ve ana babalarını desteklemekten böylece dinin görevlerini yerine getirmekten daha çok ne isteyebilir? Hahamlar tarafından yasanın yorumunun öğretilmesinden ve aracılığıyla Tanrı'nın yanıtlarını almaktan kim sevinç duymaz ki?

Eğer hepsi benzer olarak hahamlık hakkına sahip olsaydı oymaklar böylece çok daha yakın bir bağla birleşmiş olurlardı. Eğer Levililerin seçimi kızgınlık ve intikamla emredilmemiş olsaydı tüm tehlike önlenirdi. Ama dediğimiz gibi, İbraniler, Hezekiel'in dediğine göre, ilk doğan tüm çocukları reddederek, onları kendi sunularıyla kirleten böylece onları yok edebilecek Tanrı'larını kızdırdılar.

Bu bölüm aynı zamanda onların tarihiyle de doğru-
lanıyor. Çöldeki halk rahatlık ve bolluk içinde yaşa-
maya başladıktan hemen sonra iyi bir soydan gelme-
yen belli insanlar Levililerin seçilmesine karşı baş-
kaldırmaya başlamıştı. Bunu, Musa'nın Tanrı'nın
buyruklarına göre değil, diğer oymaklardansa kendi
oymağını seçtiğinden ve hahambaşılığı her zaman
için kendi kardeşine bağışladığından kendi isteğine
göre davrandığına inanmak için bir neden haline
getirmeye başladılar. Bu yüzden bir kargaşa çıkardılar
ve her insanın eşit ölçüde kutsal olduğu ve onun
kendisini haksız olarak akranlarından yüce tuttuğu-
nu haykırarak ona geldiler. Musa onları usamlama-
larla yatıştıramadı; ama inancın kanıtı olarak bir
mucizenin araya girmesiyle hepsi öldü. O zaman
destekleyicilerinin Tanrı'nın kararıyla değil de Mu-
sa'nın hilesiyle ölümle cezalandırıldığına inanan halk

arasında yeni bir kışkırtma doğdu. Büyük bir katliam ya da salgından sonra ayaklanma, besinsizlik ve susuzluktan ileri gelen bitkinlik nedeniyle yatıştı. Ama bu hepsinin böyle koşullar altında ölmeyi, yaşamaya tercih edeceği bir biçimde oldu.

Uyumun tekrar kurulmasındansa ayaklanmanın yatışması demeliyiz. Buna Tanrı'nın Musa'ya ölümünden sonra halkın Tanrı'ya tapınmaktan uzaklaşacağı öndeyisinde bulunduğu ve şöyle dediği parçasında Kutsal Kitap da buna tanıklık ediyor (*Yasa'nın Tekrarı* xxxi:21): "Ant içerek söz verdiğim ülkeye onları getirmeden önce neler tasarladıklarını biliyorum." ve kısa bir süre sonra Musa diyor ki (xxxix:27): "Çünkü sizin başkaldıran, dik başlı kişiler olduğunuzu biliyorum. Bugün ben sağken, aranızdayken bile Rab'be karşı geliyorsunuz; ölümümünden sonra daha ne kadar çok başkaldıracaksınız."

Gerçekten de hepimizin bildiği gibi her şey onun sözleri doğrultusunda oldu. Büyük değişimler, uç noktada özgürlükler, şatafat ve katı yüreklilik büyüdü; insanlar en sonunda sık sık fethedildikten sonra Tanrısal doğrudan açık bir kopmaya gelene kadar ve yönetimin merkezinin Tapınak yerine saray olmasını istemeye ve oymakların Tanrısal doğruluk ve hahambaşılık yerine krallarına göre yurttaşlar olarak kalmaları için ölümlü bir kral istemeye başlayana kadar her şey kötüden daha kötüye gitti.

Böylece sonunda tüm devletin yıkımıyla sonuçlanacak yeni ayaklanmalar için geniş bir kaynak üretilti. Krallar her şeyden önce güvenilmez bir yönetimi kışkırtıcılar ve hiçbir şekilde kendilerinininki içinde bir egemenliği kabul edemezler. İlk devlet başkanları sıradan yurttaş sınıfından seçildiği için yükseldikleri

saygınlık miktarından mutluydular ama tahtı miras hakkıyla elde eden oğulları tüm egemenlik hakları ellerine geçirmek için git gide değişiklikler yapmaya başladılar. Yasama hakkı onlarda değil, tapınakta yasaları koruyan ve onları insanlara yorumlayan hahambaşında olduğu sürece bunu genellikle başaramadılar. Böylece krallar da yurttaşlar kadar yasalara boyun eğmek zorundaydılar ve onları yürürlükten kaldıramıyorlardı ya da eşit ölçüde yetkinlikte yeni yasalar emredermiyorlardı; dahası kral ve yurttaş benzer olarak kirli olduklarından Levililer tarafından din işlerini yönetmeleri engelleniyordu. Son olarak eğer bir adamın peygamber olduğu ortaya çıkarsa egemenliklerinin tüm güvenliği tek bir adamın isteğine dayanıyordu ve bunun bir örneğini; yani Samuel'in Şaul'a eksiksiz uyulması gereken buyruklar verdiğini ve tek bir buyruğunun dinlememesi nedeniyle egemenlik hakkını Davut'a ne kadar kolayca aktarabildiğini de gördüler. Böylece krallar kendilerinin içinde bir egemenlik kurdular ve güvenilir bir egemenliği ellerinde tuttular.

Bu zorlukları aşmak için başka tapınakların da tanrılara adanmasına izir verdiler, böylece Levililere danışmaya gerek kalmayacaktı; ayrıca Tanrı adına kehanette bulunan birçoklarını aradılar böylece gerçek peygamberlere karşılık kendi yaratıklarına sahip olabileceklerdi. Ancak tüm bu girişimlerine rağmen hiçbir zaman amaçlarına ulaşmadılar. Çünkü peygamberler her türlü tehlikeye karşı hazırlandılar, örneğin bir önceki egemenliğin hatıraları tazeyken, her zaman güvenliksiz olan yeni bir egemenliğin başlaması gibi uygun bir fırsat kolladılar. Bu zamanlarda Tanrısal yetkiyle her zaman kralın zorba oldu-

ğunu duyurabilirler ve Tanrısal doğruluğu kanıtlamak için haklı olarak egemenlik ya da egemenlikten pay iddia edecek seçkin erdemli bir destekçi çıkarabilirlerdi. Yine de, böyle bile peygamberler çok etki edemiyorlardı. Aslında bir zorbayı kaldırabilirlerdi; ama yurttaşların kanını dökme bedeliyle onun yerine başka bir zorba getirmekten daha fazlasını yapmalarını engelleyen nedenler vardı. Anlaşmazlık ve iç savaşların sonu yoktu çünkü Tanrısal hakkın çiğnenme nedenleri hep aynı kaldı ve sadece devletin tamamen yeniden şekillenmesiyle kaldırılabilirlerdi.

Dinin İbrani devletinde nasıl ortaya konulduğunun ve eğer Yasa-koyucunun öfkesi izin verseydi egemenliğin nasıl sonsuza kadar sürebileceğini gördük. Bu olanaksız olduğu için, zamanla yok olmaya mahkûmdu. Şimdi sadece ilk devletten söz ediyorum çünkü ikincisi, halk boyunduruğu altında oldukları Perslilerin haklarıyla sınırlandırıldıkları için, birincisinin gölgesinden başka bir şey değildi. Özgürlüğün geri kazanılmasından sonra hahambaşılar dinden bağımsız başkanların haklarını ele geçirdiler ve böylece saltık egemenlik elde ettiler. Hahamlar egemenliğin ve hahambaşılığın erklerine aynı anda sahip olmak için şiddetli arzuyla tutuşmuşlardı. Bu yüzden ikinci ulustan daha fazla söz etmeme gerek yok. Dayanıklı saydığımız kadarıyla birincisinin örnek alınabilir olup olmadığı ve onu olabildiğince örnek almanın dindarca olup olmayacağı aşağıdaki yazıdan belli olacak. Sadece sonuç olarak daha önce işaret edilen ilkeye – yani bu bölümde belirttiğimiz gibi Tanrısal hakkın ya da din hakkının bir anlaşmadan kaynaklandığının açık olduğuna. Böyle bir anlaşma olmadan doğal haklar dışında hiçbir şeyin olmadığı-

na dikkat çekmek istiyorum. İbraniler dinlerine göre anlaşılmaya dâhil olmayan diğer uluslar için herhangi bir dinsel sorumluluk göstermek zorunda değillerdi. Sadece yurttaşları için böyle bir sorumlulukları vardı.

XVIII. Bölüm:

İbranilerin Devletinden ve Onların Tarihinden Belli Siyasi Derslerin Çıkarılması

İbrani oluşumunun artık olası ya da istenen bir şey olmaması, yine de onun tarihinden dersler çıkarılabilir.

Politikada herhangi bir yetkiyi rahiplere emanet etmek gibi – Yetkiyi dinsel dogma ile özdeşleştirmenin tehlikesi.

Tüm hukuksal erkin egemene eşlik etmesinin gerekliliği – Bir Devletin yapısında değişikliklerin tehlikeli olması.

Bu son tehlikenin İngiltere'nin – Roma'nın tarihlerinden kanıtlanması.

Vc Hollanda tarihinden kanıtlanması.

Gördüğümüz gibi İbranilerin devleti sonsuza kadar sürebilirdi ama günümüzde onu örnek almak olanaksız olurdu, tavsiye de edilmezdi. Eğer bir halk haklarını Tanrı'ya aktarmak isteseydi onunla kesin bir antlaşma yapması gerekirdi ve bunun için sadece haklarını aktaranların onayı değil, aynı zamanda Tanrı'nın da onayı gerekirdi. Ancak Tanrı, Havarileri aracılığıyla Tanrı'nın anlaşmasının artık mürekkeple ya da taş tabletlere yazılmadığını, Tanrı'nın Ruhu ile yüreğin etten tabletlerine yazıldığını belli etti.

Bundan öte böyle bir yönetim şekli, hiçbir dış ilişki istemeyen, kendilerini kendi sınırları içine kapamak ve dünyanın geri kalanından ayrı yaşamak isteyenler için yararlanılabilir olurdu; diğer uluslarla anlaşmaları olması gereken insanlar için kullanışsız olurdu; böylece bu yönetim şeklinin benimsenebileceği durumlar aslında çok azdır.

Yine de, bütünüyle kopyalanamamasına rağmen dikkatimizi çekilebilecek ve belki de örnek alınması yarar sağlayabilecek birçok üstün özelliğe sahipti. Ancak benim amacım yönetim şekilleri üzerine bir inceleme yazmak değil, bu yüzden bu tür noktaları sessiz kalarak atlayacağım ve sadece benim amacımla ilgili olanlara değineceğim.

Tanrı'nın krallığı egemenlik hakları bağışlanmış dünyasal bir yöneticinin seçimiyle çığnınmamıştır; çünkü İbraniler haklarını Tanrı'ya aktardıktan sonra Tanrı adına yasalar yapma ve yürürlükten kaldırma, hahamlar seçme, yargılama, öğretme, ceza verme erkini – aslında saltık bir devlet başkanının tüm ayrıcalıklarını vererek yönetim hakkı egemenliğini Musa'ya verdiler.

Hahamlar yasaların yorumcuları olmalarına rağmen yine yurttaşları yargılama ya da birini aforoz etme erkleri yoktu. Bu sadece insanların arasından seçilen hâkim ve başkanlarla yapılabilirdi. İbranilerin başarı ve tarihlerinin göz önünde bulundurulması kayda değer diğer düşüncelere ışık tutacaktır. Yani:

I. İkinci devlette hahambaşlarının buyurma ve yönetimin görevini görme yetkisine sahip olana kadar hiçbir dinsel mezhebin olmaması. Böyle bir yetkinin sonsuza kadar sürebilmesi için hahambaşları dinden bağımsız yöneticilerin haklarını ele geçir-

diler ve en sonunda kral biçimini almak istediler. Bunun nedenini bulmak kolay; ilk devlette hiçbir buyruk, hahambaşının adını taşıyamazdı; çünkü hiçbir buyurma hakkı yoktu, sadece komutan ya da yönetim kurulunca Tanrı'ya sorulan sorulara yanıt verme hakları vardı. Bu yüzden yasada değişiklikler yapmak için hiçbir nedeni yoktu, tam tersi zaten anlaşılmış ve kabul edilmiş yönetme ve savunmayla ilgilenirdi. Komutanların isteğine karşı özgürlüğünü güvenle korumasının tek yöntemi yasayı bütün olarak yaşatmasında yatıyordu. Hahambaşı yönetimi sürdürme erkini üstüne aldıktan ve zaten sahip olduğu haklara dinden bağımsız yöneticilerin haklarını ekledikten sonra her biri üstüne aldıkları dinsel ve dinsel olmayan şeylerde kendi adının yüceltilmesini aramaya başladı. Böylece yasaların gerçek anlamı ve yorumları bozulurken din alçaltıcı bir batıl inanca battı. Bundan öte, yeniden kurulduktan hemen sonra hahambaşılar, dinden bağımsız yönetime doğru ilerlerken halk ne kadar dinsiz olursa olsun, ne yaparsa yapsın onaylayarak ve Kutsal Kitap'ı o zamanki bozulmuş ahlâğa uydurarak tüm istekleri kabul edip, halkın desteğini kazanmaya çalıştı. Malaki buna ölçsüz tanıklık ediyor. Kendi zamanının hahamlarını Tanrı'nın adının küçültücüleri olarak azarlıyor ve sonra hakaretine şöyle devam ediyor (*Malaki* ii:7, 8): "Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı ve insanlar onun ağzından öğüt aramalı. Çünkü o Her Şeye Egemen Rab'bin ulağıdır. Ne var ki, siz yoldan saptınız ve öğrettiklerinizle birçoklarını suça sürüklediniz; Levi'yle yaptığım antlaşmayı bozdunuz. Böyle diyor Her Şeye Egemen Rab." Daha da ötesi onları, yasaları kendi isteklerine göre yorumla-

makla ve Tanrı'ya değil, sadece insanlara saygı duymakla suçluyor. Hahambaşılarının hiçbir zaman halk arasında daha kurnaz olanların dikkatinden kaçacak ölçüde, daha dikkatli olmadıkları kesin çünkü kurnaz olanlar, en sonunda, yazılanlar dışında hiçbir yasanın korunması gerekmediğini ve (Josephus'un *Eski Çağlar*'ında dediğine göre başlıca sıradan insanlardan oluşan) Ferisilerin aldatılarak babaların gelenekleri diye andıkları buyruklara uyulması gerekmediğini belirtme cesaretini gösterdiler. Bu nasıl olursa olsun, biz hiçbir şekilde hahambaşına dalkavukluğun, dinin ve yasaların bozulmasının ve yasaların kapsamının devasa artışının, anlaşmazlık ve çekişmeler için çok büyük ve sık sık yatıştırılması imkânsız olanaklar yarattığından kuşku duyamayız. İnsanlar batıl inancın tüm heyecanı ile ve bir ya da diğer tarafa arka çıkma göreviyle tartışmaya başladıklarında hiçbir zaman uzlaşamazlar, mezheplere ayrılmak zorundadırlar.

II. Yaşamın özel bir konumunda olan peygamberlerin uyarma, azarlama ve sıkı denetim özgürlükleriyle insanoğlunu düzeltmekten çok sinirlendirdiği dikkate değer; ama azarlama ve cezalarıyla krallar her zaman bir tepki yaratabiliyorlardı. Bir eylemin haklı ya da haksız olduğuna karar verme yetkileri ya da kendi onayı olmadan kamusal ya da özel herhangi bir işi yapmada kralları azarlama yetkileri açısından peygamberler, dindar krallar için bile genellikle çekilmezdi. Kutsal Kitap'ın tanıklığına göre ülkesini dindarca yöneten kral Asa, peygamber Hanani'yi Ermenistan kralıyla bir anlaşmaya girişmesi nedeniyle onu özgürce paylama ve azarlamaya cesaret ettiği için, bir ev hapsine aldı.

Dinin böyle bir özgürlükle yarardan çok zarara neden olduğunu kanıtlamaya eğilimli başka örneklerin de alıntısı yapılabilir, eğer peygamberler haklarını ellerinde bulundursalardı, sonuçta büyük iç savaşların olacağından söz etmiyorum bile.

III. Halkın erkin dizginlerini ellerinde tuttuğu tüm dönem boyunca sadece tek bir iç savaş olması ve onun da fethedenlerin fethedilenlere acımasıyla onları her yönden daha önceki saygınlık ve güçlerinde eski hallerine getirmeye çalışmalarıyla tamamen bastırılması dikkat çekici. Ama bundan sonra krallara çok az alışkın olan halk ilk yönetim şekillerini bir monarşiye dönüştürdü, iç savaş neredeyse sürekli olarak kırıp geçirdi ve savaşlar kaydedilen diğer savaşların hepsini geçecek kadar şiddetliydi; bir çatışmada (inancımızı alabildiğine zorlayarak) Yahuda'nın adamlarınca beş yüz bin İsraili öldürülmüştü ve bir başkasında İsraililer Yahuda'nın çok sayıda adamını öldürdüler (sayılar Kutsal Kitap'ta verilmiyor), Yeruşalim'in surlarını neredeyse yerle bir ettiler ve önüne geçilmeyen öfkeleriyle Tapınak'ı yağmaladılar. Sonunda din kardeşlerinin ganimetleriyle yüklü, kanlarıyla doymuş şekilde rehineler aldılar ve kralı neredeyse mahvolmuş krallığında bırakarak düşmanlarının iyi niyetindense zayıflığına güvenerek silahlarını bıraktılar. Birkaç yıl sonra düzelmiş güçle Yahuda'nın adamları yine savaşa girdiler ama ikinci bir kez İsraililer tarafından yenilgiye uğratıldılar ve yüz yirmi bini öldürüldü, eşlerinin ve çocuklarının iki bini tutsak alındı ve yine büyük bir ganimet ele geçirildi. Tarihlerinde uzun uzadıya açıklanmış bu ve benzer savaşlarla yorularak Yahudiler en sonunda düşmanlarına esir düştüler.

Bundan öte eğer her iki yönetim şekli altında da hüküm süren barış zamanlarını hesaplarsak büyük bir fark bulacağız. Monarşiden önce kırk yıl ve daha fazlası ve bir kere de (neredeyse eşsiz bir dönem) seksen yıl dış ya da iç savaş olmadan geçti. Krallar egemenlik erkini ele geçirdikten sonra kavga artık barış ve özgürlük için değil, görkem içindi; buna bağlı olarak Süleyman dışında hepsinin savaş açtığını ve sonunda güç için çoğu zaman tahta giden yolu kana bulayan ölümcül bir arzunun baş gösterdiğini görüyoruz.

Son olarak yasalar halkın yönetimi sırasında bozulmadan kaldılar ve titizle uyuldu. Monarşiden önce halkı uyuracak çok az peygamber vardı ama krallığın kurulmasından sonra aynı zamanda çok sayıda peygamber vardı. Ovadya yüz tanesini ölümden kurtardı ve diğerleriyle birlikte öldürülmesinler diye onları sakladı. Görebildiğimiz kadarıyla erk, peygamberlerin çoğunluğunu uyduran krallara verilene kadar halk hiçbir zaman yalancı peygamberlerce aldatılmamıştı. Yine koşullarına göre yüreği gururlu ya da alçak gönüllü olan halk talihsizlik durumunda kendini kolayca düzeltti, yine Tanrı'ya döndü, yasalarını eski durumuna getirdi ve böylece kendisini tüm tehlikeden kurtardı ama yürekleri her zaman eşit ölçüde kendini beğenmiş ve küçümsenmeden düzeltilemeyen krallar, şehrin son yıkımına kadar bile kararlılıkla kötülüklerine tutundular.

Şimdi dediklerimden açıkça görebiliriz ki: –

I. Din adamlarına herhangi bir buyruk çıkarma ya da yönetimin işini görme erki ayrıcalığı tanıma din ve devlete çok zararlıdır. Tersine eğer söz konusu din adamlarının onlara gereğince sorulan sorulara yanıt-

lar vermelerine izin verilirse ve bu başkanlar bir kural olarak teslim alınmış ve kabul edilmiş öğretileri vaaz etme ve uygulamaya zorlanırsa bundan çok daha fazla istikrar sağlanır.

II. Sadece kuramsal ve tartışmaya açık konuları Tanrısal hakka dayandırmak çok tehlikelidir. En zorba yönetimler düşünceyi suç yapanlardır; çünkü herkesin düşünceleri üzerinde elinden alınamaz bir hakkı vardır – hatta böyle bir durum halkın tutkusunun yönetmesine neden olur.

Pontius Pilate⁶² masum olduğunu bildiği İsa'nın çarmıha gerilmesine onay vererek Ferisilerin tutkusuna ayrıcalık tanıdı. Yine Ferisiler, kendilerinden zengin olan insanların konumunu sarsmak için din soruları sormaya başladılar ve Sadukileri dinsizlikle suçladılar ve aşağılık ikiyüzlüler Rab için coşkunluk adını verdikleri aynı kutsal nefretle Ferisilerin örneğini izleyerek, lekesiz kişilikleri ve seçkin erdemleri halkın nefretini uyandıran insanlara zulmettiler, herkesin önünde düşüncelerini duyurdular ve halkın onlara karşı olan şiddetli tutkularını alevlendirdiler.

Dinin yanıltıcı kisvesi altında bu mantıksız özgürlük, özellikle de egemen yetkililer başkanı olmadıkları bir mezhep ortaya koyduğunda kolayca bastırılmadı. O zaman onlar Tanrısal hakkın yorumcuları değil, bağınaz olarak görüldüler – yani mezhebin önderlerinin üstlendiği Tanrısal yorum hakkını tanıyan ya da kabul eden insanlar olarak görüldüler.

⁶² Romalı Iduaea ilinin M.S. 26-36 yılları arasındaki yöneticisi. Modern zamanda en çok İsa'nın mahkemesine başkanlık etmesi ve çarmıha gerilmesini buyurmasıyla tanınır.

Böyle konularda sulh hâkimlerinin yetkisi, yorumları karşısında kralların başını eğmek zorunda oldukları tarikat önderlerinin yetkisine oranla çok azaldı.

Bir devlette böyle kötülüklerden kaçınmak için dindarlık ve dini sadece eylemlerden– yani adalet ve yardımseverliğin uygulanmasından oluşur hale getirmekten, diğer yönlerden herkesin kararını özgür bırakmaktan daha güvenli bir yol yoktur. Ama şimdi bundan uzun uzadıya söz edeceğim.

III. Hem devletin hem de dinin yararı için egemenlik erkine neyin yasal neyin yasal olmadığı konusunda karar verme hakkını vermenin ne kadar gerekli olduğunu görüyoruz. Eğer bu karar verme hakkı devlete ve dine büyük zarar vermeden Tanrı'nın peygamberlerinin ta kendisine verilemiyorsa, ne gelecekte haber verebilen ne de mucizeler yaratabilenlerin sorumluluğuna çok daha az bırakılmalıdır! Ama bunu bundan sonra eksiksiz çözümleyeceğim.

IV. Son olarak krallara alışkın olmayan ve tam bir yasa kitabına sahip olan bir halk için bir monarşi kurmanın ne kadar feci olduğunu görüyoruz. Ne yurttaşlar böyle bir egemenliğe katlanabilir ne de soylu yetkili kendisinden alçak olan birinin kurduğu yasalara ve halka ait haklara boyun eğebilir. Bir kralın kendi egemenliğini desteklemek için değil, halka ait hakları korurken, kralın bir efendiden çok bir köle gibi görünmesi için halkın egemenliği ya da daha önce egemen olan yönetim kurulunun egemenliği için oluşturulan yasaları savunması daha da az beklenir. Yeni bir monarşinin temsilcisi tüm çabasını egemenlik haklarını kendi kullanımına geçirmek üzere ve halk, soylu ayrıcalığı azaltmaktansa arttırmayı daha kolay bulana kadar, onlara boyun eğdir-

mek için yeni yasalar oluşturmak üzere harcayacaktır. Ancak her yerde zorba olduğu kabul edilen bir kralı bile tahttan indirmenin bundan daha az tehlikeli olmadığını belirtmeden geçemeyeceğim. Çünkü onun halkı soylu yetkiliye alışkındır ve daha az soylu olan yönetimden nefret ederek ve onunla alay ederek bir başkasına boyun eğmeyecektir.

Bu yüzden, peygamberlerin eskiden keşfettikleri gibi, bir kral tahttan indirilirse tercihen değil, zorunluktan zorba olacak başka bir tanesinin yerine getirilmesi gereklidir. Çünkü seçimle gelen kral yurttaşların soylu kanı kokan ellerinin görüntüsüne ve kral katline görkemli bir kahramanlıkmış gibi sevinmelerine nasıl katlanacaktır? Bu suç kendisine bir örnek ve uyarı olarak işlenmemiş midir?

Eğer gerçekten kral olmayı istiyorsa ama halkı kralların yargıcı ve kendisinin efendisi olarak tanımak ya da elinde güvenilmez bir egemenlik tutmak istemiyorsa, halk benzer bir suçu tekrarlamaya cesaret edemesin diye, kendinden önce gelenlerin ölümünün intikamını alarak kendi uğruna bir örnek teşkil etmelidir. Ancak zorbalık davasını savunmadığı ve ondan önce gelenin işlerini onaylamadığı sürece zorbanın ölümünün intikamını onun adımlarını takip ederek yurttaşlarının katliyle alması kolay olmayacaktır.

Bu yüzden halklar sık sık zorba krallarını değiştirmiştir ama krallığı hiçbir zaman kaldırmamışlar ya da monarşik yönetim şeklini başka bir yönetim şekliyle değiştirmemişlerdir.

İngiliz halkı bize bu gerçeğin korkunç bir örneğini vermektedir. Onlar krallarını yasal oluşumlar içinde tahttan indirmenin yollarını aramışlardır. Ama kral-

lık kaldırıldığında yönetim şeklini değiştirmede bütünüyle başarısız olmuşlardır. Ancak çok fazla kan dökme sadece yeni bir kralın (sanki sadece bir ad sorunuymuş gibi) farklı bir ad altında anılması gerektiğini ortaya koydular. Bu yeni devlet başkanı erkini, kralın gerçek ya da varsayılan arkadaşlarını öldürerek, kraliyet soyunu tamamen yok ederek ve nüfusun yeniliklere dalması ve aklını kralın öldürülmesini düşünmekten uzaklaştırmak için huzuru, hoşnutsuzluğa neden olacak savaşla bozarak sağlamlaştırabilirdi. Ancak sonunda halk bunun meşru kralın haklarını çiğnemek ve her şeyi daha kötüye çevirmekten başka hiçbir şeye yaramadığını düşündü. Bu nedenle halk olabildiğince çabuk geri adım atmaya karar verdi ve durumunun bütünüyle eski haline döndüğünü görene kadar da durmadı.

Belki de buna, Roma halkının zorbalarını kolayca ortadan kaldırabildikleri söylenerek karşı çıkılabilir ama Roma tarihinden görüşümün güçlü bir doğrulamasını çıkarıyorum. Kralını ve onun kalıtçısını seçme erkini kendi ellerinde bulundurdıkları için, (altı kraldan üçünü öldürmüş) soylu boyunduruğa uzun süredir alışkın olmayan, baş kaldırıcı ve suçlulardan oluşan söz konusu Roma halkı, zorbalarını ortadan kaldırma ve yönetim şekillerini değiştirme konusunda normalden daha yetenekli olmasına rağmen yine de yönetiminin, yine İngiltere'deki gibi sadece adını monarşiden farklı bir şekle dönüştürene kadar kendilerini sürekli hem dış hem de iç savaş durumu içinde inleyen birinin yerine başka birçok zorba kral seçmenin ötesinde hiçbir şey başaramamıştır.

Hollanda Birleşik Devletlerine gelince bildiğimiz

gibi hiçbir zaman bir kralları olmamıştır, sadece egemenliğin tüm haklarına ulaşmayan kontları olmuştur. Hollanda Devletleri Leicester Kontunun görevi zamanında onlar tarafından yapılan anlaşmada açıkça yönetici olarak hareket etmiştir. Onlar kontları görevlerini yerine getirir halde tutma yetkisini ve yurttaşların özgürlüğünü koruma erkini her zaman kendilerine saklamışlardır. Eğer yöneticilerinin zorba olduğu ortaya çıkarsa kendi haklarını korumak için bol bol yöntemleri vardı ve öyle sınırlamalar getirebilirlerdi ki onların izni ve onayı olmadan hiçbir şey yapılamazdı.

Böylece egemen erkin hakları son kont onları ele geçirmeye kalkmış olsa da her zaman devletlerde kalmıştır. Bu yüzden devletlerin özellikle de son zamanlarda neredeyse kaybettikleri özgün egemenliklerini eski haline yeni getirmişken onlardan vazgeçmeleri çok küçük bir olasılık.

O zaman bu örnekler bizim her egemenliğin başlangıçtaki biçimini koruması gerektiği ve aslında tüm devlet bütünüyle yok olmadan egemenliğin değiştirilemeyeceği inancımızı doğruluyor. Benim dikkate değer bulduğum konular işte böyle.

XIX. Bölüm:
Ruhsal Konular Üzerindeki Hakkın
Tamamen Yöneticinin Elinde Olması ve
Dinin Dış Yapılarının Eğer Tanrı'ya
Doğru Şekilde Tapınacaksak, Kamu
Huzuruyla Uyumlu Olması Gerektiğinin
Gösterilmesi

Dışsal ve içsel dinin arasındaki farklar.
Pozitif Hukukun sadece anlaşmayla kurulması.
Dindarlığın barış ve boyun eğme ile ilerletilmesi.
Havarilerin kural dışı durumu.
İbranilerinkinin tersine, Hristiyan Devletlerin ne-
den milli ve kilise erkleri arasındaki
anlaşmazlıklardan sıkıntı çektiği.
Çağcıl yöneticilerin ruhsal şeylerdeki saltık erki.

Egemenlik erkine sahip olanların, her şey üzerinde hakları olduğunu ve tüm hakların onların buyruğuna dayandığını söylediğimde sadece geçici hakları değil, aynı zamanda ruhsal hakları da anlatmak istedim; onlar geçici haklar kadar ruhsal hakların da yorumcu ve destekleyicisi olmalılar. Bu konuya özel bir dikkat çekmek ve bu bölümde bu konudan bütünüyle söz etmek istiyorum çünkü birçok insan dinsel konular-
da karar verme hakkının egemen erke ait olduğunu

ve egemen erki Tanrısal hakkın yorumcusu olarak tanımayı reddediyor. Bundan dolayı onu suçlamak için hatta eski zamanda Ambrosius'ın⁶³ İmparator Theodosius'a⁶⁴ yaptığı gibi, onu Kilise'den aforoz etmek için bile tam özgürlüğü üstleniyorlar. Ancak bu bölümde daha sonra insanların bu yönetimi bölme ve kendi üstünlüklerine giden bir yol açma yöntemini elde ettiklerini göstereceğim. Ancak önce dinin yasa olarak gücünü, sadece yöneticinin buyruklarından kazandığına dikkat çekmek istiyorum. Tanrı'nın insanlar arasında geçici yöneticiler aracılığıyla yönettiği kadarının dışında hiçbir özel krallığı yoktur. Dahası dinin törenleri ve dindarlığın dış görenekleri kamusal huzur ve esenlikle uyumlu olmalıdır ve bu yüzden sadece egemenlik erki tarafından kararlaştırılmalıdır. Burada ne dindarlığın kendisinden ne Tanrı'ya iç tapınmadan ne de aklın içsel olarak saf kalplilikle Tanrı'ya saygı gösterme yöntemlerinden söz ediyorum, sadece dindarlığın dış göreneklerinden ve dinin dış törenlerinden söz ediyorum.

Tanrı'ya içsel tapınma ve dindarlık kendinde herkesin özel haklarının sınırları içindedir ve (VII. Bölümün sonunda gösterdiğim gibi) devredilemez. Burada Tanrı'nın krallığıyla anlatmak istediğim sanırım XIV. Bölümde söz edilenden yeterince açık.

⁶³ Aziz Ambrose (338-397 civarları): Milano Piskoposu.

⁶⁴ Theodosius (347-395): Doğu Roma İmparatoru. 390 yılında Selanik'te ayaklananların Romalı yöneticiyi öldürmelerinden sonra 7000 insanı katlettirmesi nedeniyle kendisi, Ambrose tarafından aforoz edilmekle tehdit edilmişti.

Orada, Tanrı'nın yasasını en iyi yerine getirenin, O'nun buyruğuna göre adalet ve yardımseverlik ey-lemeleri aracılığıyla O'na tapınan kişi olduğunu gös-termiştim; bu yüzden adalet ve yardımseverlik nere-de yasanın ve düzenin erkine sahipse orası Tanrı'nın krallığıdır.

Tanrı'nın, adalet ve yardımseverlik uygulamasını, doğal yeteneklerimiz aracılığıyla öğrettiği ve buyur-duğu ve özel vahiyler gönderdiği durumlar arasında hiçbir fark görmüyorum; böyle bir uygulama, bildi-rildiği ve insanlar için egemen ve üstün bir yasa haline geldiği sürece vahyin biçimi de önem taşı-mıyor. Bu yüzden eğer adalet ve yardımseverliğin, hak ve yasa gücünü sadece yöneticilerin kuralları aracılı-ğıyla kazanabileceğini gösterirsem (yöneticilerin haklarının, egemen olanın elinde olduğunu görerek) dinin, hak gücünü buyurma gücüne sahip olanlar aracılığıyla kazanabileceği ve Tanrı'nın insanlar arasında sadece dünyasal yetkililer aracılığıyla işba-şında olduğu sonucuna kolayca ulaşabileceğim. Söy-lenenden adalet ve yardımseverlik uygulamasının, yasa gücünü sadece egemen yetkilinin hakları aracılı-ğıyla kazandığı sonucu çıkıyor; çünkü XVI. Bölüm-de doğal durumunda aklın arzudan başka hakkı olmadığını, ya aklın ya da arzunun yasalarıyla yaşa-yan insanların, gücüyle eş-sürelî haklara sahip oldu-ğunu gösterdik.

Bu nedenle doğal durumda günahın var olduğunu düşünemedik ya da Tanrı'yı insanın günahlarını cezalandıran bir hâkim olarak hayal edemedik; bu durumda ne adalet ne de yardımseverlik olasılığı olduğu için dindar ve dinsiz olan, ahlaklı ve (Süley-man'ın dediği gibi) ahlaksız olan arasında hiçbir fark

olmadan her şeyin evrensel doğanın genel yasaları doğrultusunda gerçekleştiğini varsaydık.

Aklın gerçek öğretilerin yani (IV. Bölümde gösterdiğimiz gibi) gerçek Tanrısal öğretilerin, yasa ve hak olma gücünü tamamen ele geçirmesi için her bireyin doğal hakkını devretmesi ve onu ya bir bütün olarak topluma ya da belli bir insan topluluğuna ya da bir kişiye aktarması gerekliydi. O zaman ilk olarak neyin adalet neyin adalet olmadığı ve neyin eşitlik neyin eşitsizlik olduğu anlaşılıyor.

Bu yüzden adalet ve birinin komşusuna karşı sevgisi dâhil aklın mutlaka tüm kuralları egemenlik hakları aracılığıyla yasaların ve düzenlemelerin gücünü alıyor, yani (aynı bölümde gösterdiğimiz gibi) sadece yönetme hakkına sahip olanların buyruğuyla. Tanrı'nın krallığı tamamen adalet ve yardımseverliğe ya da gerçek dine uygun düşen haklardan oluştuğu için Tanrı'nın krallığı insanlar arasında sadece egemen erklerin aracılığıyla var olabilir; dinin doğal yeteneklerimizle ya da vahiyle anlaşılması herhangi bir fark yaratmıyor. İnsana bildirildiği biçim nasıl olursa olsun din tek olduğu ve Tanrı tarafından eşit şekilde bildirildiği için sav her iki durumda da sağlam.

Böylece peygamberler aracılığıyla belli edilen dinin Yahudiler arasında yasa erkine sahip olması için her birinin doğal hakkını devretmesi ve hepsinin birlikte, Tanrı'nın onlara peygamberler aracılığıyla bildireceği buyruklara uymayı kabul etmesi gerekliydi. Tıpkı bizim insanların hep birden aklın buyruklarına göre yaşamayı kabul ettiği demokraside tıpkı böyle olduğunu gösterdik. İbraniler bundan öte, haklarını Tanrı'ya aktarmış olmalarına rağmen bunu sadece ku-

ramda değil de uygulamada böyle yapabilirlerdi çünkü aslında karşılık olarak saltık kral haline gelen Musa'ya aktarana kadar (yukarıda dikkat çektiğimiz gibi) egemenlik hakkını tamamen ellerinde bulunduyorlardı böylece Tanrı sadece Musa aracılığıyla İbraniler üzerinde egemendi. Bu nedenle (yani dinin yasa gücünü, sadece egemen erk aracılığıyla kazanması nedeniyle) Musa antlaşmadan önce ve sonuçta insanlar hala haklarına sahiplerken Şabat'a⁶⁵ (*Mısır'dan Çıkış* xvi:27) uymayanları cezalandıramamıştı ama antlaşmadan sonra (*Çölde Sayım* xv:36) cezalandırabildi çünkü o zaman herkes doğal haklarını teslim etmişti ve Şabat düzenlemesi yasa gücünü kazanmıştı.

Son olarak, İbrani egemenliğinin yıkılışından sonra, bildirilen din aynı nedenden yasa gücüne sahip olamaz oldu; çünkü Yahudiler haklarını Babil kralına aktardıktan hemen sonra Tanrı'nın krallığı ve Tanrısal hak sona erdi. Çünkü Tanrı'nın tüm sözlerine uyma sözü verdikleri anlaşma yürürlükten kaldırılmıştı; anlaşmanın üzerine temellendirilen Tanrı'nın krallığı da son bulmuştu. Hakları artık onlara değil, her konuda boyun eğmek zorunda oldukları (XVI. Bölümde gösterdiğimiz gibi) Babil kralına ait olduğu için, İbraniler orada kalmaya daha fazla katlanamazlardı. *Yeremya* (parça xxix:7): "Sizi sürmüş olduğum kentin esenliği için uğraşın. O kent için Rab'be dua edin. Çünkü esenliğiniz onunkine bağlıdır." Şimdi,

⁶⁵ Şabat Tanrı'nın dünyayı 6 günde yaratıp 7. günde dinlenmesini kutsamak içindir. Şabat günü Yahudiler gün boyu dinlenir, Tevrat okur ve sinagog'a giderek dua ederler.

Şehrin esenliği için yönetiminde bir payları varmış gibi değil, ancak tutsak oldukları için kışkırtmalardan kaçınmak amacıyla her şeye boyun eğerek köleler gibi ve kendilerinkinden ne kadar farklı olursa olsun ülkenin tüm yasalarına uyarak uğraşabilirlerdi. Böylece İbraniler arasında dinin yasa şeklini sadece egemen yönetme hakkı aracılığıyla kazandığı apaçık; bu kural yok edildiğinde artık belirli bir krallığın yasası olarak değil, sadece aklın evrensel kuralı olarak kabul edilebilirdi. Aklın diyorum çünkü evrensel din henüz vahiyle bilinen hale gelmemişti. Bu yüzden doğal yeteneklerimiz ya da peygamberler aracılığıyla dinin sadece egemenlik erkine sahip olanların buyrukları aracılığıyla buyruk gücünü aldığı ve daha-sı dünyasal yetkililer aracılığıyla yönettiği kadarı dışında Tanrı'nın, insanlar arasında hiçbir özel kralığa sahip olmadığı genel sonucuna varabiliriz.

Şimdi IV. Bölümde belirtileni, yani Tanrı'nın tüm buyruklarının sonsuz doğruluk ve zorunluluk içerdiğini böylece Tanrı'yı insanoğluna buyruklar veren bir prens ya da yasa yapıcı gibi düşünemeyeceğimizi daha açıkça görebiliriz. Bu nedenle doğal yeteneklerimiz ya da peygamberler aracılığıyla bildirilmiş olsun, Tanrısal buyruklar buyruk gücünü doğrudan Tanrı'dan almıyorlar, sadece yönetme ve yasa yapma hakkına sahip olanlardan ya da onların aracılığıyla alıyorlar. Tanrı sadece bu en son sözü edilen yöntemlerle insanlar arasında işbaşında oluyor ve insan işlerini adalet ve eşitlikle yönetiyor.

Bu sonuç deneyimle destekleniyor çünkü sadece adaletli insanların yönetimi üstlendiği yerlerde Tanrısal adaletin izlerini buluyoruz; diğerlerinde (Süleyman'ın sözlerini yine tekrarlarsak) adil ve adaletsiz,

ahlaklı ve ahlaksız aynı yazgıyı paylaşıyor. Bu Tanrı'nın doğrudan doğruya insanlar arasında işbaşında olduğunu ve tüm doğayı onların yararına yönettiğini düşünen birçoğunun Tanrısal kayradan kuşkuya düşmesine neden olan bir durum.

O zaman hem akıl hem de deneyim bize Tanrısal hakkın tamamen seküler yöneticilerin buyruklarına dayandığını söylüyor, seküler yöneticilerin onun gerçek yorumcuları olduğu sonucu çıkıyor. Bunun nasıl böyle olduğunu şimdi göreceğiz çünkü Tanrı'ya doğru şekilde boyun eğeceksek dinin ve dindarlığın tüm dış uygulamalarının kamu huzuru ve esenliğiyle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini gösterme zamanı geldi. Bu gösterildiği zaman seküler yöneticilerin nasıl din ve dindarlığın gerçek yorumcuları olduklarını kolayca anlayacağız.

Birinin ülkesine karşı olan görevlerinin insanın yerine getirebileceği en yüce görevler olduğu kesin; çünkü eğer yönetim alınıp götürülürse iyi olan hiçbir şey devam edemez, her şey uyuşmazlık içine girer öfke ve kargaşa, evrensel korkunun ortasında denetimsiz olarak egemen hale gelir. Sonuç olarak tüm devlete karşı zararı içerirse komşumuza karşı suç haline gelmeyecek bir görev olamaz, devleti korumak hatırına yaptığımız şeyde de komşumuza olan görevimize karşı herhangi bir suç ya da içten bağlılıktan başka bir şey olamaz. Örneğin; Komşum benimle tartıştığında ve mintanımı almak istediğinde abamı da vermek soyutta benim görevim; ama böyle bir eylemin devletin devamına zararlı olduğu düşünülürse ölüm cezasına çarptırılması tehlikesi olsa bile komşumu mahkemeye vermeliyim.

Bu nedenle kamu huzuru, onun çocuklarına karşı

olan görevinden daha önemli olduğu için Manlius Torquatus⁶⁶ onurlandırılmıştır. Bu böyle olduğundan, kamu huzurunun, Tanrısal ya da insanca diğerk herkesin ve her şeyin uydurulması gereken egemen yasa olduğusonucu çıkıyor. Şimdi kamu esenliğı ve devletin güvenliğı için neyin gerekli olduğuna karar vermek ve buna göre buyruklar vermek; bu yüzden komşumuza karşı olan görevimizin sınırlarını – başka bir deyişle Tanrı'ya nasıl boyun eğeceğimizi kararlaştırmak sadece yöneticinin işlevidir. Şimdi yöneticinin nasıl dinin yorumcusu olduğunu ve ayrıca hiç kimsenin eğer dindarlığının uygulamaları kamu huzuruna uymuyorsa ya da sonuçta yöneticinin tüm buyruklarına tam olarak uymuyorsa Tanrı'ya doğru şekilde boyun eğemeyeceğini açıkça anlayabiliriz. Çünkü Tanrı'nın buyruğıyla, tüm görevimizi istisnasız her insana karşı yapmak ve hiçbir insana zarar vermemek zorundayız, ayrıca bırakın devletin zararına, başkasının zararına hiç kimseye yardım etmemek zorundayız. Şimdi hiçbir sıradan yurttaş devlet için neyin iyi olacağını, kamu işlerini yürütme hakkını tek başına elinde tutan egemen erk aracılığıyla öğrenmediğı sürece, bilemez. Bu yüzden hiç kimse her şeyde egemen erkin buyruklarına uymadığı sürece dindarlık ya da Tanrı'ya boyun eğmeyi doğru biçimde uygulayamaz. Bu öneri gerçeklerle doğrulanmıştır. Çünkü eğer yönetici bir adamın ölümünü ya da düşman olarak anılmasını uygun

⁶⁶ Manlius Torquatus: M.Ö. 235-224 yılları arasında Roma Cumhuriyeti konsülü, M.Ö. 231'de sansürcü, M.Ö. 208'de diktatördü. Askeri disiplini çiğnediğı için kendi oğlunu idam ettirmesiyle dikkat çekmişti.

görürse, bir yurttaş ya da bir yabancı olsun, özel bir birey ya da ayrı bir yönetici olsun, hiç kimseye ona yardım etme izni verilmemiştir. Aynı şekilde Yahudiler yurttaşlarını kendileri gibi sevme buyruğu almalarına rağmen (Levililer xix:17, 18) yine de eğer bir insan yasaya karşı suç işlerse onu hâkime göstermeye (Levililer v:1 ve *Yasa'nın Tekrarı* xiii:8, 9) ve eğer ölüm cezasına çarptırılrsa onu öldürmeye zorlanmışlardı (*Yasa'nın Tekrarı* xvii:7).

Bundan öte İbranilerin kazandıkları özgürlüğü ve fethettikleri bölge üzerindeki saltık etkiyi koruyabilmesi için, XVII. Bölümde gösterdiğimiz gibi dinlerinin onların özel yönetimlerine uyarlanması ve kendilerini geri kalan uluslardan ayırmaları gerekliydi. Bu yüzden onlara *Matta* v:43'te : "Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin" denmişti ama egemenliklerini kaybettikten ve Babil'de tutsak alındıktan sonra Yeremya onlara tutsak alındıkları devletin güvenliğini düşünmelerini buyurmuştu ve İsa tüm dünyaya yayılacaklarını gördüğünde görevlerini istisnasız herkes için yapmalarını söylemişti. Bu örneklerin hepsi gösteriyor ki din, her zaman kamu huzuruna uyar hale getirilmiştir. Belki de biri şunu soracak: O zaman İsa'nın havarileri sıradan yurttaşlar olarak hangi hakla yeni bir dini vaaz ettiler? Bu soruyu kötü ruhlara karşı Mesih'ten aldıkları erkin hakkıyla ettikleri şeklinde yanıtlarım (bkz. *Matta* x:1). XVI. Bölümde zaten kuşku götürmeyen vahiy aracılığıyla Tanrı'dan ona karşı bir yardım sözü almadıkları sürece herkesin bir zorbaya boyun eğmek zorunda olduğunu belirtmiştim. Öyleyse hiç kimse, kendisi de mucizeler yaratma gücü olmadığı sürece Havarileri örnek almasın. Konu İsa'nın havarilerine

verdiği buyruğuyla daha fazla açığa kavuşuyor: "Bedeni öldürenden korkmayın." (Matta x:28). Eğer bu buyruk herkese dayatılmış olsaydı yönetimler boşuna kurulmuş olurdu ve Süleyman'ın sözleri (Süleyman'ın Özdeyişleri xxiv:21): "Oğlum, Rab'be ve krala saygı göster..." kesinlikle dine karşı saygısız olmayan sözleri, dine karşı saygısızlık olurdu; bu yüzden İsa'nın havarilerine verdiği yetkinin sadece onlara verildiğini ve diğerleri için bir örnek olarak alınmaması gerektiğini kabul etmeliyiz.

Dinden bağımsız hakları yöneticinin denetimi altına ve ruhsal olanları da evrensel Kilise'nin denetimi altına koyduğumdan ruhsal olmayan hakları, ruhsal haklardan ayırmak isteyenlerin savlarını ele almak için duraklamıyorum; böyle savlar çürütülmeyi hak etmeyecek kadar saçma. Ancak böyle insanlar kışkırtıcı görüşlerini (biraz sert olan sıfat için özür dilerim) eski zamanlarda kutsal görevleri yerine getirme hakkı olan Yahudi hahambaşı örneğiyle desteklemenin yollarını aradıklarında, büyük ölçüde aldatıldıkları gerçeği konusunda sessiz kalarak geçemeyeceğim. Hahambaşılar haklarını (gösterdiğim gibi biricik yönetme hakkını elinde bulunduran) Musa'nın buyruğuyla almadılar mı ve aynı aracılıkla bu hak ellerinden alınamaz mıydı? Musa'nın kendisi sadece Harun'u değil, ayrıca oğlu Elazar ve torunu Pinehas'ı da seçti ve onlara hahambaşılık görevini yönetme hakkını bağışladı. Bu hak daha sonra hahambaşılar tarafından alı konulmuştu ama bununla beraber Musa'nın – yani egemen erkin – temsilcileriydiler. Gösterdiğimiz gibi Musa egemenliğine hiçbir kalıtçı bırakmadı, ayrıcalıklarını öyle dağıttı ki ondan sonra gelenler sanki bir kral ölü değil de, yokken yönetimi

sağlayan kral naipleri gibi göründüler.

İkinci devlette, ek olarak prenslik haklarını elde ettikten sonra, hahambaşıları haklarını bütünüyle ellerinde tutuyorlardı. Bu yüzden hahambaşılığı hakları her zaman yöneticinin buyruğuna dayalıydı ve hahambaşıları kendileri yönetici olana kadar onlara sahip olmadı. Hristiyan toplumunda hiçbir gücü olmayacak bir koşul nedeniyle, yani Harun'un ailesinden gelmedikleri ve bu yüzden günahkâr sayıldıkları için, sadece Tapınak'ta kutsal görevleri şahsen yönetmeye izinli olmama dışında (bu bölümün sonunda göstereceğim gibi), ruhsal konulardaki haklar her zaman tamamen kralların denetimi altında kaldı.

Bu yüzden (yerine getirilmeleri özel bir soydan gelmeyi değil, sadece egemenlik erkini elinde bulunduranların günahkâr olarak dışlanmadığı yaşamın özel bir kipini gerektiren) günlük kutsal törenlerin, egemen erkin biricik denetimi altında olduğundan kuşku duyamayız; böyle bir yöneticinin yetkisi ya da ayrıcalığı dışında hiç kimse onları yönetme, onları yönetmeleri için başkalarını seçme, Kilise ve onun öğretilerinin temellerini tanımlama ya da güçlendirme; ahlak ya da dindarlık hareketleri konularında karar verme; birini Kilise'ye kabul etme ya da onu aforoz etme ya da son olarak yoksulların geçimini sağlama hak ya da erkine sahip değildir.

Bu öğretiler (zaten belirttiğimiz gibi) sadece doğru değil, aynı zamanda dinin ve devletin korunması için birincil gerekliliğe sahiptir. Halkın düşüncesinde ruhsal hak ve yetkinin nasıl bir önemi olduğunu hepimiz biliyoruz. Herkesin, bu hak ve yetkiye sahip olanları nasıl can kulağıyla dinlediğini de biliyoruz.

Böyle bir yetkiye sahip olanların halkın düşüncesinde en yetkin etkiye sahip olduklarını bile söyleyebiliriz.

Bu yüzden kim bu hakkı egemen erkten almak isterse egemenliği bölme isteği içindedir; böyle bölünmelerden, eskiden Yahudi kral ve hahambaşları arasında olduğu gibi zorunlu olarak çekişmeler ve kavgalar doğacak ve bunlar, onları yatıştıracak her çabaya karşı gelecek. Hatta bundan öte egemen erki böyle bir yetkiden yoksun bırakmaya çalışan kişi (dediğimiz gibi) egemenliği ele geçirmeyi amaçlıyordur. Eğer bu hak ona verilmezse egemen erke üzerinde karar verecek ne kalıyor? Eğer yararlı olduğuna inandığı şeyin dindar ya da dinsiz olup olmadığı konusunda başka bir kişinin görüşünü almak zorundaya ya savaş ya da barış dışında kesinlikle hiçbir şey kalmıyor. Her şey neyin dindarca ya da dinsizce, doğru ya da yanlış olduğuna karar verme hakkına sahip olanın yargısına dayanır.

Böyle bir hak tamamen Roma'nın Papa'sına bağışlandığında, Papa en sonunda kendisi egemenliğin zirvelerine çıkana kadar, giderek krallar üzerinde bütün denetimi kazanmaya başladı. Çoğu devlet başkanı özellikle de Alman imparatorları onun yetkisini azaltmaya çalışsa da hiçbir etkileri olmadı, tersine girişimlerinin ta kendisiyle büyük ölçüde onun yetkisini arttırdılar. Hiçbir devlet başkanının ateş ve kılıçla başaramayacağını papazlar bir kalem darbesiyle gerçekleştirebilirlerdi; buradan Kilise'nin buyruğundaki erki ve ayrıca yöneticiler için böyle ayrıcalıkları kendileri için saklamanın ne kadar gerekli olduğunu kolayca görebiliriz.

Eğer son bölümde söylenen üzerinde düşünürsek,

böyle bir korumanın dine ve dindarlığa çok katkıda bulunduğunu göreceğiz; çünkü peygamberlerin kendilerine Tanrısal etkileme yeteneği verilmiş olmasına rağmen sadece sıradan yurttaşlar olarak uyarma, azarlama ve kınama özgürlüğüyle halkı geliştirmekten çok rahatsız ettiklerini ama kralların uyarı ve cezalarla insanları isteklerine yönelttiklerini göreceğiz. Bundan öte kralların kendileri söz konusu hakka tamamen sahip olmadıklarından sık sık dinden ayrı düşmüş ve kendileriyle birlikte neredeyse tüm halkı da dinden ayrı düşürmüştür. Aynı şey aynı neden-den, Hristiyan devletlerde de gerçekleşmiştir.

Belki de bana "Ama eğer egemenlik erkini elinde bulunduranlar günahkâr olmayı seçerse dindarlığın yasal destekçisi kim olacak? Yine de dindarlığın yorumcuları yöneticiler mi olmalıdır?" diye sorulabilir. Onları karşı-soruyla yanıtlarım. "Ama eğer (hem insan hem de sıradan yurttaş olan ve kendi işleriyle ilgilenmeleri gereken) din adamları ya da ruhsal yetkiyi temsil etmesi önerilen diğerleri günahkâr olmayı seçerlerse, onlar yine de dindarlığın yasal yorumcuları olarak düşünölmeli mi?" Ruhsal konular üzerinde denetimleri olsun olmasın yöneticiler kendi isteklerine göre hareket etmek istediklerinde ruhsal ve dünyasal tüm devletin yıkılacağı ve eğer sıradan yurttaşlar kışkırtıcı olarak Tanrısal hakların üstünlüğünü varsayarsa daha da hızlı yıkılacağı oldukça kesin.

Böylece böyle hakları yöneticilere vermemekle sadece hiçbir şey kazanılamayacağını değil, tam tersine büyük kötölüklerin ortaya çıkacağını görürüz. Çünkü (böyle hakları tamamen ellerinde bulundurmeyan Yahudi krallarda olduğu gibi) yöneticiler böylece

günahkârlığa zorlanır ve devlete olan zarar ve kayıp, belirsiz ve olası olmak yerine kesin ve kaçınılmaz olur. Soyut doğruluğa ya da devletlerin güvenliğine ya da dindarlığın artışına bakalım, Tanrısal doğruluğun ya da ruhsal konularda denetim hakkının, tamamen yasal yorumcu ve destekçi olan yöneticinin buyruğuna dayandığı düşüncesini korumak zorundayız. Bu yüzden Tanrı'nın Söz'ünün gerçek din adamları, egemen yöneticilerin yetkisine boyun eğerek dindarlığı insanlara öğretenlerdir. Egemen yöneticiler buyruklarıyla Tanrı'nın Söz'ünü kamusal huzura uyumlu hale getirirler.

Bana, bildiğim kadarıyla İbraniler bu konu hakkında hiçbir kuşku duymazken, Hristiyan devletlerde ruhsal haklar konusunda sık sık yaşanan tartışmaların nedenine dikkat çekmek kalıyor. Bu kadar kolay anlaşılır ve hayati önem taşıyan bir konunun böyle sallantıda kalması ve dünyasal yöneticilerin ayrıcalığı, hiçbir zaman tartışma olmadan hatta bölünme ve dine zarar vermeden elde edememesi iğrenç görünüyor. Eğer elimizde bu durum için hiçbir neden olmasaydı kendimi, bu bölümde söylediklerimin hepsinin sadece hiçbir zaman herhangi bir uygulamada kullanılamayacak kuram oluşturma ya da bir tür kuramsal uslamlama olduğuna kolayca ikna edebilirdim. Ancak Hristiyanlığın başlangıcını düşündüğümüzde neden hemen görünüyor. Hristiyan dini ilk önce krallarca öğretilmemiştir, yurttaşları oldukları erke sahip olanların isteklerine karşı çıkarak, uzun bir süre kutsal törenleri oluşturmak ve yerine getirmek ve devleti dikkate almadan kendi yetkileriyle işlerini kurmak ve onlar hakkında karara varmak için gizli kiliselerde toplantılar yapmaya alışkın sıradan insan-

larca öğretilmişti. Yıllar sonra din yetkililerce üstlenilmişti, din adamları dini, imparatorlara kendilerinin tanımladıkları gibi öğretmek zorundaydılar. Bu nedenle kolayca dinin öğretmenleri ve yorumcuları olarak kabul edildiler ve kilise papazları Tanrı'nın temsilcisi sayıldılar. Din adamları, dinin baş temsilcilerine ve en üstün yorumcularına evlenmeyi yasaklayarak, onların Hristiyan kralların yetkilerini üstlenmemesine dikkat etti. Amaçlarını dinin dogmalarını o kadar büyük ölçüde arttırarak ve onları felsefeyle öyle harmanlayarak seçtiler ki başlıca yorumcuları, hem yetenekli bir filozof hem teolog olmak ve bir sürü boş tartışma için de boş vakte sahip olmak zorundaydı. Bu koşullar da ancak elinde çok fazla zaman olan sıradan bir birey tarafından sağlanabilirdi.

İbraniler arasında şeyler çok farklı düzenlenmişti. Çünkü tapınakları egemenlikleriyle aynı zamanda başladı ve halka dini saltık yöneticileri Musa öğretti, kutsal törenlerini düzenledi ve din adamlarını seçti. Böylece kraliyet yetkisi insanlar için büyük önem taşıdı ve krallar ruhsal ayrıcalıklarını sıkıca korudular.

Musa'nın ölümünden sonra hiç kimse tam etkili olmasa da, hem ruhsal hem de ruhsal olmayan konularda karar verme erki zaten belirttiğim gibi seküler başkanın elindeydi. Bundan öte onlara öğretilen din ve dindarlık uyarınca, halk hahambaşı kadar en üst hâkime de başvurmak zorundaydı (*Yasa'nın Tekrarı* xvii:9, 11). Son olarak, krallar Musa'nınki kadar erke sahip olmasalar da kutsal rahipliğin tüm düzenlenmesi ve seçimi onların kararına bağlıydı. Böylece Davut Tapınak'taki (bkz. *Tarihler* xxviii:11,

12...vs.) tüm hizmeti düzenledi; kutsal mezmurlar için tüm Lévililerden yirmi dört binini seçti; bunların altı bini arasından hâkim ve dava vekili seçilen topluluğu oluşturdu, dört bini odacı olarak ve dört bini de çalgı aletlerini çalmak üzere seçildi (bkz. *Tarihler* xxiii:4, 5). Bundan öte, böylece her birinin belirlenen zamanlarda nöbetleşe kutsal törenleri yerine getirmesi için onları (başkanlarını seçtiği) bölüklere ayırdı. Rahipleri de birçok bölükler halinde ayırdı; tüm diziden söz etmeyeceğim ama okuyucuyu "Süleyman Rab'be yakmalık sunular sundu... Musa'nın buyurduğu sunuları günü gününe sundu." denilen 2 *Tarihler* viii:13'e ve "Babası Davut'un koyduğu kural uyarınca, kâhin bölüklerine ayrı ayrı görevler verdi... Çünkü Tanrı adamı Davut böyle buyurmuştu." denilen 14. dizeye göndereceğim. Son olarak tarihçi 15. dizede şöyle tanıklık ediyor: "Bunlar, hazine odalarına ilişkin konular dâhil, hiçbir konuda kralın kâhinlerle Levililer'e verdiği buyruklardan ayrılmadılar."

Bunlardan ve kralların diğer tarihlerinden, dinin tüm uygulamalarının ve kutsal rahipliğin tamamen kralın buyruklarına bağlı olduğu çok açık.

Yukarıda kralların arabulucular olmadan Tanrı'ya danışmak, yönetimleri sırasında kehanette bulunan peygamberleri kınamak ve hahambaşını seçmek için Musa'yla aynı hakka sahip olmadığını söylediğimde bunu peygamberler yasaya karşı suç işleyen bir kralı yargılabildikleri ya da haklı olarak ona karşı gelebildikleri için değil, sadece görevleri nedeniyle yeni bir kral seçebilecekleri ve kral katli günahını bağışlayabilecekleri için söyledim. [Son Not 33].

Bu nedenden özel bir vahiy nedeniyle kral katli

günahını bağışlayabilecek hiçbir peygamber olmasaydı krallar hem ruhsal hem de ruhsal olmayan tüm konularda saltık haklara sahip olacaktı. Sonuç olarak peygamberleri olmayan ve herhangi bir durumda (Yahudi yasasına bağlı olmadıkları için) onları kabul etmek zorunda olmayan yeni çağ yöneticileri dinsel nedenlerle bekar olmamalarına rağmen ruhsal ayrıcalığın saltık sahiplerioldirler ve eğer dinsel dogmaların boş yere çoğaltılmasına ya da felsefeyle karıştırılmasına izin vermeyi reddederlerse ruhsal ayrıcalığı her zaman ellerinde bulunduracaklardır.

XX. Bölüm:

Özgür Bir Devlette Her İnsanın Ne İsterse Düşünebileceği ve Ne Düşünürse Söyleyebileceği

Usun devlet yetkisinin egemenliği altında olmaması.

Bu yüzden genel dilde olmaması gerektiği.

Bir yasayı onaylamayan bir insanın yasayla uyumlu hareket ederken aykırı görüşünü yetkililerin kararına sunarak devletine iyi bir hizmette bulunması.

Görüş özgürlüğünün yararlı olmasının Amsterdam tarihinden gösterilmesi.

Bu özgürlüğü esirgeyen devletin tehlikede olması
– Yazarın ülkesinin yöneticilerinin kararına boyun eğmesi.

Eğer insanların akılları dilleri kadar kolay denetlenebilseydi her kral güven içinde tahtında otururdu ve yönetim zorlamayla sona ererdi; çünkü her yurttaş yaşamını yöneticilerinin eğilimlerine göre şekillendirir ve bir şeyin doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, adil ya da adaletsiz olduğuna onların buyruklarına uyarak inanırdı. Ancak zaten (XVII. Bölüm) hiçbir insanın düşüncesinin tamamen bir diğerrinin yönetimine tabi olamayacağını çünkü hiç kimsenin isteyerek özgür akıl ve karar hakkını aktaramayacağını ya da bunu

yapmaya zorlanamayacağını gösterdik. Bu nedenle düşünceleri denetim altına almaya girişen yönetim zorba sayılır ve bunun egemenliğin kötüye kullanılması ve yurttaşların haklarının zorla alınması, neyin doğru ya da yanlış olarak kabul edileceğinin buyrulması ya da Tanrı'ya tapınmalarında insanları hangi görüşlerin harekete geçireceğinin buyrulması olduğu düşünülür. Tüm bu konular bir insanın kendi izniyle bile vazgeçemeyeceği doğal hak alanına girer.

Karar yetisinin birçok yönden ve inanılmaz bir ölçüde saptırılabilceğini kabul ediyorum böylece karar yetisi doğrudan dış denetimden bağımsızken başka bir insanın sözlerine onun tarafından yönetildiği söylenecek kadar çok bağımlı olabilir ama bu etki büyük boyutlara getirilmesine rağmen hiçbir zaman her insanın aklının kendisinin olduğu ve aklın damak zevkleri kadar farklı olduğu sözünü geçersiz hale getirecek kadar ileri gidemez.

Musa, aldatmayla değil, Tanrısal erdemle halkın düşüncesi üzerinde o kadar büyük etkiye sahip oldu ki insanüstü sayılıyordu ve onun Tanrı'nın vahyi aracılığıyla konuştuğu ve hareket ettiğine inanılıyordu; yine de o bile dedikodulardan ve kötü yorumlardan kaçamadı. O zaman devlet başkanları ne kadar az kaçabilirler! Yine de eğer sınırsız bir erk varsa, o böyle bir devlet başkanına ve en azından halkın tümünün ya da büyük kısmının yetkiyi ortaklaşa kullandığı bir demokrasiye ait olmalı. Bu, bence herkesin kendi adına açıklayabileceği bir gerçek.

Bu yüzden bir yöneticinin erki, ne kadar sınırsız olursa olsun, bir yöneticinin ne kadar kesin olarak yasa ve dinin yorumcusu olduğuna ne kadar çok inanılmış olursa olsun hiçbir zaman insanların ken-

di akıllarına göre kararlar vermelerini ya da herhangi bir duygudan esinlenmelerini engelleyemez. Onun tüm konularda görüşleri kendininkiyle tamamen örtüşmeyen bütün insanlara düşman olarak davranma hakkına sahip olduğu doğru; ama onun saltık haklarından değil, uygun hareket biçiminden söz ediyoruz. En sert biçimde yönetme ve çok önemsiz nedenlerden yurttaşları ölüm cezasına çarptırma hakkına sahip olduğunu kabul ediyorum ama hiç kimse onun bunu sağlam yargılamanın onayı olmadan yapabileceğini varsaymaz. Hatta böyle şeyler kendini büyük ölçüde tehlikeye atmadan yapılamayacağı için onları yapmak için saltık erke ya da sonuçta saltık hakka sahip olduğunu bile reddedebiliriz; çünkü yöneticinin erkleri kendi erkiyle sınırlıdır.

Bu yüzden hiç kimse karar ve hissetme özgürlüğünden vazgeçemeyeceğinden; her insan, ortadan kaldırılamayan doğal hakla düşüncelerinin efendisi olduğundan buradan farklı ve ters biçimlerde düşünen insanların acıklı sonuçlar doğmadan sadece üstün erkin buyruklarına göre konuşmaya zorlanamayacağı sonucu çıkıyor. Çoğunluğu bırakın, en deneyimli bile nasıl sessiz kalacağını bilmez. İnsanın ortak zayıflığı, gizlilik gerektirse bile tasarılarını başkalarına açmaktır böylece bireyi ne düşündüğünü söyleme ve öğretme özgürlüğünden yoksun bırakan yönetim çok serttir ve böyle bir özgürlük bağışlanırsa o yönetim ılımlı olacaktır. Yine de yetkiye eylemler kadar sözlerin de zarar verilebileceğini reddedemeyiz; bu yüzden yurttaşların sözünü ettiğimiz özgürlükten tamamen yoksun bırakılamamasına rağmen, onun sınırsız verilmesi çok zararlı olurdu; bu yüzden şimdi böyle bir özgürlüğün ne kadarının devlete ya da yö-

neticilerin erkine zarar vermeden kabul edilebileceği ve edilmesi gerektiğini soruşturmalıyız ve XVI. Bölümün başında dediğim gibi bu benim asıl amacımdır. Yukarıda devletin temelleriyle ilgili verilen açıklamadan şu açıkça çıkar. Yönetimin en son amacı, korkuyla yönetmek ya da sınırlamak değildir, kesin bir boyun eğme de değildir. Tersine, olabildiğince güven içinde yaşanabilsin diye, her insanı korkudan kurtarmaktır. Başka deyişle onun kendine ya da başkalarına zarar vermeden kendi doğal var olma ve çalışma hakkını güçlendirmektir.

Hayır, yönetimin amacı insanları rasyonel varlıklardan dört ayaklı hayvanlara ya da kuklalara dönüştürmek değil, onların akıl ve bedenlerini güven içinde geliştirebilir ve ne nefret ne öfke ne aldatma ne de kıskançlık ve adaletsizlik göstermeden serbest biçimde akıllarını kullanabilir hale getirmektir. Aslında yönetimin gerçek amacı özgürlüktür.

Şimdi bir devleti oluşturmada yasama erkinin ya yurttaş topluluğuna ya onların bir kısmına ya da bir tek adama verilmesi gerektiğini görmüştük. Çünkü her biri sadece kendisinin her şeyi bildiğini düşündüğünden insanların özgür kararlarının çok farklı olmasına rağmen ve duygu ve konuşmanın tam birliği söz konusu olmamasına rağmen, bireyler kendi kararlarına göre hareket etme hakkından vazgeçmediği sürece huzuru korumak olanaksızdır. Bu yüzden birey özgür akıl ve karar hakkını olmasa da özgür eylem hakkını haklı olarak teslim eder; hiç kimse duyguları ve kararı onunla uyumsuzluk içinde olabilse bile devlete zarar tehlikesi olmadan yetkililere karşı hareket edemez; aldatma, öfke ya da nefretten değil, haklı olarak böyle yaptığı ve sıradan yetki-

sinde herhangi bir değişiklik yapmaya çalışmadığı koşuluyla onlara karşı bile konuşabilir.

Örneğın birinin bir yasayı sağlam akla uygun olmadığını gösterdiğini ve bu yüzden bu yasanın yürürlükten kaldırılması gerektiğini varsayalım; eğer görüşünü (tek başına yasama ve yürürlükten kaldırma hakkına sahip olan) yetkililerin kararına sunarsa ve bu sırada hiçbir şekilde o yasaya ters hareket etmezse devletin iyi tutumunu hak etmiştir ve iyi bir yurttaşın davranması gerektiği gibi davranmıştır; ama eğer yetkilileri adaletsizlikle suçlarsa ve halkı onlara karşı kışkırtırsa ya da kışkırtıcı şekilde yetkililerin onayı olmadan yasayı yürürlükten kaldırmaya çalışırsa o kışkırtıcı ve baş kaldırıcıdan başka bir şey değildir.

Böylece bir bireyin yöneticilerinin yetkisine ya da kamu huzuruna zarar vermeden inandığını nasıl duyurabileceğini ve öğretebileceğini görüyoruz; yani eylemi etkilediğinden tüm yasama erkini yöneticilerinin ellerine bırakarak ve sık sık inandığı ve açıkça en iyisi olduğunu hissettiği şeye ters şekilde hareket etmesine rağmen, yasalarına aykırı hiçbir şey yapmayarak bunu nasıl başarabileceğini...

Adalete ve görev duygusuna zarar vermeden böyle bir süreç izlenebilir, hatta adaletli ve görev duygusu olan bir insanın benimsemesi gereken süreç de böyledir. Adaletin yetkililerin yasalarına dayandığını göstermiştik. Böylece, onların kabul görmüş buyruklarına baş kaldıran hiç kimse adil olamazken görev için en yüce saygı, önceki bölümde belirttiğimiz gibi, kamu huzuru ve sakinliğini korumakla gösterilir; bu ikisi, insan istediği gibi yaşasaydı korunamazdı; bu yüzden birinin ülkesinin yasalarına ters eylemde

bulunmasının sorumsuzluktan aşağı kalır yanı yoktur; çünkü bu eylem, evrensel hale gelirse, bunu zorunlu olarak devletlerin yıkımı izlerdi.

Bu nedenle biri yöneticilerinin yasalarına boyun eğerek hareket ederse hiçbir şekilde kendi aklına ters düşmez; çünkü aklına boyun eğerek, eylemlerini denetim altına alma hakkını kendi elinden onların eline aktarmıştır. Bu öğretiyi gerçek gelenekten de doğrulayabiliriz; çünkü büyük ve küçük erklerin toplantısında tasarılar seyrek olarak oybirliğiyle öne sürülür ama ondan yana ya da ona karşıt oy kullanmış olsunlar kararlaştırana yerine getirmede herkes birleşir. Ama ben önerime geri dönüyorum.

Bir insanın bir devletin temel kavramlarından üstün erke zarar vermeden özgürce nasıl yargı verebileceğini gördük. Aynı öncüllerden hangi görüşlerin kışkırtıcı olacağını da kolayca kararlaştırabiliriz. Bunlar, açıkça özgür eylemin teslim edildiği anlaşmayı kendi yapıları gereğince geçersiz hale getirenlerdir. Örneğin, yüce erkin onun üstünde hiçbir hakkı olmadığını ya da sözlerin tutulmasının gerekmediğini ya da herkesin istediği gibi yaşaması gerektiğini ya da yukarıda belirtilen anlaşmaya doğrudan karşıt olan herhangi bir öğretiyi düşünen biri, gerçek görüş ve kararı kadar olmasa da bunların içerdikleri eylemler nedeniyle kışkırtıcıdır; çünkü böyle kuramları savunan biri yöneticileriyle sözsüz ya da açıkça yaptığı anlaşmayı yürürlükten kaldırır. Toplum tarafından yasadan daha değerli bulunarak sevilen yozlaşmış bir tür devlette olmadığı sürece intikam, öfke ve benzeri gibi anlaşmayı bozmayan eylemleri içeren diğer görüşler veya bilgili insanlara katlanamayan batıl inançlı ve hırslı insanların sözleri kışkır-

tıcı değildir.

Ancak görünürde sadece soyut doğruluk ve yanlışlıklarla ilgili olup yine de alçakça nedenlerle ileri sürülen ve yayınlanan bazı öğretiler olduğunu reddetmiyorum. Bu konudan XV. Bölümde söz ettik ve aklın buna rağmen serbest kalması gerektiğini gösterdik. Birinin Tanrı'ya olan bağlılığı gibi devlete olan bağlılığının, sadece eylemlerinden, yani komşularına karşı yardımseverliğinden kararlaştırılması gerektiği ilkesine bağlı kalırsak, en iyi yönetimin dinsel inanç gibi, felsefi kuramsal düşünme özgürlüğüne de izin vereceğinden kuşku duyamayız. Böyle bir özgürlükten bazen sıkıntıların doğabileceğini itiraf ediyorum ama hangi konu kötüye kullanılamayacak kadar akılcıca ortaya konmuştur? Her şeyi yasayla düzenleme yoluna giden biri, ahlaksızlıkları düzeltmektense onları canlandırmaya daha fazla eğilimlidir. Kendi içinde zararlı olsa da, ortadan kaldırılamayacak bir şeyi kabul etmek en iyisidir. Şatafat, kıskançlık, aç gözlülük, sarhoşluk ve benzeri şeyler ne kadar çok kötülük doğuruyorlar ama yasa yapmayla önlenemedikleri için kötülük olsalar da hoş görülüyorlar. O zaman kendi başına bir erdem olduğu ve ezilemeyeceği görülerek özgür düşünce çok daha fazla kabul edilmeli! Bununla birlikte göstereceğim gibi dinden bağımsız yetkililerce kötü sonuçlar kolayca denetlenebilir, bilimde ve beşerî bilimlerde ilerlemek için tamamen gerekli olduğundan söz etmiyorum bile. Çünkü hiç kimse yargı yetisi tamamen özgür ve engelsiz olmadıkça olasılıktan yararlanarak böyle işler peşinde koşmaz.

Ama böyle bir özgürlüğün ezilebileceğinin kabul edildiğini varsayın ve yöneticilerinin buyurduğu

dışında insanın bir sözcük bile fısıldamaya cesaret edemeyecek kadar sınırlandırıldığını düşünün; yine de bu hiçbir zaman onları yetkiliye göre düşünecek ölçüye getirecek kadar sürdürülemez böylece insanların günlük olarak bir şey düşüneceği ama başka bir şey söyleyeceği, yönetimin dayanağı olan güvenin bozulması ve tuzakları ve tüm iyi bilim dallarının yozlaşmasını doğuran nefret dolu dalkavukluk ve vefasızlığın büyümesi zorunlu sonuçlar olurdu.

Konuşmaya bir örneklik dayatmak, olanaksız olurdu çünkü yöneticiler, konuşma özgürlüğünü kısıtladıkça aslında daha inatçı şekilde karşı koyuyorlar. Karşı koyanlarsa en üstün kurtuluşun karınlarını doyurmak ve para torbalarından şeytanca bir zevk almak olduğunu düşünen paragözler, dalkavuklar ve diğer kalın kafalılar değil, iyi eğitimin, sağlam ahlakın ve erdemin daha özgür hale getirdikleridir. Genellikle olduğu gibi insanlar, doğru olduğuna inandıkları görüşlerin cezaya ilişkin olarak damgalanmasına ve onlarda Tanrı ve insana karşı dindarlık uyandıranın kötü bulunarak yasaklanmasına kızmaya çok eğilimlidir, bu nedenle kışkırtmanın ve bu amaçla her tür suçu işlemenin utanç verici değil, onurlu olduğunu düşünerek yasaları yeminle yadsımaya ve yetkililere karşı komplo kurmaya hazırdır. İnsan doğası böyle olduğundan, görüşlere karşı olan yasaların kötüdense soylu düşüncelere sahip olanları etkilediğini ve suçluları baskı altında tutmaktansa dürüstleri rahatsız etmeye uyarlandıklarını görüyoruz; böylece bu yasalar devleti büyük tehlikeye atmadan korunamazlar.

Dahası böyle yasalar neredeyse her zaman yararlıdır; çünkü yasaklanan görüşlerin sağlam olduğunu

düşünenler yasaya uyamazlar; ama onları zaten yanlış bularak reddetmiş olanlar yasayı bir tür ayrıcalık gibi kabul ederler ve onunla o kadar övünürler ki sonradan istense bile yetkili onu geçersiz hale getiremez.

Bu düşüncelere XVIII. Bölümde İbranilerin tarihini çözümlerken söylediklerimizi ekleyebiliriz. Ve son olarak Kilise'de yetkililerin tanrı bilimsel anlaşmazlıkların karışıklığını yasayla kararlaştırma girişimlerinden ne kadar çok bölünme doğdu! Eğer insanlar yasa ve yetkilileri kendi taraflarına çekme, düşmanlarına alkışlayan bir kalabalığın önünde üstün gelme ve onurlu üstünlükler kazanma umuduyla baştan çıkarılmasalardı bu kadar kötü niyetle çabalamazlardı ya da böyle bir öfke düşüncelerini etki altında bırakmazdı. Bunu sadece akıl değil, günlük örnekler de öğretiyor çünkü herkesin neye inanacağını buyuran ve herkesin bunun tersini söylemesini ve yazmasını yasaklayan bu tür yasalar, aydın insanlara katlanamayan ve böyle sert ve çarpık yasamalarla kitlelerin bağlılığını kolayca öfkeye çevirebilen ve bunu istediklerine karşı yönlendirebilenlerin kızgınlığına sus payı ya da ayrıcalık olarak verilmiştir. Sadece erdem ve beşeri ilimleri sevenlerce çığnenebilecek yararsız yasalar yapmak, böylece yetenekli insanları barındırmak için fazla küçük olana kadar devleti küçültmek yerine halkın öfke ve kızgınlığını sınırlandırmak çok daha iyi olurdu. Bir devletle ilgili gizleyemedikleri aykırı görüşleri olduğundan, onurlu insanların suçlular gibi sürgüne gönderilmesinden daha feci bir şey düşünülebilir mi? Hiçbir suç işlemeyen ya da kötülük yapmayan insanlara sırf aydın oldukları için düşman gibi davranılması ve ölüm

cezasına çarptırılmasından ve kötülerin yıldırıcısı olan darağacının, yetkilinin tasarlayabileceği tüm alçaklık işaretleriyle hoşgörünün ve erdemin en üstün örneklerinin insanlara gösterildiği yer haline gelmesinden daha üzücü ne olabilir?

Kendisinin dürüst olduğunu bilen biri, bir suçlu gibi ölmekten korkmaz ve hiçbir cezadan çekinmez; düşünceleri, utanç verici herhangi bir iş için vicdan azabıyla sızlamaz. İyi bir dava için ölümün bir ceza değil, bir onur olduğunu ve özgürlük için ölmenin onur olduğuna inanır.

O zaman böyle insanların ölümüyle hangi amaca hizmet edilir, hangi örnek verilir? Uğruna öldükleri dava başıboşlarca ve sersemlerce bilinmez, kavgacılar da nefret uyandırır, dürüstlerce sevilir. Böyle durumlardan çıkarabileceğimiz tek ders, işkence eden kişiye dalkavukluk yapmak ya da kurbanı örnek almaktır.

Eğer biçimsel bir onaylamaya inanç ya da kanundan daha fazla saygı gösterilmezse ve eğer yönetimler yetkiyi sıkı bir şekilde ellerinde tutacaklarsa ve kısı-kırtıcılara teslim olmayacaklarsa yargı gücüne özgürlük vermek zorundadırlar böylece düşünceleri ne kadar farklı ve karşıt olsa da insanlar birlikte uyum içinde yaşayabilirler. İnsan doğasıyla en çok uyum içinde olan düzen olduğundan bunun en iyi ve itiraza en az açık olan yönetim düzeni olduğundan kuşku duyamayız. (XVI. Bölümde gösterdiğimiz gibi yönetimin en doğal hali olan) bir demokraside herkes eylemlerinin üzerindeki yetkinin denetimine boyun eğer ama yargı gücü ve aklının üzerindeki boyun eğmez. Yani herkesin benzer biçimde düşünemeyeceğini, çoğunluğun sesinin yasa gücünde olduğunu,

koşullar düşünce değişikliği ortaya çıkarırsa yasanın kaldırılmasının zorunlu olduğunu görür. Özgür düşünce erkinin alıkoyulduğu ölçüde insanoğlunun doğal koşulundan uzaklaşırsınız ve sonuçta yönetim daha da zorbalaşır.

Böyle bir özgürlükten, egemen erkin uygulamasıyla kolayca denetlenemeyecek hiçbir sıkıntının doğmayacağını ve düşünceleri çeşitli olsa da insanların eylemlerinin kolayca sınırlar içinde tutulabileceğini kanıtlamak için, bir örnek göstermek iyi olacak. Böyle bir örneği çok aramaya gerek yok. Amsterdam şehri kendi büyük başarı ve diğer tüm halkların hayranlığıyla bu özgürlüğün meyvelerini topluyor. Çünkü bu çok gelişmekte olan devlette ve çok olağanüstü şehirde her ulustan ve dinden insanlar en büyük uyum içinde yaşıyor ve mallarını bir yurttaş emanet etmeden önce zengin olup olmadığını ve genelde dürüstçe mi yoksa tersi biçimde mi eylediğinden başka hiçbir soru sormuyorlar. Dini ve mezhebi hiçbir önem taşımıyor. Çünkü bunun hâkimler önünde bir davayı kaybetme ya da kazanma hiçbir etkisi yok ve yandaşları kimseye zarar vermedikleri, herkese gerektiği gibi davrandıkları ve dürüstçe yaşadıkları sürece hâkimin korumasından yoksun bırakılacak kadar nefret edilen hiçbir mezhep yok.

Diğer taraftan İtirazcılar⁶⁷ ve Karşı-İtirazcılar arasındaki dinsel anlaşmazlık politikacılar ve Devletler

⁶⁷ Arminius'un ölümünden sonra adıyla özdeşleşmiş görüşleri savunan ve 1610'da Hollanda Birleşik Devletleri'ne daha sert olan Kalvenizm'den ayrılımlarını formülleştiren beş makaleden oluşan bir itiraz sunan Hollandalı Protestanlar.

tarafından kabul edilmeye başlanınca bu, bir bölünmeye dönüştü ve dinle ilgili yasalar ve çekişmelerini yatıştırmaya çalışmanın, onu düzeltmektense bozmak için tasarlandığını ve aşırı özgürlüğe neden olduğunu çokça gösterdi. Bundan öte bölünmelerin inceliği ve kibarlığın bir kaynağı olan doğruluk sevgisinden değil, üstünlük için aşırı bir istekten kaynaklandığını gösterdi. Tüm bu düşünceleri göz önünde bulundurursak geçimsiz kitleleri, genellikle bilgililer için yazan ve sadece akla başvuran yazarların kendilerinden, gerçek bölücülerin yazarlarına karşı kıskırttığı gün gibi ortada. Aslında huzurun gerçek bozucuları özgür bir ülkede baskı altına alamadıkları yargı gücünü kısıtlamaya çalışanlardır.

Böylece şunları gösterdim: –

I. İnsanı ne düşündüğünü söylemekten yoksun bırakmanın olanaksız olduğunu.

II. Böyle bir özgürlüğün, egemen erkin hak ve yetkisine zarar vermeden verilebileceği. Her insanın bu özgürlüğü, var olan yasalara aykırı biçimde devlete yeni haklar sokacak ya da tam tersi eylemde bulunacak ölçüde kötüye kullanmadığı sürece, böyle haklara zarar gelmeden elinde bulundurabileceği.

III. Her insanın kamusal huzura zarar vermeden bu özgürlükten yararlanabileceği ve bu özgürlükten kolayca denetlenemeyecek hiçbir sıkıntının doğmaması.

IV. Her insanın içten bağlılığının zarar görmeden bu özgürlükten yararlanabileceği.

V. Kuramsal sorunlarla ilgili yasaların tamamen yararsız olduğu.

VI. Son olarak böyle bir özgürlük sadece kamusal huzura, içten bağlılığa ve yöneticilerin haklarına

zarar vermeden verilebilir, ayrıca bu özgürlüğün, bunların korunması için gerekli bile olduğu. Çünkü insanlar bu özgürlüğü alıp götürmeye ve sadece suç işleyebilecek olan eylemleri değil, insanoğlunun düşüncelerini de yargılamaya çalıştıklarında sadece kurbanlarını bir şehit görünümüyle çevrelemeyi ve korkudansa acıma ve intikam duyguları uyandırmayı başarıyorlar. Dürüstlük ve iyi niyet böyle bozuluyor, ayrıcalıklar onların düşmanlığına göre yapıldığı için ve yorumcuları oldukları öğretiler için devlet onayını kazandıklarından dalkavuk ve hainler yüreklendiriliyor ve tutucular başarı kazanıyorlar. Bunun sonucu, devlet yetki ve haklarını haksız yere kendilerine mal ediyorlar ve doğrudan Tanrı tarafından seçildiklerini ve yasalarının Tanrısal olduğunu ama devletin yasalarının insana ait olduğunu ve bu yüzden bu yasaların Tanrı'nın yasalarına – diğer bir deyişle kendi yasalarına boyun eğerek uyum sağlaması gerektiğini savunmakta tereddüt etmiyorlar. Herkes bunun kamu yararına götüren bir durum olmadığını görmeli. Bu yüzden XVIII. Bölümde gösterdiğimiz gibi bir devlet için en güvenilir yol dinin sadece yardımseverlik ve adalet uygulamalarından oluşması ve yöneticilerin haklarının kutsal olmayan konularda olduğu gibi kutsal konularda da sadece eylemlerle ilgili olması gerektiği, ama her insanın ne isterse düşünmesi ve ne düşünürse söylemesi gerektiği kuralını koymasındır.

Böylece bu incelemede amaçladığım görevi yerine getirdim. Geriye sadece ülkemın yöneticilerinin inceleme ve onayına seve seve sunmadığım hiçbir şey yazmadığım ve onların yasalara aykırı ya da kamu yararına zararlı olduğuna karar verdikleri her

şeyi seve seve geri alacağım gerçeğine dikkat çekmek kalıyor. Bir insan olduğumu ve bir insan olarak yanlış yapmaya eğilimli olduğumu biliyorum; ama yanlışlığa karşı titiz bir dikkat gösterdim ve ülkenin yasalarına içten bağlılığa ve ahlaka bütünüyle uymaya çalıştım.

4 Kısımın 4.'sünün Sonu

Tanrıbilimsel Politik İnceleme'ye *Yazarın Son Notları*

XVI. BÖLÜM

Son Not 26 "Hiç kimse dürüstçe her şey üstünde sahip olduğu haktan vazgeçme sözünü veremez." Neyin iyi neyin kötü olduğunu genel hakkın belirlediği sosyal yaşam durumunda, tuzak iki tür; iyi ya da kötü olarak ayırt edilir. Ama her insanın kendinin hâkimi olduğu, kendisi için yasalar koyma, onları istediği gibi yorumlama ya da uygun bulursa onları yürürlükten kaldırma konusunda saltık hakka sahip olduğu doğal durumda tuzağın kötü olduğu düşünülemez.

Son Not 27 "Her üyesi isterse özgür olabilir" İnsanın kendisini içinde bulduğu sosyal durum ne olursa olsun, insan özgür olabilir. Çünkü insan akılla yönlendirildiği kadarıyla kesinlikle özgürdür. Şimdi, akıl (Hobbes tam tersini düşünse de) her zaman devletin genel yasalarına saygı duyulmadığı sürece ulaşılamayacak olan barışın tarafındadır. Bu yüzden biri ne kadar özgürse o kadar sürekli ülkesinin yasalarına saygı gösterecek ve yurttaşı olduğu egemen erkin buyruklarına uyacaktır.

Son Not 28 "Hiç kimse doğal olarak Tanrı'ya herhangi bir boyun eğme borcu olduğunu bilmez" Pavlus insanların kendi içlerinde hiçbir sığınağa sahip olmadığını söylüyor. Çünkü aynı mektubun dokuzun-

cu parçasında açıkça Tanrı'nın kime isterse ona acıyacağını ve önceden uyarıldıkları için değil, sadece aynı kil yığınının bazılarını onurlu bir iş, bazılarını da bayağı bir iş için yapan Tanrı'nın gücünde, bir çömlekçinin ellerindeki kil gibi olduklarından insanların Tanrı'ya karşılık veremeyeceklerini söylerken bir insan olarak konuşuyor. Tanrısal doğal yasanın başta gelen buyruğu dediğimiz gibi Tanrı'yı sevmektir. Filozoflar her şeyin ona göre gerçekleştiği doğanın genel kurallarını yasa olarak adlandırdıkları için bu buyruğu da aynı anlamda yasa olarak andım. Çünkü Tanrı sevgisi bir boyun eğme durumu değildir. Tanrı'yı doğru bilen her insanda zorunlu olan bir erdemedir. Boyun eğme zorunluluk ve doğrulukla değil, bir yöneticinin istemesiyle ilgilidir. Şimdi Tanrı'nın istemesinin doğasından habersiz olduğumuz ve diğer taraftan her şeyin sadece Tanrı'nın gücüyle gerçekleştiğini bildiğimiz için, vahiy aracılığıyla bilgilendirilmedikçe Tanrı'nın herhangi bir şekilde bir devlet başkanı olarak onurlandırılmak isteyip istemediğini bilemeyiz.

Yine bizim onların nedenlerinden habersiz olduğumuz sürece Tanrısal doğrulukların, sadece hak ya da buyruklar ışığında anlaşıldığını göstermiştik. Nedenleri bilinir bilinmez hak olmayı bırakıyorlar ve biz onları artık haklar olarak değil, sonsuz doğruluklar olarak kabul ediyoruz; başka bir deyişle boyun eğme ışığın güneşten çıktığı gibi gerçek bilgiden çıkan Tanrı sevgisi içine giriyor. O zaman akıl bizi Tanrı'yı sevmeye yönlendiriyor ama bizi Tanrı'ya boyun eğmeye yönlendiremiyor; çünkü nedenlerinden habersizken Tanrı'nın buyruklarını Tanrısal olarak kabul edemeyiz ya da mantıklı olarak Tanrı'yı

yasalar yapan bir devlet başkanı olarak da düşünemeyiz.

XVII. BÖLÜM

Son Not 29 "Eğer insanlar, gelecekte egemenin isteğine karşı çıkamayacak biçimde doğal haklarını yitirseylerdi." İki sıradan asker, Roma egemenliğini değiştirmeye kalktı ve değiştirdi de. (Tacitus, *Hist.* İ:7.)

Son Not 30 Bkz. *Çölde Sayım* xi:28. Bu parçada iki adamın kampta kehanette bulundukları ve Yeşu'nun onları cezalandırmak istediği anlatılır. Musa'nın izni olmadan birinin insanlara Tanrısal kehanetlerde bulunması yasal olsaydı, Yeşu bunu yapmazdı. Ama Musa bu iki adamı affetmenin iyi olacağını düşündü ve bölünmez egemenliğe sahip olmaktan, onu ölmeye tercih edecek kadar bıktığı bir zamanda peygamberlik yetkisinin kullanılması konusunda kendisine akıl öğretmeye kalktığı için Yeşu'yu azarladı.(*Çölde Sayım* xi:14) Çünkü Yeşu'yu şöyle yanıtladı:"Sen benim adıma mı kıskanıyorsun?", "Keşke Rab'bin bütün halkı peygamber olsa da Rab üzerlerine Ruhunu gönderse!". Yani Tanrının düşüncesini alma hakkı geneldir ve bu erk insanların elindedir.Bundan dolayı Yeşu hak konusunda yanılmamıştır, ancak sadece Musa tarafından azarlandığı eyleminin zamanlaması yanlıştır, tıpkı Abişay'ın Davut tarafından, kuşkusuz ihanetten suçlu olan ve öldürülmesi gereken Şimi'ye danışmasından dolayı azarlanması gibi.Bkz. 2 *Samuel* xix:22,23.

Son Not 31 Bkz. *Çölde Sayım* xxvii:21. Kutsal Kitap'ın çevirmenleri bu parçanın on dokuzuncu ve yirmi üçüncü dizelerini yanlış yorumladılar. Bu parça Musa'nın Yeşu'ya buyruk veya tavsiye verdiği anlamına gelmez, ancak onu İbranilerin başkanı yaptığı ya da belirlediği anlamına gelir. Bu ifade Kutsal Kitap'ta oldukça yaygındır (bkz. *Mısır'dan Çıkış*, xviii:23;1; *Samuel*. xiii:15; *Yeşu* i: 9; *Samuel*. xxv:80).

Son Not 32 'Tanrı dışında herhangi bir üstün güç tanımak zorunda değillerdi.' Hahamlar ve bazı Hristiyanlar eşit derecede saflıkla "yüce" denilen 'Sanhedrin'⁶⁸ Musa tarafından kurulmuş gibi davrandılar. Aslında, Musa yetmiş kadar iş arkadaşını yönetim için seçti çünkü tüm halkın yükünü tek başına kaldıramıyordu; ancak hiçbir zaman yetmiş üyeli bir kurul oluşturacak bir yasa yapmadı; aksine her oymağa Tanrının onlara verdiği şehirlerde, kendi koyduğu yasalara göre anlaşmazlıkları çözecek hâkimleri kendilerinin atamasını buyurdu. Hâkimlerin düşünceleri ile yasaların yorumlarının ters düştüğü durumlarda ise Musa onlara (yasanın başta gelen yorumcusu) Hahambaşı'nın ya da (Hahambaşına danışma yetkisi olan) baş hâkimin düşüncelerini almalarını ve alınan yanıtı göre anlaşmazlığı çözmelerini buyurdu. Eğer herhangi bir ast hâkim, doğru-

⁶⁸ Sanhedrin Yahudi yosasınca her kentte kurulması buyru lan, yirmi üç hâkimden oluşan bir kuruldu. Roma İmparatorluğu yetkililerince dağıtılan bu kurul, bayramlar ve Şabat'tan önce Tapınak'ta toplanırdı.

dan ya da Hahambaşı'nın devletinin başkanı tarafından alınan kararlarına bağlı olmadığını ileri sürerse, böyle biri öldürülmeliydi. (*Yasa'nın Tekrarı* xvii:9) Bu baş hâkim ya bütün insanların başkanı Yeşu ya da oymakların bölünmesinden sonra barışa ve savaşa karar verme, kasabaları güçlendirme, ast hâkimleri atama gibi oymağının işlerinde Hahambaşı'na danışma hakkı olan güvenilir bir oymak başkanı olabilirdi. Veya yine, oymaklarının tüm veya bazı haklarını verdikleri kral olabilirdi. Burada bahsettiğim şeyi doğrulayan birçok örnek verebilirim. Ama kendimi bana hepsinden önemli gözüken bir tanesi ile sınırlandırayacağım. Şilomitiş peygamber, Yarovam'ı kral olarak kutsadığı zaman, böyle yaparak ona hâkimleri atarken Hahambaşı'na danışma hakkı vermiştir. Aslında, Rehavam iki oymak üstündekileri elinde tutarken, ona on oymak üstündeki tüm hakları bağışlamıştı. Sonuç olarak Yarovam kendi sarayında Yerusâlim'de kurul oluşturan Yehoşafat kadar haklı olarak bir üst kurul oluşturabilirdi. (2 *Tarihler* xix:8). Çünkü açıktır ki ne Tanrının buyruğuyla kral olan Yarovam, ne de Yarovam'ın yurttaşları, Musa'nın yasası ile kralları olmayan Rehavam'ın yargılarını kabul etmek zorundaydı. Hatta Rehavam'ın Yerusâlim'de kendine ast olarak seçtiği hâkimin yetkisine hiç de tabi değillerdi. Buna uygun olarak, sonuçta İbrani egemenliği bölündüğü için her bölümde bir üst kurul oluşturulmuştur. İbrani Devletlerinin yapısındaki değişimleri yadsıyanlar ve onların hepsini birbirine karıştıranlar birçok güçlkle karşılaşırlar.

BÖLÜM XIX

Son Not 33 Burada XVI. Bölümde haklar üzerine söylenen şeylere özel dikkat çekmeliyiz.

IV. Kısımın Son Notlarının Sonu.

Spinoza'nın Tanrıbilimsel Politik İnceleme'si (1670) erken dönem Modern Çağ'ın en önemli felsefe yapıtlarından biri. Spinoza, incelemesinde hem yazarlarının hem de yorumcularının yanılabirliğini göstererek Kutsal Kitap'ın derlenmesi ve aktarılmasının tarihi koşullarını konu ediniyor. Özgür sorgulama hakkının bir devletin güvenlik ve refahı için sadece uygun değil, aslında gerekli olduğundan ve böyle bir özgürlüğün en iyi, bireylerin özgür bırakılırken dini örgütlerin seküler erkin boyundurduğu altına alındığı cumhuriyetçi ve demokratik bir devlette sergileneceğinden söz ediyor. İncelemesi, onu takip eden politik düşünceyi ve Aydınlanma Felsefesi'ni derinden etkilemiştir.

...Yönetimin amacı insanları rasyonel varlıklardan dört ayaklı hayvanlara ya da kuklalara dönüştürmek değil, onların akıl ve bedenlerini güven içinde geliştirebilir ve özgür biçimde akıllarını kullanabilir hale getirmektir. Aslında yönetimin gerçek amacı özgürlüktür.

B. Spinoza

ISBN 978-605-5960-01-8

